

ספר

זרח יעקב

דרושים

מאת

הרה"ג רבי יעקב מזרחי זצ"ל

יוצא לאור לראשונה מכת"י

ההדיר, ערך והוסיף הארות, מבוא ומפתחות

ע"ה משה עמאר הי"ו

בהוצאת

אורות יהדות המגרב

לוד-תשנ"ד

תוכן העניינים

9 עמ'	הרב משה עמאר	מבוא - הרב יעקב מזרחי ויצירתו -
21		זרח יעקב - דרושים
185		זרח יעקב - חידושי דינים
287		איגרות
1		מבוא בספרדית

23	א	דרוש לחנוכה, גבורת החשמונאים ומלחמותיהם, רמזים וסמלים בגרות חנוכה
	ב	דרוש לכבוד התורה, מעלותיה ותכונותיה, להצלת עם ישראל להצלחתו בארצות גלותו, ושמירה עליו מפני התבוללות, וכן שיר הלל לרבני הקהילה לפרנסיה על, לבני הקהילה, תרומתם לעדה ולמשמרת הקודש זרוש בחנוכת בית כנסת של ק"ק טיגרא וסאן פירנאדו.
36	ג	דרוש התפקיד שמילאו רבני ומנהיגי ישראל בכל הדורות. בהפצת תורה ובהנהגת העם. ההדרדרות בדורנו, מעמד הרבנות הירוד, ירידה בחינוך העברי, לתורה לאמונה ולמסורת. מקומה של האשה היהודיה בחינוך, וקריאה להקמת ועד למען החינוך.
41	ד	דרוש מוסר השכל, לשמור על מורשת ומסורת אבות, להתנהג לפיה בחיי היום יום ולהתחזק בלימוד התורה. כי רק אלה הם הערובה לבטחונם ולעתידם של עם ישראל.
51	ה	דרוש לאחדות הקהילות לחיזוק החינוך לבנים ולבנות. חינוך ללימוד תורה ולאהבתה
57	ו	דרוש דברי הגות והתעוררות: על הקנאה, שנאת חנם, ערבות הדדית, צדקה, זכות אבות, תפילה, מאורעות תרפ"ט, מלחמת העצמאות, תקוה, אמונה וגאולה
61	ז	דרוש למען השלום והאחדות בקהילה והקמת איחוד הקהילות
69		

תוכן העניינים

- דרוש ח לחורבן האומה, למעלתן של נשים צדקניות, לתרומתן לגאולת עם ישראל. 71
- דרוש ט מוסר השכל בדבר יחוד עם ישראל וייעודו בגלות. ההדרדרות שחלה בעם ישראל בזרות האחרונים וסכנותיה 75
- דרוש י מצות שבין אדם למקום ומצות שבין אדם לחברו. מוסר השכל על פגמי שנאת אחים והפירוד, ועל מעלת אהבת אחים והאחדות 78
- דרוש יא תכונות אבות האומה ומנהיגיה: אברהם, יוסף, יעקב, משה ושמואל ותכונות עם ישראל, הנמשל ליונה. 85
- דרוש יב כגנות המידות הרעות ודרכי תיקוןן ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'. (ויקרא יח, ה. ליקוטים מספרי המפרשים). 94
- דרוש יג על מעלת התפילה וחשיבות הכוונה בתפילה וכמצוות 101
- דרוש יד למצות תפילין 105
- דרוש טו שירת ישראל ושירת העמים חורבן הבית יותר קל מחורבן האומה, שנאת חינם, עיי גאולת הארץ תבוא גאולת ישראל 111
- דרוש טז מלחמה להי בעמלק, תכונות עם ישראל ותכונות עמלק, ומגמת המלחמה בו 117
- דרוש יז עיקרי האמונה היהודית, אמונה ופילוסופיה, ההבדל בין עם ישראל לגויים, הגויים מקיזים דמם בני אדם. ועם ישראל שופך דם האלילים. 123
- דרוש יח למען השלום והאחדות בקהילה, במיוחד בימי צרה ומצוקה, שעה שקהילות יהודיות באירופה מובלים לשמד על ידי הנאצים ימח שמם וזכרם. 131
- דרוש יט שואת יהדות אירופה-הספד על הפרעות שנעשים ביהודים על ידי הגרמנים. הגורם לכך חטא שנאת אחים ופירוד הלבבות 134
- דרוש כ לשואת יהודי אירופה על ידי החיה הנאצית ימש"ו 137
- דרוש כא מצות כבוד אב ואם, מעלותיה, והסיבות שהביאו לרפיון בקיומה כדורות האחרונים. על אף היותה מצוה שכלית, והמסע העיקרי לרפיון, הוא חוסר התמסרות לחנך הבנים בעודם קטנים ללימוד התורה ולאהבתה 141
- דרוש כב הספד במליצה נעלה, על יעוד האדם בעולם, על התשובה, על אהבת ישראל ועל האחדות 148
- דרוש כד הספד על בעל שמת בחיי אשתו ועל אשה שמתה בחיי בעלה 158
- דרוש כג הספד לנפטר מתאונת רכבת 154
- דרוש כה הספר על בחורה, מיתת בני אהרן ומיתת יהודים על קידוש ה' בכל דור, חורבן הבית משירת האזינו, הפילוג ומעלות האיחוד בעם ישראל, הבורות והכיפרה המתפשטים במחנה העברים 165
- דרוש כו הספד על בחור שנפטר בדמי ימיו לאחר יסורים. ומוסר השכל נגד רדיפת העושר, כי לא במותו יקח הכל 172
- דרוש כז משמעות אזכרת נשמות למתים ולחיים. שאיפה לגאולת ישראל ומשמעותה 175
- דרוש כח בחדש הגי' לצאת בניי ביום הזה באו מדבר סיני. 184

דרושים

דרוש א

לחנוכה, גבורת החשמונאים ומלחמותיהם, רמזים וסמלים בנרות חנוכה
על האדם לשים אל לבו כי הוא נברא בצלם אלקים, דכתיב כי בצלם אלקים
עשה את האדם. בכדי להדמות אליו כביכול, וכמו שכתוב קדושים תהיו, כי קדוש
אני. קדושים תהיו, אמרו רז"ל, פרושים תהיו. כי קדוש אני, לומר שאם אתם
מקדשים את עצמכם, מעלה אני עליכם כאלו קדשתם אותי. האדם לא יקרא
קדוש במה שיפרוש עצמו מתענוגי עולם הזה מכל וכל, ויסגף עצמו בסיגופים
וצומות. לא באלה חפץ ה', ונקרא חוטא. הוא יקרא קדוש, רק אם יצטיין במדותיו
הטובות. וכך למדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון, אף אתה היה חנון. מה
הוא נקרא רחום, אף אתה היה רחום. מה הוא נקרא קדוש, אף אתה היה קדוש. וכן
בכל הכינויים הקדושים ארך אפים ורב חסד, צדיק וישר, תמים, גבור וחזק
לכבוש את היצה"ר. להודיע שהם דרכים טובים וישרים, וחייב אדם להנהיג את
עצמו בהם ולהדמות אליו כפי כחו.

חג החנוכה מכריז בפומביות יתירה, לא רק על ערכה של תורת ישראל בכלל,
אך גם על ערכה המיוחד של התורה שבעל פה. כי אין אומתנו אומה אלא
בתורתה. עם ישראל עפ"י תורת ישראל. ואלולא תורתנו, לא נשארנו קיימים עד
עתה, זהו עיקר העיקרים ויסוד היסודות.

וכל החכמות וכל העבודות וכל העולם, הכל הם כשפחות חרופות לגבי התורה
שהיא צריכה להיות המושלת בכפה, מקצה תבל ועד קצהו, רק תכלית אחת יש
לפני יצור כפיו של הקב"ה, זוהי התורה. וכל שאר הדברים וגם ארץ ישראל
בכלל, הם משמשים רק בתור אמצעים להתכלית הגדולה הזו.

לא רק שאלהי ישראל הוא מן העולם ועד העולם. אך גם תורתו, היא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. והחג הזה הוא מבליט את ערכה של תורת ישראל, שהיא למעלה מן הכל. כי האם חפצו היונים אז להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים, כמו שחפץ זאת המן הרשע, או לכל הפחות לנשלם מעל אדמתם, לא ולא. הם לא עמדו להם להכחידם ולא להחריב את ארצם. אך להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך, אלא שזה גופא כולל כבר את חורבנם של כל עולמנו.

לפנים היו לנו רק מכבים אחדים, יהודה המכבי היה הראשון ואחריו אחיו ויוצאי הלציהם, ואינם מגיעים אף לעשרות. וכעת הרי אכשר דרא, שהמכבים פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד. בכל מקום אנו מוצאים מכבים לאין מספר, בחורים ובתולות מכל המינים, ותמלא הארץ אותם לאלפים ולרבבות, כן ירבה וכן יפרוץ.

ומה ההבדל שבין ב' המכבים, המכבים הקדמונים נלחמו עם היינים לנקום קנאות ה' צבאות. ועל דגלם הקדוש כתבו מלת מכב"י, שהיא ר"ת מי כמוך באלים ה'. ובמה מתעסקים המכבים של עכשיו, אמונת ה' רחוקה מלבם וכמעט שלא ידעוה, ובמקום בית הכנסת בתי משחק ושחוק הכדורים. וכנראה שזכריה הנביא, ראה בעיני רוחו גם את המכבים הקדמונים וגם את המכבים האחרונים. וכאשר לא היה יכול לעמוד על טבעם של ב' המחנות האלה ולהבדיל בין הקודש ובין החול, הוא פנה אל המלאך, ואען אל המלאך הדובר בי לאמר, מה אלה אדוני. ויען המלאך הדובר בי ויאמר אלי, לא בחיל ולא בכח, כי אם ברוחי אמר ה' צבאות. לא בחיל ולא בכח, אלו המה המכבים האחרונים, שחושבים שבכחם ועוצם ידם עושים חיל, ושוכחים את ה' אלהיהם. לאמר, אינם רצויים לפני המקום ב"ה, כיון שכפרו בהשגחתו. כי אם ברוחי, אלו המה המכבים הקדמונים, שבטחו בה' ונלחמו נגד אויביהם, וישיעם ה' מיד צריהם היונים הרשעים.

לפיכך אנו מדליקין נרות החנוכה, לזכר אותם המכבים שהאירו את נרות ישראל בהלחמם על התורה, שהיא אור העולם כלו. החג הזה אינו מביא לנו לא אכילה ולא שתיה יתירה מכל ימות החול, אלא רק אורה לבד. אבל במה מצטיינים הנרות הללו, למי יש צורך בהנרות הקטנטנים של החנוכה, אחרי שאור החשמל המאיר כזוהר הרקיע וכאור היום, מצוי בכל מקום. ושרגא בטיהרא, מאי

זרח יעקב

אהני. ובכלל איזה חידוש יש בהם לאמר עליהם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, הנרות הללו קודש הם. זו היא התשובה המספיקה על זאת השאלה, בכל השנה ליל מוצאי שבת כשאנו מדליקין נרות, באה ביחד עם ברכת בורא מאורי האש, ברכת המבדיל בין קודש לחול. ותיכף אנו מרגישים החולניות שבחיים, ואת בריחת הנשמה היתירה מאתנו. הננו מרגישים בהאורה היוצאת מהם, את העצבות והשממון של ימות החול. ורק פעם אחת בשנה הננו מדליקין נרות בלי המבדיל בין קודש לחול, אך אדרבא אומרים אחרי ההדלקה, הנרות הללו קודש הם. וכאלו אנו מרגישים את ריח השמן שבהיכל ה', ואת הוד הקדושה היוצא מבית קודש הקדשים.

הנרות הללו קודש הם, זהו החידוש היותר גדול שחדרה היהדות ונשארה עד היום חדא בדרא, בזה שחידשה את הנרות של קודש.

בעוד שכהני כל הכתות שבעולם, המה המכבים את הנרות, אור הדעת, בכל מקום שהם מוצאים. ועושים זאת בכל האמצעים שיש בידם, וכולם מורדי אור. הנה אצלנו, דוקא הכהנים המה המדליקים את הנרות, עליהם מוטלת המצוה הזו, שאיננה כלל וכלל מצוה התלויה בארץ אחת. אך חובת הגוף והנפש שלהם, בכל מקום שהם נמצאים. והדליקו נרות בחצרות קדשך, לאו דוקא בבית המקדש שנמצא על הר הבית בירושלים, אלא גם בחצרות הקודש של ה', שנכל ארבע רוחות העולם.

היונים טמאו השמנים שבהיכל, כי המה הלכו לשיטתם ככל הגוים, כי גם להם היו חכמים גדולים, שחכמתם האירה לארץ, וזכרם עד היום הזה בפי הכל. ומאידך גיסא, היו כל בני עמם שרויים בחשך וצלמות, כי הכהנים שלהם, שמרו בכל משמרת הקודש שלהם, שלא יעלה במלכותם אף קרן אור נוגה משחו. וכשחכם אחד הטיף דבריו המאירים לפני קהל ועדה, יצא עליו הגזר דין הנורא, שישתה את כוס התרעלה. כדי שימות ולא יפריע את העם מהתרדמה הארוכה שלהם, וכבו את הנר בשביל החולה, העם החולה במחלת הבערות, שישן. וכשנכנסו להיכל וראו שמן בהיכל, ראו מנורות דולקות ופתילים מאירים, עמדו נדהמים על המראה המוזר הזה. היתכן הדבר המגונה הזה, נרות בעזרה מנין. אם במקדש אתם חפצים, הרי השמן צריך להיות בבל יראה ובל ימצא, ואם בשמן אתם חפצים למה לכם מקדש.

זרח יעקב

בקיצור, כהני שאר הדתות, חוגגים את חגם, כשעולה בידם לסתום את הגולל על חפשיות האנושיות. ואמונת התורה והשגחת הבורא והיהדות בכלל, חוגגת את חגייה פסח חג החפשיות, ועיקר להאמין במציאות ה' ושבעות, להאמין בתורה שהיא מן השמים. סוכות, ההשגחה הפרטית, הענני כבוד המקיפים את כל אחד ואחד, שהוא היסוד לשכר ועונש.

אבל לג' העיקרים הנ"ל, נחוץ להוסיף עוד ב' עיקרים, שהתורה נוהגת בכל מקום ובכל זמן, גם בהיותנו מפוזרים ומפורדים בין העמים, שע"ז מעיד חג הפורים, קיימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר. ושהתורה שבכתב, אין לה ערך בלי התורה שבעל פה, שעל זה מעיד חג החנוכה.

החג הזה מכריז בפומביות יתירה על התורה שבעל פה, נכנסו היונים להיכל וטמאו כל השמנים שבהיכל. אז שלח המלך אנטיוכוס ספרים ביד הרצים לכל ערי יהודה, ויצום ללכת בדרכי הגוים, לבלי הקריב עוד עולה ומנחה במקדש, לבלתי הסך נסך לה', ולהפר את השבתות והמועדים. ויסוגו רבים ממצות ה', ויצמדו לגוים ותשחת כל הארץ. כלימה כסתה בני בית יעקב, ויהי אבל גדול לכל בני ישראל במושבותם. שרים וזקנים נאנחו, בחורים ובתולות אומללו. כי על היונים, נספחו המתיונים מרשיעי ברית, ויטמאו כל הארץ. וכמעט לא נמצא עוד שמן טהור בכל תפוצות ישראל, בדקו ולא מצאו, וגם אחרי היגיעה לא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, הלא הוא מתתיהו הזקן. אשר ענה לפקדי המלך, שרצו לאנוס גם אותו לעבור על הדת. אם אמנם יסירו כל עברי המלך גוי מאלהיו, וישמעו לקולו להמיר את חזקת אבותיהם, אנכי ובני משפחתי לא נסוג אחור מאלהינו, ולא נפיר בריתו אתנו. ולא הסתפק בזה, אך עוד הכריז בקולי קולות נגד כל בני עמו לאמור, מי האיש החרד לתורת אלקיו ומחזיק בבריתו, ילך אחרי. וכשחדר הרשע לתוך קרשי הקדשים וטמא את ההיכל, לא יכול עוד להתאפק הישיש הזה, ויקרא בקול אוי לי כי נולדתי לראות בשבר בת עמי, מקדש אלוה ביד זרים, צבי תפארתנו בחבל שושים, ואיך לא אקוץ בחיים. ואז הוציא את חרבו מתערה, שחולל בה נפלאות, וצעק מי לה' אלי. ובעוד שפתגמו של מתתיהו הכהן הזקן היה מי לה' אלי, הנה פתגמו של בנו יהודה המכבי היה, חוקו ונתחזקה להלחם בעד עמנו, בעד תורת אלהינו ובעד נשינו וטפינו. והוא לא נלחם רק בעד כבוד התורה, כך גם בעד כבוד האומה

זרח יעקב

המחולל. והוא נלחם גם עם המלך דימיטרוס, שמלך אחרי אנטיוכוס. ובכל המלחמות היה קורא בקול, חלילה לנו להפוך עורף, ואם קרבה עתנו, ומתנו כאנשי חיל, ואל יהי כבודנו לכלימה. ואם כי מתתיהו החשמונאי, היה רק כהן גדול, הנה בניו היו גדולים בתורה וביראה, והיו גם חכמי מדינה מצויינים בכל החכמות, כסנהדרין מומחים ומנוסים. ובכל האמצעים האפשריים השתמשו, כדי להגדיל ולהרחיב את מלכות ישראל, לבצור את מבצריה ולהבטיח את שלומה וקיומה לאורך ימים.

פך השמן, לא היה בו להדליק אלא יום אחד, כי זקן האיש מתתיהו זקן ושבע ימים מאד, וכבר הוא מוכן ומזומן ללכת בדרך כל הארץ ולאסוף אל עמיו. ורבים אומרים מה יוכל הסבא הזה להושיענו, שכבר כשל כחו מרוב עמל ונדודים ומכמה הרפתקאות שעברו עליו. ואם כוונתו באמת רצויה, אבל האם אפשר לקוות למעשים כבירים, מאיש שבור ורצוף זה. ואם אמת שנר אלקים בוער בקרבנו כיקוד אש, הרי אין בו להדליק אלא יום אחד בלבד, יודלק ויכבה חיש מהר, יאספו המאורות ועלטה תכסה שוב את כל הארץ.

ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים, כי נר אלקים טרם יכבה, הצית אש בלב רבים וכן שלמים ההולכים בעקבותיו. ויצוה את בניו אחריו, כי שמעון בנו איש נבון דבר ומכלכל דברי מדינה במשפט, יהיה לאב ולמושל. ויהודה המכבי, איש גבור חיל מנעוריו, יהיה לשר צבא. ויצום שימו נפשיכם על ברית אלהינו, והלחמו מלחמת ה', ויגוע ויאסף אל עמיו.

וכה האיר הפך של שמן שמונה ימים רצופים, וכה יצא חוטר מגזע מתתיהו הזקן שמונה חשמונאים, שמשלו בישראל זה אחרי זה. ואח"כ נשקעה מלכותם ועברה לזרים. הדליקו מהפך שמן ח' ימים, אלו ח' החשמונאים, שעד היום מזהירים אצלנו כזוהר הרקיע, וזכרם לא יסוף מאתנו לעולם, הלא המה מתתיהו, יהודה, יונתן, שמעון, יוחנן, הורקנוס, אריסטובל הראשון, ינאי, אלכסנדר ושלומית.

תקופה שנמשכה קרוב למאה ושלושים שנה, תקופת הזהב של בית השני, ואח"כ התחילה מלחמת האחים, מלחמת הורקנוס ואריסטובלוס, ע"י הרכילות של גדולי הצדוקים. והם הם שגרמו, שבמקום היונים נכנסו הרומאים להיכל, ומני אז משלו בנו עבדי הורדוס המלך, שהיה עבד האדומי ויוצאי חלציו, עד שגרמו העונות

וחרב הבית לגמרי. וזהו מה שראה הנביא זכריה בנבואתו, ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כלה, זה מתתיהו. וגלה על ראשה, המצנפת שבראש כהן. וזו נרותיה עליה, זו יוצאי חלציו, ובימיהם היתה מנורה מאירה אור לכל בני ישראל במושבותם.

הפך השמן הולך ונשנה אצלנו תמיד בימי מתתיהו בן יוחנן חשמונאי ובניו, בדקו ומצאו פך של שמן אחד. ובימי בבא בן בוטא, אנו מוצאים שוב את אותו הפך חוזר ונעור, כמ"ש במס' בתרא (ג' ע"ב) הורדוס עבדיה דבית חשמונאי הוה, נתן עיניו באותה תינוקת. כי חזת ההיא ינוקתא דקא בעי למינסבה, סליקא לאגרא ורמא קלא. אמרה, כל מאן דאתי ואמר מבית חשמונאי קאתינא, עבדא הוא, דלא אישתיירא מינייהו אלא ההיא ינוקתא. אמר מאן דריש מקרב אחיך תשים עליך מלך, רבנן. קם קטלינהו לכלהו רבנן, שבקיה לבבא בן בוטא למשקל עצה מיניה, אהדר ליה בלילה דיילי נקרינהו לעיניה. יומא חד אתא יתיב קמיה, אמר חזי מר האי עבדא בישא מאי קא עביד, אמר ליה מאי איעביד ליה, אמר לי נילטיה מר, אמר ליה גם במדעך מלך אל תקלל. אמר ליה האי לאו מלך הוא, אמר ליה וליהוי עשיר בעלמא, וכתיב ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר. ולא יהא אלא נשיא, וכתיב ונשיא בעמך לא תאור. אמר ליה בעושה מעשה עמך, והאי לאו עושה מעשה עמך. אמר ליה מסתפינא מיניה, אמר ליה ליכא איניש דאזיל דלימא ליה, דאנא ואת יתיבנא. אמר ליה כתיב, כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר. אמר ליה אנא הוא, אי הואי ידענא דזהירי רבנן כולי האי, לא הוה קטילנא להו. השתא מאי תקנתיה דהווא גברא, אמר ליה הוא כבה אורו של עולם, דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, ילך ויעסוק באורו של עולם, דכתיב ונהרו אליו כל הגוים.

הורדוס כמו אנטיוכיס שבקש להשכיח את תורתינו, השאיר פך אחד של שמן בבא בן בוטא. אבל זהו כחו של פך השמן שלנו, שאם אין בו להדליק אלא יום אחד בלבד, הנס נכנס בו והוא דולק עשרות ומאות בשנים. וכה נבנה על יד בית המקדש החדש, בנינו של הורדוס, שעמד זמן ארוך לגאון ולתפארת, ונהרו אליו כל הגוים. ואם כי קטלינהו לכולהו רבנן ולא שייר רק אחד את בבא בן בוטא, מהאחד נעשו רבים, והרבנן נתרבו אז בהפלגה יתירה, עד שנעשו לבי בתים רמים, ונישאים בית שמאי ובית הלל.

זרח יעקב

וכשנכנסו הרומאים להיכל, וכשחדרו צבאות אספסיאנוס וטיטוס שחיקי טמיא לבית המקדש, ושרף את היכל, הסיחו ג"כ את דעתם הרעה מפך של שמן אחד שהיה מונח בחותמו של רבן יוחנן בן זכאי, ששוב נעשה בו נס והדליק כמה וכמה מאות בשנים. כי זהו הסמיות לב של כל שונאי ישראל, שהיא בהשגחה העליונה, שאינם שמים לב להפכים הקטנים שלנו, ואחרי שמכבים את המאורות הגדולים שלנו, הם אינם דואגים כלל אם נשאר באחד מהחורין והסדקין, איזה פך קטן שאין לו ערך בעיניהם, ואנחנו משתמשים בסמיות עיניהם ולבם זה של שונאינו, והיא שעמדה לנו לחיותנו עד היום הזה.

תן לי יבנה וחכמיה אומר רבן יוחנן לאספסיאנוס, ואספסיאנוס מהרהר בלבו ומה איכפת לי אם ישאר אצלם הפך הקטן הזה, והרבה מאות בשנים אח"כ בשקיעת החמה של הישיבות בבבל, שכבר היה העולם שמים ורמו שעתידה תורה שתשתכח מישראל חלילה, הנה אז נתפשטה התורה בכל קצוי תבל, ותגיע לאירופה ומצרים ואפריקה, מפני שה' הותיר לנו אז שריד, כמעט ארבעה גדולי הדור השבויים מבבל: רבינו שמריה בן רבינו אלחנן, רבינו חושיאל, ר' נתן הבבלי, ורבינו משה בן חנוך. שההשגחה העליונה סבבה שיולקחו בשביה וימכרו בתור עבדים לד' רוחות העולם, כדי להפיץ תורה גם בכל איים הרחוקים. **וכל** המסתכל בעינים פקוחות יראה, כי פך השמן הזה לא נתרוקן עוד, והנס הזה הולך ונשנה עוד בימינו אלה.

וכשם שעם ישראל הוא נצחי, כך גם פך השמן נצחי. ועוד יותר שהנצחיות של פך השמן, הוא הסיבה להנצחיות של ישראל. לכן החנוכה חג התורה שבעל פה שמסרוה לנו רבותינו הקדושים והטהורים.

עוד נכנסו להיכל וטימאו כל השמנים, הם חפצו לשרוף את ההיכל וגם לא לכלות את השמן, אלא לטמאת. וידוע שאין טומאה למשקין מן התורה, אלא גזירת סופרים. והקב"ה עשה עמהם נס בפך השמן הטהור, והקב"ה לא עביר נסים בכדי, שאם לא נטמאו השמנים כדין התורה, לא היה נעשה הנס. ואם נעשה הנס הנפלא הזה, הרי שמע מינה שאמנם צדקו חז"ל, באמרם כי טובים דודיך מיין, שה' אומר חביבים עלי דברי סופרים יותר מיינה של תורה. וכשגזרו הסופרים טומאה על המשקים, הנה השי"ת בעצמו מקבל כביכול את הגזרה, ומשנה בשביל זה את מערכות הטבע.

זרח יעקב

ת"ר נר חנוכה מצוה להניח על פתח ביתו מבחוץ, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו. כי אמנם נר חנוכה הוא מכוון לא רק כלפי פנים, אך גם כלפי חוץ. ולא רק אנחנו צריכים לראות את הנרות הללו, אך כל הגוים צריכים לראותם, למען ידעו כל עמי הארץ ולא יאמרו עוד איה אלהיהם. אכן בשעת הסכנה כשיד עכו"ם תקיפה עלינו, והננו שה אחת בן ע' זאבים שעומדים עלינו לכלותינו, ואין לקוות לגבורות ולמלחמות מצדנו, אז מניחה על שלחנו ודיו.

ואם אין אנו יכולים להלחם עם היונים, ואי אפשר לנו להאיר את הרחובות והסמטאות שבכל העולם כולו, החשוכים והאפלים בחשכת החומריות, והקנאות והתאות, נאיר לכל הפחות את מבואות בתי הכנסת שלנו. אם הרסו אויבינו ושונאינו בנפש את מזבח החיצון שלנו, נצטמצם ונתכווץ במזבח הפנימי שלנו. בשעת הסכנה, עלינו להפרש לקרן זוית לצדי הדרכים, להתפרץ לאיזו פרצה דחוקה למצוא איזה ד' אמות מצומצמות, ושם יאירו הנרות חנוכה שלנו. שם ימצא פך השמן את מקומו, ושם נחכה עד יעבור זעם, עד שתעצר המגפה.

מניחה על שלחנו ודיו, עלינו להודות שדא עקא, שגם בהשלחן שלפני ולפנים שלנו, רבה העזובה והפרוץ מרובה על העומד, ועלינו לבקש את כל התחבולות שבעולם שנחזיק לכל הפחות את השלחן עם לחם הפנים שלנו בקדושה ובטהרה, וכמו שהחזיקו אותו אבותינו מדור דור. ומה רחוק השו"ע של עכשיו, להשו"ע שלפנים. רחוק כרחוק מזרח ממערב, כגבוה שמים מעל הארץ. אין אנו רואים עוד עליו את המפה הטהורה שהיינו רגילים לראותה מאז ומעולם, והשלחן גופא הלא פוסח הוא על ב' הסעיפים וצולע על יריכו. ורבו בו הפרצים והבקעים, ויש שעל השלחנות שלנו דולקות כל נרות החשמלים, אך דוקא השמן היוצא מקודש הקדשים נפקד שם.

אבל נרות חנוכה מזכירים אותנו את עברינו, והמחשבות כאלה מרגיזות אותנו ומעוררות אותנו להתחזק בדתנו ואמונתינו. נתנחם כי לא אלמן ישראל, ועוד נשאר פך של שמן טהור זעיר שם זעיר שם, וכל זמן שהפך נמצא עוד, לא אבדה תקותינו שה' יגאלנו. כוס של שמן מהפך נישא, ובשם ה' נקרא, ונאמר לכל העולם כלו, עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום, כי עמנו אל.

אנו אומרים בעל הנסים, בימים ההם בזמן הזה. לומר כי הנס של חנוכה הנס של פך השמן. הוא לא רק נס של הימים ההם, אך גם נס של הזמן הזה. זהו פך הנצחי

זרח יעקב

שלנו, ובו תלוי גאולתנו וישועתנו, וע"י יתגלה משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.
הנה אנחנו מברכים על הנסים ושהחיינו יחד עם ברכה להדליק, אבל לדאבון לבנו הננו רואים כי להשהחיינו זכו דוקא שונאינו בנפש, שכבר לא נחשבו בתור אומות מיוחדות, שכבר מתו מיתה לאומית, וכבר ספרום ספדיא וחנטו חנטיא וקברום קבריא. קמו כעת לתחיה ונשאו ראש למעלה, כמו העמים שנתחדשו אחר מלחמה העולמית. ואנו אמנם מברכין מזמן לזמן ברכת שהחיינו, ומדברים אנו בלי הרף על ענין התחיה הלאומית שלנו, אבל במציאות הרי להפך, הגלות מתגברת יותר ויותר, והשעבוד מתרבה מיום ליום. ואם קשה הדבר להיות משועבד לאדונים, מה קשה להיות משועבד לעבדים, עבד כי ימלוך, עבדים משלו בנו.

עכשיו אנו מבינים הפסוק, ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר. שלכאורה כפל הלשון למה הוא בא, אמנם הנסיון של השנים האחרונות נותן לנו פירוש מרווח על זה, יען כי בשנים האחרונות כל אדם לא זו מד' אמותיו, גם אנחנו בכלל לא הלכנו מגוי אל גוי, ובכל זאת כמה גליות עברו עלינו במשך השנים הללו בהשתנות הממשלות. ומי שכבש את הארץ, זכה גם בנו לייסרנו בשוטים ובעקרבים ובכל מיני יסורין קשים ומרים. ומי יודע מי ומי יהיו עוד הבעלי בתים שלנו. ומממלכה אל עם אחר, נתקיים בנו כעת, שהננו נמסרים מיד אל יד, כמו איזה דומם הנמכר בשוק. ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשנו, אך להרוג ולאבד, כי עזה כמות אהבה קשה כשאל קנאה.

ומה נוראה היא הקנאה, לראות איך שכל עיר ועיר על תלה בנויה, ועיר האלקים מושפלת עד שאול תחתיה. המלחמה שעברה, הביאה גאולה כמעט לכל העמים הנדכאים שכולם קמו לתחיה ורק אנחנו הושפלנו עוד יותר ויותר, עד שאול תחתיה. ובכל זאת עלינו לברך שהחיינו בשמחה רבה ובהתלהבות עצומה, ואם במשך השנים האחרונות יעברו עלינו הרבה גליות, הנה להפך זאת צריכה עוד לחזק את תקותינו. כי אם עצרנו כח להתחזק בעתים רעות שכאלה, עלינו להיות בטוחים בחדשים לבקרים רבה אמונתך. ואם נאמר האם אפשר לנו להביט בשויון נפש, איך שנפלנו גם מהעמים היותר קטנטנים שקמו כעת לתחיה, ואנחנו עבדי אנו, ובחשוכא שרינו.

לזה טוב ונכון להתבונן במדרש על הפסוק הנ"ל, חדשים לבקרים, ר' חלבו בשם

זרח יעקב

ר' שמואל בר נחמן אמר, לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה, אלא בכל יום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשה, והן אומרים שירה חדשה לפניו, והולכת להם. אמר ר' ברכיה השבתי את ר' חלבון, והא כתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר, והגיע זמני לומר שירה. אמר ליה חנוקא סברת למחנקני, אמרית מה הוא דין דכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לי זה מיכאל וגבריאל, שהם שרים של מעלה, דכולן מתחלפין ואינן לא מתחלפין.

אדריאנוס שחיק טמיא, שאל את ר' יהושע בן חנניה, אמר לו אתם אומרים אין כת של מעלה מקלסת ושונה, אלא בכל יום ויום הקב"ה בורא כת של מלאכים חדשים, והם אומרים לפניו והולכין להם. אמר ליה אין. ולאן אזלין, אמר ליה מה הן דאתברין אמר לו ומן אן אינן איתברין, אמר ליה מן נהר דינור. אמר ליה ומה עסקין דנהר דינור, אמר לו כהדין ירדנא דלא פסיק לא ביממא ולא בליליא. אמר לו ומן אן הוא אתי, אמר ליה מן זיעתהון דחייאתא.

וכן המעיין במאמר הנפלא הזה, ירגיש כי יש בו מרגלית בתוך תוכו, ורעיון נפלא אשר אנחנו נבוכים בו, הוא מיישב דעתנו ומחזק אמונתנו, כל עוד לא נקוץ מהגלות הארוך המר הזה, ויש תקוה לאחריתנו. ולא לחנם הביאו את אדרינוס שחיק טמיא לבית המדרש שלנו, לשאול שאלה אצל ר' יהושע בן חנניה. האם באמת לא היה יכול אדרינוס שחיק טמיא, לישון במנוחה בהיכלו אם לא היה יודע לאן אזלין המלאכים. וגם הדברים חנוקא סברית למחנקני, מעידים כי על דבר שהנשמה גשמת היהדות תלויה בו, היא סובבת השקלא וטריא הזו.

אמנם דבר גדול שאל אדריאנוס, דבר הנוגע לכל המדינות שלו. זהו אדריאנוס שכמוהו לא היה עוד צר וצורך לישראל, הוא הנלחם עם בר כוכבא ויכול לו. והציף את כל הארץ בדם של גבורי ישראל, ולא השאיר מהם שריד וזכר. ולא היה לו שום ספק שבזה כבר הגיע למטרתו האחרונה, למחות שם ישראל לגמרי שלא יזכר ולא יפקד עוד לעולם. אבל למותר להגיד שהוא שגה ברואה, ותקותו נכזבה לחלוטין. כי במקום מלכי ישראל שכבר ספו תמו, קמו המאן מלכי רבנן, לאלפים ולרבבות, שהאירו יושבי תבל בחכמתם ותורתם. ובמקום הבר כוכבא ושאר הגבורים שנהרגו כולם במלחמה, עמדו אלה גבורי ישראל האמתיים, הגבורים לא בחיל ולא בכח, אך ברוח, והם נלחמו ויכלו לו במלחמתה של תורה. **והוא** שמע וידע, כי שם בהבתי מדרשות של היהודים, דורשים כי אדרבא רומא

זרח יעקב

תמות מיתת עולמית וירושלים תחיה לאורך ימים. מנכדיו של אדריאנוס לא ישאר זכר ושריד, ונכדיו של רבי עקיבא ושאר הרוגי מלכות, יתקיימו לעולם ועד. ושם בבית המדרש דרשו זאת, לא בגלוי כי אם ברמו וסוד, כי יראו מפני חמת המציק.

אמרו לעולם אין כת של מעלה מקלסת ושונה, אלא בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשה, והן אומרים שירה חדשה לפניו, והולכת להם. הם ידעו כי בחיי האיש הפרטי תקופת עליה, עמידה וירידה, כן הוא הדבר בחיי האומה בכלל. כי בכל אומה יש ג"כ נשמת חיים המאחדת את כל האישים לחטיבה אחת, וחכז"ל קראו לנשמת חיים הזו שר של אומה. השר הזה הוא נמצא במרום, ואם נלקית האומה הוא מפני שהשר נלקה תחילה. כי בהחלשת רוח האומה, תבוא ממילא אפיסת הכוחות של גוף האומה כולו, והוא הולך וגווע לגמרי. ואם אנו רואים בכל תקופה ותקופה אומות הולכות ואומות באות, אומות נופלות ואומות קמות, הוא מפני שבכל יום הקב"ה בורא כת של מלאכים חדשה, והם אומרים שירה חדשה לפניו והולכות להם. ואלה השרי מעלה שאמרו בתקופה ידועה שירה ואמרו שירתם עד גמירא, אין להם כבר עוד תקוה לשנות את שירתם עוד פעם בתקופה אחרת. כי על מקומם תבוא כת של מלאכים חדשה והם תופסים את מקומם, והישנים עם שירתם הנפלאה נשכחים כמת מלב. והדברים היו אז מכוונים לרומי, לאמר לה אל תשמחי אויבתי אם אמנם שירתך כעת מצלצלת מסוף העולם ועד סופו, וכל מלכי מזרח ומערב שומעים לכל תנועה ותנועה שלך. ואם יש לך משוררת כל כך גדולה ושירתך בוקעת רקיעים, בונה עולמות ומחריבתם. אבל מזה גופא, תבוא מפלתך. זהו הסימן היותר גדול שבא קיצך, כי כבר אמרת שירתך עד גמירא, וכבר מוכנת כת של מלאכים חדשה לתפוס את מקומך.

וכשבא אדריאנוס לשאול שאלה הזו, אם אמת מה שגזרו אומר החכמים על ענין זה, הוא התפלא הפלא ופלא, היתכן לאן אינון אזלין, איך אפשר לצייר כלל שרומי תלך לעולמה, מי יירש את מקומה, מי חזק יותר ממנה, ומי יוכל לנצחה, הלא רומי תוכל להגיד בצדק אני ואפסי עוד, ולאן אינון אזלין.

אבל ר' יהושע בן חנניה לא התפעל מזה מאומה, והשיב לו בקרירות רוח גדולה, מן הן דאתבריין. ואם תאמר ומן אן הן איתברין, אשיב לך מן נהר דינור. ואם תאמר שוב ומן אן הוא אתי, גם על זה יש לי תשובה כנה מראש, מן זיעתהון

זרח יעקב

דחייתא. כלומר כי עד שאתה אדרינוס תשאלני, איך אפשר שרומי תמות, אני שואל אותך מהיכן רומי זו חיה, מהיכן היא נבראה. ואמנם מי לא ידע כי רומי וכל העמים הדומים לה, כל גדולתם לא היתה ממקור פנימי, ממקור רוחני עצמי, ממקור נשמת חיים אמתית, רק בנהר דינור יולדו ויצאו לאויר העולם, זהו הנהר דינור המטיל אש זלעפות יומם ולילה, לא ינוח האש הבאה מן זיעתהון דחייתא, מן הדם והזיעה של רבוא רבבה הבעלי חיים הבולעת אל תוכה, כן הדבר רומי ודומיה. כל עיקר גדולתם הוא מהאש, מאש התותחים ושאר מלאכי החבלה שלהם הממטירים על כל יושבי תבל, כל כבודם ותפארתם הוא מהזיעתהון דחייתא, מן הדם והזיעה של בני אדם יושבי חשך וצלמות אסירי עוני וברזל, שספגו לתוך גופם, ומזה נשתמנו ונתעבו כל כך.

וכלל גדול הוא כבולעו כך פולטו, וע"כ אמר לה בחרב באתם לעולם ובחרב תלכו מן העולם. וכאשר פתר ר' יהושע בן חנניה, כן היה, זאת היתה מנת חלקה וגורלה של רומי.

ואם תשאלו והא כתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר, והשאלה הזו כבר מכוונת אלינו גופא, על מה אנו נשענים בבטחוננו העצום, כי עוד יבוא השחר לנו עם עני ואביון, כי עוד נקום לתחיה, הלא גם עלינו אפשר גם כן לומר כי כבר אמרנו את שירתנו בימי דוד ושלמה, בימי החשמונאים ומה תקותנו עוד. על זה באה התשובה חנוקא סברית למחנקיני, כי בזה אתה רוצה לשלול את תקותינו. שאני מיכאל וגבריאל שהם שרים של מעלה, דכולהו מתחלפין ואינון לא מתחלפין. לא כמלאכי כל הגוים מלאכי ישראל גוי אחד בארץ, רק אלה שבחרב באו, הנה בחרב ילכו. רק אלה שמדם וזיעה נשתמנו, אלא ימצאו ג"כ את מותם בדם וזיעה שיופלטו מהם, כי כבולעו כך פולטו. לא כאלה חלק יעקב, שהוא לא בא לאויר העולם בחרב ודם, אך במלאכי השלום במיכאל וגבריאל, בשמותיו של הקב"ה, בהאנכי ה' אלקיך, שהכריז מסוף העולם ועד סופו, הנה יכול הגוי הזה להיות בטוח, אני ה' לא שניתי ואתם בית יעקב לא כליתם.

ואמנם תשובת ר' יהושע, הננו רואים שנתקיימה במלואה. ובימינו ראינו איך עמים גדולים, אמרו את שירתם וילכו להם. אבל על מקומם באה כת של מלאכים קטנים, מלאכי חבלה, אומות קטנות ופעוטות, בלי כתב ולשון שקמו לתחיה. והמה המחבלי כרמים, העוסקים בנגיפה, נשיכה, רביצה ובעיטה. לנו אכן צריכים לברך

זרח יעקב

שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, ולא אבדנו כמותם. אם הגדולים לא יכלו לנו, מה יעשו אלה הפעוטים, אימת המות לא תפחידנו, רק אלה שמקיימים את על חרבך תחיה, עליהם להתירא מן על חרבך תמות. אבל אנחנו שלא ידענו מעולם העל חרבך תחיה, אותנו לא תוכל החרב להמית.

ועוד יבוא היום במהרה בימינו, שכל העולם ישמע את הקול הנורא, שיודעדע את כל מלכי מזרח ומערב, שלחני כי עלה השחר. שלחני אל ארץ האבות והבנים, לארץ חמדת נפשנו, לארץ ישראל. קיימו סוף סוף את הכתוב, והשיב את הגזילה אשר גזל כי עלה השחר, וגם אם תאטמו אזניכם משמוע ותסגרו הדלתות כאלו חשך של מצרים החשיך עיניכם, מאומה לא תועילו, אור השחר יאיר ויחדור על אפיכם ועל חמתכם.

ובזה יובן הפסוק שישיושמחי בת אדום, גם עליך תעבור כוס, תשכרי ותתערי. והכוס הזה כבר קרוב להתמלא על כל גדותיו, ומן הכוס המר ישתו בקרוב לא רק אדום, אלא אף כל ההולכים בעקבותיה.

ומה נמלצה ונשגבה בזה אגדת חז"ל במעילה, שאל ר' מתיא בן חרש את רשב"י בעיר רומי. מנין לדם השרץ שהוא טמא, אמר לו דאמר קרא, וזה לכם הטמא. אמרו לו תלמידינו חכים לו בן יוחאי, אמר להם תלמוד ערוך בפיו של ר' אלעזר בן ר' יוסי. שפעם אחת גזרה המלכות גזרה שלא ישמרו את השבת, ושלא ימולו את בניהם ושיבעלו נדות. הלך ר' ראובן בן איסטרובלי וספר קומי, והלך וישב עמיהם. אמר להם מי שיש לו אויב יעני או יעשיר, אמרו לו יעני. אמר להם אם כן לא יעשה מלאכה ביום השבת כדי שיענו, אמרו טבית אמר, ובטלוח. חזר וא"ל, מי שיש לו אויב יכחיש או יבריא, אמרו לו יכחיש. אמר להם א"כ ימולו בניהם לח' ימים, כדי שיכחישו. אמרו טבי קאמר ובטלוח. חזר ואמר להם, מי שיש לו אויב ירבה או יתמעט, אמרו לו יתמעט. א"כ לא יבעלו נדות, אמרו טבית אמר ובטלוח. הכירו בו שהוא יהודי והחזירו, אמרו מי ילך ויבטל הגזירות, ילך רשב"י שהוא מלומד בניסים. ואחריו מי ילך רבי אלעזר ברבי יוסי. כשהיו מהלכין בדרך נשאלה שאלה זו בפניהם, מנין לדם שרץ שהוא טמא, עקם פיו ר' אלעזר ברבי יוסי ואמר, וזה לכם הטמא, והיינו דאמר רבי אלעזר ברבי יוסי אני ראיתיה בעיר רומי, והווי עליה כמה טיפי דמיא (חסר מצילום הכת"י, מ"ע).

דרוש ב

לכבוד התורה, מעלותיה ותכונותיה, להצלת עם ישראל להצלחתו בארצות גלותו, ושמירה עליו מפני התבוללות, וכן שיר הלל לרבני הקהילה לפרנסיה על, לבני הקהילה, תרומתם לעדה ולמשמרת הקודש דרוש בחנוכת בית כנסת של ק"ק טיגרא וסאן פירנאדו, מ"ע).

מה טובו אהלך יעקב משכנותיך ישראל. כנחלים נטיו, כגנות עלי נהר, כאהלים נטע ה', כארזים עלי מים (כמדבר כד, ה-ו).

איתא בילקוט, בקש אותו רשע לגנותם בדבר שאין בו ממש, אמר לו הקב"ה, כשם שנהר זה אינו פוסק לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, כך אין זרעו של אברהם יצחק ויעקב אינו פוסק לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ע"כ.

כל אוהב אמת ושופט צדק, כל דורש וחוקר את הסיבה הראשית והעיקרית לאורך ימינו על האדמה, גם בהיותנו בארץ לא לנו, יכיר הכרה ברורה שרק שמירת פקודי ה' הישרים, האריכה את חיינו עד היום הזה. היא ולא אחרת, היתה לנו תמיד לחומה בצורה, נגד כל הקמים עלינו לכלות בנו זעמם. לכל עם, ארצו יסוד קיומו, ולנו עם ישראל, היתה תורה הקדושה ליסוד קיומנו החזק בכל מושבותינו. כל זמן שקיימנו את מצותיה, הצלנו על ידה את גופנו מכל נזק ומחלה, וטהרנו את נפשנו מכל רגשות טומאה, כמים המטהרים את הגוף.

הנה שתי סכנות גדולות מרחפות תמיד על ראשנו, האחת היא שנאת העמים לנו, והשנית היא נטייתנו להתבוללות בין הגוים. ומהם נוכל להמלט, בהיותנו תמיד דבקים בה' ובתורתו. התורה היא כאם רחמניה המנחמת את בנה העומד בצרה, ומעודדת אותו בדברי חבה, לקוות שתחת ימים של יגון ואנחה, ישיגוהו ששון ושמחה. כך משיבה תורה הקדושה את נפשנו השרויה בצער הגלות, וממלטת אותנו מן היאוש המתגבר עלינו. בעת שהעמים הצרים סבורים לאבדנו, התורה מעוררת בלבנו התקוה לעתיד מזהיר, לימים מלאים אושר ושמחה עד אין קץ. התורה דרכיה דרכי נועם, ובלכתנו בהם נחליף את כחנו, נחדש כנשר נעורינו. לכתנו על ידי מנהיגים ומדבירים טובים, ורועים נאמנים המפתחים את

זרח יעקב

כשרונותינו, להגיענו לשלמות הגוף והנפש גם יחד. ועתה אנו נודה לה', שלא השבית לנו גואל בארצות האלה, ששלח לנו צירים נאמנים בעלי רוח בינה, צלולה ובהירה. בעלי רגש חזק, לעשות גדולות לאושר קהילתינו. ראשון במעלה מע' הרה"ג דוקטור יוסף פאניג'יל ה' ישמרהו, שנשלח מה' להדריכנו באמונה שכלית, צרופה ובהירה. מדותיו הטובות מבצבצות ועולות לפנינו, הן בפגישתו ודבורו עם הבריות, ובשיחתו עם חבריו הרבנים בדברי תורה. ובאמת הנהגתו של הרה"ג הזה, היא אספקלריא המאירה לתבונת גפשו. והן שהוא ידוע לכל שאיש חכם ונבון גדול, סבלן ומתון כהלל הזקן, ובקי בכל הויות העולם. כל מי ששוחח אתו, נוכח לדעת שהוא מדבר עם אדם ענקי הולך תמים, ודובר אמת בפיו ובלבבו. הדן את כל אדם לכף זכות, ומספר תמיד בשבחן של ישראל. ובפרט של בעלי תורה. מי ששמע את נאומיו ודבריו הנעימים, דבקה נפשו אחריו לאהבה אותו. כל כך הוא חביב ואהוב בעיני המון העם, לרגלי כשרונו ובינתו, וכה משך לבבות העם ברעיונותיו המחוכמים, ונועם לשונו הטהור.

וחברו המאור הגדול הר' החסיד משחר טל ילדותו, המזכה את הרבים מדריכם בתשובה, הוא הרב דוד דבאח ה' ישמרהו, אשר הוא עושה גדולות ונצורות להחזקת היהדות בארצות האלה. השתדלותו לחזק את רוח העם, על ידי הרבצת התורה ועל ידי התקנות הרבות הנחוצות לנו בימים האלה. בין הפעולות הגדולות שפעל ועשה לחזוק היהדות בתוך קהלנו, מתנוסס לתפארה שני דברים רמים ונשגבים. האחד השתדלותו לשים קץ ולאסור מכל וכל להתבוללות בין ישראל עם עמים נכרים, מתערובת נשואין של נכרים וגויי הארץ. והשני טהרת המשפחה העברית, ע"י מקואות לטהר את נשי ישראל מטומאתן.

השני דברים האלה, הם שני עדים נאמנים, שמגמתו היא לרפא את ישראל מחלאתם ולטהרן מטומאתם. וה' הצליח החפץ בידו, לחזק את היהדות על יסוד חזק ונאמן, אשר בעזרת ה' לעולם לא ימוט ולא יהרס.

וחברם הנאמן הוא האיש התלמודי הגדול, מאור התורה הוא ר' יעקב בטלייאס ה' ישמרהו, אשר תכונותיו רבו. האחת יראתו את ה' יראה טהורה ונאמנה, עם ענוה שלמה וגמורה, שהיא ממדותיו של הקב"ה. תכונתו השנית, היא סבלנותו ומתינותו עם בני אדם, ונסיונות החיים והפרנסה, סבל ברוחו הכבירה, ועוד הרבה

זרח יעקב

תכונות נעלות באיש דגול מרבבה הוה. ואין שום הגזמה אם נאמר, שהוא ארי שבחבורה. חבריו מתפלאים על שקידתו הנמרצה, על תפישתו הקלה והמהירה, על שכלו החד החרוץ ושנון, ועל כח זכרונו הנפלא. הוא מתרחק מן הכבוד ולא מגיס לבו בתלמודו, הוא אהב את התורה אבל לא את הרבנות, מרוב מדת הענותנות. ולא השתדל לבקש לו משרת רב, הוא הסתפק במועט ולא פסק גירסא מפומיה.

אלה הם רועי עדתנו, ה' יאריך ימיהם. אשריהם הערה שבחרה באנשים קדושים וצדיקים כאלה, להאיר עיניה בתורה ולהדריכם בדרך ישרה. ולאדירי התורה האלה, עלינו לספח גם את כל חכמי קהילתנו הצדיקים והחסידים, היראים והענויים. למרנים ומופלגים בתרה חריפים ובקיאים בש"ס ופוסקים.

ועליהם ועל ראשם, הוא הרב המנהיג את עדתו כמהר"ר אליהו הכהן פריווה ה' ישמרהו, הנודע לשם ולתהילה בין החכמים השלמים, ובקרוב הרבנים המפורסמים. הוא משתדל ללמד לתלמידיו בדברי אהבה וחיבה, כמה דפים של גמרא עם רש"י ותוספות. מדתו הטובה העיקרית, היא דת שאול המלך, להיות נחבה אל הכלים.

החבר השני, הוא הר' ר' אליהו הכהן סולי המפו' בחסידות, ובאהבתו הרבה והעזה לתורה שהגה בה יומם ולילה. ובגלל כשרונותיו הנעלים ומדותיו הטובות והמעולות, הוא נחשב ונכבד מאוד בעיני העם. בשם האמת והצדק אני מדגיש, שנדבקו בו אותן המעלות הרמות הדרושות לקנין התורה, אימה, יראה, ענוה, ארך אפים, מתרחק מן הכבוד וכו' המדות האלה מתגלות בכל דרכיו ומעשיו.

ועתה עלינו לשבח את הראויים לשבח ולתהילה, לנדיבי עמנו האדירים, אשר ככוכבים מאירים מזהירים על שמי היהדות, בעשותם צדקות וחסדים. ויהי ראש וראשון להועיל לכל דבר, ומועיל למפעל גדול, ומוסד קדוש דתי ומוסרי, הוא הנדיב הגדול סניור **עזרא טובאל** ואחיו הנכבדים, ה' ישמרם. שהם כאב רחמן, נמסר בכל לבו ליוצאי חלציו, ואינו מבדיל בין אחד לשני. כך הם האדונים הגדולים אחים טובאל, אהבתם לכל בני אדם ובפרט לעם ישראל, היא מעוררת בקרבם רגש של רחמים, חמלה וחנינה לכל אדם. רוב בני קהלותם אינם מרגישים את העוני והחוסר, כי הם נטפלו בהם כקרוביהם ושאר בשרם. וכל מי שפנה אליהם בצר לו, לא אחרו להיות לו לעזר בכל יכולתם. מדת רחמיהם לכל

זרח יעקב

הבריות ובפרט לעם ישראל, היא בלי סוף וגבול, כל היסורים הבאים על הכלל או על הפרט, משכו אותם בכח אדיר להחיש עזרא, ולחלץ נפשם מצרה. זו היא מדה העיקרית מדת הרחמים והחמלה, שעמדה להם לעוררם ולאזרם חיל, שיצילו עני מעוניו.

וכגודל אהבתם לעמם, כן גדלה אהבתם לארץ ישראל, אשר בכל לבבם ובכל נפשם השתדלו לגאולת הארץ. הם שולחים את תמיכתם ההגונה לבנין הארץ, והשתתפו בתנועה הציונית, והטו את לב העם למושכם אל חיבת הארץ, והצליחו למשוך גם לב הרבנים, אשר לא התחשבו בידידות אליה. הם השתדלו להחיות גם השפה העברית בין קהלתם. בקצור לאלה נדיבי עם אלהי אברהם, העוסקים בצרכי צבור, וידם פתוחה לתת עזר ותמיכה לכל מוסד קדוש, וחובבים ומוקירים רבנן, חובה רבה על כל איש ואיש להזכירם לטובה ולברכה, בכל ברכות התורה. וחובה עוד לזכור כאן לברכה, לאחד מאנשי הדעת והתבונה, מהחכמים ונבונים אנשי השם, שהם לכבוד ולתפארת בתוך קהילתנו. נטע נעמן וחכם נאמן, משכיל בכל דבר, מוכתר בכתר שם טוב ותהילה, הוא האיש הגדול דוקטור **יצחק גארסייא** ה' ישמרהו, אשר מקדיש רוב ימיו לעסקנות צבורית, וצדקותיו רבו מלמנות. ובין יתר מפעליו ומעשה פזרנותו, תתנוסס לתפארה נדבתו הגדולה שנדב למקוה בבנין זה לטהרת המשפחה העברית. אשריו על מפעל כביר וקדוש הזה, עלינו להחזיק לו טובה במדה מרובה.

ועוד זאת עלי להזכיר ולתאר כאן, את אחינו היקרים שהתנדרו בלב טוב וטוהר רוח, לבנין הקדוש הזה. ובפרט להמעולה שבהם העוסקים בצרכי צבור באמת ואמונה, ולאשר בדרך ה' אותם ברכה מרובה, וירכשו הון ועושר רב, וידם פתוחה לכל דורש ומבקש צדקה וחסד. מלאים אהבה וחמלה לעמם, כאהבת אב את בניו. וכרחמי אב על בנים, כן עשירי עמנו הקדישו את כל כחם לעמנו, בלי דרישת כבוד. ובפרט לבנין בית הכנסת לרומם כבוד עמם ולהגדיל קדושת התורה ויהדות. מנהיגים ועשירים, נדבנים כאלה ראויים להיות מוכתרים בשם הכבוד, נשיאי ישראל. יען כי על ידי מפעליהם הכבירים והמעשים הגדולים, עלתה בידם לתת לעם ישראל לב חדש ורוח חדשה. ובכן להנדיבים האלה, ולועדי החברות העוסקים בצרכי צבור, הפרנסים הנאמנים, הנושאים צלם אלוהים על פניהם.

זרח יעקב

הצדק נתון לנו לשפוט, כי הם בודאי מזרעו של אברהם אבינו. יען כי הוא היה הסמל והמופת בענין זה, נשיא האלוקים בתוך הגוים. ואור הרוחני הגדול לכל העמים, שהלכו לאורו והתברכו בשמו. הלא הוא בגלל חיבתו ואהבתו, לכל אשר בצלם אלקים נברא, בשם אב המון גוים נקרא.

ואחרון אחרון חביב, הקהל קדוש של **טיגרה וסאן פירנאנדו**, הענוים התמימים, ידאים וחרדים. אשר מאהבתם וחשקם בתורה ועבודה, לא נחו ולא שקטו עד אשר פלסו נתיב לאשר יזמו. והזילו זהב מכיסם, והקדישו עתותם לקבץ נדבות רבות, וחפץ ה' הצליח בידם, ובנו בנין המפואר הגדול הזה. אשרך קהילת **טיגרה וסאן פירנאנדו** כלילת יופי, שזכית לבית הכנסת וקהילה קדושה גדול כזה.

אשרך **בואינוס אייריס** העיר הגדולה ואשרי אנשיך, אשרי עדתך ורועיך ופרנסייך ונדיבייך, בני האבות והנביאים.

יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים, ויברך אתכם כאשר דבר לכם. יתן לכם ה' ברכה כפולה ומכופלת, וכן תזכו לבנין ארץ ישראל ובית המקדש, אמן.

דרוש ג

התפקיד שמילאו רבני ומנהיגי ישראל בכל הדורות.

בהפצת תורה ובהנהגת העם. ההדרדרות בדורנו, מעמד הרבנות הירוד, ירידה בחינוך העברי, לתורה לאמונה ולמסורת. מקומה של האשה היהודיה בחינוך, וקריאה להקמת ועד למען החינוך.

**יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה,
אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר**

יביאם (במדבר כז, טז-יז).

ישראל נתרחק מעל אדמתו. וילך בגולה הלוך ונע הלוך ונד, מעיר לעיר וממדינה למדינה, מפורד ומפורד בארצות שונות ובין עמים שונים. צרותיו הלכו הלוך וגדל, ואין לך יום שלא היתה קללתו מרובה מחברו. סבל הרבה מבית ומחוץ, ובכל זאת לא עזבנו ה'. בכל דור ודור הקים לנו רועים נאמנים צדיקים וחסידים, שלמים בתכלית השלמות, תורה ויראה קדושה וחסידות, שראגו תמיד לצרכי עמם, להורם ולהדריכם בדרך הישרה. וכאב אוהב את בנו, התהלך הרועה אתם. והיה מסור להם בכל לבו ונפשו, הרביץ תורה ברבים. ויבא הוא בעצמו אל העם, טרם בא אליו העם. וילך מעיר אל עיר ומכפר אל כפר, והטיף את תורתו. ואל כל העם פנה, מקטן ועד גדול. ואל החוטאים היה בא, וברחמים ובתחנונים עוררם לתשובה ולמעשים טובים. ובשפתם דבר אתם, וברוחם ובסגנונם ומחייהם הביא להם משלים, ומחיי היום יום ספר להם ספורים המעוררים למוסר ועבודת ה'.

לאט לאט נתקבץ תחת דגלו כל עני ונכה רוח, כל נגש ונענה, והוא חזק את רוחם והחיה את נפשם. הוא הראה להם את הדרך, דרך השוה לכל איש ישראל, כלמדן כעם הארץ עובד את ה'. כי כולם הם בנים לאלהי הרחמים. השלם הזה, תמימותו הגדולה השפיעה השפעה מתמידה שאינה פוסקת על ההמון. הוא החיה הרבה

זרח יעקב

אלפים מישראל, שהלהיב את לבותם לעבודת ה', וחזק את רגשותיהם הדתיים ומילא את נפשם הרעבה והצמאה, ובזה מלא את חובתו לפנייהם.

זה קרוב לאלפים שנה עברו, ובמשך התקופה הארוכה הזאת עמדו לישראל הרבה גדולי המח וגאוני הרוח. והשלמים האלה הוכיחו את העם, ודרשו וחקרו, פלפלו וכתבו ספריב לאלפים. חברו פירושים לתנ"ך ותלמוד, ועמלו וטרחו בשביל עם (החנוך במחננו פרוע וגרוע מאד, המלמדים אינם פדגוגים, אומנים מובהקים. אינם יודעים היטב את הלשון העברית). ולא חסרו אצלנו מהאהובים האלה בחייהם ובמותם, בכל דור ודור. ותמיד נמצאו אצלנו יחידי סגולה אוהבי העם, שהצטיינו ביותר, אשר מסרו גופם ונפשם לההרג בשביל אהבת ישראל, אשר חביבה מסירות נפש כזו שהיא לטובת הכלל לפני הקב"ה, ככה נישא.

השלמים האלה, עבודתם הראשונה היתה לטובת העם, לפקוח עיני העם בשעה שהוא שקוע בעבודתו בחומר ולבנים, או להמציא לחם לפי הטף. אשר לא קלה היא הפרנסה הזאת של עמנו מעבודת חומר ולבנים, שידע מצבו ולהחליפו בטוב ממנו, ולרומם את רוח העם, לדבר אתם לעת פנויה, ולהעירם על מצבם הרוחני הנורא. למדום תורת ה', תנ"ך, תלמודים, מדרשים וספרותינו הגדולה. למדו את כל העם והנשים בכלל. זאת היתה תוצאתם, תוצאות של תקוה חיה, ולא תקוה כצפוף הזרזיר. הקימו נשים צדקניות, ואותן הנשים ידעו אז לחנך את בניהן, שבעמו יתפאר ולתחיתו יעבוד. חנכו אותם ברוח חירות, כי יחפצו לצאת מתחת עול הגלות, עול השעבוד. נטעו על לבם התקוה בגאולה, והתקוה הזאת אם היא תקוה חיה חזקה, היא משפעת על החיים ובוראת לב נכון ורוח חדשה בנושאתה, זאת עשו נשי ישראל.

ואלה הם השלמים והצדיקים, שעמדו על המשמר והקדישו את כל זמנם הימים והלילות, בהתמדה גדולה שאין דוגמתה, על עסקי הכלל. לצאת אל העם ולהיות לכח פועל בחיים, ולהרים כשופר קולם על קלקול החיים. ולהנהיג ישיבות גדולות לתורה ולתעודה, לפתור חידות בחכמת התורה ולחדש ענינים בגמרא ובפוסקים. גדולי חכמי ישראל, שהיו צדיקים וקדושים ומתמידים בלימוד התורה במדה היותר עליונה, בכל זאת היו מקבלים עליהם גם עול הצבור, עול גדול וקשה מאד. ובזבזו ממונם לצדקה לפדיון שבויים, והחזקת ישיבות ופרנסת תלמידים. הפיצו דעותיהם ברבים, על ידי ספריהם הרבים המחוכמים. והיו

זרח יעקב

דואגים בעד חנוך הבנים, ומורים דרך כיצד לסדר סדר לימודים בחנוך הבנים. ובהרבה שאלות החיים, מסרו נפשם על טובת כלל ישראל. מי יוכל לספר, מה שפעלו רבני ישראל לצרכי האומה הישראלית בכל הזמנים ובכל התקופות. מי יוכל לשער עד כמה חכמי ישראל ז"ל, לבם רחב היה לקול בת עמם, והשתתפו תמיד בצרכי צבור.

עכשיו נשתנו הזמנים, נשתנו תנאי החיים. לומדי התורה הולכים ומתמעטים, חריפים ובקיאים, באמת כמעט שאינם במציאות ובפרט בארץ הזאת. בבעל הבית שהוא חריף ובקי וקובע עתים לתורה, כמעט אין אנו פוגשים כלל. רוב חלקי העם רחוקים מן התורה ורוחה, היהדות התחילה להתלבש במלבושים חיצוניים, חדלה לינוק מן המקור הטהור והקדוש ש"ס ופוסקים וספרי מוסר. הבערות היא גדולה ונוראה, חלול קודש אנו פוגשים על כל צעד ושעל. נגעי הראש והגוף נגעי הבית, כמה גדולים וכמה גדול הוא מספרם. בשעה נוראה שכזו, בשעה של בין השמשות, היהדות גוססת. שעה של חרבן ושרפה, בשעה שמהרסים באים אל מקדשנו וקרדום בידם לכתוש ולנתוץ ולהרוס את המקדש שלנו, ולכבות את נר התמיד ואת האש הקדושה שבמקדש הלב העברי.

בשעה זו, על הרבנים והדרשנים לצאת אל העם, ולהרעים בקולם קול אדיר ונורא, קול שיפלה כליות ולב ולהדליק נרות במבואות האפלים, ולתקן במקום שיש צורך בתקון ושכלול, ולהעמיד את חובת הלבבות למעלה מחובת האברים. ולהוקיר את המאור הפנימי שבתורה ואת תכליתה המוסרית, ולהבין באמת את היהדות ואת הרוח הישראלי.

החנוך במחננו גרוע ופרוע מאד, המלמדים רובם מן המהבילים ולא מן הישוב. הרבנים רודפים אחר הכבוד והממון, ובני דלת העם, ירדו עד הדיוטא התחתונה במצבם המוסרי. החדרים נאים ונהדרים, אך המלמדים לבושים כתונת מגואלה, יושבים אל השולחן ובידם מקל חובלים, המקל הזה הוא להם למטה זעם לעות בו את צאן מרעיתם. מתהלכים עם הילדים בעברה וזעם וגוף. טומאת שפתים בקללות ואררות, בקיאים בהם ומוטבעים בהם יותר מלימודם. כי כן מתוך טיבם של המלמדים, יכולים אנו לדעת את טיב הלימודים והחנוך. וכל מי שיש לו עינים רואות, יכול להעיד שכל התלמידים אינם יודעים את התלמוד, ולא את השו"ע, ולא את השפה העברית, ואף לא את תוכן המקרא, אחר כלותם תשע שנים

בחדר. זה הוא פרי צורתם הרוחנית של מנהיגי הדור.

ובאמת לו היו לו מנהיגים חשובים והגונים, שעטרת ההנהגה הולמתם. אלה שעינים להם לראות את העתיד הקרוב והרחוק, היו יכולים לעשות הרבה בשביל חזוק הדת והיהדות, ועל פי השפעתם היתה היהדות המסורתית, חזקה ומכובדה. אך מה נדבר ומה נצטדק, שאם המצא ימצא איזה למדנים, הנה הם דוקרים זה את זה בחרבות שבלשונם, להראות חריפות שכלם כחרב חדה, לדקור את השני. וכל אחד מתנשא לאמור אני אמלוך, אני ת"ח יותר. אבל בכל גופו ונפשו אינו רק איש פשוט, ועל ידם פירץ הדור במוסר ובמדות בהשגת יד וגבול. הם לומדים תורה בפלפול מדומה, והם רחוקים מיראת ה' ומעבודתו. והיצה"ר שלם אצלם, שלא נימוח ולא נתפוצץ כלל.

אבל באמת שהם אנשים למדנים פשוטים, כי בחינת מה שנקרא תורה להיותה מורה דרך לעבודת ה' ית', ונותנת עצה לדובקה בהשי"ת לא בזולתו, והם אינם לכוונה זו. ואדרבא הם מתפארים בה ומערבים טוב ברע. הלמדנים האלה, הם מביטים על העם הבלתי מלומד כעל אבר מדולדל מגוף האומה. הם לקחו לעצמם את תואר ת"ח, רב, מו"ץ. להם לדעת שכל אחד מישראל הוא חלק אלוה ממעל, כל אחד מישראל יכול להיות איש כשר אפילו אם אינו יכול ללמוד כלל. ואפי' צדיק יכול להיות גם ע"י אמירת תהילים. ובמובן זה נהגו חכמינו ז"ל, שדאגו לצרת העם כלו אפי' לאיש פרטי, מפני שהשוו את כל העם הן טובים הן רעים, אין הבדל אין מחיצה, הכל אחדות אחת תורה אחת וה' אחד, ישראל וקוב"ה ואורייתא יחודא חדא.

ולפושעים אלוה הטוב והמטיב, סלחן ורחמן. מוחל להם כששבים, הוא רוצה בחייהם שיעבדוהו. הם צוו עלינו להתפלל על שלמות נפשנו דוקא, וחלילה להתפלל על דבר חומרי, כי בזה הוא מחלל את הקודש והתפילה, אינה צריכה להיות עליו בלבד, הוא צריך להתפלל על כל הבריאה.

למדני הארץ, מתפארים בענוה בהרכנת הראש והגוף, דוקא ענוה היצונית ולבם הלך חשכים מענוה הפנימית. ענוה שבלב, שבאה מתוך התעמקות בגדלות הבורא. הבעש"ט ז"ל, אמר על זה משל, מלך אחד רצה להתנהג בענוה ולא רצה לנסוע במרכבתו, וצוה שהמרכבה תסע לפניו והוא ילך ברגליו אחריה. ואמר לו חכם אחד לא זו הדרך, אלא שב במרכבה והתנהג בענוה והיא ענוה שבלב. ובכך האדם

זרח יעקב

צריך להביט על עצמו, כעל אבר מגוף האומה. הוא צריך לבטל את אישיותו הפרטית, הוא כשהוא לעצמו אפי' היה גדול הענקים, אינו שוה כלום. וגם בעבודת אלהים צריך האדם להיות עניו ואל ילך בגדולות ובנפלאות ממנו, ובכל דבר שיארע לו יהיה הכל שוה אצלו, בין בענין שמשבחין אותו בני אדם או מבזין אותו.

הלמדנים כפי עניות דעתם שהם יחידים בעולם, ולא נכרא העולם אלא לצוות להם ולעובדם ולכרוע ולהשתחוות להם. עליהם לדעת שהם חלק פרטי מן הכלל, מקושרים ומדובקים בעמם ולא להם לבדם נתנה הארץ. הם אינם מוקירים את המחשבה, אלא המעשה המתראים בו לפני העם. הלא ידעו כי המחשבה דבר נעלה, היא נשמתו והמעשה גוף, ומעשה בלי מחשבה כגוף בלי נשמה. ועל כן חייב אדם לטהר את מחשבתו תמיד, ולתקן את מחשבתו את הרעה ולהעמידה על הרגש והאמונה שבלב. וגם על האהבה, אהבת ה' אהבת התורה ואהבת ישראל. ע"י האהבה נתעלו כל מדרגות התחתונים, והאהבה צריכה להיות תמימה וישרה, שלא על מנת לקבל שכר.

התורה מקפדת שיתנהג האדם במדות טובות והנהגות ישרות, יזהר לדבר אמת ולא יוציא דבה ושקר מפיו. כי אם כל העולם היו אומרים אמת, היו ישראל נגאלים. לכן ישמור את לשונו, כי הלשון קולמוס הלב. יזכיה את חבריו מצד אהבה, ולא יגנה לשום אדם אפילו רשע, רק את המדה שבו יגנה. ואם רואה דבר עבירה באדם, ידין אותו לכף זכות, שיש לו חומר עב ועכור, לכך לא היה יכול לעמוד נגד יצרו, וכיוצא בו מה שיוכל לדונו לזכות.

הרב ומו"ץ אם הוא באמת רועה נאמן, עליו להורות לעם את הדרך ולהטיף על לבבם מוסר ומדות, וישתדל להטיב את מצבם הגשמי והרוחני. תמיד ידאג להם ויחקור וידרוש מה חסר להם, ולמה הם נצרכים. ויפנה אל אלוהיו לבקש עליהם רחמים. וייחוסו אליהם, צריך להיות בחמלה ובאהבה, כאם על בניה. להשגיח עליהם בעין חמלה, ולהחזירם למוטב. לסכן עצמו לטובת העם, ברצונו להעלות את הנפילים. כמו מי שרוצה להעלות את חברו מטיט ורפש, שצריך גם הוא לרדת סמוך להטיט ורפש להעלות אותו, כך צריך גם המו"ץ מנהיג האומה, שעל ידו יתעורר העם ההמון הרב, לראות גם הוא את אור החיים הדתיים.

עליו להסתכל בכל איברי גוף העם, שגם האשה היהודית חלק מהם. שלא

זרח יעקב

לדחותה ולהעמידה בחוץ מלימודים דתיות, שעל ידי זה נמחק הרגש הדתי, החי והחזק הקבוע בלב האשה היהודית, עמידתה בחוץ תשפיע לרעה על החנוך. האם היהודית לא יכולה מדוסר ידיעה והמתת הרגש הדתי שבה, לפתח בלב הילדים את האמונה החיה, הדת הרגשית העומדת למעלה מכל תנועות החיים החומרניים. היהדות הרגשית שאינה יודעת גבול והבדל, מרשה לקבל את האשה היהודית ללימודים דתיים. שויון גמור יש לאשה היהודית בחיים הדתיים, כל מצות עשה שאין הזמן גרמא אשה חייבת בהם, כאשר היא חייבת בכל מצות לא תעשה. על כן עליה ללומדן לדעתן. אשה למדנית ובעלת מעשים, נקראת חסידה, כמו האיש החסיד.

החסידות לא סגרה את ספרותה בעד האשה, היא לא אסרה את לימודיה. החסידות תקנה ספרות ספורית דתית בשביל האשה, כאשר עיניך תראנה יהודית אשכנזית מתפללת ולומדת, ומלמדת את בניה ומחנכתם בתורה ויראה ועבודת ה'. החסידות האמיתית, מוסיפה יסוד חדש חזק ואיתן בחיי המשפחה העברית. אשה הלמדנית, העריצה וכבדה את אישה הלמדן, והביטה עליו ביראת הכבוד. אמונה אחת, אגדה ואחדה את הבעל ואת אשתו. פה אין גובה ואין שפל, אין למדן ועם הארץ, שניהם מסורים לאחד, איש ואשה שזכו שם י"ה ביניהם, שניהם כאחד קשורים רק בו. כה תבצר אשה הלמדנית את מקומה בביתה, ע"י לימוד דתי שהשפיע עליה, והיא השפיעה על בניה. ע"י השתתפותה באופן ישר בלימודים, הוסיפה היא לה חיל וכת, ורכשה בשבילה כחות חדשים. היא בכל חוב ותום לבת, ידעה היטב להשפיע על בעלה ועל כל בני ביתה, בניה ולוקחי בנותיה, ללכת בדרך התורה והמצות.

התורה נתנה רשות לאשה היהודית לעלות גם למדרגת רבנית מודה הוראות, אם ראויה היא לכך, אין מעצור על דרכה זו. ואמנם היו נשים כאלו שעלו למדרגה רמה כזו ויותר מזו. גם בדורות הראשונים, גם בדורות האחרונים. גם במצרים, בזכות נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים. משה רבינו עליו השלום שלמד גם לנשים, הקים נשים צדקניות. הנשים ידעו לחנך את בניהן, דור עברי שבעמו יתפאר ולתחיתו יעבוד. ומה עשו, הן ילדו את בניהן בשדה, חנכו אותן ברוח חירות, כי יחפצו לצאת מתחת הבנין של פיתום ורעמסס, ויבנו את ביתם המה. הן ידעו את חובתן לארץ מצרים, הארץ נותנת לנו פרנסה ומוכנים

זרח יעקב

אנו להקדיש כל רכושנו לטובת ארץ מגורנו. הארץ נותנת לנו חיים, והננו מזומנים להקריב את חיינו על מזבחה בכל עת שתדרוש, ובכל עת שתזקק לעזרתנו. אבל הרשות בידינו לדרוש מהארץ הזאת, כי תתן לנו להתחנך על פי רוחנו, שהבאנו אתנו מארץ הורתנו, ולשוב אל ארץ הורתנו זאת, לחיות בה חיי עם, ככל העמים אשר על פני האדמה.

ככה חנכו נשי ישראל את בניהן במצרים, נאמנים לארץ מגוריהם ומסורים לארץ הורתם. ממלאים כל חובות האזרח באמונה, ומרגישים את עצמם כגרים. לו חדרו המצריים היטב אל לבבות הצעירים הלאומיים האלה, כי אז ראו בהם ברכה מרובה גם להם. אבל המצרים לא כן חשבו, ואולי לא בהם האשם, מי יודע תעלולי דתן ואבירם מלשיני משה, איזה דבה הוציאו על הלאומיים האלה לפני מצרים. וכיון שהכירו בהם המצרים, הכירו כי רוח חדשה, לא רוח אותם העבדים המוסריים שראו יום יום רומסים טיט בשדותיהם. נושבת רוח ומפעמת בלב נער ישראל, ורצו להרגם. והצעירים לא הרימו יד כנגדם, ולא התפרצו מפניהם, כי אם נבלעו בקרקע. והמצרים מביאין שורים וחורשין על גביהם, גוזרים עליהם גזירות קשות ומרות, והם סובלים הכל במנוחה. אבל רק הפנו המצריים שכמם ללכת, והם הולכים ומבצבצים ויוצאים מן הארץ. אינם רוצים, ליקבר חיים באדמת בני חם. והנערים האלה כשמתגדלים, אינם פונים איש איש לבצעו, כי אם נעשו עדרים עדרים, התאגדו לאגודות, יסדו חברות, ומטרת כולם אחת היא. והולכים לבתיהם, לשוב לביתם לארצם. ובני הנעורים האלה, כברו אל כל הקדוש והיקר לעמם, והם הם שאמרו, זה אלי ואנוהו, זאת עשו נשי ישראל.

אך הרבנים בארצות אלה, שאינם אלא למדנים שלא הגיעו להוראה, דחפו את האשה היהודית מלקחת חלק ביהדות, ואסרו עליה הלימודים הדתיות "כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות" (דעה יחידאה היא). וזה גרם לחרבן בתי היהדות. ועולם החנוך במחננו, הוא עולם של הפקר. כל הרוצה את השם מחנך, בא ונוטלו. והרבה מורים בישראל, באים ומתלבשים בעטרת החנוך וההוראה, בעטרת שאינה הולמתם, ומהם שאינם עושים מלאכתם באמונה. מתרשלים במלאכת שמים, אינם יראים את אלהי ישראל, ובלבם פנימה שנאה כבושה על אחיהם המוכיחים אותם. ובידי מורים כאלה, אנו מוסרים את גורל של הדור הבא. בידי אלמים כאלה, אנו מוסרים את הלבבות ואת הנשמות של הבנים

זרח יעקב

שלנו. כמה נורא הוא מצב מעציב שכזה, ומלבד כל הרעות האלה הבאות עלינו, עוד נוספה ובאה רעה גדולה ונוראה, המסוגלת לאכול כל חלקה טובה, לכלות ולהשמיד לעקור ולשרש מקרבנו, כל הניצוצות הקדושים שנמצאים עדין במדה קטנה ופחותה במחננו, והיא סביבה כפרית זרה לרוחנו ולתרבותינו. באופן הבית שלנו איננו עברי, בית הכנסת שלנו סגור ומסוגר לפני הדור הצעיר, קשה, הוי כמה קשה, למשוך אליהם את הדור הצעיר בארץ זו ובזמן זה.

בצואר מי תלוי האשמה הזאת והמחסור הזה, הלא זו היא שאלה פשוטה ותשובתה בצדה, כל תלונותינו על המנהיג שנקרא בשם דיין ומו"ץ, ומנהיג את הקהל. אך האשמה יותר מוטלת על גדולי הדור ומשכיליה, שפנו מקום חשוב למנהיג שכזה, כי לא די שאינו יכול להנהיג את עצמו ומכל שכן שאינו יכול להנהיג את אחרים. והוא נוטל גדולה לעצמו להנהיג את העולם האמריקאי, וכרב הזה פרו וישרצו הרמאים ונוכלים את הבריות, ועושים מעשה זמרי ומאכילים בפומבי נבילות וטריפות לישראל. ועושים רמיה במלאכת שמים, ומבקשים שכר כפינחס. ומתפארים בעצמם שהם חסידים מקובלים, והם צבועים. יש מהם שאומרים על עצמם, שאם היו מתחילים לגלות מעט מהחכמה שהם יודעים, היו יכולים לחיות ע"י התענוג של השגות החכמה הזאת לבד, בלי שום אכילה ושתיה. הם בעיני עצמם, עולים על כל גדולי העולם.

על אנשים כאלה אני אומר, קשה מאד לשטן לטרוח עם כל העולם להטעותם מדרך הישר, על כן העמיד לו שלוחים האלה, לעזור לו להטעות את עמם בהוללות וסכלות, שקרים וכזבים, שזו היא עבודת אלילים ממש. כמה וכמה מאוסה רבנות, המלוכלכת באמונה הטפלה ובמרמה. שמעתי מיש אומרים, שאיש אחד ראה עמוד ענן עומד על ראש אחד מהצבועים, בשעת התבודדותו בחכמת הקבלה. ואין ספק שהוא המשיח, אשר יתגלה אם ימצא הדור ראוי לכך. ועל אחר שאיננו מבעלי הוראה, ואיננו כי אם איש פשוט, והוא מפורסם לאיש פשוט במקומותיו, אומרים עליו שתורתו בתוך מעיו חבויה, ולא יוציאנה החוצה, כי אין הדור ראוי. וכי הפשוט הזה, עניש וקטיל. ומופתים בשמים ובארץ לא עשה, איש לא ידע מה בפנימו, אבל בחיצונו הוא צלם די דהבא. והוא כאלם לא יפתח פיו, כי אם מרכין בראשו על כל מה ששומע. על שתיקתו כפסל חרש, אומרים כי איננו מעולם הזה.

זרח יעקב

וכשקם איזה אדם, לעורר את העם לתקן את המעוות ולהורות להם דרך הישר. ותתחלחל הרבנות הזאת, כי הרגישה שאויב מסוכן קם לה, והוא חותר חתירה מתחת כסאה. ותצא להלחם נגדו בחרופים וגדופים, במלשינות וחרמים. אבל תורת האדם ההוא, היא תורת חיים, תורת העם הפשוט, המאמין והתמים באלהים, תורת אמת שבכתב ושבעל פה, תורה ישנה, תורת הנביאים והתנאים וחכמי התלמוד, והפוסקים והשו"ע, והאגדה והקבלה. תורת האמונה הפשוטה והתמימה באלהים, בלי שום התחכמות. תורת ההתלהבות, תורת האהבה והחמלה, תורת הלב, הרגש והמסתורין. לא תורת חסידות מעשית חריפה, הוללות וסכלות, התנכרות אל הצדק ודמשפט. והרי היא ככדור משחק בין ידי ורגלי עריצים, וחירות האדם וחיותו האנושיות ברגלים תרמסנה. וידי זרון תגיע למרום קצה ותקרא אני ואפסי עוד. יחי האגרוף, יחי הפשע.

והנה בתוך עולם כזה אשר ה' כמה נחשב הוא, אלא מזה יביטו אל ה' כעל דבר המופרד, ואלה מזה המאמינים בה' יבדילו בינו ובין החיים, יאמינו בו אבל לא ייראו ממנו, ולא יבטחו בו. בעולם כזה, הופיע ה' ויקרא אני ה', הלאה עצמיות, הלאה אינטריס, הלאה אני של בשר ודם, אין בעולם רק ה' אחד, הוא אשר ישא אל שמים ירו, ואמר חי אנכי לעולם. ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי, אני אמית ואחיה, מחצתי ואני ארפא, ואין מידי מציל.

עליכם להתאחד כולכם נגד הכחות הזדונים, כל אחד שלבו לב עברי, עליו להשתדל ולהתחבר עם חבריו כאחד, להתחיל בעבודה גדולה וקדישה, לשם החנוך העברי. כי כאשר זכרתי, אם לא נחנך את בנינו ובנותינו כראוי, אז מצב היהדות בסכנה גדולה ונוראה. ואם לא זכינו לחנך כראוי את בנינו, עלינו לחנך עכשיו בכחות מאוחדים את בני בנינו, הדור הבא אחרינו.

עלינו להתאחד כל הקהלות וכל החברות וכל האגודות, יחד כל היהודים בכלל, וליסד קרן מיוחדת "קרן החנוך". ואם יהיה לנו די כסף והותר, אז אפשר יהיה לנו ליסד בתי ספר, חדרים דתיים, באופן דתי מודרני. לפתח ולהרחיב כשרונות התלמידים, ולהעמיד מורים מצויינים, שילמדו רק לעשרים וחמשה תלמידים במחלקה, ולא יותר. בכדי שתהא האפשרות להמורה, לעמוד על טיבם של התלמידים היטב.

ולתכלית זו עליכם ליסד הסתדרות של חרדים נאמנים, עליכם להכניס

זרח יעקב

בהסתדרות זו את כל מי שהוא חרד לדתנו ולתורתנו באמת ובאמונה, כי לא פטפוט דברים הוא העיקר, אלא הלב העברי והמטרה הקדושה: חזוק היהדות על ידי חנוך עברי הגון. בלי הסתדרות משותפת שכזו, אי אפשר לכם לעשות דבר ממשי באמת, לתקנת החנוך העברי. אבל כשתייסדו למטרה זו הסתדרות מיוחדת, לתקנת החנוך הישראלי, אז בעזרת ה' יתברך תעשו ותצליחו, ותחנכו דור שלם של מוקירי התורה וכל היקר והקדוש לעמנו. ונזכה לגאולה שלמה על אדמתנו הקדושה, וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אמן.

דרוש ד

מוסר השכל, לשמור על מורשת ומסורת אבות,

להתנהג לפיה בחיי היום יום ולהתחזק בלימוד התורה. כי רק אלה הם הערובה לבטחונם ולעתידם של עם ישראל.

השקיפה אתה בן אדם אל זוהר תפארת ישראל ואל עצמותו, עצם השמים לטוהר. אשר מלפנים דאג על חשכתו הנוראה, עתה דאג והשתוקק לשוב לעלות ולהתקרב, על כל פנים מעט לאלהינו. עוררה את נפשך וראה, אשר מעולם צדינו מרובים ומרים, ומענינו קשים ועזים, להפרידנו מה' ומתורתו ח"ו. אבל כל אחד מישראל מאז ועד עתה, מוכן למסור את נפשו מהתרחק מאור ה' ומקדושתו. ואף כבשה אחת קטנה מאתנו, פושטת את צוארה על קדוש ה'. אין קץ למוקדי אש אשר שרפוננו, ואין חקר לצרותינו התמידיות במשך כל ימי חיינו, המוצצות אל לשד חיינו. וכדי שלא להפרד מה' ומתורתו, את הכל באהבה ובשמחה מקבלים. כן היה כל אחד מאתנו וכן הננו גם אנו עתה, וכן נהיה תמיד. ה' הרחמן, מעולם אותנו נהג ע"י נביאיו וקדושיהו וצדיקיו וחסידיו. ועין בעין, ראו אבותינו ואבות אבותינו את שכינת עזו יתברך. ועמהם דבר כאב אוהב עם בנו, ומה טוב היה לנו אז.

לא כן עתה, גרמו עונותינו ועלה למרום וסגר בעדנו את השמים, לא נביא ולא חוזה, לא דבר ולא מנהיג, לא מלך ולא נשיא. נטש את מעט הצאן שארית ישראל, במדבר שמם כזה, מקום מזיקי הגוף והנפש. מי יתננו כירחי קדם, שהקדישו רוב חייהם לעבודת ה', והשתוקקו להיות בגוף ונפש מוקדשים לה' ולתורתו ועבודתו. אתה בן אדם הכל בידך, ובידך אתה מאבד מרגלית זו. ואל תאמר לכשאגדל אעבוד ולכשאזדקן אתקן. זו היא עצת היצר, ודע כי האלהים יביאך במשפט.

המשנה אומרת, הלומד ילד למה הוא דומה, לדיו כתובה על נייר חדש. והלומד זקן, דומה לדיו כתובה על נייר מחוק. כן הוא בכל הענינים, הן בהלמוד הן במעשים, הן בתקון הנפש. יש הרבה אנשים יודעים מה היא עבודת ה' ותקון

זרח יעקב

הנפש, ומשתוקקים אליה וגם כופים את עצמם לעשות, רק בהכפיה ובהכרח להכריח את עצמם. לא כן מי שעובד את ה' מצד בחירתו בטוב ומצד תקון נפשו, איש כזה אף אם יפול לא ישוב אחור. ובאמת תוכל אתה בן אדם, להוציא מקרבך נטיות אשר לא שערום אבותיך. יכול אתה למשל לבוא לרצון טוב וחזק, החזק גם ממך אשר כל עצמך משועבד לרצון הטוב ההוא. ומוכרח אתה למלא אותו בעל כרחך, בלי שום תירוצים ובלי שום סבות. מרגיש אתה בקרבך, כאלו פתאום רוח ה' חזק מפרק הרים ומשבר סלעים פגע בך, וישאך על עבודה זו. את כל המניעות תפרק ואת כל העכובים תשבר, ה' הוא האלהים ואתה עבדו מוכרח אתה לעובדו.

רע לך, העובד את ה' לא טועה הוא, רק בני העולם טועים לחשוב על עולם הזה אשר ה' בראו, כי מין אוצר של תאוות הוא, ודרכים שבו, של מיני נטיות רעות נעשו. ומי שרוצה לעבוד את ה', מוכרח לצאת ולהתרחק מן העולם כולו. ובשביל מחשבה זו שלהם, כל ימיהם רחוקים הם מעבודה וקדושה, ובשטותי העולם הם שקועים. דומים הם למי שראה איש שטבע בנהר, ויגזור אומר שהמים הם עצם רע בעולם שנבראו רק להמית בני אדם. וכמה שוטה הוא איש כזה, האם אפשר לחיות בלי מים, וכי בשביל שהמשוגע הזה לא השתמש במים כראוי, ותחת להחיות את הצומח את החי ואת המדבר, המית את עצמו, ברם רעים הם המים! כן הוא עם העולם כולו, עולם שבראו ה' הוא ובכל מקום שבעולם ואף בתחתיותיו ובכל עקמימותיו, ר"ל בכל עסקיו והבליו, נמצאים דרכים אשר אל הבורא אדון העולם הם מובילים. וכל החסרון הוא רק באדם, שאינו משתמש עם דברי העולם לטוב, כי אם לרע.

אתה בן אדם, השמר בחיך ושמור את נפשך, ילד בילדותך ובחור בבחרותך. מה נעימה היא הילדות, ומה ערבה הבחרות בעבודת ה', גם עד זקנה ושיבה, ממתיקותה יחיה האדם ומשקויה יגדל אף יצמית. מי פתי אשר יאבדנה, ומי המשוגע אשר מקור חייו יטנף או יסתום. אם רצונך לבחון את התעוררותך אם אמתית היא התקרבותה מעט אל הטוב והקודש, או רק התרגשות רמויה היא, הוי מסתכל במדותיך. אם על כל פנים מעט נתקנו, אז תדע שמן רעת לבושיהן מעט הסירות, ואת מקורן הקדוש מעט גלית. ואם לא גרעת מאומה מן רעתך, אז בכל התעוררותך מאומה לא פעלת.

מהר אחר התעוררותך לתקן מדותיך, מהר אחר תפלתך ההגונה בעוד רוחך

זרח יעקב

בקרבך, ובעוד מראות הקדושה לפני עיניך פורחים, להביט על נמיכות מדותיך ולהזדעזע מהן. רמוס אותן והתקן. את רעתם בטל ואת עצם קדושתך גלה. למוד תורה הרבה, שהיא הקיום שלך ושל כל עם הישראלי. לכך נקרא עם ישראל עם הנצח, כי הוא נושא את תורת ה' בעולם, את ההבטחה לקיומו ע"י לימוד התורה, קיבל מאלוקיו. ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו, בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו. ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, להפך בריתי אתם, כי אני ה' אלהיהם. ורק היא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם.

עם ישראל יחיה יחד לנצח, למרות כל הרדיפות של שונאיו. אש התורה מצלת את עם ישראל מאבדון. אש קיומו הנצחי של עמנו בוערת במרכזי התורה, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. על כל איש ואיש מישראל, חייב להשתדל בחיים הנצחיים של כל בני עמו. ישתדל לחזק בהם את הרצון ללמוד התורה, כי לא עם הארץ חסיד. וכדי להיות חסיד כדי להיות חרד, יש לו ללמוד וללמד תורה, ומן התורה יש לשאוב את רוח אלהים, אשר צריכה למלא את נפשו של היהודי, מהי המצוה הגדולה מכל המצות, מצות למוד התורה. זהו יסוד היסודות ועיקר העיקרים, תלמוד תורה כנגד כולם.

ישראל בגלותו נתקיים בו מקרא שכתוב מראש ע"י אדון הנביאים, משה רבינו עליו השלום בספר ויקרא, במשפטים קצרים ונמרצים, ואם לא תשמעו לי. ואם בחקתי תמאסו. ונתתי את עריכם חרבה. והשימותי אני את הארץ. ואתכם אזרה בגוים. והיתה ארצכם שממה. ואבדתם בגוים ואכלה אתכם ארץ אויביכם. והנשארים בכם ימקו בעונם בארצות אויביכם. והתודו את עונם. וזכרתי את בריתי וכו' (ויקרא כו יד-מב). גלה לעמו אשר יקרה אתם באחרית הימים.

למוד התורה הוא קודש קדשים, גנזי סתרים, לא חקירת קדמוניות הוא. למוד התורה, לא ניתן לדעתו עם אחר על פני האדמה. ואף גם זאת בארץ אויביהם לא מאסתים, ברחמיו וברוח חסדיו שלח לנו בהיותנו בגולה, שלוחים קדושים, שרי קודש מבית מדרשם הצר, יצאו קוי אור להאיר את כל הגולה, כעל כנפי נשרים עברו מורי הגולה בכל תפוצות ישראל, שמו את רצונם רצון כנגד רצון האלהים להפיץ תורה ברבים. קמו רש"י ז"ל ורבותינו בעלי התוספות, אשר אז גוים וממלכות, היו משתוללים משגעון מסעי הצלב, הארורים הרשעים, ומהומות רבות

זרח יעקב

היו בעולם. והקדושים האלו, ישבו בשקט ובלב נכון, כאבות האומה-אבות רחמנים, הדואגים בעד חיי בניהם. וביארו וחקרו והשוו את דברי ה', ושמו פרי רוח דורות למשמרת ולפליטה, מפני סערות העתים. עוד קמו הרי"ף והרמב"ם, מהר"ם מרוטנבורג, הרא"ש ובעל הטורים, רועי ישראל ומושליו באמת. והמה מוציאים כאור, דין ומשפט לכל בני הגולה. על פי התורה ודבר ה' ועפ"י הש"ס. בעוד ארצות ויושביהן בימיהם, בני עם ועם נמוגים, נאנחים באין תקומה למשפטי אדם, מפני כח הזרוע ששלט אז בכל תקפו וגבורתו.

אחריהם קם המראה הגדול והנפלא מאדם, רבנו הגדול הבית יוסף והשולחן ערוך, ספרי הנצחון מאין כמוהם אשר לבני ישראל בגולה ובארץ. בעוד כל העמים בימיו, היו עוד מדוכאים תחת יד מושליהם העריצים שחיקי טמיא, ועם ה' אשר המריצוהו הרצון הקבוצי של בני ישראל, יצר לו בגולה ובארץ מתוך בתי המדרש, ספרי חקים והלכות עפ"י התורה, המכיל עבודת כל חייהם של המפרשים והפוסקים, ועוזרים להתפתחות חיי הרוח, ועוטה מעטה מגן על ישראל, אשר יגן עליו דעתיה מפני הרוחות החדשות הסוערות עליו מן החוץ. אחרי כן קמו גדולי התורה אשר בדורות האחרונים, ויבארו באר היטב את דברי הראשונים, להיות נקל על כל איש ללמוד ולהבין בכל ספריהם. והקדושים האלה זכרונם לברכה, ויראתם וכבודם, על כל פני עם ישראל לאלפיו ולרבבותיו.

יוצא לנו מכל האמור, כי יש הוכחה לנגד עינינו, הוכחה מכריעה על חיי עם ישראל עפ"י התורה. בכח התורה חי עם ישראל, כל עוד החזיק בה מאות בשנים, בלא ארץ בלא מרכז, כי אם בתוך עמים שונים, אויבים וצוררים, בנכליהם ובמעשיהם כל הימים. בעוד אשר עמים גדולים ועצומים השתולים בנוה ארץ רחבת ידים, אם יצאו מקצתם לשבת בקרב עם אחר בארץ נכריה, יתבוללו ויאבדו בתוך הגוי ההוא, והארץ ההיא, במשך דורות מספר ולא יודע כי באו אל קרבן. ומאז עזב ישראל את התורה ובמקומות אשר עזב אותה, הוא הולך ומתבולל הולך ואובד בגוים. הלא זה אות ומופת, כי התורה הזאת אשר נתנה חיי עולם לעם ישראל, אשר לא היה כן לכל גוי, ולא היה כן מתת אלהים ומאת אלהים היא, והיא חיינו ואורך ימינו.

תקות ישראל גדולה מאוד, כי אפי' הפושעים שבהם שבים ומתחרטים מפשעיהם. כי נאמר לישראל בקבלת התורה והייתם לי סגולה. כלומר מה סגול,

זרח יעקב

אף כשמהפכים אותו לכל צד הוא נשאר בתכונתו. כמו כן יהודי, אף כשהוא הופך לפעמים לסטרא אחרא בכל זאת נשאר יהודי וחוזר בתשובה אל ה' ותורתו. התו' הקדושה נתונה מאת ה' מן השמים, והיא נקראת שלל מרומים, ועל ידה בכל אופן יכולים לזכות לגאולה.

ועתה בעו"ה, קם דור חדש אשר לא גדל על ברכי התורה, רבים מבני הדור הזה בכל תפוצות גלותם, אשר נתחנכו ברוח העמים, אשר בקרבם הם יושבים, למדו בבתי ספריהם ונתחנכו על רוח השכלתם. ובעת אשר הם מבקשים קרבתם, יפנו להם עורף ויגרשום מחברתם, אז ישובו אל עמם. וכאשר שבים ולא ידעו מקודם את עמם, אומרים לטעת זמורה זרה בכרם של ישראל. שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי. יסבירו לאחיהם להוקיר ולכבד את מנהגי האומות אשר חיים בקרבם, ומבל דעת את העבר של עם ישראל, יאמרו לפנות נתיב לעתידו, מבלי שים לב לעברו. כאלו אך אתמול נולד העם, ועלה עתה לבקש נתיבות ודרכים ותקנות ומנהגים לעתידו. האם לא צחוק מכאיב לב הוא, כי זקן העמים שיש לו עבר כל כך נערץ וקדוש ומוזהר, אשר ממנו יכול לשאוב חיים טהורים לעתידו, הוא ישליך מעליו פתאום את עברו הקדוש, וישמע לעצת רקים, שאין להם לא דעת מעם ישראל, ולא נסיון. מבלי חקור ודרוש, אם הוא לפי רוח העם, ואם החדשות האלה תביאנה לו חיים ואושר.

חז"ל מספרים במד"ר, תרח עובד צלמים היה ומוכר היה, חד זמן נסיק לאתר, הושיב לאברהם מוכר תחתיו. הוה אתי בר אינש בעי דיזבן, והוה אמר ליה בר כמה שנין את, והוה אמר בר חמשין או שתין. והוה אמר ליה הוי לזהווא גברא, דהווא בר שתין ובעי למסגד לבר יומא. והיה מתבייש והולך לו. עמנו זקן העמים הוא, ונסיונות רבים קרה לו בעבר הקדום. יודע הוא מה היא מגמתו ויסוד לאומיותו, תורתו וחקיו מנהגיו ותקנותיו, את מי עובד ובמי מאמין. ופתאום יבוא אנשים זרים, רקים ומתחכמים, ויאמרו לו עד עתה בחשכה הלכת ולא ידעת מאומה, ואנחנו נורה לך את הדרך הטובה לדעתם. אומרים טוב לרע ולרע טוב, שמים אור לחושך ולחושך אור. זקן העמים ישתעבד לבר יומא, אתמהא! צחוק היה הדבר, האיך זה מכאיב את הלב ומדאיב את הנפש.

יעקב אבינו בלכתו מבית אביו, בברחו מפני עשו אחיו. ואביו אמר לו, קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך, וקח לך משם אשה מבנות לבן אחי אמך

זרח יעקב

(בראשית כח, ב). וביחד עם זה שמע מה שברכו אביו, והיית לקהל עמים. ידע יעקב שעליו לדאוג לעתידו, לבנות לו בית בארץ אחרת. לא שאף יעקב לעתיד מזהיר של עושר וחיים נעימים, רק זאת אשר ביקש, אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך. שה' ישמור אותו בעתיד, ולא עושר בקש, לא חיי עונג והוללות, רק ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. רק דברים הכרחים לחיי האדם, ותקותו הביע לא להשאר בבית לבן ולבנות עתידו על יסודות חדשים, כי אם ושבתי בשלום אל בית אבי, ליהנות מאורו וללמוד ממנו מסורת אבות, ולהחזיק במדותיו, והיה ה' לאלהים. יעקב אבינו בדאגו לעתיד אמר והיה, כי היה הוא עבר, והיה הוא עתיד, מפני שהו"ו מהפך העבר לעתיד. והעיקר הוא, היה העבר ומהעבר יתילד העתיד, על יסודות העבר הקדוש שלו. על מוסדות ומנהגי בית אביו, יבנה עתידו, והיה ה' לי לאלהים. ה' שהיה אל אבי, הוא יהיה גם לי לאלהים, לא אבקש אלילים חדשים ולא אבנה עתידו על יסודי תורה הקלוטים מן האויר, רק ושבתי בשלום אל בית אבי.

ואיתא במד"ר, ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, נטל הקב"ה שיחתן של אבות ועשאן מפתח לגאולתן של בנים. אמר הקב"ה, אתה אמרת והיה ה' לי לאלהים, חייך כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך, איני נותן אלא בלשון הזה, שנאמר והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית לקנות את שאר עמו. והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים, והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים.

בדברים האלה יורנו ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, נטל הקב"ה שיחתן של אבות מה ששחו הם, ובמלים מעטות הביעו וחוו דעתם מה היא מגמתם ומטרתם לעתיד, ועשאן מפתח לגאולתן של בנים, שהאבות פתחו הפתח לבניהם ליכנס לטרקלין העתיד, הבנוי על יסודות חזקים. אתה אמרת והיה ה' לי לאלהים ועל יסודות אלה תבנה עתידך, מן העבר הקדוש שלך ושל אבותיך, יצמיח לך עתידך. מן היה הקדוש שלך, יהיה והיה. חייך, כל טובות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך, איני נותן אלא בלשון הזה, ר"ל אם גם הם בדרכיך יהלכו ויעשו כמעשיך, ויבינו לבנות עתידם על יסודות העבר הקדוש של אבותם ואבות אבותם, ולא יבקשו להם רעיונות חדשים מבחינות עבודה זרה וכפירה של האומות היושבים

זרח יעקב

בקרבתם, רק על יסוד העבר שלהם, ויקוו בתקוותך, ושבתי בשלום אל בית אבי, ויצפו לישועה, אז אביא להם טובות וברכות ונחמות.

דרוש ה

לאחדות הקהילות לחיזוק בדקי החינוך לבנים ולבנות.

חינוך ללימוד תורה ולאהבתה

לפנים היתה התורה אשר ציוה משה, לקו ומשקולת לכל דברי קהלת יעקב, וגם פקידי העם וראשיהם, היו שומרים את חקי התורה ולא סרו ממנה. והם לא הסתפקו במה שקיבלו מאבותיהם מידיעת התורה, כי אם שמו לבם להוסיף עוז ואומץ, להרחיב ולהגדיל את התורה וללמדה את עמם, להעלותם למעלה רמה ונשגבה. וברוחם הכביר, ידעו לפתוח לבני עמם שערי הדעת והחכמה, ולקנות להם יד ושם בכל דברי חכמה ובינה. המנהיגים ההם, מקודם היו מסקלים ומפנים ארחות חיי העם, להוליכו בדרך תורה ומוסר, מרוממים את נפשו ומצרפים ומטהרים דעותיו ומחשבותיו, לפתוח לבו אל רגשי המוסר הטוב והנשגב, הנעלה והנעים, להביא בקרבו רוח נכון. ע"י המנהיגים ההם, היתה כל עדת ישראל מלאה חיים נעימים של שלווה שלום ואמת.

הנביא הושע, מרמה את המנהיגים לזורעים את האדמה, שלא נזרעה מעולם והיא מלאה קוץ ודרדר. שטרם יזרעו, חורשים אותה ומנקים אותה מקוץ ודרדר, ומסקלים אותה מכל אבן וחרס, מכל צרור ומכשול. ושהמקום יהיה עפר תיחוח, שכל מה שהעפר יהיה תיחוח ורך, מסוגל יותר לזריעה ונטיעה, וגרעיני הזרע נקלט בתוכו. הלא כה יאמר, זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד, נירו לכם ניר, ועת לדרוש את ה' עד יבוא ויורה צדק לכם (הושע ד י"ב). כן האדם כשנולד, דומה לקרקע שלא נעבדה מעולם, נעור וריק משכל ומכל חכמה ומדע, מכל דעה ישרה ומדה נכונה. ורק כשיתגרל, ויבואו מחנכיו לזרוע בלבו זריעה מוסרית, זרע אמת זרע קודש, ולטעת בקרבו עדי דעת התורה וענפי המצוה, למען שיצמחו צמחי

זרח יעקב

צדקה ומדע. הנה עליהם מקודם לחרוש תלמי לבנו, לסקל מקרבו כל אבני נגף וצור מכשול. לרככו ולעשותו מוכשר ומוכן לקבל זרע החכמה, ושיקלטו בקרבו גרעיני התורה והמצוה.

ככה עשו מנהיגי ישראל בכל דור ודור, השתדלו להסיר את הטפשות והבערות מנערי בני ישראל, הדריכום בדרכי המוסר, והכשירום והפכום ללומדי התורה. כן בכל דור ודור, עמדו להם לישראל פרנסים טובים ומנהיגים נאמנים, בלתי שום פניה. אלא תכלית עבודתם היתה, להציל את עם מטפשות ומבערות ומשחתי המוסר. ולתת להם לב חרש, ורוח חדשה בלמוד התורה והמצוה בשני חלקיה. חובת האדם בינו למקום, ובינו לחברו, לקרב איש אל רעהו ולחבב אדם לחברו.

אשרי מנהיגים כאלה, שדומים הם להמנהיג הראשי משה רבינו עליו השלום, שהיה מחבב כל אדם. והוא הראשון שקרא ואמר, פתגם הידוע בפי כל באי עולם, ואהבת לרעך כמוך. והיה נאה דורש ונאה מקיים, וברוך אומר ועושה. משה היה שם עיניו על הבנים הקטנים לטובה, והעמיד להם מורים שידריכום בדרך ישרה, וילמדום תורה ומצוה. את האושר וההצלחה, ששיגי עם ישראל בשמירת התורה והמצוה, הבטיח גם לבנים, שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצותי כל הימים, למען ייטב להם ולבניהם לעולם (דברים ה, כו).

כאשר שאל פרעה את משה, מי ומי החולכים לעבוד את ה'. ענה משה, בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו (שמות י, ח-ט). משה אמר לפרעה כי עיקר העבודה לעבוד את ה', היא בנערינו, מזמן הנערות נתחיל לחנך את הנערים לעבוד את ה', וללמדם תורת ה'. כי אם אין נערים יודעים, אין זקנים עובדים. אנחנו נחנך את נערינו לעבוד את ה', והיה לנו בדור הבא זקנים יראי ה'. ולא דוקא בנים נערים, אלא גם בנות נערות. בבנינו ובבנותינו, כי גם הבנות כשיגדלו ויהיה לאמהות ויהיו עקרות הבית, גם הן צריכות לעבוד את ה'. ומשה מסר ליהושע, ויהושע לזקנים, ונביאים, ואנשי כנה"ג ולכל המנהיגים בכל הדורות. וככה עשו, שנמסרו בכל לבם לעמם, לרוממו ולזכך את נפשו ולטהרו במוסר ובמדות, ולחיותו חיי התורה.

גם עתה בדורנו זה ב"ה, יש לנו פקידים ומנהיגים שהשפיעו שפע ברכות עלינו,

זרח יעקב

ובחריצותם והשתדלותם יסדו כמה מוסדות קדושות, חברות גמילות חסדים בני אמת אגודת דודים, אור תורה בקור חולים, מוהר הבתולות, ושאר חברות. אשר מטרה אחת לכולם, לעשות הטוב והמועיל לקהילתנו. בנו בתי כנסיות ותלמודי תורה מפוארים ומהודרים, תקנו בשר כשר, וכמה דברים הנחוצים לקהילה. לכל הפקידים האלה, יאתה כבוד ותהילה. ברך ה' חילם, וישלם ה' פעלם.

אך יש לי להשיב, על העלימם בעיניהם מדבר אחד, כאלו לדעתם שהוא קל הערך. ואין לו חשיבות בעיניהם. והאמת שהוא עיקר העיקרים, של חזוק היהדות, אשר כל המאמר הזה סובב עליו. והוא לבקש אמצעים לקרב את צעירינו, המתרחקים מלימוד התורה ולחבבה בעיניהם. ובפרט על העדר למוד התורה לבנותינו, שכבר העירותי עליו בחודש תשרי העבר, בדברים ארוכים ומפורשים היטב, ואין צורך עתה לשנותם. ונראה שלא היה שומע לדברי, כי עד עתה לא יצאתם ידי חובה, כל עוד שלא תקנתם את הדבר הזה. אשאלכם והודיעוני, מה ההתקדמות וההצלחה המקוה מחברותם. האם לקבץ כסף ולהוציאם זוהי התכלית, ולמוד התורה לבנים, יהיה איך שיהיה. והבנות עזובות מעודדות הלמוד, בלי לסול מסילה חדשה, לחבב את הלמוד על הגערים, לרומם רוחם למעלה למשכיל.

אמנם האמת ניתן ליאמר, כי על ענין זה כבר נתעוררו כמה יחידים שרצו לתקן, ולא עלה בידם (איפראקאסו). זכרו היטב שביום אסיפת החברות בחצר בית הכנסת אגודת דודים, להתייעץ על דבר הפידיראסיון, שתכליתו לאחד את כל המפלגות בקהילתנו, ולשום קץ להתחלקות הקהלות והחברות, והפרדם איש מעל אחיו, המחלישים את התקדמות הקהלה והצלחתה. כשעמד באותו מעמד האדון רפאל סוכרי, ודבר על נחיצות הפידיראסיון וקרא הפרוגראמה שלו, ובתוך דבריו הרבה לדבר גם על ענין תלמוד תורה. ושאל "למה התלמידים בורחים ומתאחרים מלבוא לבית הכנסת, וגם המתמידים מוכרחים מאונס אבותיהם. ולמה יכבד עליהם הלמוד, ולא כן עושים כשהולכים לבתי ספר של הממשלה, ולמה הבנות אינן זוכות בלימוד. ובכך הפידיראסיון הוא יתעניין מאד בפרובלימא זאת, וישתדל למצוא אופנים ואמצעים לחבב בלב התלמידים הביה"ס והלמוד.

באופן למרות כל השתדלות האדונים משה עמאש, וסאלודור דאנה, והח"ד אליהו פריווה, יוסף עבאדי, וסלים סרור, ומשה ישועה, וצאליח מיזאס, ועוד כמה אדונים נכבדים, ליסד הפידיראסיון לחזק את האחדות, ולמרות כל הפצם ותקותם, שתהיה

זרח יעקב

קהילתנו קהילה אחת מאורגנת ומסודרת בלי התנגדות זה לזה, נשארה תקותם מעל, באשמת אחרים שלא שמו לב אל הטובה הצפונה באחדות הקהילה, תחת הנהלת הפידיראסיון. וקהילתנו הולכת אחורנית, במקום לצעוד קדימה. וזו היא הסכנה הנוראה, אשר תקרה בכל קהילה. כאשר יפרוץ בקרבה ריב מפלגות, הרודפות אחרי המשרה והכבוד, אז תוולדנה בקרבה השנאה והפירוד בכל תוקפן וחמת רוחן, ויחלק לב העם זה מזה.

אך האפסה כל תקוה, לשום קץ להמפלגות! הלא הנביא הושע אמר, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו, ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ, כי גדול יום יזרעאל (הושע ב, ב). בתי פידיראסיון תמיד יהיה התנגדות פירוד ומחלוקות, וא"כ מדוע זה לא תהיינה המפלגות כאיש אחד חברים. ולמה לא יתאספו להיות בעצה אחת, איך לתקן ענין בית הספר והלמוד ולמוד הבנות. האם הם מסתפקים במה שהוא עכשיו, אם כך דעתם אינם יוצאים ידי חובה. כי במה נחשב עם ישראל המעט ומפוזר בכל העולם בלי תורה ותעודה, מה קצו כי יאריך ימים על האדמה בלי תורת חיים עליהם, לדעת שהיסוד המוסד של הדת הטהורה, והאמונה הצרופה, היא אחדות הקהילה והקהילות, ודעת התורה ללמדה לבנינו ובנותינו. לפרש ולבאר להם שיבינו וישכילו בה, וידעו שהיא תורת חסד ואהבת אדם לחברו. ורק התורה היא עץ חיים לבני ישראל, ורק באורה יראו אור. ואז קרן האמת והשלום, תרום בכבוד (תהלים קיב ט).

אקוה שדברי ימצאו אוזן קשבת, וכן יעשו פקידינו כאשר עשו קדמוננו בכל התקופות והזמנים, וה' יהיה עמם כל הימים, אמן.

דרוש ו

„דברי הגות והתעוררות: על הקנאה, שנאת חינם,
ערבות הדדית, צדקה, זכות אבות, תפילה, מאורעות תרפ"ט,
מלחמת העצמאות, תקוה, אמונה וגאולה

מה שאנו אומרים אבל חטאנו אנחנו ואבותינו. לשבח אנו מזכירים את אבותינו רק פעם אחת בשנה, ביום היארצייט. בשעה שאנו לומדים לעלוי נשמתם, אנו מבקשים ומתחננים מבעל הרחמים, שירחם על נשמתם ושתהיה במנוחה נכונה ושלום על משכבם. אבל לגנאי אנו מזכירים, אותם בכל יום, ואומרים שאין אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, צדיקים אנחנו ולא חטאנו, אבל חטאנו אנחנו ואבותינו.

ולכאורה זהו כבוד אב ואם שאנו מקיימים, להרגיז את מנוחתם ולהזכיר להם עוונות ראשונים. בשלמא את עונותינו אנו שאנו מזכירים הוא כדי להתודות עליהם בחרטה גמורה, אבל המתים שכבר אין בידם לשוב ואינם יכולים להתודות, וחטאתיהם המה בגדר של מעוות שאינו יכול לתקון, ויש בהזכרת חטאתם רק הרגזת הדין נגדם כלפי מעלה, ובשביל מה אנו עושים ככה?
ומתחילים אנו בזה, שאין אנו עזי פנים ולבסוף יש לנו עזות שכזו, להקדים את האנחנו לאבותינו, האם לא לאי כבוד יחשב זאת כנגדם.

אכן באמת קושיא אחת מתורצת בחברתה, כי גם בזה שאנו אומרים אבל אנחנו ואבותינו, אין כוונתנו לגנות את אבותינו, אלא את עצמינו. ועל כן אנו באים בראשונה ואנו לוקחים לעצמינו משפט הבכורה בזה, כי על ידינו נעשו גם אבותינו לחוטאים ופושעים.

האדם בעת פטירתו נקרא הולך, דכתיב אנכי הולך בדרך כל הארץ. וגם נקרא שוכב, דכתיב הנך שוכב עם אבותיך. והולך או שוכב נקרא המת, כפי מהלך בניו שהולכים אחריו. כלומר, אם הבן מתרחק מצור מחצבתו ובוועט במסורת אבות לגמרי, אז נעשה האב שוכב, שוכב על ערש דוי, וע"י הבן נעשה גם האב לחוטא. והוא הוא הבן הגורם שיקרא האב שוכב וחוטא, ע"י התרחקות מעבודת ה' ותורתו.

זרח יעקב

אכן אם הבן מתנהג ביראת ה' ואוהב התורה ושומר מצותיה, ונזהר ונרין בכל מעשיו, שיהיה מרוצה למקום ב"ה, אז ע"י מעשיו הטובים גורם שיקרא אביו הולך, כלומר הולך ומתקדם ועולה במעלות העליונות, ונשמתו משתעשעת מזיו השכינה ומתענגת בתענוגי עוה"ב, אור החיים והשלום, עם נשמות הצדיקים הקרושות והטהורות.

ובכן בצדק אנו מזכירים את אבותינו, ומקדימים עצמנו לומר, שאנחנו הננו הגורמים להם שיקראו חוטאים ע"י מעשיו המקולקלים, והמה רק מחוללים מפשעינו ומדוכאים מעונותינו.

כשנתבונן מה ההבדל יש ביננו לבין אבותינו, נראה כי רב המרחק בינינו וביניהם. למשל אבותינו פסקו להלכה פסוקה, ישראל אם אמרו להם עכו"ם תנו לנו אחד מכס ונהרגנו ואם לאו נהרוג את כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו ואמרו תנו לנו פלוני ואם לאו נהרוג כולכם, אם אינו חייב מיתה יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל (רמב"ם בפ"ה מהל' יסודי התורה, הלכה ה').

ואמנם זהו אינו סותר את ההלכה, של שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד קיתון של מים, אם שניהם שותים מתים. ואם ישתה אחד מהם, מגיע לישוב. דרש ן' פטורא, מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא ר' עקיבא ולמד, וחי אחיך עמך, חייך קודמין לחיי חבריך (ב"מ ס"ב א'). והלכה כר' עקיבא. מפני שכמובן יש הבדל בין חיוב לשלילה, שם אם יעשה כר' עקיבא והוא ישתה והשני ימות בצמא, אין הוא הגורם למיתתו, רק ע"י שלילה במה שלא נתן לו לשתות. אבל בהלכה הנ"ל אם ימסרו לעכו"ם את הפלוני, הרי יעשו מעשה בחיוב כדי להמיתו, שם אין הכלל של חייך קודמין. ואדרבא מוטב שימותו כולם ואל יראו במיתתו של חברם. ועיין בכסף משנה שמקשה שם, כיון שכל הטעם שעל שפיכת דמים יהרג ואל יעבור, הוא כדברי רש"י (פסחים כ"ה ע"ב) מצד מאי חזית דדמא רידיך סומק טפי, דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי. וזה לא שייך רק במקום שאף על כל פנים על ידי מיתתו ינצל חברו, אבל בנידון דידן שבין כך יהרג הפלוני ובמה יושע זה אם גם כולם ימותו ביחד עמדו. אך באמת אין זו קושיא, כי צרת רבים חצי נחמה. וזה כלל גדול לא רק במילי דעלמא, אך זהו כלל גדול בדין ג"כ.

זרח יעקב

ועל הרבים למסור נפשם לא רק בשביל הנחמה של היחיד, אך גם כן בשביל החצי נחמה ובשביל ספק נחמה. ולפי פסק ההלכה הנ"ל, אם גם תהיה חבורה של אלף איש, אז על כולם למסור את עצמם למיתה בשביל אחד מהם. שבאמת גם במיתתם לא יצילו את חייו, אך יביאו לו איזה נחמה ע"י צרת רבים, כי לא ימות יחידי אך ביחד עם החבורה כולה. כך פסקו אבותינו להלכה ולמעשה. ואנחנו יש לנו פסק אחר, שגם יחיד אינו מוסר נפשו בשביל הצבור, ולא רק בשביל חצי נחמה, אך גם כשהדבר נוגע לפקוח נפשות רבות, ולא רק מסירת נפש, אך גם לנקוף באצבעינו הקטנה אין הדבר כדאי לנו, ולא רק דמים (תרתני משמע) אין אנו מנדבים בשביל טובת הכלל, אך גם דמים כפשוטם, דמים, מעות, לא נחפוץ לנדב.

חז"ל מספרים (תענית כ"א א') על נחום איש גם זו, שהיה סומא משתי עיניו גידם מב' ידיו וקיסע מב' רגליו. אמרו לו תלמידיו, וכי מאחר שצדיק גמור אתה למה עלתה לך כך. אמר להם בני, אני גרמתי לעצמי. שפעם אחת הייתי מהלך בדרך, בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי רבי פרנסני. אמרתי לו המתן עד שאפרק מן החמור, לא הספקתי לפרוק מן החמור עד שיצאה נשמתו. הלכתי ונפלתי על פניו, ואמרתי עיני שלא חסו על עיניו יסמו. ידי שלא חסו על ידי, יתגדמו. רגלי שלא חסו על רגליו, יתקטעו. ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי כל גופי יהא מלא שחין. אמרו לו אוי לנו שראינוך בכך, אמר להם אוי לי אם לא ראיתוני בכך.

כך התנהגו אבותינו ואבות אבותינו, ואנחנו כשעניים פונים אלינו ומבקשים רחמים פרנסונו, אין אנחנו אומרים להם המתינו כמו שאמר נחום איש גם זו, אך הננו דוחים אותם בב' ידים, ולפעמים אנחנו מקללים אותם בקללות נמרצות, על שהעיוז להפריע את מנוחתינו. ובפרט על עיני עירנו אה"ק ארץ ישראל, אשר בנו ובכל הגולה תלויים חייהם, אנו דוחים אותם בב' ידיו ובוועטים עליהם בב' רגלינו. וגם אחרי כן אין אנו מצטערים כלל על זה, ואדרבא עוד אנו מתהללים בכחנו וגבורתינו. ומה רחוק המרחק בין אנחנו לאבותינו, מזכירים אנו השמות המתים שלנו לשבח ולגנאי על פי מעשינו ודרכינו, אם מעשינו טובים הוי לשבח, ואם להפך הוי לגנאי. אבל מקור להזכרת השמות אין לנו לא בתורה ולא בנביאים וכתובים, לא במשנה ולא בגמרא, לא בראשונים ולא באחרונים. אבל בימינו אלה,

זרח יעקב

יש לנו מקור להזכרת נשמות מהקב"ה בכבודו ובעצמו.

הלא כה מספרים לנו חז"ל, באותה שעה כשחרב ביהמ"ק, היה הקב"ה בוכה ואומר, אוי לי על ביתי, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, נביאי היכן אתם, אוהבי היכן אתם. אמר לו הקב"ה לירמיהו, אני דומה היום לאדם שהיה לו בן יחיד ונעשה לו חופה ומת בתוך חופתו. לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ולמשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות. מיד הלך ירמיהו למערת המכפלה, ואמר לאבות העולם, עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה. אמרו לו למה, אמר להם איני יודע, מפני שהיה מתיירא שלא יאמרו בימך היתה זאת לבנינו (עיין דרשות אל עמי, ח"א, דרוש ט"ו, רחל מבכה על בניה).

ושוב לפנינו מעין חורבן ביהמ"ק, ואם נשאר לנו אחרי החורבן עוד איזה שריד בדמותו של כותל המערבי, גם מזה מגרשים ומרחקים אותנו. ובני ציון היקרים המסולאים בפז, ופנינים הרוצים להגן על כבוד עמם וקדשיו, נופלים לקרבן על מזבח ה'. ואנו צועקים ג"כ, אוהבי היכן הם, היכן אתם. הלא זה הרבה שנים שאנו מכריזים בקולי קולות, על אוהבינו וידידינו המרובים, כל הממשלות שנתנו הסכמתם על ארץ ישראל לעם ישראל, הלא כולם אוהבים וידידים לבני ישראל, ולבסוף כשנופלים ישראל בידי רודפיהם, צועקים אוהבי היכן אתם.

המדרש אומר, משל לאדם שהיה לו בן יחיד ונעשה לו חופה ומת בתוך חופתו. בן יחיד יש לנו או יותר נכון בת יחידה, יש לנו הארץ הקטנה במדתה, פחותה מכל הארצות שבעולם, אבל חביבה ויקרה לנו כבבת עינינו, זו היא ארץ ישראל, שהסכימו כל הממשלות להחזירה לבעליה, לקיים והשיב את הגזילה אשר גזל. ובעוד שהיו עוסקים בזי ימי המשתה, והנה שבר על שבר, וירב בבת יהודה תאניה ואניה. ובכל שנה ושנה, קמים ועומדים עלינו לגרשינו מהסתפח בנחלה שהנחילנו אבותינו על פי ה'. ואין לנו עוד עצה אחרת, רק העצה שבקש הקב"ה לקרוא לאבותינו שיעמדו מקבריהם, שהם יודעים לבכות ולספור על בניהם הניגפים לפני אויביהם.

ואנו צועקים לאבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, כירמיהו בשעתו, עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה. ואמנם מתייראים אנו גם כן שלא יאמרו לנו בימיכם היתה זאת, כדרך שהיה מתיירא ירמיה הנביא. אבל מה עלינו לעשות, אין ברירה אחרת ואין לנו זכות אחרת, רק זכות אבות. ואולי יחוס, אולי

זרח יעקב

ירחם. אנו רואים כי מאורעות של אב תרפ"ט, היה מסובב מיוה"כ שלפניו, ביום שחדרו שוטרים נכרים לפני ולפנים של מקום מקדשינו, ובידיהם הגסות ידי עשו הרשע, הרסו ביד חזקה את המחיצות שהקימו אצל כותל המערבי. ואמנם, הרנינו גויים עמו, כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו. בכל זה אולי גם כן אצבע אלקים היא, להראות לנו את כל הנוראות שמביאות לנו כל המחיצות של ברזל, שאנו מקימים בעצמנו כדי להפריד בין הדבקים, לעשות פירוד בין בני אברהם יצחק ויעקב, ועד מתי יהיו לנו המחיצות האלה למוקש.

כשמת נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות, אבל עכשיו בדור זה אדרבא עלינו כולנו לאמר בקול גדול, ושבח אני את המתים שכבר מתו, וטוב יום המות מיום הולדו. כי אמנם האבות המתים, משפיעים הרבה על בניהם מהאבות החיים. כי האב החי, אין בכחו בשום אופן להמשיך את בניו היקרים לבית הכנסת ולבית המדרש, גם אם יתחנן אליו בדמעות שלישי. ואלו לאב המת, יש כח מגניטי חזק, שבלי אומר ובלי דברים הוא ממשיך את בניו להתפלל וללמוד תורה ומי יגלה עפר מעיניך אדוננו הקדוש ר' תנחום דמן נוי, וראית את דורנו זה והיתה פליאתך סרה מאליה ואיננה.

במס' ראש השנה איתא, א"ר אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים לפניך שירה בראש השנה ויום הכיפורים. אמר להם, אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. והכל שואלים, ספרי מתים למה לו להקב"ה ביום הזה, הלא אחרי מיתה אי אפשר לו לאדם לא לתקן ולא לעוות, כי לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה, א"כ ספרי מתים למה לו.

אמנם דורנו זה בחכמתו הרמה, יכול לתת תשובה גם להפליאה עצומה זו. והדבר פשוט בתכלית הפשטות, כי אמנם לפנים לא היה צורך להקב"ה ביום דין, רק את ספרי החיים. אבל עכשיו, אם יבוא לחפש בספרי חיים, כמה פעמים היה בבית הכנסת בן הדור החדש הנאור המשכיל, הנה איזה טורח גדול יש כביכול בזה, כי הלא נחוץ לעלעל בכל דפי ימי השנה וספק גדול אם ימצא בהם אף יום אחד, ואף באותו יום ספק אם בא והתפלל או אם בא ובילה הזמן בשיחת מרעיו. לכן עכשיו יותר נאה ויאה לקחת את ספרי מתים ולקרוא בהם פלוני נפטר בשנה זו ביום זה, ואז כבר ידוע שבטח בניו של זה הנפטר באו לביהכ"ן כמה פעמים כדין וכדת.

זרח יעקב

ואחר עבור שנה, חוק הוא שיום היארצייט דוקא מכל ימות השנה, ידרכו פעמיו בחצרות הקודש, וזולת יום זה לא ידרכו רגליו במקום קדוש.

ספרי חיים וספרי מתים, לפנים היה הספר שלנו ספר התורה לחיים, להגות בו החיים בעד החיים. והיום נעשה רק לספר מתים, כי בחיים לא נרגש ולא נשמע קול תורה בבתי בני ישראל. רק באותו יום, יום היארצייט, ורק המתים נזכרים באותו יום ונהנים מאותו ספר תורה. לפנים היה אלקי ישראל לאלקים חיים, והיום נעשה כביכול רק לאלקי המתים, כי בחיים לא יזכר שמו הקדוש.

מדת שטות יש באדם, שנוהר לזכור את אחרים ונשמותיהם ברגש ובכבוד ורחמים, ונושא תפילה בעדם. ואת עצמו ואת נשמתו, אינו נוהר להזכיר ולפקוד אותה. כמו כן כל העתידות שבעולם זוכר האדם ומתחשב בהם, זולת עתידו הוא.

במדרש תהלים, על הכתוב, יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. הוא אומר, משל למה הדבר דומה, לאב והבן שהיו מהלכים בדרך, נתיגע הבן. אמר לאביו אבא היכן הוא העיר, אמר לו בני, סימן זה יהא בידך, אם ראית בית קברות לפניך, דע שהעיר קרובה. ואמנם כל הסימן על העיר, הוא בית הקברות כל הסימן על החיים, הוא המיתה. זהו עתידנו וזהו מה שמצוה עלינו, לזכור אותו עתיד בכל העסקים ובכל המסחרים שאנו עושים בחיינו. אכן דא עקא, שכל העתידות המוטלים בספק ואינם שייכים לו כלל וכלל, הוא מעלה על לבו. ואלו מצד עתידו הוא שאינו מוטל בספק כלל, הוא מסיח את לבו לגמרי.

במסכת בבא קמא, מקשינן על רב, דאמר מבעה זה אדם. אדם דרכו להזיק בישן, ישן דרכו להזיק, כיון דכייף ופשיט אורחא הוא. ואמנם הננו מזיקים בכל ימות חיינו, מזיקים את אחרים ומזיקים את עצמנו. וכל זאת יען כי ישנים אנחנו בהבלי העולם, ותמיד הננו במדרגה של כייף ופשיט, כל אחד ואחד רוצה להתפשט יותר ויותר, ותמיד אומר צר לי המקום. וכשנתעורר משנתנו אז נחדל מלהיות מזיקים, וכמאמר החכם בן אדם מדוע צר לך המקום, רוצה אתה שיהיה כל העולם כולו שלך, הלא גם אז יהיה עוד צר לך המקום.

הנה באמת אבי אבות הטומאה שבאדם, השורש פורה ראש ולענה, הוא הקנאה. שכל אחד מקנא מחברו, וכל אחד רוצה לטפס על מדרגה יותר עליונה מזו שעומד עליה חבירו ואחיו. הקנאה היא הסיבה לכל השוד והחמס השורר בעולם, היא הסיבה לכל הרציחות שבין אדם לחבירו, ולכל המלחמות שבין אומה לאומה,

זרח יעקב

כי מתוך קנאה באים לידי שנאה, ומתוך שנאה באים לידי שפיכות דמים. ואת זה אנו רואים תיכף מהרוצח הראשון שבתבל, קין. ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה', והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, ואל קין ואל מנחתו לא שעה. ומתוך קנאה זו שקנא באחיו, הנה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. על פי רוב בא היצה"ר לאדם, מכח הבא בו יצה"ט בעצמו. ופעמים הרבה היסוד שלו, הוא באמת יסודו של היצה"ט. אלא שהבנין שהוא בונה על היסוד, הוא רע בעצם. הרבה פעמים הוא לוקח לו הנחה טובה באמת, אלא שהמסקנה שהוא מסיק מזה, הוא שאול ואבדון. באופן שבאמת אין הבדל בין היצה"ט ויצה"ר בהמושכלות הראשונים, אך עיקר ההבדל הוא בהתוצאות. של היצה"ר גם מהמושכלות הראשונות ביותר טובים, תצאנה לו רעות אשר אי אפשר לשערן כלל מראש.

ואת זה אנו רואים תכף מהעון פלילי הראשון לבריאת עולם, עון שגם בזמננו היה מרעיש עולם. כי גם בזמננו מעשה של קין והבל, שאח אחד יהרוג בידים את אחיו השני, קשה מאוד לסבול אותו האנושיות. ומה היתה הסיבה לרציחת קין את הבל, רק זו וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה. אשר לכאורה זה מראה על גדולתו הרוחנית של קין, שהיה מיוחס בנו הראשון של יציר כפיו של הקב"ה. עד שנפלו פניו, רק מצד זה שראה שה' נתרחק ממנו "ואל קין ואל מנחתו לא שעה". אעפ"י שלא קרה לו שום רע מזה, והצליח בעבודת האדמה כמקודם. אך דיה היתה ההרחקה שהקב"ה התרחק ממנו במעט, שיבוא למצב של ויפלו פניו. בעוד שאנשים בינונים, אינם חלים ואינם מרגישים כלל בהתרחקות ה' מקרבם. ולא עוד אלא שהם מרחיקים את עצמם בכונה ממנו. ומלבד זאת ידוע, שקנאה מעין זו היא טובה ומועילה, כי קנאת סופרים תרבה חכמה. ובאופן הנ"ל הלא היתה רק קנאה רוחנית שהתקנא בהבל אחיו, שכנראה שהיה אודה שמים. ובכן היסוד הזה שממנו בא קין לארוג את מסכת מחשבותיו, היה יסוד מהודר שבמהודרים. ההנחה הראשונה היתה טובה ומועילה, אבל מה הבנין שבנה על גבי היסוד הזה, רק זה ש"ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו".

ואל זה כיון המדרש, אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעו ולא פשעו גבוה ממנו. מי שהוא גבוה מפשעו, אם יקרה לו מקרה שכזה, יוציא מזה מסקנה של קנאת סופרים תרבה חכמה, וישתדל בהידור המנחות מכאן

זרח יעקב

ולהבא, עד שישעה ה' גם אליו ואל מנחתו. אבל אם פשעו גבוה ממנו, הוא בא למסקנה שהיא סותרת את ההנחה הא'. כי ההתחלה היתה הקנאה מה שהוא אינו מוצא חן בעיני ה', והסוף הוא לשמוע מהקב"ה ארור אתה.

המדרש אומר על מה היו מדיינים, אמרו בואו ונחלוק את העולם, אחד נטל קרקעות ואחד נטל מטלטלין. דין אמר, ארעא דאת קאים עלה דידי היא. ודין אמר, מה דאת לביש דידי. דין אמר חלוץ, ודין אמר פרח. מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר, שניהם נטלו את הקרקעות ושניהם נטלו את המטלטלין, ועל מה היו מדיינים, אלא זה אומר בתחומי בית המקדש נבנה, וזה אומר בתחומי בית המקדש נבנה. א"ר הונא, תאומה יתירה נולדה עם הבל, זה אומר אני נוטלה שאני בכור. וזה אומר אני נוטלה, שנולדה עמי, מתוך כך ויקם קין אל הבל וגו'.

וכל המתבונן לא רק בתורה ובמדרש אך גם בחיים ההווים וההסטוריים, יראה כי אלו ואלו דברי אלקים חיים. כי על שלשה דברים רגזה ארץ ברציחות, על שלשה דברים הורגים ורוצחים בני קין והבל זה לזה, על הרכוש, על הדת ועל האשה.

על הרכוש, מימות קין ועד עתה לא נפתרה עוד שאלת הרכוש בעולם. כל אחד אומר שלי הוא, זה אומר כלו שלי וזה אומר כלו שלי. ואף אחרי שבא הדבר לידי חלוקה, לא בא הדבר לידי שלום. וכל אחד רוצה להשתמש בחלקו לרעתו של חברו, דין אמר חלוץ ודין אמר פרח. והסוף הוא מתוך כך, ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, ומתוך כך ושרידי מצבותיהן נחשפות עכשיו מתחת תלי שממון, במדבריות שאיה. גאון יון ורומא, אף הוא אפס ועבר כצל. זרוע ספרד ופורטוגאל, נגרע והדרן פג וסר לנצח. רוסיה האדירה והאכזרית, היתה הקרבן האחרון במגיפת חולי מעיים, תמורת המאסרים וארבע מיתות בית דין ששפטו את אחינו, על סמך אשמות שלא היו ולא נבראו. אבל טעם בשר אותם ההרוגים, לא נעם לחיית הפרא הרוסית. שלטון העריצים הוסר, המלך הצורר הודח מכסאו, ונחל מות. זדונים מלאכי החבלה שלו, אף הם נהרגו כמורדים, והמאושרים שבהם נמלטו על נפשם לחיות בעוני ובחרפה.

גם עתה, המחסור הנורא השורר כעת בכל העולם, ובפרט המשבר הכלכלי השורר על היהודים, ואשר לעזרתו התעוררו עכשיו כמו שהתעוררו אבותינו

זרח יעקב

במצרים וגמלו חסד זה עם זה, איש את אחיו יעזורו, אינו צריך להביא אותנו לידי יאוש. מרים הם חייהם, אבל לא פחות מרים היו חיי אבותינו במצרים, אשר לזכרם אנו אוכלים את המרור עד היום הזה, ואח"כ נגאלו. גם אנו נגאל, אך חסרה לנו אמונה טהורה בגאולה.

הרב הגאון ר' רפאל מהמבורג ז"ל, בשכבו לישן שנת הצהרים היה משאיר חלונותיו פתוחים, למען ישמע תכף את התקיעה של שופר המשיח, ובשמעו איזה המולה בחוץ, היה תכף יוצא להודיע אם משיח לא בא עדין. זוהי אמונה שלימה במשיח, לצערינו חסרים אנו אמונה כזאת. אין יאוש לישראל, לעם הנצח תקוה ותוחלת לעתיד, לא ידעך שמשנו ואורנו יזהיר לעד, אמן.

דרוש ז

למען השלום והאחדות בקהילה

והקמת איחוד הקהילות

ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהי" כ"ט י"א).

דברים אלו מעוררים אותנו בשים לב את ערך השלום, שממנו יתהווה האחדות, להתחבר כל בני ישראל בכל מקומות פיזוריהם, יהיה ה' עמם ויברכם בחייהם ובניהם ועסקיהם. ואם ח"ו ימצא איזה פירוד או ניגוד, בין איש לחברו בין יחיד לרבים או בין רבים לרבים, אזי מסתלקים הברכות והשופע ורצון ה' מעל עמו. זהו כונת המלך דוד במזמורו הנ"ל.

ולכן חובה ומצוה עלינו, להסיר הסכסוכים והמכשולים הגורמים את הניגוד והפירוד, המפריעים את השלום. ולהשלים בין המתנגדים, ולאחדם יחד באהבה וחיבה. חובה עלינו להתחבר ולהתאחד כולנו כאיש אחד, לעשות רצון הבורא שציונו על האחדות והשלום.

ובזה יעלה בידינו להתוות לקהילתנו, את הדרך הישרה ללכת בה ואת המעשה אשר יעשון. למען לא יכחד עם ישראל מהיות גוי אחד, לחיות חיים דתיים בינם לקונם ובין אדם לחבירו בכל פינות שהוא פונה, וזה אי אפשר כי אם בכח הנהלה

זרח יעקב

אחת ראשית, אשר פעולתה הטובה היא לקשר את כל אברי הקהילה הקרועה לקרעים, במוסרות התורה והחברה. ולשום קץ להתנגדותה אל ההנהלה, לשם שמים בלי שום פניה, כדי שיבינו לעד כי הם בנים לאל אחד. אחים הם לקהילה אחת ולמשפחה אחת ועם אחד, ולא עם הקרוע. אשר גם באבדן כבודו ולאומיותו במשך אלפי שני גלותו, לא חדל להיחשב לעם אחד, אחוז וקשור בחבלי אהבה ותורה. עלינו לדעת כי מההתנגדות והריסת האחדות, נשקף תוצאות לא טובות. וכדי להציל את קהילתנו מהם, נחוץ לנו מוסד הנהלה אחת ראשית, לרפאת שברי הקהילה ואיחוי קרעיה.

והנה במאמר הקודם הודעתי, שמזה עשרות שנים, הרבה מאנשי קהילתינו השתדלו ליסד פידי', לאגד את כל החברות והקהילה. ולמרות כל השתדלותם, נמצא בכל פעם מנגדים אשר הפריעו את מעשיהם. ועתה אחרי עמל וטורח הצליח ה' בידם, וזכו לאור גדול. בהזדמנות אסיפת כל באי כח החברות, ועמהם פרטים מטובי הקהילה. להתווכח על ענינים מעסקי החברות.

ובאותה אסיפה דאדרא, באותו מעמד נשגב, באותם רגעים נהדרים, אחרי גומרם את ויכותיהם, החליטו בקול אחד וייסדו את הפידי', ויבחרו מהנמצאים מנהיגים ועד כללי. אנשים טובים וישרים, אנשי אמת ושלום, שידעו ברוח בינתם איך להגדיל הקהילה ולשכללה, ולעשות הטוב והמועיל אל הכלל והפרט. כדי שתהא קהילתנו קהילה אחת מאורגנת ומסודרת. ולבקש דרכים ואופנים שונים, להטיב את מעמד החינוך והלימוד לבנינו ובנותינו.

והנה פקידי הפידי', עד עתה היו רגליהם עומדות על התחלקות והתנגדות. אך כאשר נאספו החברים האלה והתבוננו בויוכוחיהם זה עם זה, ויראו שאין שום סיבה להם להיות נפרדים איש מעל אחיו. ובכן נמצאו עתה כולם יחד בשלום, ומעתה החלה תקופה חדשה הממששת ומאירה בדברי ימי הקהילה ופקידי הפידי' נתנו יד זה לזה להיות זוכים ומזכים לקרב את הרחוקים, ולשום קץ להמעמד המנגד ליהדות, לתקן כל מה שביכולתם.

לכן אני מבקש מכל יחיד ורבים, ליתן ידם להמוסד הקדוש, ושום אחד לא יגרום בשיחתו עם חברו או במושב חברים, לקלקל מה שתקנו אחרים. וכל המשתדל בחיזוק מוסד קדוש הזה, ראוי הוא לכל ברכות וכו' ישלם פעלו ושכרו, אמן.

דרוש ח

לחורבן האומה, למעלתן של נשים צדקניות,

לתרומתן לשיקום ולגאולת עם ישראל.

רחל מבכה על בניה. המדרש אומר, באותה שעה כשחרב בית המקדש היה הקב"ה בוכה, ואומר אוי לי על ביתי. בני היכן אתם, כהני היכן אתם, נביאי היכן אתם, אוהבי היכן אתם. אמר לו הקב"ה לירמיהו, אני דומה היום, לאדם שהיה לו בן יחיד ונעשה לו חופה ומת בתוך חופתו. לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ולמשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות. מיד הלך ירמיהו למערת המכפלה, ואמר לאבות העלם, עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה. אמרו לו למה, אמר להם איני יודע, מפני שהיה מתירא שלא יאמרו בימך היתה לבנינו זאת. הניחן ירמיהו ועמד על שפת הירדן, וקרא בן עמרם בן עמרם, עמוד הגיע זמן שאתה מתבקש לפני הקב"ה. אמר לו מה היום מיומים, אמר לו ירמיהו איני יודע. הניחו משה והלך אצל מלאכי השרת, ואמר להם משרתי עליון, כלום אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה. אמרו לו בן עמרם, אי אתה יודע שבית המקדש חרב וישראל גלו. והיה צועק ובוכה עד שהגיע לאבות העולם.

מיד בא אברהם לפני הקב"ה ובוכה, וממרט זקנו ותולש שערות ראשו, ומכה את פניו וקורע את בגדיו, ואפר על ראשו. והיה מהלך בבית המקדש פתח אברהם אבינו לפני הקב"ה ואמר, רבונו של עולם למאה שנה נתת לי בן, וכשעמד על דעתו והיה בחור בן ל"ז שנים, אמרת לי העלהו לעולה לפני, ונעשיתי עליו אכזרי ולא רחמתי עליו, אלא אני בעצמי כפתתי אותו.

פתח יצחק ואמר, רבונו של עולם כשאמר לי אבא אלהים יראה לו השה לעולה בני, לא עברתי על דבריך ונעקדתי ברצון לבי על גבי המזבח, ופשטתי את צוארי תחת הסכין, ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני.

פתח יעקב ואמר רבונו של עולם, לא עשרים שנה עברתי בבית לבן, וכשיצאתי

זרח יעקב

מביתו פגע בי עשו הרשע וביקש להרוג את בני ומסרתי עצמי למיתה עליהם, ועכשו נמסרו ביד אויביהם כצאן לטבחה, לאחר שגדלתים כאפרוחים של תרנגולים, וסבלתי עליהם צער גידול בנים.

פתח משה ואמר רבונו של עולם, לא רועה נאמן הייתי על ישראל ארבעים שנה, ורצתי לפניהם כסוס במדבר, וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גורת עלי, במדבר יפלו עצמותי, וזה המשל שאומרים בני אדם, מטוב אדוני לא טוב לי ומרעתו רע לי.

הלך משה וירמיהו לפניו, עד שהגיעו לנהרות בבל. ראוהו למשה אמרו זה לזה בא בן עמרם מקברו לפדותינו מיד צרינו. מיד יצתה בת קול ואמרה, גזירה היא מלפני. באותה שעה הרימו קולם בבכיה גדולה, עד שעלתה בכיתם למרום. הדא הוא דכתיב על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו. פתח משה ואמר, ליטא שמשא אמאי לא השכא בשעתא דעל שנאה לבי מקדשא. ועוד אמר לפני רבונו של עולם, כתבת בתורתך, ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחשו ביום אחד. והלא כבר הרגו בנים ואמותיהם ככה וככה, ואתה שותק.

באותה שעה פתחה רחל ואמרה רבונו של עולם גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבי שבע שנים. וכששלמו אותן שבע שנים והגיע זמן נישואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני באחותי לבעלי. והוקשה עלי הדבר מאד, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי, ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל וכו'. וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה. ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה. ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודה זרה שאין בה ממש, והגלית בני ונהרגו בחרב, ועשו בם אויבים כרצונם.

מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה, ואמר בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומם. הדא הוא דכתיב, כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה, כה אמר ה' מנעי קולך מבכי.

אגדה זו כשאנו קוראים אותה, אנו רואים באמת את אבות העולם עומדים מקבריהם ובוכים על שבר בניהם. האגדה כבר נותנת לנו תירוץ מספיק על שאלתינו, מדוע דוקא רחל מבכה על בניה, כי באמת כולם בכו כולם עשו את שלהם, אבל הקב"ה שמע רק לתפילתה של צדקנית זו. אבל באמת מדוע נשמעו

זרח יעקב

דבריה של אותה צדקנית יותר מכל דבריהם של אבות העולם, הלא טענותיהם של אברהם יצחק ויעקב ומשה, היו לכאורה יותר חזקות. אבל באמת האגדה הזאת, היא מציאות חיה מה שאנו רואים בעינינו.

גדול ונורא היה השבר בכל העולם כולו מחורבנו, לא רק החיים בכו על זה, כך גם המתים לא היו יכולים להתאפק מבכי. לא רק בני אדם בכו, כך גם מלאכים שרפים ואופנים חדלו משירתם התמידית, ובכיתם עלתה למרום, בקעה את השבעה קיעים, עד שהגיעה לכסא הכבוד. והקב"ה גופו לא מצא מזה כביכול מנוח, הוא שואל את הפמליא של מעלה ואת הפמליא של מטה, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, נביאי היכן אתם. ואין מי ששייבהו על זה וגם הוא כביכול בוכה. וכשהקב"ה בוכה, בוכה עמו כל הבריאה. בוכים השמש הירח והכוכבים, בוכים כל עולמות העליונים והתחתונים, בוכים ארזי הלבנון ואזובי הקיר, וכל הבריאה כולה טובעת בים של דמעות. אמנם כן, גדול היה השבר שהשברנו מהחורבן, ואם בכל זאת עד היום הזה אנו מתקיימים בגלותינו, הנה עלינו להודות על זה רק להצידה לדרך שלקחנו עמנו בלכתנו בגולה.

הכל שדרו ממנו האויבים, אבל דבר אחד לא יכלו לשרוד ממנו, זהו הקברים שלנו, ומן הקברים יצאו המתים שלנו. ואמנם מראם היה נורא מאד. כל אחד יצא ממרט זקנו ותולש את שער ראשו, ומכה את פניו וקורע את בגדיו, ואפר על ראשו. אבל סוף סוף הלכו עמנו, וזה היה הצידה לדרך שלנו. עמנו הלך אברהם אבינו, אך הוא לא כבר חד גברא אצלנו, כבר יש לו תלמידים לאלפים ורבבות. ולא עוד אלא שהתלמידים עוד עולים על רבם. הוא עקד את בנו על גבי המזבח ופשט את צוארו לשחיטה. אבל הוא סוף סוף רק כוונה טובה היתה בזה. כי בסוף הלא בא המלאך ואמר לו אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה. ואלו תלמידיו הרבים היו עוקדים את בניהם ובנותיהם ופושטים את צוארם לשחיטה, ומלאך ה' לא נראה להם. והיו שוחטים אותם ממש, ודמם נשפך כדם הצבי וכדם האיל. מי ישמע ולא ידמע, הבן נשחט והאב קורא את שמע.

עמנו הלך יצחק, שכבר פרה ורבה מאוד עד לאין מספר, כי מי יכול לספור את כל הנעקדים והנשחטים, שבעצמם השחיוזו את הסכין ובשמחה רבה עלו לעקידה. מה שקרה לפני אלפים שנים ליצחק, הרי אנו רואים זאת היום בכל מקום שאנו פונים.

זרח יעקב

ומי מדבר אודות יעקב, שבאמת כל יהודי היה מעין ישראל סבא, ויעקב אבינו לא מת כלל, יעקב מסר את נפשו בשביל בניו, ואיזה יהודי אף מהמדרגות היותר קטנות, לא היה מוסר נפשו בחפץ ורצון לבב בשביל בניו וטובתם.

אבל גם משה הלך עמנו, משה הרעיא מהימנא, משה שרץ לפנינו כסוס במדבר. אמנם לא קם נביא עוד בישראל כמשה, אבל כמה פרנסים ורועים נאמנים היו לנו שהיו בזה בני משה. באמת מספרים על הפרנסים הזקנים שלנו, כשהיו הולכים לטובת הכלל לבקש ולהשתדל בעד אחיהם אצל השררה, היו לובשים מלמעלה בגדי שבת ויו"ט שלהם, ומלמטה את התכריכין. כי אמנם לפעמים מצאו בהליכתם זו את מיתתם, והתנחמו רק בזה שלכל הפחות יקברו בהתכריכין שלהם, ובכל זאת הלכו בשמחה ובהתלהבות עצומה. המה ידעו ג"כ מראש, שבמדבר הזה יפלו עצמותיהם, ובכל זאת היו ששים ושמחים לעשות רצון הכלל. ואמנם כן היו בגולה לנו, והם גורמים גדולים לקיומנו. אבל מה היה הגורם העיקרי והראשי לזה, מאברהם ויצחק ויעקב ומשה למדנו, איך למות על קדוש השם. אבל מי למד אותנו איך לחיות על קדוש השם, רחל אמנו.

לאושרנו הלכה גם רחל אמנו אתנו בגולה, ובכל מקום שטולטלנו טלטלה לוותה אותנו בהנעימות והחן שעל פניה, בהעדינות והאצילות שבנשמתה. רחל עקרת הבית, האם הבנים שמחה, רחל האשה היושבת בירכתי הבית כגפן פוריה, המטפלת בגדול בניה. רחל שכל הנחת והאושר בחייה, הוא לשמוע את הקול קול יעקב מבעלה ובניה. זו היא האשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה, שלמדה אותנו איך לחיות על קדוש השם.

יעקב מסר נפשו בשביל חיי המשפחה, אבל רחל הלא היא בעצמה סמל המשפחה גופא. כי על כן בכו אברהם יצחק ויעקב ומשה, בכו בלי הפוגות. הרעישו את השמים והארץ, והשי"ת נשאר בכעסו וחמתו לא שככה ממנו. ורק כששמע את הרחל מבכה על בניה, רק אז נכמרו רחמיו, רק אז נשמע הקול, מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה. אברהם, יצחק, יעקב ומשה, נמצאו עמנו תמיד, כאשר זכרנו.

אבל רחל איה היא! בנות רחל איכן? מיום ליום פוחתות והולכות בנות רחל האמתיות, גם הקרושה והטהרה, הצניעות והענוות, הנדיבות והעדינות, החן והחסד שלה. רחל מבכה על בניה, אבל הבנות רחל של היום, כבר הן טרודות כל כך

זרח יעקב

במיני תענוגים ושעשועים שונים, עד כי אין להם כבר פנאי לראות מה שנעשה עם בניהן. ולא עוד אלא כשרואות בעיניהן גופא, כי הבנים עוזבים לאט לאט את אלהי ישראל וכילדי נכרים שפיקו, אינן בוכות על זה כלל, אדרבה הן שמחות בחלקן.

הלא ידעו ויבינו, שרק בידן הדבר תלוי, שנשמע שוב את קול ה', מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה ויש תקוה לאחריתך ושבנו בנים לגבולם. ובזכות נשים צדקניות נגאלו ובזכותן נגאל, בב"א.

דרוש ט

מוסר השכל בדבר יחוד עם ישראל וייעודו בגלות.

ההזדהות שחלה בעם ישראל בדורות האחרונים וסכנותיה

עם בני ישראל מפוזר ומפורד בכל קצות הארץ, נע ונד תמיד ממדינה למדינה. סובב סובב הולך, מארץ לארץ, מארם נהרים למצרים, ממצרים לירושלים, מירושלים בבלה, וכן הלאה הלאה. אין פלך ומדינה, אשר לא בא שמה זה הנודד הנצחי, ובכל מקום בואו הוא מוכה ומעונה, מדוכא לארץ חייתו. בהיותם בארץ אויביהם, בכל מקום שיהיו המה בארץ אויביהם. כי רבים צריו צורריו ומעיקיו, מרודף מכני מתנגדי. שם מוגבל בדרך מסחרו, בזאת יסחר ובזאת אסור לו לסחור. מוגבל בתחום מושב, פה יגור ופה אסור לו לגור. ותכלית הגלות מה היא, על זאת תענה הגמרא ותאמר, לא הגלה הקב"ה את ישראל, אלא כדי שיתוספו עליהם גרים.

הרי כי גלינו לבין האומות, ללמדם דעת הבורא, לפרסם את שמו המיוחד, בקוראנו בקול בוקע שחקים, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. באנו באש ובמים, ואת שם המיוחד ה' אלקינו ה' אחד, יחדנו. בספרד העקובה מדם אבותינו, כאשר מצאו את האנוסים מסתתרים במערה או באחד המחבואים מתפללים לאלהי ישראל, אחת היתה דתם להעלותם על המוקד. ולא הועיל כל כופר, וטרם יעלו את היהודי האנוס על המוקד, אם נתנו לו רשות לצוות לביתו, לא בקש מידם מאומה, כי אם שתנתן לו רשות להתפלל תפילתו לאביו שבשמים. ואז עמד היהודי הקדוש, וקדש השם ואמר אתה בחרתנו מכל העמים, הנני נותן לך שבה

זרח יעקב

והודיה על אשר בחרתנו מכל העמים.

והיה אם שאלוהו איככה בחר בכם מכל העמים, כלם שלווים ושקטים וקופאים על שמריהם, ואתם מדוכאים ומעונים, מושלכים באש ובתפתות הערוכות לכם מאתמול. אז ענה הוי סכלים ופתאים ושוטים, מצחק אני עליכם ועל היסורים. התדמו כי חבלי המות יפחידוני? לא. המות על קידוש ה' עונג הוא לי (כן אמר רבי עקיבא לתלמידיו, כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה מתי יבוא לידי ואקיימנו, ועכשו שבא לידי לא אקיימנו). כי גם אם יתנו לי פירנאנד ואיזאבלא את כל עושרם וכתר מלכותם, לא אחליף את אמונתי, ודתי לא אמיר, רק אלהי שבשמים הוא אל אמת, ועל קדושת שמו ותורתו אמות. ואז צעק בקול גדול, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, וקפץ אל מוקדי האש, ונשמתו עלתה בלהב ואש השמימה.

אז ראו האומות ונוכחו, כי רב מכח האבנים כח העם הזה. כי כל כלי יוצר עליו לא יצלה, וכי זו כחם לאלהיהם, נעלה הוא משכל בני חלף להבינו ולחשוף את יסודו. אין זאת כי אם כח חשמלי נסחב מעין אנוש אצור בנפשם. והכח הצפון הזה, רוח האלהים אשר בקרבם, מאגד ומקשר אותם אל אלוהיהם, והוא שמעוררם ומחזיקם, והוא שנותן להם תוקף ועוז, לצחוק למות ולאלפי משרתיו. ואז ראו כל עמי הארץ ויוכחו, כי אמנם יש אל אחד בשמים ובארץ, הוא האלהים אין עוד. כי לולא האלהים שהוא לעם ישראל, ברוחו הקדוש שהוא למעלה מן הטבע, כי אז בדרך הטבע לא יוכל העם הזה להתגבר על כל מצוקותיו ותלאותיו (הערה, אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי).

וכך באו העמים להכרת הדעת, כי אלהינו הוא נצחי, בורא שמים וארץ. תורתנו נצחית, ולכן גם ישראל נצח. ובעיניהם ראו, איך כל העמים הענקים רודפי ישראל בויקים וברקים, לאבק ואפר נודקים ונפתחים. כל עיטי ההרים התחמסים ובני הנשרים, שרדפו אחרי יונה הומיה בתולת (ישראל חסרה כאן שורה, שלא נכללה בדף הצילום, מ"ע) יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה, נשארה חיה וקיימה, ובני ישראל יוצאים ביד רמה. ומה הוא הכח שנותן להם חיל ועצמה לעשות את כל הגדולות והנפלאות האלו? אין זאת אלא מפני שאלהים נצחי, תורתם נצחית והם נצחים. ואשר הם נרדפים ונדכאים, זה הוא רק עד מועד ערן וערנים, אשרי המחכה ומאמין לעת קץ.

זרח יעקב

וכן למדו לאומות העולם דעת, להכיר את הבורא, ומבשרם חזו אליה. וזהו הרעיון הנעלה הצפון באמרי חז"ל, לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא שיתוספו עליהם גרים. היינו נעים ונדים בכל קצות תבל, וע"י עינויינו מכאובינו ומיתותנו המשוונות, שמתנו על קידוש ה', לימדנו את העמים להכיר את אלהינו. כן היינו וכן חיינו, במשך תקופות רבות ודורות עולמים.

אבל מה נדבר ומה נאמר עתה, אם ישראל זה המורה הנצחי, זה רבן של כל יושבי תבל, נעשה בעצמו לנער שובב, הדיוט ובור, את משלח ידו ללמד להורות, השליך אחרי גוו והשליך את עצמו במצולת החיים הגשמיים (מאטעריאליס), והטביע את נפשו בשרטון רפש וטיט.

תפלין וציצית, מאכלי כשר, טהרת המשפחה, שמירת השבת קודש, את כל אלה אבני החן האבנים היקרות שהיו משובצות בכתרו, החליף באבני חצץ ורגבי חרס, הבלי הכלים, והוא יושב ומשחק כשיכור. או מה זה היה לך מורה התבל? לפנים סרקו את בשרך במסרקות של ברזל, בכל כלי משחית ענוך וירוצצוך שונאיך. ומה דרשו ממך, רק שתפרוש מתורתך ולא תקיימנה, שתתן להם את רוחניותך. ותחת זאת, יתנו לך חמריות מלא חפנים. כי תחליף את טל השמים שלך, במשמני הארץ שלהם. תן לי הנפש, והרכוש קח לך. פתוך ימים רבים ולא יכלו לך, כי אתה בנת להם לעגת להם, וכסלע איתן על עמך עמדת.

ועתה עתה, צרר אותך רוח החמריות בכנפיו, ובעד נזיד עדשים אתה מוכר את בכורתך, את תורתך, ואת כל מה שהיה יקר לך. וגם לא בעד דברים הכרחיים, כי אם בעד אבני חצץ, בעד מותרות אין כל חפץ בהם. אתה הוגלית לבין העמים למען תלמדם דעת בינה ויראת אלהים, ועתה לא לבד אשר אחרים לא יוכלו לקחתך עוד למלמד להועיל, לקדש שם שמים בעולם, כי גם עוד תבזה קודש ושם אלקיך תחלל.

אם ככה נוסיף לעשות, ללכת בדרך חשך כזאת, הלא נישן ח"ו שינת המות, ובאורך הזמן ישראל יכחד מהיות גוי.

דרוש י

מצות שבין אדם למקום ומצות שבין אדם לחברו.

מוסר השכל על פגמי שנאת אחים והפירוד,

ועל מעלת אהבת אחים והאחדות

ויפן משה וירד מן ההר ושני לחות העדות בידו, לחת כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים. וכו' ויהי כאשר קרב אל המחנה, וירא את העגל ומחולות, ויחר אף משה וישלך מידיו את הלחות (שמות לב, טו-יט).

ברדתו מן ההר, אחז משה את ב' הלוחות בידו. כלומר, בידו אחת. אבל בראותו את העגל והמחולות, השליך את הלוחות מידיו. כלומר, אחזם בשתי ידיים והשליכם ארצה. אחיותו של משה בלוחות, היתה בהתאם ליחסו של ישראל אליהם. כאשר לא הבדילו בני ישראל בין חלקי הלוחות, ושמרו את שניהם כאחד, אחז גם משה בב' בלוחות בידו אחת, לוחות, לחת כתיב. שלא היו גדולים זו מזו, אלא שהיו שניהם שווים. הנה מצות התו' מתחלקות לשני חלקים, א' המצות שבין אדם למקום. ב', המצות שבין אדם לחברו. ואסור ליהודי לעשות פירוד בין הדבקים, ולבכר חלק אחד של המצות על חבירו, עליו לקיים את שני חלקי התורה כאחד. הנה עשרת הדברות, אף שהיו כתובות על ב' לוחות, חמש דברות בנוגע למקום, על לוח אחד, הימין. וחמש דברות בנוגע לחבירו, על לוח הב' השמאל. בכל זאת היו שניהם שווים. כלומר, שאין יתרון לדברות שהיו כתובות על הלוח האחד, על הדברות שהיו כתובות על הלוח השני. ולכן כתבה התורה את הלוחות בלשון יחיד, לחת. בכדי להראות ולהוכיח לנו, כי אין שום פירוד והבדל ביניהם, וכי עלינו לקיימם בשוה. ולכן כאשר שמרו ישראל את שניהם כאחד, גם משה אחז ב' הלוחות בידו אחת, להראות כי אחדים המה. אולם כשנתפרדו בני ישראל והפרידו בין הלוחות, אלה מזה אחזו רק בלוח אחד, ואלה מזה אחזו רק בלוח השני, אז גם משה אחז את הלוחות בב' ידיו, להראות שהלוחות נתפרדו.

כאשר קרב משה אל המחנה וראה כי בני ישראל חלקו את הלוחות לשנים, כלומר מצד אחד עזבו הרבה את אמונתם בה', בעובדם את העגל. וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק, ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן

זרח יעקב

חור. מה ראה להזכיר כאן חור, אלא בשעה שביקשו ישראל לעבוד עבודה זרה, נתן נפשו על הקב"ה ולא הניחם, עמדו והרגוהו. אמר לו הקב"ה חיידך, אני פורע לך, וכשראה משה שישראל חלקו את הלוחות, אחז את הלוחות בשתי ידיו ושיברם. התפלגות הלוחות בקרב עמנו, שורדת בכל תוקפה. מחד גיסא אנו רואים יהודים יראי שמים, ופיהם פתוח לדבר סרה על אחיהם, ומבזים תלמידי חכמים מובהקים, אשר יראתם קודמת לחכמתם, ומשפילים את כבודם. באופן מגונה, מטמאים את פיהם בלשון הרע ורכילות והוצאת דבה, על אנשים ישרים ותמימים.

ומאידך גיסא, אנו רואים אנשים המחזיקים בכל לבם בלוח השני, כלומר במצות שבינם לחבריהם. הם אוהבים את הבריות ועושים לטובתם כל מה שביכולתם, הם מביטים בעין טובה אפילו על אלה אשר דעתם שונה מדעתם הם. ואינם נוקמים ונוטרים, אפילו נגד אלה ששלמו להם רעה תחת טובה. ואנשים כאלה בעלי כשרונות נעלים ומדות היותר טובים שבעולם, מעטים המה מאוד. ועם כל כשרונם, בה בשעה הם משליכים אחרי גוים את הלוח הראשון. ר"ל, את המצוות שבין אדם למקום. בנוגע לחבריהם הם אנשים טובים ומצויינים מאוד, אבל בנוגע למקום, הם יהודים בשם, אבל לא במעשה. והכת הג', שאין אוחזים לא מזה ולא מזה, אין לדבר מהם, כי לא בשופטני עסקינן.

כי דור תהפוכות המה. הקול קול יעקב והידיים ידי עשו. דור של תהפוכות אנו רואים היום, הרבה מאחינו נכשלים על כל פסיעה באיסור לשון הרע כרכילות וכהוצאת דבה, אפילו על אלה היושבים לבטח אתם ואינם עושים להם שום רעה, לא יחדלו לדבר עליהם, לבקרם ולמצוא בהם מומים. בכל מקום שהם, אפי' בשעה היותר קדושה שהיא שעת התפילה ושעת קריאת התורה.

לשון הרע ורכילות, נעשה היום כמעט להיתר גמור. הולכי רכיל ומוציאי דבה, לא רק שלא יחשבו לחוטאים ממדרגה הא', אלא אף יביטו עליהם כעל צדיקים גמורים. מפני שמסמים את העינים, כאמרם כי רכילותם וקטרוגם לשם שמים וכל מה שמוסיפים להטיל מומים בחבריהם, כן תגדל צדקתם בעיני ההמון. אשר אינו יכול להבדיל בין טמא לטהור, בין איש ישר ובעל מדות טובות, לאיש משחת ורע מעללים.

העון של לשון הרע נורא מאד, ישנם כמה מאמרים לחז"ל אשר השתמשו

זרח יעקב

בביטויים היותר קשים, נגד מוציאי דבה והולכי רכיל. כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכו' וכמה וכמה מאמרים הזורדים אל חדרי בטן, וכלם בראיות ברורות מן התורה ולפי הסברא. עוד אמרו במדרש על פסוק חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים, ומה ראה למשול לשון הרע לחץ מכל כלי זיין, אלא כל כלי זיין, מכים במקומם, וזה מכה מרחוק. כך הוא לשון הרע שהוא נאמר ברומא וממית בסוריא. ולא ככל גחלים, אלא כגחלי רתמים. שכל הגחלים כבו מבחוץ כבו מבפנים, אבל גחלי רתמים אעפ"י שכבו מבחוץ, עדיין בוערות מבפנים. כך כל מי שהוא מקבל לשון הרע אעפ"י שאתה הולך ומפייסו והוא מתפייס, עדיין הוא בוער מבפנים.

עוד אמרו, על מות וחיים ביד לשון, זכה, זכה לחיים. לא זכה, נתחייב למיתה. וכן אל תאמר הואיל ונתנה לי רשות לדבר אני מדבר כל מה שאני מבקש, כבר הזהירה אותך, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. קשה לשון הרע שאין אדם מוציא מפיו, עד שהוא כופר בהקב"ה. אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו, עוד אמרו כביכול הקב"ה צוח על מספרי לשון הרע. מי יקום לי עם מרעים, אמר הקב"ה אני איני יכול לעמוד בהם, לכך נאמר זאת תהיה תורת המצורע, ללמדך שהמספר לשון הרע נגעים באים עליו. עונש זה מדה כנגד מדה, בעלי לשון הרע מחפשים מומים בחבריהם ורואים תמיד את נגעייהם, ולכן נגעים באים עליהם.

והנה למרות כל אלו האזהרות, ישנם אנשים שפוערים פיהם לבלי חק לדבר סרה ככל העולה על רוחם, אפ"י על מי שגדולים מהם בתורה וביראת שמים, כאלו באמת חטא בדבור פה לבד, לא נחשב בעיניהם לחטא כלל. הם נזהרים מאוד בידיהם, ואינם נזהרים כלל בפיהם. הם לא ירימו את ידיהם להכות את חבריהם, אבל יקדישו את פיהם למלחמה. יחרפו ויגדפו איש את רעהו, ויקללו זה לזה בקללות נמרצות, ויכו בסתר איש את אחיו בלשונם. מדוע האם מפני שהמגביה ידו על חברו אעפ"י שלא הכהו נקרא רשע, הלא גם מלשין והולך רכיל נקרא רשע, כמ"ש בסנהדרין דף נ"ח. אולי הם מפרשים פירוש מוזר מן התורה, הקול קול יעקב, כלומר הקול הוא שלו וכאלו בא לו ירושה מאבותיו, ולפיכך הוא יכול להשתמש בקולו לכל דבר שירצה, אפ"י לחרף ולגדף את רעהו ולהשפיל כבודו עד עפר. אבל בנוגע להרמת יד, הוא מרגיש כי הידים ידי עשו.

זרח יעקב

אומות העולם מתאווים לחיות על ירושתם, על הרבם וקשתם. והנה בין כה וכה מפריעים השלום מקרב ישראל, ומעכבים כל הדברים שע"י תקומת עמנו ופריחתו והתרוממותו. כי בפירוד שעושים ע"י דבריהם, הורסים את העמודים אשר בית ישראל נשען עליהם. הבה נתבונן במעשה דתן ואבירם אשר עשו קרעים בישראל, הם המסו את לבם בלכתם במדבר, והחלישו את אמונתם בהבטחת ה' להביאם אל ארץ אבותיהם, ארץ זבת חלב ודבש. משה היה מסור לעמו בכל נפשו, ובראותו את התוצאות הרעות של מחלוקתם, השתדל לפייסם. וישלח משה לקרוא לדתן לאבירם, ויקם משה וילך אל דתן ואבירם.

נפלאים הם דברי חז"ל שאמרו על הפסוקים הנ"ל, מכאן שאין מחזיקים במחלוקת. אף שדתן ואבירם הוחזקו לבעלי מחלוקת נגד משה, כי שלש פעמים יצאו למלחמה נגדו, הם הם שאמרו לו מי שמך לאיש שר ושופט עלינו, והלשינוהו לפני פרעה. ויפגעו את משה ואהרן ויאמרו אליהם, ירא ה' עליכם וישפוט, אשר הבאשתם את ריחינו בעיני פרעה ובעיני עבדיו, לתת חרב בידם להרגנו. ונתנו את ידם לקרח ועדתו. ובתלת זימני לכולי עלמא הוא חזקה. ולפי זה מצד הדין ושקול הדעת, לא היה שום חובה מוטלת על משה לילך אל דתן ואבירם ולבקש שלום, אחרי שהוחזקו לקנתרנים ולנרגנים. וקרוב היה לודאי, שהוא רק ישחית את דבריו על און לא שומעת. אבל לא, אין מחזיקים במחלוקת, כלומר במקום שנוגע לשלום ולאחדות, אין אנו סומכים על החזקה, ואנו מחוייבים להיות רודפי שלום, אפילו אחרי שנסינו כמה פעמים להקים את סערת הריב ולא הצלחנו. ולפיכך מחל משה על כבודו והלך בעצמו אליהם לדבר על לבם, אולי סוף סוף יתחרטו על מעשיהם, יעשו שלום ביניהם ויעבדו שכם אחד לטובת עמם. **ולפי"ז** נאמנו דברי חז"ל, כל מקום שנאמר נצים, כלומר כל מקום ששוררות מחלוקות וקטטות בין בני ישראל, וכל אחד עומד על דעתו מבלי לזוז ממנה, ומשתמש באמצעים שאינם מהוגנים, לבטל את דעת חבירו ולהרוס מה שהוא בונה. כל בכל מקום שנאמר נצבים, כלומר אנשים נצבים וחצים בפיהם, ומפרידים בין הדבקים וגורמים לשערוריה. בכל מקום שהם, אינו אלא דתן ואבירם. כלומר אינם אלא בעלי מחלוקת כדתן ואבירם, שמפריעים בעד השלום, הכלי המחזיק ברכה לישראל.

אם נתבונן בחרבן עמנו, מימות המלכים שהיו אחרי שלמה המלך עליו השלום,

זרח יעקב

ועד זמן החרבן ובנינו, שנית, ורוב בנין בית שני ועד חורבנו, נראה שהמחלוקת והפירוד הם היו בעוכרנו, והם הם שהורידונו עד הדיוטא התחתונה, ועד עתה אנו לוקים מהם.

אמנם כן, בתי המקדש נחרבו מפני חטאינו, תגרת אחים ומלחמת איש ברעהו, היו בעוכרינו. ולו שלטה אחדות בינינו, כי עתה לא גלינו מארצנו. וכל מלכי תבל לא היו יכולים לבוא בגבולנו, ולקעקע את ביתנו. ישראל שנעשה לעם חזק, ובעל ממלכה חזקה גדולה וכבירה, על ידי דוד המלך עליו השלום ושלמה המלך עליו השלום, נחלק אחרי מותם לשני חלקים, בני יהודה וחלק מבני בנימין מצד זה, ועשרת השבטים מצד הב'. בית המקדש שהיה המרכז הרוחני, אשר הצליח לאחד את כל שבטי ישראל בעלותם ירושלימה, אבד את כחו ע"י ירבעם. וכל מלכי ישראל ומלכי יהודה, לחמו איש ברעהו, וסיבבו שעלו עליהם מלכי אשור ומלכי בבל, וילכדו את כל עריהם, והגלו את כל ישראל למקומות רחוקים, ושם התערבו בנכר. ונשארו ערי ישראל ריקות ושוממות מביניהם, ואבדה ממלכת ישראל, ואבד לישראל החלק היותר גדול, והוא עשרת השבטים.

וכן אחרית יהודה היה כאחרית ישראל, באשמת מקצת מלכיה ושריה אשר לא דאגו לשלום עמם ותורתם. ובהחלישם את רוח ישראל, ובנתקם אותו מתורתו. אבד את כחו, ולא היה יכול לעמוד נגד העמים שלטשו את עיניהם עליו, כי כן מסורת בידנו מאבותינו, הקול קול יעקב והידיים ידי עשו.

הבית השני נחרב ג"כ באשמתנו אנו, היו תקופות רבות בימי הבית השני שיהודים רבים נהרו אחרי דרכי היונים הנאורים של הימים ההם. והתנהגו בנגוד גמור לתורה ה' ולחיי המוסר והצניעות. היו ג"כ שרי וראשי ישראל, שהשתדלו להנהיג בארץ את מנהגי היוונים והעלו רקב בבית ישראל. היו ג"כ מלכים שלבם, הלך אחר הצדוקים, שהיו נאורים באותו זמן, וכפרו בעיקר הדת, כמו תחית המתים, שכר ועונש, עולם הבא וביאת משיח, וכל מגמתם היתה להתאים את חייהם לחיי היוונים הנאורים, ולחיות ככל הגויים. כמה מלכים רדפו באף את הפרושים, ומסרו את שלטון הדת וההלכה בידי הצדוקים הכופרים. ינאי המלך, הרג את חכמי ישראל מפני מלשינותם של הצדוקים עליהם.

כמה אלפים מישראל הרגו במלחמת האחים הורקנוס ואריסטובולוס, מפני דברי המלוכה, כל אחד אומר אני אמלוך. ועוד אחריהם, עד שהוכרחו לכרות ברית עם

זרח יעקב

שכניהם ועם רומא, לבוא לעזור להם במלחמותם. ועלו חיילות רומא על ארץ יהודה וירושלים, לפשר ביניהם. וככה עלתה ביד צבאות רומא לכבוש את ירושלים, ואבדו ישראל חרותם שרכשו להם החשמונאים בדמי נפשם. הורודוס המלך האכזר הזה, השמיד את כל חכמי ישראל והרג את כל בני החשמונאים, ולא השאיר מהם שום שורש וענף. וגם המלכים שמלכו אחריו, ע"י המריבות שהיה ביניהם בשעה שסכנה היתה נשקפה עליהם, בעת שאספסיאנוס וחילו צרו על ירושלים, היו אחינו מריבים זה עם זה ונלחמים בתוך העיר. כתות כתות, התקוטטו ונלחמו אשה באחותה. ובשעה שהכתות התקוטטו ביניהם, גבר האויב וכבש את ירושלים, ושרף את בית המקדש, וככה נתבתרה גויית בית ישראל לגזרים, עד אשר נתפזרו לדי' רוחות העולם. וזה מ"ש אומרים בתפילתנו, מפני חטאינו גלינו מארצנו.

לכן אמרו רז"ל, לא חרבה ירושלים אלא על שבטלו בה תינוקות של בית רבן, בשביל שלא היה להם בושת פנים זה מזה, בשביל שביזו בה ת"ח. ועל ביטול תורה דכתיב, ויאמר ה' על עזבם את תורת.

לדאבון לבנו, ישראל שבר את הלוחות בעשותו פירוד ביניהם, כי יש אנשים שמחזיקים דוקא בלוח האחד שהם מצות שבין אדם למקום. ולעומתם אנשים המחזיקים בלוח הב', שבין אדם לחבירו דוקא, והתפלגות שוררת ביניהם. אבל הצרה היא היותר גדולה, על אותן שמביטים בעין זעם על שתי הלוחות ומתרחקים מהם, ואינם נוחים לא לשמים ולא לבריות. והם גרועים מהשתי קצוות הראשונים, והרוחות הרעות נשבו עלינו מבחוץ ומבפנים. אבל של חוץ לא הרעו לנו כל כך כמו הרוחות הפנימיים. וכשם שרוח רעה מעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו, כך הרוחות רעות המנשבות בעמנו, מעבירות אותו על דעתו ועל דעת קונו. כל זמן שבני ישראל יתאחדו בפעולותיהם לטובת עמם, בטוחים הם בקיומם בתור עם, וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותם ממקומם. משל למה הדבר דומה, לספינה המהלכת על הים, שאף רוחות חזקות עושים את הים תלמים תלמים, וגלים גדולים המתנשאים בשאון דכים, שוטפים ועוברים עליה ומטלטלים אותה אל כל עבר, בכל זאת הספינה לא תטבע, כל זמן שהיא שלמה, ואין שום נקב לא בשוליה ולא בדפנותיה, ומימי הים לא יתפרצו לתוכה. כן ספינת ישראל, תעמוד לבטח נגד הגלים הסוערים עליה, כל זמן שהיא בעצמה

זרח יעקב

תהיה שלמה. כלומר, כל זמן שבני ישראל יתלכדו ויתאחדו ויתחברו ויעבדו את ה' שכם אחד, בלי שום פירוד ומחלוקת.

לפיכך עלינו ללכת בדרכי התורה, אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ולבלי לדחות בידים, את אלה אשר אין רוח חכמים נוחה מהם. כי כן אמרו, כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית. שנאמר ואגדתו על ארץ יסדה. וכן אלה מחוייבים לאהוב את בעלי התורה ולכבדם, כי כבודם הוקש לכבוד המקום ב"ה: את ה' אלקיך תירא, לרבות ת"ח. לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות מנגדות זו את זו, וכי על האדם להצטיין במעשים הטובים, כדי שיתקדש שם שמים על ידו. כי ואהבת את ה' אלקיך, שיהא שם שמים מתאהב על ידך, על הטוב אומרים אשרי אביו שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו. אבל מי שאין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, ראו כמה מקולקלים מעשיו, כמה מכוערים דרכיו.

לעולם יהא אדם מרבה שלום עם אחיו ועם מרעיו, ועם כל אדם, ואפי' עם נכרי בשוק. כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה. וכן אמרו, אזהרה לגסי הרוח מנין, לא בשמים היא. לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים. ולא תמצא, במי שמרחיב דעתו עליה כים. לעולם יהא אדם זהיר, שלא להלבין פני חבירו ברבים, כי כל המלבין פני חבירו ברבים, אין לו חלק לעוה"ב.

דרוש יא

תכונות אבות האומה ומנהיגיה: אברהם, יוסף, יעקב, משה ושמואל

ותכונות עם ישראל, הנמשל ליונה

אנו קוראים: ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם אברהם ויאמר הנני.

ויאמר ישראל אל יוסף, הלא אחיך רועים בשכם, לכה ואשלחך אליהם, ויאמר לו הנני.

ויאמר אלקים לישראל במראות הלילה, ויאמר יעקב יעקב, ויאמר הנני. וירא ה' כי סר לראות, ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה, ויאמר משה משה, ויאמר הנני,

ויקרא ה' אל שמואל, ויאמר הנני.

אברהם אמר הנני, ה' אמר לו, קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק, ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה, על אחד ההרים אשר אומר אליך. אף שה' כבר ניסה את אברהם בתשעה נסיונות, בכל זאת היה מנסה אותו בעוד נסיון, בנסיון גדול ונורא, והוא להקריב את בנו יחידו לעולה, כדי שלא תהיה קטגוריא על אברהם מצד המשטינים. קח נא, אין נא אלא לשון בקשה. משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה, והיה לו גבור אחד ונצחון לימים באה עליו מלחמה חזקה, אמר לו בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו, שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש. אף הקב"ה אמר כן לאברהם, ניסיתך בכמה נסיונות ועמדת בכולן, עכשיו עמוד לי בנסיון זה, שלא יאמרו הראשונים אין בהם ממש. והנה אברהם אף שלא היה יכול להבין את דרכי ה', וכמה ספיקות והרהורים עלו אז בלבו, וכמו שאמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי והעלהו שם לעולה, היה מה להשיב, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר והעלהו שם לעולה, אלא שכבשתי את יצרי לעשות רצונך. בכל זאת אמר הנני, כלומר הנני מוכן ומזומן לקיים את רצון ה'. הנני שלו, התמסרותו לה' וגלוי

זרח יעקב

דעתו למלאת רצונו היתה כ"כ חזקה, עד שכאשר אמר לו ה' אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו אוציא ממנו טפת דם, אמר לו אל תעש לו מאומה, (מ"ד).
יוסף אמר הנני, ומסר נפשו בעד הצלתם של אחיו. הוא לא סירב למלאת את רצון אביו לבקש את אחיו, אף שידע כי הם שנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום. אף שהיה צעיר לימים בן י"ז שנה, ומעולם לא התרחק מבית אביו, שאהב אותו מכל בניו. בכל זאת בשביל שלום אחיו וטובתם, שם את נפשו בכפו ושמע לקול אביו. הלא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם, בשכם שהוא מקום מזומן לפורענות, שהוא מקום סכנה וצריך לדעת שלומם. ואף שיוסף הרגיש כי סכנה נשקפה מבפנים ומבחוץ, כלומר מצד אחיו ומצד זרים, בכל זאת לא איחר אפילו רגע מלומר הנני. ר"ל להראות את תשוקתו העזה, ונריונותו לקיים מצות אביו ופקודתו.
יעקב אמר הנני, בשמעו לקול ה', שאמר לו אל תירא מרדה מצרימה, כי לגוי גדול אשימך שם. קשה מאוד היתה פרידתו של יעקב מארץ מולדתו, ולהשתקע עם בניו בארץ שהיתה זרה לרוחם, בארץ אשר אוירה היה טמא להם, והיה מתירא שמא תטמטם את מוחם של בניו, תעכר את רוחם ותסירם ממסורת אבותיהם. היה מהרהר בלבו, איך אעזוב את ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי, ואת ארץ ששכינתו של הקב"ה בתוכה, ואלך אל ארץ טמאה, לתוך עבדים בני חם, שאין יראת שמים ביניהם. אמר לו הקב"ה, יעקב אל תירא מרדה מצרימה, כי לגוי גדול אשימך שם, אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. יעקב בשמעו את מצות ה', פג פחדו פן יסירו המצריים את בניו מדרכו הטובה. הוא שהיה רגיל בנסינות קשים ומרים, לא הטיל ספק בהבטחתו של הקב"ה, שבניו יעמדו בנסינות והרוחות הרעות אשר במצרים, לא ישרשו מקרבם את אמונתם בה', והם לא יתמכרו לתועבות מצרים.

ואם כי פחדו של יעקב לא היה כל כך גדול מפני בניו, יען שנשתרשה בלבם האמונה בה'. וכמו שציירו חז"ל, ביקש יעקב לגלות לבניו את קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה. אמר שמא ח"ו יש פסול במטתי, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכאביו יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. אמרו לו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד (פסחים ג"ו). אבל בכל זאת היה ירא, כי הדורות הבאים, נכדיו וצאצאיו, לא יעצרו כח להתגבר על כל הנסינות אשר יפגשו על כל צעד ושעל, ולאט לאט יתערבו בין המצריים

זרח יעקב

ויתבוללו ביניהם. הוא חזה ברוח קדשו, כי הגלות הנוראה תדכא את רוח הצעירים, ותשם קץ לתקות אבותם שיגאלו מארץ מצרים וישונו לארץ אשר הבטיח ה' לתת להם. אבל למרות הפלצות שאחזתהו וכל אבריו רעדו מאימה ופחד, כאשר ציוה אותו ה' לרדת מצרימה לא נרתע, ואמר הנני. ה"ל הנני מוכן ומזומן להשליך את יהבי על ה', וארדה מצרימה.

משה אמר הנני, מוכן למסור את נפשי לטובת ישראל ולקיים כל שציוני ה' למען אחי. ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה, ויאמר משה משה ויאמר הנני. מסירותו של משה לטובת אחיו, היתה כמעט למעלה מדרך הטבע. הנה הוא שנתגדל בבית פרעה, שמסורת בידינו עשרים שנה גדל בפלטיץ של פרעה, היה אחד מיועציו ונקרא בשם בן בתיה (מ"ר שמות), ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, הוא עוזב את חצר המלך השליך אחרי גוו את כל אשרו והצלחתו, והלך אל אחיו הנדכאים להסתכל בתנאי חייהם, ולבקש עצות איך להקל מעליהם את עולם ולפרותם מיד מציקיהם.

במס' פסחים (קי"ג) אמרו רז"ל, עשיר המעשר פירותיו בצינעא, הוא אחד משלשה דברים שהקב"ה מכריו עליהם בכל יום, ע"כ. כלומר מצוה כל מיני מזיקין ומלאכי חבלה עליונים ותחתונים, הזהירו בהן שלא תגעו בהן. ישנם עשירים מתרחקים מאחיהם העניים, ומתחבאים בחדרי חדרים, בכדי שלא לראות בצרותיהם. עשירותם מקשיחה את לבם ואינם רואים בצרות האומללים, הם עושים את עצמן כחרשים ממש, ואינם שומעים לזעקת המסובלים בצרות, ודמעותיהם אינם יורדות אל לבותיהם הקשים מחלמיש צור. ואם לעתים רחוקות יעשו מאומה לטובת אחיהם, יעשו זאת בפרהסיא כדי שיפורסמו לבעלי צדקות וטובי לב, ולכן אורח טוב מהו אומר, כלומר אורח האוכל על שולחן הבירו ומרגיש שטוב לו מפני שבעה"ב מקבלו בסבר פנים יפות ומכבדו בכל הפרטים, מראה לו פנים שוחקות ומדבר עמו באהבה וידידות כאלו היה אחד מבני גילו. הוא מפצירו לאכול ולשתות, אם רואהו מתבייש מגיש לפניו כל מיני מאכלים, ומתענג לראות שהוא אוכל ושותה לתאבון. אז האורח מטוב לב אומר כמה טרחות טרח בעה"ב בשבילי, כמה מאכלים ומשקים ומעדנים הביא בשבילי, וכל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי. כלומר, למען טובתי והנאתי, כי הוא רחוק מפניות עצמיות, וכל מעשיו הם לשם שמים. אבל אורח רע מהו אומר, כלומר אם האורח

זרח יעקב

מרגיש שרע לו, כי בעה"ב אינו משים את לבו אליו, וכאלם לא יפתח פיו לדבר עמו, ומראה את קמצנותו. הלא אז האורח בהכרח מחליט, כי כל מה שטרח בעה"ב לא טרח אלא בשבילו, כלומר טרח בשביל כבו' שיפורסם למכניס אורחים.

ישנם בעולם עשירים כאלה, אשר כל כונתם בנותנם צדקה לאיזה דבר, הוא בשבילם. ר"ל לטובת עצמם, להתכבד בפני חבריהם. ולפיכך אמרו רז"ל, עשיר המעשר פירותיו בצינעא הוא דבר היוצא מן הכלל, וכאלו באמת רוח ה' יצוק בו. ולכן הקב"ה מכריז עליו, כי מעשהו למעלה מן הטבע, ונעשה רק על פי רוחו כביכול.

המדרש אומר, היתה בת פרעה מנשקת ומחבקת ומחבבת אותו כאלו הוא בנה, ולא היתה מוציאה אותו מפלטרין של מלך. ולפי שהיה יפה, הכל מתאווים לראותו. ומי שהיה רואהו, לא היה מעביר עצמו מעליו. היה פרעה מחבקו ומנשקו, והיה נוטל כתרו של פרעה ומשימו על ראשו. והיו שם חרטומי מצרים ואמרו מתיראים אנו מזה שנוטל את כתרך ונותנו על ראשו, שלא יהיה זה אותו שאנו אומרים שעתיד ליטול מלכות ממך. מהם אומרים להורגו, מהם אומרים לשורפו. והיה יתרו יושב ביניהם ואומר להם, הנער הזה אין בו דעת ואין עליו משפט מות. מיד הביאו לפניו בקערה זהב וגחלת, ושלה ידו לקחת הזהב ובא גבריאל ודחה את ידו ותפס את הגחלת, והכניס את ידו עם הגחלת לתוך פיו ונכותה לשונו, וממנה נעשה כבד פה וכבד לשון, ע"כ.

המאמר הזה הוא סמל נפלא מתכונתו של משה וטבעו, ובו משתקפת רוחו ונשמתו. הנה משה אף שנתגדל בבית פרעה והתענג על כל מעדני התבל ותענוגיה, בכל זאת ראה בצרת אחיו, ומכאוביהם היו מכאוביו. הנהב לא מעוור את עיניו, וגדולתו לא הוליכתהו שולל. לא רק שזהב לא פעל עליו לרעה ולא הקשיח את לבו, אלא אף לא שם לבו כלל וכלל אל כל כסף וזהב שבעולם, בשעת צרתם של אחיו. בכל פעם שהיו לפניו זהב וגחלת, דחה בידו את הזהב ותפס את הגחלת. הוא מאס בזהב, כלומר לבו לא הלך אחרי התענוגים והתפנוקים שראו עיניו, ולא היו נחשבים בעיניו כלל, ובחר בגחלת, כלומר לצאת לעזרת אחיו ולהתעניין במצבם, אף שראה מראש, כי בזה יחתה על ראשו גחלים לוחשות. ואפי' בשעה שנוכח לדעת, כי בני ישראל טרחנים וסרבנים הם. כי קשה לעמוד על אופים

זרח יעקב

ורעתם, כי לא רק שאינם מכבדים את האנשים הגדולים גדולי הרוח הראויים לכבוד, אלא אף מחרפים ומגדפים אותם, אם לא ישביעו את רצונם. כי יש בהם מלשינים ודלטורים, הנכונים תמיד להקריב את כבוד עמם ואושרו לטובתם הם. כי למה נמשלו ישראל לסנה, מה הסנה עושה ורדים וקוצים, כך ישראל (מ"ד שם), בכל זאת לא עזבם לנפשם, והיה מטפל בצרותם ובחייהם ובעתידם בכל לבו ונפשו.

בצאתו אל אחיו לראות בסבלותם, הראה להם את חבתו ומסירות נפשו בהרגו את המצרי על שהכה איש עברי מאחיו. אף שבזה היה מסכן את חיי עצמו, מפני שכאשר דבר זה יודע לפרעה הלא בטח יהרוג אותו. בכל זאת לא שם לבו לזאת, והרג את המצרי בכדי להציל את אחיו. ומה היה שכרו, מפח לב ועגמת נפש. כי כאשר הוכיח לאחד מאחיו למה תכה ריעך, השיב לו מי שמך לאיש שר ושופט עלינו, גלשין עליך לפני פרעה ונגלה לו את הסוד, כי הנך מילדי העברים ולא בן בתיה, והלא בן של יוכבד אתה, והיו קורין לך בן בתיה, ואתה מבקש להיות שר ושופט עלינו, נודיע עליך מה שעשית למצרי.

אמנם כן, משה בצאתו אל אחיו היה סובל יסורין ועינויים רבים, מכפנים עוד יותר מבחוזן. סבל מאחיו יותר ממה שסבל ממצרים, הוא מצא גחלים בוערות על כל צעד ושעל, אחיו חלקו לו צרות בלי הרף ושרפו אותו בהבל פיהם. הם המציאו לו גחלים בוערות, שמהם נכותה לשונו ונעשה כבד פה וכבד לשון, כי מרוב צרות ועגמת נפש נעתקו מלים מפיו לפעמים, ולא היה יכול לדבר.

משה בראותו כי הסנה זה עם ישראל בוער באש, כי מה הסנה שפל מכל האילנות שבעולם, כך היו ישראל שפלים ירודים למצרים, שהיו דומים בעיניהם כקוצים (מ"ד שם). אמר אסורה נא ואראה, כלומר אתפשט מגשמיותי ואסורה מן מאסרי החומרי ואהבת עצמי. כי בשעה שאחי נתונים בצרה, איני יכול להתעסק באנכיותי ואסלק את עצמי מכל עיני הפרטים. כי כאין וכאפס הם בעיני, לעומת אהבתי להם.

המדרש אומר, ויצא אל אחיו וירא בסבלותם. מהו וירא, שהיה רואה בסבלותם ובזכה, ואומר חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט. והיה נותן כתפו ומסייע לכל אחד ואחד מהם. ראה משא גדול על קטן, ומשא איש על אשה ומשא בחור על זקן. והיה מניח דרגון שלו משמרת

זרח יעקב

המלך, והולך ומשיב מתקן להם מסבלותיהם ועושה כאלו מסייע לפרעה. אמר הקב"ה אתה הנחת עסקיך והלכת לראות בצערם של ישראל, ונהגת בהם מנהג אחים. אני מניח את העליונים והתחתונים ואדבר עמך, הדא הוא דכתיב וירא ה' כי סר לראות, ראה הקב"ה במשה שסר מעסקיו לראות בסבלותם, לפיכך ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה.

הרי לפניך, כי משה אמר הנני. כלומר, הנני מוכן ומזומן למסור את נפשי לטובת אחי ולהקריב את כל כחי בעדם. ובצדק אמרו ז"ל, משה רבינו עליו השלום אוהב ישראל היה והשתתף בצרתם בכל שעת הכושר. כמו שנאמר, וידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה. וכי לא היה לו משה כר אחד או כסת אחת לישב עליה, אלא כך אמר משה, הואיל וישראל שרויים בצער, אף אני אהיה עמם בצער. למי היה דומה משה רבינו עליו השלום, לדועה נאמן שנפל הגדר של עדרי צאן סמוך לחשכה. עמד וגדרה משלש רוחותיה, נשתייר פרצה אחת ולא היה לו במה לגדרה, ועמד הוא בתוך הפרצה. בא ארי ועמד כנגדו, בא זאב ועמד כנגדו (מ"ד שם). ולפיכך ה' בראותו זאת, אמר במקום עמודי עולם אתה עומד, אברהם אמר הנני ואתה אומר הנני.

הרב החסיד בעל באר מים חיים, היה מלמד תמיד זכות לישראל, ועמד להם לסניגור לפני אביהם שבשמים, ותמיד היה טוען להם לפני השם יתברך רבוננו של עולם ואם בניך חטאו ח"ו, האם על ידי זה אינם בניך ח"ו, אפשר תכחד בפסוק מפורש בתורתך: בני בכורי ישראל. משל למה הדבר דומה הוא היה אומר, למלך בשר ודם שהיה לו בן בעל מום, וכי בשביל המום הזה חדל להיות בן המלך. והרי כתוב מפורש: בניו מומם, עם מומם בנים המה. ועתה צא ולמד ממלך בשר ודם, שלא רחמיו רחמיך ולא חסדיו חסדיך, ע"כ.

הקדוש הזה הטיח דבריו כלפי מעלה מאהבתו החמה לישראל, כי לא היה הקדוש הזה רבנו חיים, מאותם צדיקים שכל דאגתם בעולם הזה הוא חלקם בעולם הבא. ולא עוד אלא מהרהרים בלבם בראותם אדם רשע ח"ו זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן, והם מתמלאים כעס ועברה ח"ו, על אדם מישראל שעבר עבירה. ר"ל ונטה מדרך הישר. אלא היתה מדתו של אהרון הכהן עליו השלום, אוהב שלום ורנדף שלום והיה אוהב את כל בריותיו של הקב"ה, ועל אחת כמה וכמה את בני ישראל עם קדושו, ומחבב את כל אדם מישראל ומלמד עליו זכות, שבשביל שלא

זרח יעקב

הבין דרכי השם יתברך, ובשביל השאור שבעיסה ושעבוד מלכיות, הרי הוא כתינוק שנשבה בין הגויים. וכשהיה קורא פסוק הבן יקיר לי אפרים, כלתה ממש נפשו מרוב אהבה וחיבה ורחמים וחמלה. והיה אומר אבינו אב הרחמן, אפילו לאפרים שתמיד היה סר מן הדרך הישר, תרגלתיו וחבבתיו וקראתיו לו בני, בני היקר, וכי תעשה ח"ו דבריך פלסתר. והיה מעורר בטענותיו ובכיותיו מדת החסד והרחמים, והיתה מתגלגלת ובאה על כל אדם מישראל. משל למה הדבר דומה, לצלוחית זו של פלייטון הנוטה לישפך, ומה מעכב הפקק שעליה, הוסר הפקק מיד משתפכת על כל גדותיה, וכל הנוגע בה ריח טוב קולט והוציא עמו. מספרים שבימיו היתה הארת הרחמים גדולה מאוד על כל ישראל, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אחינו, אמן.

שמואל אמר הנני, וכמו שכתוב: ויקרא ה' אל שמואל ויאמר הנני. שמואל בתור נביא לישראל, מלא את תפקידו במסירות נפש ועשה את חובתו לה' בזריזות ובאמונה. הוא היה נביא לישראל, בעת שלא היה שום סדר ומשטר בקרבנו, בעת שהיה קרוע לקרעים וכל אחד הלך אחרי בצעו. בימים ההם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה. הוא אשר מראשית ילדותו היה מוקדש לה', הקדיש את ימי חייו לטובת עמו. וכמשה בדורו, היה מחנך את עמו, הפיח רוח חיים בקרבנו. וירומם ויאמץ את מצבו מבית ומבחוץ.

ונתת זרע לאמתך זרע אנשים. אמרו ז"ל, מאי זרע אנשים, זרע ששקול כשני אנשים. ומאן אינון, משה ואהרן. שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו. הוא סבב בכל מושבות ישראל וילמדם תורת ה', ויטע בקרבם את הלקח הנעלה ואת המוסר הנמרץ אשר צפון בקרבה. הוא הצליח למשוך את בני ישראל אל תורת ה' תורת החיים, ויקרב עצם אל עצם ויאחר את השבטים הנפרדים, להיות לעם אחד וחיבה אחת. שמואל היה נזיר, לא רק מפני שלא שתה יין ולא היה מטמא את עצמו למתים, אלא אף מפני שלא קבל שכר, חלף עבודתו לטובת עמו. וכמו שבני עמו בעצמם העידו זאת, ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה. ושאינו רוצה ליהנות, אל יהנה כשמואל הרמתי. שנא' ותשובתו הרמתה כי שם ביתו, וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם, ביתו עמו.

התמכרותו לבני עמו והתמסרותו בעדם, היתה כל כך חזקה עד שנחלש ונזדקן עוד בדמי ימיו. וכמו שאמר הוא בעצמו, ואני זקנתי ושבתי ובני הנם

זרח יעקב

אתכם, ואני התהלכתי לפניכם מנעורי עד היום הזה, ואני לא השגתי שום טובה חלף עבודתי אשר עבדתי אתכם, ואני זקנתי מרוב עבודה ועול הצבור. שעל ידי זה קפצה עלי זקנה שלא בזמנה. כי הנני רק בן חמשים שנה, ובני גם הם לא יירשו את גדולתי, כי הנם אתכם כאחד העם, מוסרים מגדולתם. הגם שאני התהלכתי לפניכם מנעורי עד היום הזה, ולא היה ראוי להעבירני לא מצד שנתרשלתי מעבודת הצבור, כי מנעורי ועד היום הזה הנני עוסק בעבודתכם. ולא מאשר מצאתם בי עול, מהטיית משפט ולקחת שוחד.

כשם שאבותינו הקדושים זכותם יגן עלינו, אמרו הנני, כן גם ישראל בכל דור ודור ובכל התקופות השונות שעברו עלינו, מעת היותו לגוי עד היום הזה אמר הנני.

באמירה זו צפונה סוד קיומו בתור עם, כי מפני שאמר תמיד הנני, כלומר הנני תמיד לה' ולתורתו, והנני מוכן ומזומן להקריב בעדם את עצמי ואת כל אשר לי, ולא חת מפני שונאיו הרבים והעצומים, שהתנקשו בנפשו, בכדי שימיר את דתו, ועמד על דעתו לבלי לשמוע בקולם, למרות הצרות והיסורין שגרמו לו. הצליח להתקים בתור עם, בעת ששונאיו נפלו עליו כמו שודדים וליסטים, ואיימו עליו שיבוזו את כל רכושו ויציגוהו ערום כיום הולדו, אם לא יעזוב את אמונתו. היתה תשובתו תנו לי הנפש והרכוש קחו לכם, כי הנני מוכן ומזומן לעשות רצון ה' ולא אחליף את אמונתי באחרת, בעד כל הון. בעת שרוצחים הטילו עליו אימה והתרו בו קבל את דתנו, ואם לא נשים קץ לחייך במיתות משונות ואכזריות. השיב להם, הנני מוכן ומזומן לשחיטה להריגה ולכל המיתות שבעולם, עשו עמדי כרצונכם הרגוני והמיתוני ואני לא אמיר את דתי. סרקו את בשרו במסרק של ברזל, והוא קבל עול מלכות שמים עליו, ואמר: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד.

אברהם אמר הנני, והיה מוכן להקריב את בנו יחידו לעולה. וההנני של ישראל בניו, בבחינה זו היה עוד ביתר שאת ויתר עז, מפני שתמיד עלתה לו אמירה זו בהרבה קרבנות ממשיים. ישראל לא יצא ידי חובתו באמירת הנני ובהקרבת קרבן אחד, כי אם הקריב בכל דור ודור את מבחר בניו ובנותיו לאלפים ולרבבות, על מזבח ה'. אברהם בקחתו את המאכלת לשחוט את בנו, קרא אליו מלאך ה' מן השמים ויאמר אל תשלח ירך אל הנער ואל תעש לו מאומה. ועם ישראל זה אלפים שנה שהוא עומד ומקריב כל מיני קרבנות על מזבח הדת, ולא שמע שום

זרח יעקב

קול ממלאך ה' מן השמים, אל תשלח ירך אל בניך ואל בנותיך ואל תעש להם מאומה. להיפך, הוא שמע תמיד קול ממרום, קח את בניך ואת בנותיך ושחטם ואל תחמול עליהם.

אמנם כן, ישראל תמיד אמר הנני, ולא נכנע לאחור מפני שונאיו שרדפוהו והרגוהו בשביל דתו ואמונתו. וכמו שאמרו רז"ל, מאי הר סיני, הר שירדה שנאה לגויים עליו. הר סיני שמו, ולמה נקרא שמו הר חורב, שירדה חורבה לגויים עליו. כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה, זו אשה (חנה) ושבעה בניה. וחשך זו מלכות יון, שהחשיכה את עיניהם של ישראל בגזירותיה, שהיתה אומרת להם, כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. מה לך יוצא ליסקל, על שמלתי את בני. מה לך יוצא לישרף, על ששמרתי את השבת. מה לך יוצא ליהרג, על שאכלתי מצה. מה לך לוקה בפרגול, על שעשיתי סוכה, על שנטלתי לולב, על שהנחתי תפילין, על שהטלתי תכלת, על שעשיתי רצון אבי שבשמים.

הנה חז"ל האוהבים ונאמנים, בתארם את גבורתו של ישראל וכתו לאלקיו, המשילו את תכונתו ליונה, באמרם על הפסוק, יונתי בחגוי הסלע, היה לו לומר יונה בחגוי הסלע, ומה שאמר יונתי, אמר הקב"ה לישראל, יונתי ראו מה כתיב ויהי אפרים כיונה פותה אין לב (הושע ז), אמר הקב"ה אצלי הם כיונה פותה, כל מה שאני גוזר עליהם הם עושים ושומעים לי. אבל אצל אומות העולם הם קשים כחיות, שנא' גור אריה יהודה, יהי דן נחש עלי דרך, בנימין זאת טרף. למה שאומות העולם אומרים להם, מה אתם מבקשים מן השבת הזו שאתם שומרים, מן המילה הזו שאתה שומרים. והן מבקשין אותם לבטל המצות, והם נעשין כנגדן קשים כחיות. אצל הקב"ה הם כיונה תמה ושומעים כל מה שהוא גוזר עליהם, שנאמר ויאמן העם. וכן הוא אומר, כל אשר דבר ה' נעשה. דרשו רז"ל (במ"ד שה"ש) הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים, מה יונה זו מצויינת, כך ישראל מצויינים במעשיהם. מה יונה זו צנועה, כך ישראל צנועים. מה יונה זו אפי' אדם נוטל את גוזליה מתחתיה אינה מנחת את שובכה, כך ישראל אף על פי שחרב בית המקדש עולים לשם. מה יונה זו פושטת את צוארה לשחיטה ואינה מפרכסת כשאר עופות, כך ישראל נותנים נפשם על הקב"ה. מה יונה זו אינה מנחת בן זוגה, כך ישראל אינם מניחים להקב"ה. דבר אחר כל העופות בשעה שנשחטים מפרכסין אבל יונה פושטת צוארה, כך אין כל אומה שבאומות העולם נהרגת על

זרח יעקב

קדוש ה' ומוסרת עצמה להריגה אלא ישראל.

הדמיון בין ישראל ליונה הוא נפלא מאד, ויבואר היטב עפ"י דברי חז"ל, דכל דמדדי והדר חזי ליה לקיניה מידדי, ואי לא לא מידדי. התקשרותו של ישראל לה' והתדבקותו בו מתאימה לזו של יונה, כי מה היא אפי' בעת שמתרחקת מקינה לא תתרחק כל כך עד שלא תוכל לראותו. כך ישראל אפי' בשעה שהוא מתרחק לאט לאט מתורתו וממסורת אבותיו, אינו מתרחק כל כך עד שעניו לא תראינה אותו. כלומר, לא יעזוב אותן לגמרי בעד כל חמודי תבל ותפנוקיה, ולמרות התרחקותו מהן הוא מוכן ומזומן למסור את נפשו למען. אנו פוגשים יהודים כאלה, אשר אף שהתנהגתם החיצונית אינה נוחה לרוח היהדות, אבל בקרבם פנימה בוערת אש אהבה לתורתנו ולאומתינו, וכל מים שבעולם לא יוכלו לככותה. ולמרות שתנאי החיים והגלות הנוראה מכבידים את אכפם עליהם, ואינם מניחים אותם לשמור את תורת ה' ומצותיה לכל פרטיה ודקדוקיה, אבל לבם ער בקרבם ומסורים הם בנפשם לכל הדברים הקדושים, אשר למענם באו אבותינו באש ובמים.

דרוש יב

בגנות המידות הרעות ודרכי תיקון

ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'.

(ויקרא יח, ה. ליקוטים מספרי המפרשים).

בהקדים לפ' פסוק בתהלים, חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. ובראשית מאמר אציעה לפני מורי ורבותי תוכחת מוסר, שצריך לדבר כעת לפי העת והזמן, והגם דאיני כדאי לדבר. והוא כי כאשר ימצא בקרב ישראל צדיק ותלמיד חכם וראוי להוכיח, בודאי שיהיו דבריו נשמעים, ועל ידו ידעו הכל בחסרון מעשיהם וקלקול דרכיהם, ויעשו תשובה ויתקנו המעוות. ואם לא ימצא, אזי יתעו כצאן אשר אין להם רועה, וכל אחר אינו פונה כי אם לפרנסתו ולעבודתו עדי ערב, ואינו מפשפש על מעשיו אם הם טובים או רעים, ושוכח בוראו. ואם בא יבוא פעם בשבוע לבית הכנסת להתפלל שם, יכבד עליו עול העבודה ברגעים מועטים.

זרח יעקב

יבין האדם דהשבוע הוא ששה ימים חול, שאם טרוד בהם בעסקיו, ורק יום השבת הוא קודש. ולמה יכבד עליו עול תורה ותפיל של יום הקדוש, שהוא חמדת הימים. ועל זה צווח הנביא ישעיה דברי תוכחה מפיו ית' אל ישראל: 'ברוב דרכך יגעת לא אמרת נואש, חית ירך מצאת על כן לא חלית. ואת מי דאגת ותראי כי תכזבי, ואותי לא זכרת לא שמת על לבך, הלא אני מחשה ומעולם, ואותי לא תיראי. אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך. בועקיך יצילוך קבוציך, ואת כולם ישא רוח יקח הבל, והחוסה בי ינחל ארץ וירש הר קדשי. ואמר סולו סולו פנו דרך, הרימו מכשול מדרך עמי (ישעיה נז, י-יד).

ולפרש פסוקים אלו, אקדים מאמר מדרש תהלים, מזמור ח', וז"ל: מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, זה שאמר הכתוב בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפך, בתלמידי חכמים הכתוב מדבר. בשעה שהוקן נתענה, אומר לו הקב"ה עד שלא נתענית לא היית ערב על הצבור, עכשיו שנתענית נעשית ערב, שנאמר אם ערבת לרעך, זה הקב"ה, שנאמר זה דודי וזה רעי. ואומר, רעך ורע אביך אל תעזוב. וכן, למען אחי ורעי. ומה אתה עושה, שלא תאמר על הטמא טהור ועל הטהור טמא, ועל האסור מותר ועל המותר אסור ותתחייב באמרי פיך. ומה תעשה עסוק בתורה, שנאמר, עשה זאת איפא בני והנצל. ואין זאת, אלא תורה. שנא', ורהב רעך, ואין רהב אלא מלכות, שנאמר אזכרי רהב ובבל. ואם עשית כן, תנצל כצבי מיד, ע"כ.

והנה ראוי להתעורר ממאמר זה ולתקן מה שאפשר ולשקוד על הדבר, כי על המנהיגים הממונים מהקהל להשגיח בעינא פקיא על כל צרכי הקהל, ואין ר"ל שישתדלו להמציא להם כסף וזהב לצבור, אין זו עיקר ההשגחה וההשתדלות. אלא ההשגחה העיקרית, היא מה שזכרנו במאמר הנז', לתקן המעוות ולהרים המכשול. ולהיות שאנו שומעים דברים אשר למשמע אוזן דאבה נפשנו, לכן ראה ראיתי אני הרל לתקן הפרצה הזאת. לזאת באתי בדברים נכוחים שישמעו מורי ורבותי ויקבלום בשמחה וברצון, ובזכות זה ישמע ה' לקול תפילתינו וירחם עלינו מעתה ועד עולם, ולאשר הדברים הנאמרים פה צריכים השגחה, לזאת ראוי ונכון שתטו אזניכם למה שאערוך לפניכם.

הנה בעל ראשית חכמה, כתב וז"ל: היראה שעליה נצטוינו בתורה כמה פעמים, ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך. וכן, את ה'

זרח יעקב

אלקיך תירא. הוא כי אחר שידע האדם ויאמין שיש לעולם בורא אחד, והוא ברא כל הנמצאים, והוא מנהיגם כרצונו, ומבלעדי שפעו וחיותו אין להם קיום, כמו שכתוב ואתה מחיה את כולם, חייב לירא ממנו ולקבל עליו עול תורה ועול מצות, ע"כ.

והנה צריך להתבונן במחשבתו, גדולת הבורא ברוך הוא ומלכותו, אשר היא מלכות כל עולמים, ואיהו ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, וכמו שכתוב, הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. ומיחד מלכותו על עמו ישראל בכלל ועלי בפרט. וגם אני מקבל עלי מלכותו לעובדו ולעשות רצונו בכל מיני עבודות עבד, והנה ה' נצב עלי ומלא כל הארץ כבודו, ומביט עלי ובוהן לבות וכליות, אם עובדו כראוי. ועל כן צריך לעבוד לפניו באימה ויראה, כעומד לפני המלך.

עוד בשערי הקדושה, חלק א', כתב וז"ל: וצריך לידע כי היסודות של קיום המצות, על ידי מידות הטובות וכן בהפכן. כי בהיות מידות רעות קבועות באדם, נמנע הוא מלקיים התורה והמצות, וגם אם יקיימם, יהיה שלא לשם שמים ובטורח גדול, ע"כ.

נמצאנו למדים, כי יסוד היסודות הוא להאמין בבורא ולירא ממנו, וכדי לקיים מצותיו צריך להתרחק ממידות הרעות ולהתנהג במידות הטובות. ועתה נזכיר קצת ממידות הרעות, כדי להתרחק מהם, שהם הם בעוכרנו, והם משערי הקדושה, חלק ב' להמהר"ו ז"ל.

הגאווה היא שורש להרבה עבירות, אם בין אדם למקום ואם בין אדם לחבירו, כי גורם להזיק לחבירו ולשנאותו. ואם בינו למקום, שכן כתיב, ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך. וארז"ל, כל שיש בו גסות הרוח נקרא תועבה. שנאמר, תועבת ה' כל גבה לב. ואמרו בשמתא מאן דאית ביה, וראוי לגדעו כאשירה, ואין עפרו ננער ושהשכינה מיללת עליו, ושקול כעכו"ם וככופר בעיקר, וכאלו בא על כל העריות כולם, וכאלו בנה במה. ואפי' הקנה להקב"ה שמים וארץ כאאע"ה, לא ינקה מדינה של גחינם, וסופו מתמעט ונאסף מן העולם שלא בזמנו. ואפי' ירבעם שכל חכמי דורו היו לפניו כעשבי השדה, ולא היה בתורתו דופי והיה שונה ק"ן פעם בתורה לא נענש ונטרד מן העולם הזה ועוה"ב, אלא מפני גסות הרוח. וכאלו דוחק רגלי השכינה, ומסתלקת מן העולם ואומרת אין אני והוא יכולים לדור יחד בעולם. ומורד על מלכות שמים, ומתעטף בטליתו של הקב"ה מלך מלכי המלכים,

זרח יעקב

שנאמר בו ה' מלך גאות לבש. ובמה יתגאה האדם, היותו מטיפה סרוחה ויצירתו מדם נדה, ובחייו טנוף סרחון ואחר מותו רמה ותולעת, ואחרית גופו גוש עפר, ונפשו יורדת לגיהנם. וכאשר ירצה האדם להתגאות בגופו או ביופיו, או במלבושיו או בעשרו, יסתכל שסוף הכל שיאכלנו התולעת ולא יתגאה בשום דבר שבעולם, שסוף הכל כלה. ואין לאדם מהעולם הזה, אלא המצות והתורה, שהם רוחניים והם דבקים בנפש הרוחנית הקיימת ודבקה במצוה.

וכן כאשר יסתכל בגדולת הבורא יוצר הכל, מלך ממ"ה הקב"ה, אשר לגדולתו אין חקר ואין תכלית, יתמעט מאליו וישפיל עצמו וינצל מן הגאווה. ואם יתגאה בחכמתו, יחשוב בחכמת רז"ל הקדמונים, ואז יראה שכל חכמתו כקליפת השום חשובה לפני חכמתם ועוד כי לפי החכמה צריך שיהיה היראה והמעשה, כי שגגת תלמוד עולה זרון. ואם יתגאה בעשרו, צריך לירא שמא יהיה לו העושר לרעתו, ואינו משורת הדין, שעל מה שחננו ה' עושר, הוא יבעט ביוצרו ויתגאה בעשרו.

הכעס הוא ענף הגאווה, ושקול כמותו. ארז"ל כל הכועס כל מיני פורעניות של גהינם שולטין בו. וכן הקפדנות היא ענף מן הגאווה, וארז"ל מאן דקפיד קפדין ליה, ואין מוחלין לו עונותיו. שנאמר, נושא עון ועובר על פשע. למי נושא עון, למי שעובר על פשע ומעביר על מדותיו. וכן אמרו רז"ל, כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על פשעיו. שנא' נושא עון וגו'.

השנאה על ידה חוטא לחבירו בכל מיני רעה להרע לו. ארז"ל באבות, שנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם. והנה הוא כאלו שונא כביכול להקב"ה, על שברא אותו. והנה כולנו בנים להקב"ה. וגם שונא את אברהם יצחק ויעקב, שיצא מהם זה. והנה כל ישראל נשמותם נאחזות בשי"ת, וצורך גבוה מהם אשר בהם יתפאר, ואיך תשנאיהו. וארז"ל, בית שני היו בו צדיקים וחכמים גדולים, ולא נחרב אלא בעון שנאת חינם. ולא נתארך הקץ ולא נתעלם, אלא לסיבת ש"ת. ולא עוד אלא, ששאר עבירות אינו עובר עליהם אלא בשעת עשיתן, אבל ש"ח בלב היא תמיד ובכל רגע עובר על לא תשנא וגו' וביטל מצות עשה ואהבת לרעך כמוך. ולא עוד אלא, שעל מצוה זו אמרו שזה כלל גדול בתורה, שכולה תלויה בה.

המדבר שקרים כופר באלקי האמת, ומודה לאל אחר הנקרא שקר. והוא מכת

זרח יעקב

שאינה רואה פני שכינה. שנאמר, דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ואינו בכלל ישראל, שכתוב בהם שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. כל אלו מדות רעות שמונעים האדם מעבודת הבורא ועשיית המצות, ומגבירים היצה"ר וגורמים חלילה לכפור בה. לכן ישתדל האדם להתרחק מהם, ולהתנהג בענוה ושפלות. ומי לנו גדול ממרע"ה ארון הנביאים, לא נשתבח אלא בענוה, והאיש משה עניו מאוד. והיא שורש גדול ויסוד חזק לכל מדות הטובות, ולקיום המצות ולהשגת היראה והחכמה. והיא גדולה מכולם, דכתיב ראשית חכמה יראת ה'. ר"ל, שהיראה גדולה מהחכמה. ועוד כתיב, עקב ענוה יראת ה'. וארז"ל, מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה עקב לרגלה. דהיינו הענוה.

צא ולמוד מן הקב"ה, שהניח שמי מרום וירד לשכון אצל השפלים. שנאמר, מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח. וכתיב, קרוב ה' לנשברי לב. וכתיב מי יגור באהולך, נבזה בעיניו נמאס. ומי שדעתו שפילה עליו, כאלו הקריב כל הקרבנות כולם. שנאמר, זבחי אלהים רוח נשברה. ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת. ואין תפילתו של אדם נשמעת, אלא א"כ משים עצמו כבשר. וכתיב, ואל זה אביט על עני ונכה רוח. כל מי שהוא עני גורם להשרות שכינה על ישראל. ושלחו מתם איזו בן העוה"ב, ענותן ושפל ברך, שייף עייל שייף נפיק וגריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה.

ועתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, יכול לכל, ת"ל ולשאר עמו, למי שמשים עצמו שיריים. ובס' הזוהר, פרשת שלח, הכי פתח רבי עקיבא, זכאה איהו מאן דאזעיר גרמיה בהאי עלמא, כמה איהו רב בההוא עלמא. מאן דאיהו זעיר איהו רב, ומאן דאיהו רב איהו זעיר. וארז"ל, למה נמשלת התו' למים, מה המים אינם הולכים אלא למקום נמוך, כך אין התורה שורה אלא במי שרוחו נמוכה. אשרי מי שאינו קוצף, ורוחו נמוכה ושפילה הרבה.

עוד ארז"ל, אין העולם מתקיים אלא במי שבולם פיו בשעת מריבה. שנאמר, תולה ארץ על בלימה. ואמר תנא דבי אליהו ז"ל, לעולם אין מתפרשת אלא במי שאינו קפדן. אשרי אדם מכיר ערכו, ויום המיתה נגד עיניו, ויודע שהוא לפני הבורא ית"ש, וזוכר שנותן לו חיים, לעובדו ולעסוק בתו'. ודאי אהוב למעלה ונחמד למטה וה' עמו. לכן יעורר האדם שמחה בלבו, כי זכה להיות מעבדי ה', וזכה לתורת אמת, ומה יש שמחה בעולם יותר מזה, להכיר אחד מרבי רבבות

זרח יעקב

חסדיו ית', שבראו לכבו' וגבר עליו חסדו תדיר, ובצל כנפיו יחסה. ויתן אל לבו, כי העוה"ז וקנינו, הכל הבל הבלים, והעיקר הוא העולם הבא, ועוה"ב עולם האמת. ובטח בה', כי הוא הזן והמפרנס, והוא הממציא הכל, והכל ע"י השגחתו. וכמ"ש, אשרי כל חוסי בו. כי מאמין שיש לעולם אלוה', שיכול ומשגית. וכתוב ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו. ומובטח שלא יחסר מזונותיו, כמו שכתוב השלך על ה' יהבך וגו' וכתנאי שיהיה באמת ובכל לבו בלי שום פקפוק. ועוד כי בהיותו בוטח, יעסוק בתו' ובמצות בכל לבו בלי הרהורים כלל. ועוד יאמין האדם, שלא יוכל שום אחד מהנבראים שיועילנו, ולא יזיקנו, אלא ברשות הבורא ית"ש. וראיה מאדוננו דהע"ה, שאמר, כי ה' אמר לו קלל. לכן יבטח בה' לבדו, שיפרנסו כל ימי חיו. לכך יעסוק בתורה ועבודה, ולא ידאג ולא יתבלבל מחמת דאגת הפרנסה וחסרון הכיס הקשה, אלא יתלה ממעשיו הרעים שגרמו, וחסדי ה' לא תמו ורחמיו לא כלו, וירחם עליו גם כן, ויזון ויפרנס אותו, כי טוב ה' לכל.

עוד הפליגו רז"ל בשיחה בטילה, שגורמת לידי עבירות גדולות, כי הרי אפילו ישב בטל ה"ז מושב לצים ונענש עונשים גדולים. ובפרט אם הוא מתלוצץ על חבירו, שזה נקרא מכת קורח ועדתו, שהיה מקהיל את כל העדה ומתלוצץ על משה ואהרון. והוא מד' כתות שאינם מקבלות פני שכי'. וארז"ל, בכל יום ב"ק יוצאת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. ואמר רב כל הפורש מד"ת ועוסק בדברי שיחה, אש אוכלתו. וארז"ל, אלו דברים וכו' ותלמוד תורה כנגד כולם. שהיא שקולה ככל המצות. ותד"א, אשרי אדם שמשים עצמו כשור לעול וכחמור למשאוי, ויושב וקורא ושונה בתורה בכל יום תמיד, מיד רוח הקודש שורה עליו, ואם יושב בטל, נענש. ק"ו למי שמתלוצץ ממש.

מעשה נתור ונחפוש ונפשפש, שאין שום אחד ממנו נקי מכל מה שזכרנו. ובעו"ה אין לנו מוכיח שע"י נחזור בתשוב'. והנה מכלל מצות התו', הוא מצות הוידוי. שאם עבר האדם על אחת ממצות התו', שישוב מחטאו ויתודה לפני השי"ת, ויתנחם על חטאתיו ויבוש ויכלם לפני בוראו, שהכעיס לפניו ושלא יחזור עוד לסורו הרע.

והרשות לכל אדם נתונה, אם רצה להטות עצמו לדרך הטובה ולהיות צדיק הרשות בידו. ולכן ישתדל האדם לעשות תשובה ולהתודות מחטאתיו, כדי שיזכה לחיי העוה"ב. ולעולם ישוב מחטאתיו מיד, ולא יאמר כשאזקין אשוב, שמא ימות

זרח יעקב

טרם שיוזקין. הוא ששלמה הע"ה אמר, בכל עת יהיו בגדיך לבנים. כשם שצריך לשוב מעבירות שיש בהם מעשה, כך צריך לחפש במידות רעות ודעות המאוסות והמגונות, שיש לו ולשוב מן הכעס ומן האיבה, מן הקנאה ומן ההיתול, מרדיפת הממון והכבוד, מרדיפת המאכלות וכיוצא בהם. מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העונות קשים מאותם שיש בהם מעשה, שבזמן שאדם נשקע באלו קשה הוא לפרוש מהם, וכן הוא אומר, יעזוב רשע דרכו. ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא הטאו ויסיר ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד. שנאמר יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (ישעיה נה, ז). יעזוב החטא לעולם, וצריך להתודות בשפתיו ולומר ענינים אלו, שגמר בלבו. וכל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב, הרי דומה לטובל ושרץ בידו, שאין הטבילה מועלת לו, עד שישליך השרץ. וכן הוא אומר, ומודה ועוזב ירוחם. וה' ברוב רחמיו וחסדיו יחזירנו בתשובה שלימה, ויטהר לבבנו ומחשבותנו, לעובדו באמת ובשמחה.

דרוש יג

למעלת התפילה וחשיבות הכוונה בתפילה ובמצוות

הנה כששלח השי"ת תוכחת מוסר ואזהרות לישראל עם ישעיה הנביא ע"ה, אמר לו קרא בגרון אל תחשוך, כשופר הרם קולך (ישעיה נח, א). פירוש בשביל שיש בני אדם שאף אם ישמעו דברי המוכיח לא יטו אוזנם לקיים מה ששומעים, רק לשמוע מה שהמוכיח מדבר ולדקדק בדבריו אם יטעה או להתלוצץ עליו, ולא ע"מ לקיים. ויש שחושבים שהמוכיח מאבד זמנם וצער גדול להם מהוכחתו, וגם הם נשארים בסכלותם ומשתקעים בהבלי היצה"ר ועצותיו הרעים, שאם אין אונן שומעת, איך יוסר המכשולות.

ברם הפקח יבין וישכיל, כי באמת כל אזהרות ותוכחות המוסר שאומר המוכיח, הם שייכים לכל אדם, וכולם צריכין ליקח את מוסריו ואזהרותיו עמהם, ככתוב קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.

על כן צוהו ה', קרא בגרון אל תחשוך, שישמיע תוכחתו בהרמת קול, ואמור להם דברי התוכחות כמה וכמה פעמים בזה אחר זה, ואל תחשוש שמא יקפידו עליך, שחושבים כוונתך לקנתר אותם אתה בא בתוכחות אלו, אל תחוש ואל תירא, אלא הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם.

הנה כי כן אני ואתם מורי ורבותי, נבוא כולנו כאחד לעשות חשבון על מעשינו וענינינו והנהגותנו בבית ובחוץ, ובפרט שנעשה חשבון על רגעים מועטים אלו, שאנו באים לביהכ"ן להתפלל לפני מ"ה הקב"ה. האם אנו שמים לב שאנו באים להתפלל, ג"כ חובה עלינו, שכל אחד ישב במקומו וספרו בידו, ויטהר כוונתו ומחשבתו מכל עסקי העולם והבליה, ויתפלל ביראה ואהבה לבוראו. אבל מה נדבר ומה נצטדק, שכשבאים לבית ה' מטריחים אנו עליו בדברים וענינים שהם זרים מהתפילה והעבו, האם לזה ולכיוצא בזה באנו, האם לא יותר טוב לנו היה שנשאר בביתנו, ולא נבוא לעשות מצוה הבאה בעבירה. מה טיבה של מצוה זו, לפחות שנשמור עצמינו ונחסום פינו בשעת התפיל' דוקא. יצייר בדעתו אם לא יש עליו רק תביעה אחת, שצריך לעמוד בדין לפני מלך בשר ודם או לפני שר

זרח יעקב

המשפט שהפקידו המלך על זאת, איך יהיה לבו טרוד ומלא אימה ופחד בעומדו לפניו, ולא ישקוט ולא ינוח, ולא יערב לו לאכול ולא לשתות ולא לדבר אפי' דברים הנחוצים וצריכים אליו, וכ"ש דברים בטלים, וכ"ש וק"ו שחוק וקלות ראש. ומה יעשה אנוש רימה, כשהוא יודע שיבוא משפטו ודינו בשעת התפי' לפני מלך מה"מ הקב"ה, אשר אין דבר נעלם ממנו ואין נסתר מנגד עיניו, איך יקשה ערפו בעומדו לפניו יתברך.

ואם היה מוטל על האדם בעבור תקון גפשו ותשו', דבר כבד לפי רוב עונותיו, אפילו שיעור אחד מאלף אלפי אלפים, היה אומר מה אעשה לרובי עונותי, איני יכול לתקן אפי' שיעור אחד מהם, ע"כ נמנעתי ולא עשיתי כלום. אך באמת ראינו שהקב"ה הקל על האדם בתיקון נפשו, ומחל לו ונעשה צדיק רק בשלשה אלו, שהם וידוי, חרטה ועזיבת החטא. אמור נא היש דבר קל יותר מזה, ולמה יתעצל האדם בתשו'.

וע"ז צוח הנביא ישעיה, ברוב דרכך יגעת חית ירך מצאת על כן לא חלית וכו' (נו, י). שבא להוכיחם על התרשלות האדם בעבודת הבורא, אשר תקף ומיד ירגיש מהם יגיעה וטרחה. ועל עסק משא ומתן שלו ושאר צרכי גופו, אינו מרגיש ביגיעה וטרחה כלל. ואם נזדמן לו ד' או ה' לילות בזו אחר זו להיות גיעור כל הלילה עם מרעיו ומיודעיו, או בעבור כתבי חשבונותיו או שאר עסקיו, אינו מרגיש בנדוד שינה ואינו קץ בזה כלל. וכן כשעוסק בעסקי גופו, אינו מרגיש לא בתוקף הקור ולא בתוקף החום, ואינו קץ בהם. ואם יבוא להתפלל, ברגעים מועטים ירגיש בטורח תקף ומיד, וקץ בהם. ולאבד הזמן הזה שקץ בו, כל אחד נפנה לדבר עם חבריו, ועומד בשעת העמידה שותק דוקא. ובחזרה תקף חוזר לסורו הרע מיגיעת העמידה. ועל צרכי גופו, אם יעמוד על רגליו שלשה שעות רצופים לא ירגיש ביגיעה, וכן עזה"ר בכמה דברים כיוצא באלה. וע"ז אמר, ברוב דרכך של ענינים הגופניים שהם צרכי הגוף, אשר באמת יגעת בה, הן בנדוד שינה, הן בהילוך רב, הן בקור וחום וכיוצא, עכ"ז לא אמרת נואש, אלא אתה עוסק בהם באהבה וחיבה ורצון לב, כל זמן שאתה בחיים ע"פ האדמה. משא"כ בענינים הנפשיים, אפילו על טורח קל אתה מרגיש ביגיעה רבה, ותאמר נואש. והסיבה לזה, מפני כי חית ירך מצאת בעניני העוה"ז, ע"כ לא חלית, מן היגיעה והעמל שלה, אך שכר הענינים הנפשיים שאין אתה מוצא בעיניך, לכן את חלית מן

זרח יעקב

היגיעה. ונמצא גם זה הוא עון פלילי אתם, דמוכח שאין לך אמונה חזקה בשכר וטוב עוה"ב, הבא לאדם מעסקים נפשיים שעוסק בעוה"ז.

עוד הוכיחם תוכחה אחרת, את מי דאגת ותיראי כי תכזבי, שהאדם עומד בתפילה כל יום לפניו ית' ומכזב בדבריו, שאומר בך בטחנו ועל חסדך הגדול נשענו, והוא כוזב שבאמת הוא בוטח בשכלו ובממונו ובגבורת ידו. וכן אומר, לישועתך קוינו כל היום, ואינו כן אלא לפעמים אדרבא הוא מתיאש מן הישועה. וכן אומר, נפשי כעפר לכל תהיה, וכוזב שהוא מתגאה על כל אדם ורודף אחר הכבוד. וכן אומר ולמקללי נפשי תדום, וכוזב אלא מקפיד וצועק ומתרעם, אפילו אם יהיה לו דבר בזיון קל וכ"ש על קללה. גם מבקש על תשו' השיבנו, ועל הסליחה סלח לנו, ובלבו אין לו שום התעוררות לתשו'. ועוד יש הרבה דברים כיוצא באלה, שהאדם עורך אותם לפני הקב"ה, והוא כוזב בהם. ולז"א, את מי דאגת ותיראי כי תכזבי, כלומר בשלמא בשר ודם שאינו יודע מה שבלב, יפייסו בדברים כזבים, אך אני יודע מחשבות לב ומה שהיה ומה שיהיה, ואיך תעמדו בתפיל לפני ותדברו בה דברים כזבים, הלא לך לדעת את מי דאגת ותיראי, ממי את דואגת ויראת כדי שתכזבי לפניו, הלא ממני את דואגת ויראה, ואיך תכזבי לפני ואני יודע הכל.

ועוד תוכחה אחרת, ואותי לא זכרת, הנה כל היום את הולכת בעסקי הגוף ואותי לא זכרת, כי אני הנותן לך כח לעשות חיל. ואעפ"י שתאמרי לפעמים מאת ה' היתה זאת, כל זה הוא מהשפה ולחוזן, ולא שמת זכרוני על לבך. כי אפילו כשתבואו להתפלל ולזכור שירות ותשבחות על חסדי וטובותי, אין זה מן הלב, אלא מצות אנשים מלומדה שהסדר כתוב בספר, ואתם קורין בו. וכמ"ש, יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבם רחק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. וע"ז אמר, ואותי לא זכרת לא שמת על לבך.

עוד ירמוז הפסוק הזה על עניין שבת ור"ת שמ"ת שבת, מעשים, תורה. ואמר עוד: הלא אני מחשה ומעולם ואותי לא תיראי, כלומר, אם הייתי מתאכזר עליכם למשוך החבל בחזקה, אז ברגע אחד לא היה נשאר משתיך בקיר. על כן אשאלה מכם אם אני רחמן מלא רחמים ויש לי אריכות אפים ושותק לעוברי רצוני, האם ראוי בעבור זאת תהיו מקילים ביראת שמים ולא תיראו ממני. ולז"א, הלא אני מחשה, כלומר יכול אני לאבד הכל ברגע, אך זו היא מדת טובי, שאני מחשה לעוברי רצוני, אולי ישונו. וזו המידה היא, כי מעולם ומקדם קדמתה. וא"כ

זרח יעקב

האותי לא תיראו, בתמיה. כלומר, המחמת זה ראוי שאותי לא תיראו, אתמהא. האם זה יהיה תשלום למדתי הטובה.

ואמר עוד אני אגיד צדקתיך ואת מעשיך ולא יועילוך, פירוש הביטי כמה רעות יש בדיך, שאפי' מעט זכויות שיש בידך כולם יש בהם תערובת רע של פניות זרות. וכל כך הזכויות הם מועטים, שאפי' אם אני מוסיף עליהם מחשבות של טובה, שאין המלאכים מכירים אותם אלא רק אני, לא יועילוך להכריע כנגד העונות הרבים. וז"ש, אני אגיד צדקתיך, אלו המחשבות של טובה ואת מעשיך הטובים, ג"כ לא יועילוך, כנגד העונות, מצד מיעוטם. ואם תבטחי שבועקיך יצילוך קיבוץיך, הם קיבוץ של מצות. הנה את כולם ישא רוח יקח הבל, שיש בהם מצות הבאים בעבירה, ויש שנעשה בהם פניה זרה שלא לש"ש, באופן שרבו הקאטיגורים עליהם.

ואם תאמרי א"כ ה"ו אבדה תקוה, מאחר שהעונות רבו מספור ומעט הזכויות ג"כ עלו בהם קמשונים כסו פניהם חרולים ג"כ אין תקוה לשונאי ישראל. לז"א, והחוסה בי ינחל ארץ וירש הר קדשי. כלומר, החוסה לעשות תשוי לש"ש, כי אני הוא שאמרתי יעשה תשוי ויתכפר לו, ינחל ארץ החיים, הוא עוה"ב. וירש הר קדשי, הוא אור הבינה, שנקראת הר קדשי, שמשם אור תשובה ע"י, המהפכת העונות לזכויות. אך בתנאי, ואמר סולו סולו פנו דרך, שהאדם מלבד תשובתו יזכה לאחרים לעורר אותם בתשובה, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק. ואמר הרימו מכשול דרך עמי, שיזהירו את העם בהלכות ובתוכחות, שידעו את הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשו, כדי שלא יכשלו בשום דבר מחמת חסרון ידיעה, דאין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. וכמה יהיו עיניהם פקוחות לבלתי בואו לידי מכשול, הוא כאשר יורו להם המורים בדבר ה' זו הלכה ותוכחה. (כנראה חסר, מ"ע).

דרוש יד

למצות תפילין

והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך,

למען תהיה תורת ה' בפיך וכו' (שמות יג, ט)

נמצא אנשים האומרים כי רחמנא לבא בעי, והמצות המעשיות לקיים בפועל ממש, נתנו רק להמוני העם, שהם אינם יודעים באיזה אופנים לחשוב באידיאלים רמים ונישאים, לכן בעדם נתנו המצות המעשיות, כדי שע"י יוכלו להיות יהודים נאמנים לדתם ולאמונתם. אבל האנשים רמי המעלה, ממשכילי העם, להם לא נחוץ לעשות המצות בפועל, ולהם די במחשבה לבד. כלומר שיחשבו בלבם לתקן עדתם ורחמנא רק לבא בעי. שיהיה להם נכון לטובת עמם, ופטורים הם ממצות התו'. אבל דעת מוטעה היא זו, כי המחשבה והמעשה מוכרחים הם באדם להיות משולבות יחדיו, וזה בלא זה לא נוכל לחשוב אותו לעובר את ה'. וזאת רמזה לנו תוה"ק בזה הפ' במה שציונו, והיה לך לאות על ידך, היינו שתעשה כל מצות ה' בפועל ממש, וגם לזכרון בין עיניך, במקום המוח והמחשבה, לצרף שניהם יחד בעבודתו ית"ש, ורק ע"י שניהם ביחד או תהיה תורת ה' בפיך, להיות עובר ה' נאמן לה' ולתורתו.

ויגדל משה ויצא אל אחיו, כל בנים אינם גדלים שהוא אומר ויגדל? לומר לך מה היתה גדולתו, שיצא אל אחיו.

ישנם בני אדם כי בשעה שהם עניים אביונים, אז הם מתקרבים אל אחיהם משתתפים בצרתם, בששונם ויגונם, באבלם וצערם. ובשעה שהם נעשים לגדולים, אז מתבישים הם מאחיהם, מתכחשים לעמם ואומתם ועוזבים את עמם. ויגדל משה, כשמשה נעשה לגדול אז לא ברח מאחיו, אלא להיפך ויצא אל אחיו.

ככה אני, הורי שגדלוני והורוני חכמה ומוסר ודרך ארץ, ועתה נעשיתי לגדול בן י"ג שנים, נעשיתי עכשיו לבר מצוה לחבר בתוך בני אברהם יצחק ויעקב, חבר נאמן לעם ישראל. ועכשיו הגיעה השעה שאתחיל לצאת אל אחי, לדרוש

זרח יעקב

בשלומם ולדעת מצבם בכל הקורות אותם, ללמוד לשונם, תורתם, ספרותם, מנהגייהם, ארחות חייהם ולהתחשב בעזרתם ובנין ארצם, ביתם הלאומי על אדמת הקוץ. למרות כי המלאכה מרובה ועבודה זו גדולה, אבל השכר הרבה. לדעתי, אין ערך לשכרו של העובד בעד עמו וארצו.

אבותי, אתם גדלתם וחנכתם את פרי בטנכם, זה שלש עשרה שנה, ונתתם לי חנוך עברי הגון. ועכשיו הוא עומד לפניכם, ומודה לכם על הטוב והחסד שעשיתם עמו. מלאכה קשה היא עד מאוד, לחנך ולגדל בנים ולהשגיח עליהם השגחה מעולה. כמה לילות עמל מנו לכם, כמה נדודי שינה, כמה ימים ולילות ללא מנוחה, כמה דאגות גרמו לכם הבנים, וביחוד להאם-האם הישראלית, לב אם. אבל שכרכם לא יקופח, ותאריכו ימים, לזכות לשמוח בחופתינו אני ואחי הע"י, על כל הטוב והחסד שגמלתם לנו.

המדרש אומר וירא והנה באר בשדה, זו ציון. והנה שם שלשה עדרים צאן, אלו שלשה בתי דינין. דתנן ג' בתי דינין היו שם, אחד בהר הבית, ואחד בפתח העזרה, ואחד בלשכת הגזית. כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים, משמם היו שומעים את הדין. והאבן גדולה על פי הבאר, זה בית דין הגדול שבלשכת הגזית. ונאספו שמה כל העדרים, אלו בתי דינין שבארץ ישראל. וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן, שמשם היו שומעים את הדין. והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה, שהיו נושאים ונותנים בדין עד שמעמידים אותו על בוריו. הענינים שהיו מכוסים בערפל, בתי הדינים וביחוד בית דין הגדול, זו הסנהדרין הגדולה, היו האוטורוטים אשר על פיהם נחתך כל הדבר הקשה לישראל.

בית דין הגדול שבשלכת הגזית, היה מלומד בכל הלשונות והחכמות שבעו'. כי אין מושיבין בסנהדרין, אלא בעלי קומה ובעלי חכמה, ויודעים בכשפים ובשבעים לשון, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. וכל השאלות והספיקות שקרו ויאתיו בבית ישראל, נפתרו על ידם. וכמו שנאמר, כי יפלא ממך דבר למשפט, בין דם לדם, בין דין לדין, ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך, וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלקיך בו.

אמנם כן, שרי עמנו חפרו את הבאר, זוהי תורת משה. ואלמלא הם, כי עתה לא היה לנו מים חיים לשתות, מפני שכל מצוה שבתו' מסתעפת לסעיפים ופרטים רבים, וכמעט שאי אפשר לנו לחדור אל תוכה ולהבינה על בוריה, מבלי

הביאורים של חכמינו ז"ל.

הקב"ה ברא את עולמו באופן שתנאי החיים יתאימו לרוח האדם ולא יפרעו אותו מלחיות על פי התו' ומצותיה, חקיה ומשפטיה, אינם למעלה מכחו של אדם, ובידו למלאתם. וכערות הכתובים, כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום, לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, לא בשמים היא ולא מעבר לים היא, כי קרוב אליך הדבר מאוד בפ"ך ובלב"ך לעשותו. אימתי קרוב אליך, בזמן שבפ"ך ובלב"ך לעשותו. אימתי המצות קרובות לאדם ועל נקלה יכול הוא לקיימן, אך אם הם בפיו ובלבבו לעשותן, כלומר אך אם מסור הוא אליהן לעשותן ולקיימן.

הנה חז"ל, ציירו לנו בצבעים בהירים תמונה מתכונתה של התו' וחשיבותה. הם כינו את התו' בשם באר. מפני שלא רק בני ישראל אלא אף עמים אחרים שתו ממנה מים חיים. אמרו, והנה באר בשדה, זו ציון. ארץ ישראל וירושלים מכוונים בשם ציון, ששם היתה באר התו'. והנה שם שלשה עדרים צאן, אלה ג' בתי דינים שהיו בציון סביב, לבאר התו' בכדי להשקות את מימיה לכל ישראל. שלשה המרכזים הרוחניים שהיו בציון, אחד בהר הבית ואחד בפתח העזרה ואחד בלשכת הגזית, לא חדלו לרוות את אלה שהיו צמאים לדבר ה'. והשתוקקו לדעת את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, והאבן גדולה על פי הבאר, זה בית דין הגדול שבלשכת הגזית. התו' מכילה בקרבה דינים חקים ומשפטים טובים וישרים, וכל מדות טובות ולמודי המוסר הנחוצים לטובת האדם, התפתחותו והשתלמותו. אבל היא עמוקה ורחבה מני ים, ולא כל אדם יכול לרדת אל תהומה ולדלות ממנה את הפנינים והמרגליות האצורים בתוכה. אבן גדולה מכסה את פי הבאר, ישנן בקרבה הרבה פרשיות סתומות, אשר דיניהן משפטיהן ופרטי מצותיהן, עטופים במעטפות הסוד והרמז, וצריכים ברור וליבון. אבל ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן, הם היו רבותינו התנאים בעלי המשנה, והאמוראים בעלי התלמוד, שירדו אל מצולות ים התו' והעלו את הפנינים היקרים שבקרבה. הם גללו את האבן הגדולה מעל פי הבאר, בבארם את כל המקומות הסתומים שבתו', ובהפיצם אור על כל עולם היהדות. העומד על התורה ועל העבד' ועל גמילות חסדים. זאת אומרת, על לימוד התורה ועל קיום מצותיה בפועל, לימוד התורה שהיא חכמה הכוללת כל החכמות, שהכל בה. אעפ"י שהיא גדולה מאוד ואי אפשר לתאר רוב גדולתה וחשיבותה, מ"מ סוף

זרח יעקב

סוף היא רק אמצעי שעל ידה נבוא אל התכלית, הוא קיום המצות בפועל, והתכלית הרי גדולה תמיד מן האמצעי.

אומרם על ג' דברים העולם מתקיים, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. באו ללמדנו שכל אדם ואדם שהוא עולם קטן, עומד על ג' דברים: החכמה, והמצות והמלאכה לחיות את נפשו. יש ג' מיני אדם, המין האחד נבער מדעת, ושונא החכמה וחכמיה, ואומר כי העולם אינו צריך לחכמה כי אם לגופות בריאים, לעשות בכל מלאכה. ומין הב' אומר, אין ראוי לאדם שחננו ה' דעה והשכל, להתעסק בעוה"ז בדבר חוץ מן בקשת החכמה, כי בה יגיע אל מה שיש בארץ מהטבעים והמזגים ואל ידיעת הבורא ממה שבשמים, מכוכבים והגלגלים. ויש בחכמה ערבות ותענוג לנפש, כמו שאמר שהע"ה, ודעת לנפשך ינעם. ויש בה רפואה שתרפא הנפש מהסכלות, כמו שאמר, רפאות תהי לשרך. ובאלו היא הנאות, כמזון שנאמר ושקוי לעצמותיך. ומי שאיננו מכוין אליה ולא מבינה כאילו איננו מבני אדם. כמו שאמר דהע"ה, כי לא יבינו אל פעולות ה' ואל מעשה ידיו. הנה הכת הזה אמת מה שאמרו, אבל טעו בדבר אחד, שאמרו שלא יתעסקו בדבר זולתה. כי אם לא יתעסקו עמה במזון ופרנסת חייהם תתבטל, כי אין עמוד זולתם. ואם ישליכו עצמם על אנשים אחרים, יהיו נבזים ולא יהיו סומכין עליהם ולא מקבלים דבריהם. וכמו שאמר שלמה המלך עליו השלום, וחכמת המסכן בזויה, ודבריו אינם נשמעים. וכת הג', והיא דעת חז"ל, על פי רוח התו', שאומרים נאה לדרוש ולחקור במעשי האלהים, אם כי ידענו בבירור שלא נגיע עד תכלית המכוון, כי ראוי להטריח שכלנו בנוראות ובנפלאות ה', והמאמין לדעת הכל הוא סכל ופתי, ולא יחכם אלא מי שיכיר עצמו שאינו יודע. כמו כן ראוי וצורך לאדם החכם, להתעסק במלאכה המפרנסת אותו ולא יטריח על אחרים, ולא יתבזה בעיני חבריו. ובכל זאת ציוו והזהירו חז"ל עפ"י התו' בגמילות חסדים לגמול חסד זה עם זה. והורונו איך להתנהג עם העניים הזקוקים לעזרתם של אלה אשר ההצלחה שורה עליהם. כל מה שנעיין ונסתכל בהסברתם של חז"ל, את מצות הצדקה, כן נשתומם על רוחב דעתם ועל למודיהם הנשגבים לטובת האנושיות.

התלמוד מספר לנו, שאל טורונסרופוס את רבי עקיבא, אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסם. אמר לו כדי להנצל אנו בהם מדינה של גהינם. אמר לו אדרבא זו היא שמחייבתכם לגיהנם. אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך

זרח יעקב

בשר ודם שכעס על עברו וחבשו בבית האסורים, וציוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו. והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, וכששמע המלך לא כועס עליו. ואתם קרויים עבדים, דכתיב כי לי בני ישראל עבדים. אמר לו ר' עקיבא, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך שכעס על בנו וחבשו בבית האסורים, וציוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו. והלך אדם אחד והאכילהו והשקהו, לכששמע המלך לא דורון משגר לו. ואנו קרויים בנים, דכתיב בנים אתם לה' אלוקיםכם.

מויכוח זה שבין ר' עקיבא וטרנוסטרופוס, בולטות ומבצבצות עמדותיהם הקיצוניות של היהודים והרומאים האכזרים שהיו אז, העני היה נחשב בעיני הרומאים לחלאת מין האנושי ובזיון גדול היה להם לדבר אתו. שיטתם היתה, כי חוב מוטל על האדם לרחק את העני כשקץ, ולבלי בוא עמו בשום משא ומתן. ואכזריות לב האדם לעני, היתה נחשבת בעיניהם למדה טובה ונעלה. דעתם היתה, כי אסור לו לאדם לקמץ מכספו לטובת העניים. הרומאים העמידו את העני על מדרגה שפלה כזו, מפני שהיה בעינם כעבד, ולפיכך הותרה הרצועה והכל היה מותר ושרוי להם, לעשות בו כחפצם וכתאות לבם. דיני העבדות של הרומאים, היו מיוסדים על אכזריות ואכזרות הלב, רחוקים היו מן האנושיות. עבד שברח מקושי השעבוד ונתפש, התוו תו על מצחו במכות אש, והשליכוהו לפעמים בין חיות טורפות. והתנצלו באכזריותם זו, באמרם כי העניים והעבדים הם שנואים בעיני ה'. כי לולא זאת, לא הבדילם לרעה ולא היה מעניש אותם בעניות ובהשתעבדות לאחרים. ולפיכך לא רק שאסור לו לאדם לקרב את העני והעבד, ולהראות להם אותות אהבה וחיבה, אלא אף מצוה לרחקם ולדחפם בשתי ידים, לבזותם ולהשפיל את כבודם עד כמה שאפשר.

אבל ר' עקיבא טפח על פני האכזר הרומאי, והוכיחו כי עלינו לרחם אפילו על עבדים, ולהתיחס אליהם בנימוס ודרך ארץ ובאהבה וחיבה. וכי עלינו לאהוב את כל הבריות, ומכ"ש שלא להונותם, מפני שה' טוב לכל ורחמיו על כל מעשיו. אבל מה רחוקה היא תורת הצדקה לבני ישראל עפ"י רוח חז"ל מזו של הרומאים. לפי תורת ישראל, גר עני נחשב לבן ה', וכי לא נופל הוא מכל האדם אשר על פני האדמה.

ולפיכך אמרו, שהיא אחד מג' עמודים שהעולם הקטן עומד עליהם. וכן אמרו, שקולה צדקה כנגד כל המצוות. גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות. שנאמר,

זרח יעקב

עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. גדול העושה צדקה בסתר יותר ממה רבינו. הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות. מצות עשה ליתן צדקה כפי השגת יד. וכמה פעמים נצטוינו, בה מצות עשה, ויש לא תעשה במעלים עיניו, שנא' לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך. וכן אמרו בכמה מקומות, צריך לתת צדקה בכבוד, ובאופן כזה שהעני לא ירגיש כלל שניתנה לו לשם צדקה. עוד אמרו, חובתינו הוא להזמין את העניים על ראש שמחתינו, בימים הטובים ובכל שמחה, בכדי לשמח את לבותיהם בכל מאי דאפשר. כי מוטב לאדם להרבות במתנות לאביונים, מלהרבות בסעודות ומשלוח מנות לרעייו, שאין שום שמחה גדולה ומפוארת, אלא לשמח לב עניים ויתומים ואומללים וגרים.

היוצא לנו מזה, כי האדם צריך לג' דברים, לחכמה שאנו מרבים תורה, ועל עבודה שיעבוד לפרנס עצמו ובני ביתו, וגמילות חסדים. ואם יחסר אחת מאלו, לא יהיה העולם שלם. ועמוד הג', הוא הוא בעצמו תורת האנושות כולה, שבה יתקיים מצות ואהבת לרעך כמוך, שהוא יסוד הראשי אשר עליו העולם עומד. וכמה פעמים נצטוינו עליה בתו', וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך. ופירשו רז"ל בו, אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו, אלא חזקהו משעת מוטת היד.

מהדוגמאות האחדות שהבאתי, תוכח על נקלה כי המצוה של תורת משה, דיניה ומשפטיה מתאימים לחקי האנושיות, וכי הם מחזיקים בקרבם את היסודות הנחוצים להעמדת הקהלה והחזקתה, ובדרך כלל נוכל לומר, כי כאשר נחדור אל תוך כל מצות התו', אז נראה שמהם היא יסוד היסודות לכל המדות הטובות הנחוצות להרמת האנושיות והתפתחותה.

הנביא מלאכי הרים כשופר קולו והגיד, זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים. כלומר, זכרו את תורת משה בשלמותה וכפי שתיקנה לו, אל תשנו אותה ואל תפשיטו את צורתה, אל תבחרו לכם תו' חדשה הרחוקה מרוחה של תו' משה, זכרו תו' משה ושימו אל לבכם שהיא היא תורת חיים, במלוא מובן המלה. כי חוקי התו' ומצותיה, מתאימים לכל הזמנים ולכל הדורות, לא רק שאפשר לעמנו לשמור תו' משה בכל מקום ובכל זמן, אלא אף יתרומם על ידה ויהיה לעם חי, לעם שירגיש כי הוא גדול, מצויין אפי'

זרח יעקב

באותה שעה שהוא מפוזר ומפורד בין העמים, ואין מנוח לכף רגלו. זכרו תורת משה עבדי ברוחה האמיתי, מסרו אותה לבניכם בשלמותה, והפיחו את רוחה בקרבכם. ואז יאמר הקב"ה, אם עם בני ישראל יעשו את חובתם באמונה וילמדו את בניהם תו' משה, אז גם אנכי אסייע אותם. כי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. תורת משה ורוח אליהו הנביא, יקרבו את העצמות המפוזרות ויעשו אותם לחטיבה אחת. לכן אנו מניחים תפילין לאות על ידינו ולזכרון בין עינינו, שע"י נזכור תו' משה שהיא חיינו ואורך ימינו, וע"י עתידנו יהיה מזהיר וטהור חי וקיים.

דרוש טו

שירת ישראל ושירת העמים

חורבן הבית יותר קל מחורבן האומה, שנאת חינוס,

ע"י גאולת הארץ תבוא גאולת ישראל

הנה הנביא ירמיה ע"ה, היה דופק על פתחי בני ישראל בקול ענות גבורה ואומר: קומי רוני בלילה. והוא הוא שאמר באותה מגילה, בכה תבכה בלילה. וחכו"ל אמרו במדרש, למה בלילה, לפי שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכים עמו. וכל הבוכה בלילה, מי ששומע את קולו בוכה כנגדו.

אבל בשום אופן לא נוכל להבין לכאורה רינה בלילה למה היא באה, האם לא יספיק להרינה היום, עד שנחוץ בשביל זה עוד לקום בראש אשמורות. ואת הרברים האלה אמרם במגילת איכה, בשעה שהכל נחרב לעיניו והעולם שמם בער כל ישראל, ורינה מה זו עושה בשעה כזו?

אמנם באמת כשנתבונן היטב נראה, כי בהקומי רוני בלילה, הביע את כל הטרגדיא של האומה הישראלית, הרבה יותר מכפי, שהבינם בבכה תבכה בלילה. **קומי** רוני בלילה, לא רק בכיתינו נשמעת בקול יגון ואנחה ובלוית שטף של דמעות, אך גם הרינה והזמרה שלנו מלאה נאד של דמעות.

בכה תבכה בלילה וקומי רוני בלילה, גם בהבכיה שלנו וגם בהרינה שלנו, נראה הלילה בכל נוראותיו בחשכת האפילה שבו.

זרח יעקב

לא כמשוררי ישראל משוררי אוה"ע, בשירת אוה"ע אנו שומעים את משק הציפורים בעת שמקבלים את האביב.

ובשירת ישראל את הפרידה שלהם בעת שמזמרים בקול תוגה, עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו.

אוה"ע מזמרים, את הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע, התאנה חנטה פניה, וישראל מזמר, את היבש חציר נבל ציץ.

אוה"ע מזמרים, מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים.

וישראל מזמר, את הטבעתי ביון מצולה ואין מעמד, באתי במעמקי מים ושבולת שטפתני.

בקצור אוה"ע מזמרים, על הדר הטבע, על זוהר הרקיע, על אורה ושמחה, על קולות מים רבים, על פרחים ושושנים.

ובני ישראל מזמרים על בין השמשות, על חשכת הלילה, על מדבר שממה וכדומה.

קומי רוני בלילה, זו היא הטרגדיא היותר נוראה של עם המתמוגג בדמעותיו, שגם בזמירותיו ורינותיו נשמע הד קול הלילה, הד קול תוגה חרישית ההולך מסוף העולם ועד סופו.

בכל זה אנו מוצאים גם את נחמתינו לכל מכאובינו, מימי החרבן עד היום הזה, בשירה היוצאת מהלב לבדו, שפכי כמים לבך נוכח פני ה', זו היא השירה שכל עצמותי תאמרנה, ה' מי כמוך. השירה של כאיל תערוג על אפיקי מים, כן נפשי תערוג אליך אלקים.

קומי רוני בלילה, ואם הלילה פה ארוך בלי קץ וסוף, הנה יש לנו לזה סגולה ברוקה, שגם השירה שלנו תמשך בלי קץ וסוף, וסוף סוף תעיד השירה שלנו את שומר הלילה לשאלהו, שומר מה מלילה שומר מה מליל, אז נשמע את תשובתו, אמר שומר אתה בוקר וגם לילה, אם תבעיון בעיו.

וכעת הנה שעזבנו ושכחנו את השירה והזמרה שלנו, ואנו משוררים ומזמרים בשירי אוה"ע ושמחים בנגינתם, וחדלנו להרגיש את כל הצער והעלבון שיש בנו. שכחנו שאנו נמצאים בגלות כבידה ומרה, גלות הגוף והנפש. שכחנו שנעשינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו, בזה יש לא רק כאב, אך גם חרפה, חרפה שאין על עפר משולה, וחרפה עוד יותר גדולה, שכבר אין אנו מרגישים עוד כלל

זרח יעקב

את החרפה, ומוכנים אנו לומר לכל גוי השואל אותנו שאיננו יהודים חלילה. **אין** לך דבר שאין לו מקום ואין לך אדם שאין לו שעה, והא בהא תליא. כל אומה שיש לה מקום, אפשר לה לקוות על השעה מוצלחת שתבוא לה, בהקדם או באחור. אבל אם אין לנו מקום, מה קשה למצוא את השעה המוצלחת.

חז"ל מספרים במ"ד איכה, על הכתוב, רבת ה' ריבי נפשי, חד יאודאי קמי אדרינוס ושאל בשלמיה, אמר ליה מאן את, א"ל יהודאי אנא. א"ל ואית יהודאי עבר קמי אדרינוס ושאל בשלמיה, א"ל אזילו וסבו ראשיה. עבר יומא אוחרן יאודאי ושמע מה איעבר בקרמיה ולא שאל בשלמיה, א"ל אזילו סבו ראשיה. א"ל סנקליטון שלו, לית אנן ידעין מה אילין עובדין דאת עביד, דשאל בשלמך מתקטיל, דלא שאל בשלמך מתקטיל. א"ל ואתון בעיין יתי איך אנא בעי למיקטלי בשונאי, ורוח הקו' צווחת ואומרת, ה' עותתי ראית כל נקמתם.

והננו עומדים משתוממים על המחזה הזה, שנשנה בלי הרף גם בימינו אנו, אם כי בצורות ובאופנים שונים. ואנו שואלים מה חפצים ממנו כל האדריינוסים והטיטוסים, אדונים טמאים, שקצים ורמשים למיניהם?

אל נשתומם, כל אלו המה תוצאות הדבר של עם שגלה מארצו, כל רודפיה השיגוה בין המצרים. ובתור עם שגלה מארצו, הננו נמצאים תמיד בין המצרים, והננו בעיני העמים כתקלה המונחת ברשות הרבים, שהיא גם ניזק וגם מזיק ביחד. ותמיד מיחסים אלינו את כל התקלות והנזקין המתהווים בעו', ושופכים את כל חמתם עלינו, ומקיימים בנו מצות של ובערת הרע מקרבך, בדחילו ורחימו.

ועתה נתקיים בנו מקרא שכתוב, ויצא מבת ציון כל הדרה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל, סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים, ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. שכחנו מהטובות שלנו, שכחנו מנחמות ישעיה וירמיה, ואיננו חלים ולא מרגישים מחיינו הגלותיים עוד, ותרד עיני דמעה, כי נשבה עדר ה', ארז"ל על ישראל שגלו ממקומם.

וכששואלים עתה ליהודי היושב באבלות תשעה באב, על מה אתה נאנח, ישיב על חורבן בית המקדש. אבל אינו נאנח ואינו בוכה על ישראל שגלו ממקומם, ע"י החורבן נחרב הבית, וע"י הגלות נחרבה האומה כולה ח"ו, ואיזה מהם חביב יותר ויקר יותר, הוי אומר האומה.

בית כי יחרב, הנה אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב. אבל על שבר בת עמי השברתי

זרח יעקב

קדרתי, זהו כל הצער של נביאנו הקדוש, על שבר בת עמי, יען כי אומה אם נחרבה מה קשה להקימה על תלה. ההבדל ביני לבין חמי, על חמי נאמר עם הדומה לחמור. ועלי נאמר עדר ה', כי נשבה עדר ה'.

וברם הם גם אלה הגרוועים והפחותים שבהם שדומים לחמור, יש להם החוש העממי. ואנחנו שהננו במעלה יותר עליונה באין ערך מהם, שהננו עדר ה' צאן קדשים, צאן שעוברים תחת השבט ומובלים לטבח, ואינם חלים ואינם מרגישים כלל. זה מה נוקבים ויורדים הדברים עד התהום, עד דכרוכה של נפש, ואתן צאני צאן מרעיתי, אדם אתם (מקור ברוך, דף ח' או ס' ע"ד).

ומה חודרים ונוקבים דברי חז"ל באגדתם הנפלאה, א"ר עוקבא בליל ת"ב נכנס אברהם אבינו עליו השלום, אחזו הקב"ה בידו והיה מטייל בו ארוכות וקצרות. אמר לו הקב"ה מה לידידי בביתי, אמר לו רבוני בני היכן הם. אמ"ל חטאו והגליתים לבין האומות. אמר לו, לא היו בהן צדיקים. אמר לו, עשותה המזמתה. אמר לו, היה לך להסתכל בטובים שבהם. אמר לו סוגיהון בישין, דכתיב עשותה המזמתה הרבים. ולא עוד אלא, שהיו שמחים במפלתם אלו על אלו, דכתיב כי רעתיכי אז תעלוני, וכתוב שמח לאיד לא ינקה.

חז"ל ירדו לתוך עומקו של דבר, וידעו כי מקור הפצע שבנו הוא עמוק, הרבה מחלוקת ושנאת חנם במדה היותר מרובה, ומזה נחרבה האומה כולה וקהה אצלנו לגמרי החוש הלאומי, ונעשינו לעדר שאינו מרגיש.

אאע"ה אמר לה, היה לך להסתכל בטובים שבהם. כי אמנם כך הוא, שכל יחיד ויחיד כשהוא לעצמו הוא טוב ונעים. והשיב לו הקב"ה, סוגיהון בישין, בחיי הכלל שבהם אנו רואין רק בישא, ולא עוד אלא שהיו שמחים במפלתם אלו על אלו, אף על פי שהמפלה היא באמת מפלה לאומית כללית, הנוגעת לכלם במדה שוה.

שנאת חנם, האם שמענו מעולם שאחד יאמר שהוא שונא את חברו חנם? אם ראית גנב ותירץ עמו, ואם ראית שונא ותחזיק בידו? בודאי שאמתלא בפיו בק"ן טעמים לטהר את השרץ העון הזה שהוא בעכרנו, ומחזיק את השרץ הזה בידו לשם מצוה, וגם בשעה שהוא טובל השרץ בידו, ומתעוררים בלבו הרהורי תשובה, שמא לא יצא עוד ידי חובתו בהלשם מצוה. והוא משתדל להיות מוסיף והולך בעבירה חמורה הזו לשם שמים, עבירה של חורבן האומה. (מספר מקור ברוך, ד' רכ"ב ע"ב, מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. הנני נשפט אותך על

זרח יעקב

אמרך לא חטאתי. עמו אנכי בצרה).

כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה, גם היא נאנחה ותשב אחור. כשנכנסו הרומיים לא"י וראו את המלחמת אחים, את השנאה והאיבה בין המפלגות השונות, הזילוה כי ראו ערותה, ראו את מקום החולשה והתורפה של ישראל. צדיק הוא ה' וכו' קראתי למאהבי המה רמוני.

גם היא נאנחה ותשב אחור, יש אדם תועה בדרך והוא הולך לא בדרך הישר אך סחור סחור באופן עקלתון. אבל כיון שהוא מכוון את פעמיו אל אותו הצד ששם הוא המקום הדרוש לו, הנה סוף סוף יגיע למטרתו בהקדם או באחור מעט. לא כן אם הוא תועה לגמרי אל הצד שכנגד, אז בכל מה שמוסיף ללכת הוא מתרחק מן התכלית הנרצה.

ואמנם גם כנסת ישראל נאנחה כשבא האויב לתוך שעריה, גם היא נאנחה וגם הרהורי תשו' נתעוררו בלבה. אלא שהתשו' היתה באופן שכזה, שכל מפלגה ומפלגה התחילה לפשפש במעשיה, אולי לא יצאה ידי חובתה בכל הדרוש לגבי המפלגות המתנגדות לה. זאת אומרת כי עליה עוד להגדיל את שנאתה לגבי שאר המפלגות, עוד ביתר שאת ויתר עז, וזהו ותשב אחור, היא שבה בתשובה אבל לא לפנים אך לאחור תשובה לא אל ה' אלקים, אך להשטן להבדיל.

ומן חורבן הבית עד היום הזה, איננו פוסקים אף רגע מלהרהר בתשובה, אבל דא עקא, כי לפעמים התשובה היא מעון של ותשב אחור, שכל כמה שהתשובה מוספת, הננו נסוגים אחור ומתרחקים עוד יותר ויותר מאתרא דמהימנותא. ע"ז קונן הנביא, טומאתה בשוליה לא זכרה אחריתה, ותדר פלאים אין מנחם לה. זהו ממש מאמרם ז"ל, אחרונים שלא נתגלה עונם, לא נתגלה קצם.

ומפני שיגרא דלישנא, אנו קוראים לחטא הגלות שנאת חנם. בעוד שבאמת החטא מקיף הרבה יותר משנאת חנם, כאשר אמרנו. חורבן האומה ואבוד החוש הבריא לזה, ועתה מתעוררת השאלה איך תנחם, והנביא אומר: נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. ואם האומה איננה, על מה תחול הגאולה. משל למה הדבר דומה, למה שמספרים על פילוסוף יוני אחד, שבבוקר לא עבות אחד, בא בהמצאה חדשה, שהמציא מכונה נפלאה, שע"י ביכלתו לשקול את כדור הארץ ולהגיד בדיוק כמה קילוגרם יש בה. וכשבאו כל העולם כולו לראות בהפלא הזה, אז לעג עליהם ואמר להם שוטים שבעולם, אנכי אמנם מצאתי את המכונה הנ"ל, אבל

זרח יעקב

אתם בטובתכם תנו לי איזה נקודה מחוץ לכדור הארץ, כדי שיהיה לי מקום להעמיד את המכונה הנ"ל. והנמשל הרי מובן מאליו, אם אי אפשר לגאולה בלי אומה, ואי אפשר לאומתנו שתהא בכלל אומה בלי גאולה, ואם כן איך ננחם? ע"ז השיב עבד כנעני יוצא לחרות על ידי שטר שנותנים לידו, והלא לפני החירות אין לו יד כלל, כי מה שקנה עבד קנה רבו. וגם שם יש הקושיא הנ"ל, אי אפשר לחרות בלי יד המקבלת את השטר, ואי אפשר ליד בלי חרות, ואם כן איך הוא משתחרר, ע"ז מתרצים בגמרא, גיטו וידו באים כאחד. ע"י הגט גופא נעשה היד לידו שלו (פה נכון לומר מה שמובא בס' דבר בעתו, ד' קע"ז ע"ב).

וגם אנחנו נאמר, גאולת הארץ וגאולת האומה באות כאחד, ע"י גאולת הארץ תבוא גאולת האומה, וע"י גאולת האומה תבוא ג"כ גאולת הארץ. וזה מה שאמר לנו הנביא: נחמו נחמו עמי, נחמה בכפלים, כמו שארז"ל. ומהי הנחמה בכפלים, נחמה להארץ וגם נחמה להאומה. וזהו מה שמפרש אח"כ הנביא: דברו על לב ירושלים וקראו אליה, דהיינו בנין הארץ. כי מלאה צבאה, היינו בנין האומה, והא בהא תליא, על ידי בנין הארץ תבנה האומה. ועל ידי בנין האומה תבנה הארץ. וזהו כונת הפסוק, ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, דהיינו שניהם יפדה.

עוד פ"י חטאו בכפלים, דכתיב חטא חטאה וכו' ולקו בכפלים דכתי', כי לקחה מיד ה' כפלים וכו', ומתנחמים בכפלים, דכתי' נחמו נחמו, (עיין אדרת אליהו, ד' קמ"ו).

וע"ז היה מתאונן הנביא, איכה יועם זהב תשתפכנה אבני קודש, בני ציון היקרים איכה נחשבו לנבלי חרש וכו' האוכלים למעדנים חבקו אשפתות, מפני שגדל עונם מחטאת סדום. התם היו שונאים הגוים דוקא, אבל היה אהבה ביניהם ולארצם. אבל הכא, הם בעצמם שונאים זה לזה וארצם. וזהו ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום, שהתם לא דן אותם עד שירד כביכול לשם וראה מעשיהם, כהלכה המפוי' בדיני נפשות, שלא יפסקו הדיינים דיני נפשות אלא בראייה. אבל הכא היה סלוק שכינה, וכביכול חלילה לא היה יכול להיות ביניהם, ועם כל זה דן אותם במשפט חרוץ, בלי ראייה. וזהו שאמרו ז"ל, שהמרגלים גרמו בכיה לדורות שהוציאו דבה רעה על הארץ, כל שכן המוציא דבה על חבירו (ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, עיין אדרת אליהו דף קמ"ב ע"ד המשל נחמד של הר' אהל יעקב).

דרוש טז

מלחמה לה' בעמלק, תכונות עם ישראל,
תכונות עמלק, ומגמת המלחמה בו

**

ויחנו ברפידים ויבא עמלק, על שרפו ידיהם מהתורה זה' ציונו, זכור את אשר עשה לך עמלק, אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו, ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים. תמחה את זכר עמלק, מתחת השמים לא תשכח. גם ה' אמר למשה, כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע, כי מחה אמחה את זכר עמלק, גם פסוק, מלחמה לה' בעמלק מדור דור.

אמנם השי"ת אינו אוהב מלחמות מעולם, ואדרבא שלום, שמו של הקב"ה. אכן מלחמה אחת הכריזו למלחמת מצוה, זו היא המלחמה עם מלחמת עמלק. מלחמה לה' בעמלק מדור דור. העמלקות שונאת את החלשים, והיהדות שונאת את התקיפים. העמלקות אוהבת ומבקשת את הרודפים, ואלקי ישראל מבקש את הנרדפים. ויזנב בך כל הנחשלים אחריו, הוא לא רק שלחם עם החלשים, אך גם זנב אותם, הרגיש גועל נפש ושקוץ מתועב מפניהם, מפני שחלשים הם. וכדברי חז"ל, שהיו זורקים מילותיהם, ואומרים טול מה שבחרת, כי איך יכולת לבחור חלשים כאלה. בעוד שהקב"ה בחר בנו, דוקא בשביל זה, דוקא שאנו המעטים והחלשים מכל העמים.

מלחמה לה' בעמלק מדור דור, וכדברי חז"ל הסיף והספר נתנו כרוכים מן השמים. ועמלק זכה יותר מכל העמים בהסיף, וישראל בהספר. ומלחמה תמידית הוא בעולם, בין הסיף והספר. ויאמר ה' אל משה, כתוב זאת זכרון בספר. זאת אומרת מלחמה נגד הסיף, על ידי הספר. הספר של ניר ושל קלף, יתחזק על כל הסייפים הנעשים מכל מיני מתכות שונים. ינצח את כל החרבות וכל תותח שבעולם, כל אלה יכותנו לרוח, והספר יהיה מושל היחידי.

ומי היו מנהלי המלחמה נגד כל בעלי הסיף למיניהם, ויאמר משה אל יהושע, בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק. ואמרו במדרש רבה, על זה, למה ליהושע,

זרח יעקב

אמר לו זקינוך אמר את האלהים אני ירא, וכזה כתיב ולא ירא אלהים. יבא בן בנו שאמר את האלהים אני ירא, ויפרע ממי שנאמר עליו ולא ירא אלהים, מדור דור. ואמנם דור הולך ודור בא ומלחמת הספר עם הסיף לעולם עומדת, ניניו ונכדיו של עמלק באים עלינו בסיף, ואנחנו משיבים מלחמה בספר.

ופה אנו מוצאים אחרי הרבה מאות בשנים, את היהדות כשהיא נלחמת עם הגבור העריץ היותר גדול בימים ההם, שממנו רגזו כל יושבי תבל, אלכסנדר מוקדון. ושוב על ידי אמצעים כאלה, על ידי כתב זאת זכרון בספר, כי כשבא אלכסנדר מוקדון להחריב את בית אלהינו, מה עשה שמעון הצדיק, לבש בגדי כהונה ונתעטף בבגדי כהונה, ומיקירי ישראל עמו ואבוקות של אור בידיהם. כל הלילה הללו הולכין מצד זה והללו הולכין מצד זה, עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר, אמר להם מי הללו, אמרו לו יהודים שמרדו בך, כיון שראה לשמעון הצדיק, ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו, אמרו לו מלך גדול שכמותך ישתחוה ליהודי זה, אמר להם דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני במלחמה (יומא ס"ט).

ובכן נגד אלכסנדרוס מוקדון, נלחם שמעון הצדיק. נגד בגדי הצבא, יצא בבגדי כהונה. נגד הכדורי אש, בא באבוקות של אור. נגד הסיף, אנו מגינים בהספר תורה.

ומי נלחם אח"כ עם אספסיאנוס וטיטוס הרשע, שכבשו את כל העולם כולו, אם לא ר' יוחנן בן זכאי, ביבנה וחכמיה, שכבר הדבר ידוע לכל בר בי רב דחד יומא. אך אעפ"י שהדבר כבר ידוע לכל אחד מאתנו, הנה עדיין הדבר סתום וסוד כמוס לגבי כל העולם כולו. ושים באזני יהושע, כי כל סוד אומרים מפה לאוזן, כדי שלא ישמעו אויבינו בחוץ, אז ידעו שונאינו בנפש את הכח והגבורה הצפונה בספר הזה, כי אז אולי כבר עשו עמו כלה. אבל לאשרינו עדיין נשאר הדבר בסוד כמוס בינינו לבין עצמנו, וזאת היא הברכה אשר ברכנו יצחק אבינו עליו השלום, הקול קול יעקב וגו' וכשמבקשים למשל מאיזה אספסיאנוס, שיתן יבנה וחכמיה, הוא נותן זאת בצחוק על שפתיו מבטלנים כאלה, ואינו מרגיש את הרוח והצלה שאנו משיגים בזה. גם בימי מרדכי, בא לנו כל הריות והצלה רק מהספר, הספר תורה, קיימו וקבלו, קיימו מה שקבלו כבר, ואותה התורה שקבלו מתחילה באונס, קיימו אותה אח"כ ברצונם הטוב.

זרח יעקב

העמלקות. מדור דור נופלת עלינו באכזריות נוראה, ואנחנו משיבים מלחמה זו במדת הרחמים. כי הלא זהו הספר שלנו, כל עיקרו נוסד על מדת הרחמים. תורה תהילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. מלחמה לה' בעמלק, מלחמה לאלהים מידת הדין לא כתיב, אך לה' מידת הרחמים, כי רק המדה הזו היא לנו לאמצעי היחידי, במלחמה הנוראה הזו. ובשביל זה יצאנו בדרך, ללכת מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, כדי לחזק את מידת הרחמנות. בניגוד להאכזריות, השוררת בין יושבי תבל ושוכני ארץ. ואף על פי שעולם כמנהגו נוהג, הנה סוף סוף, אי אפשר שלא ישפיע אותו העם הבזוי ושסוי, על כל האכזרים שבעולם, שרק מידת הרחמים היא כלי זינה, בין כל השבעים זאבים. הננו האומה היחידה שבמשך אלפי השנים של גלותינו, לא הוצאנו אף טיפת דם משל אחרים.

הננו האומה היחידה, שאעפ"י שכל האומות כולן הכריזו עלינו מלחמה, הנה אנחנו לא הכרזנו מלחמה אף לאחת מהן. ולא לחינם ברו עלינו שונאינו עלילת דם, כי מוחותיהם לא היו יכולים לתפוס, איך אפשר שיהיה עם יוצא מן הכלל של כל העמים, ויתקיים בעולם בלי הקזת דם מן האחרים. ולשיטתם היו מוכרחים לחשוד אותנו, בדם בסתר במקום הדם הגלוי שהמה שופכים כמים. אבל על כל פנים עכשיו יודע כל העולם כי עלילת דם בשקר יסודה. ואין אנו מוציאים דם בסתר, כשם שאין אנו מוציאים דם בגלוי. וסוף סוף תאמרנה כל השבעים אומות בנוגע לישראל את דברי ישעיהו הנביא, אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם, ואנחנו חשבנוהו נגוע מכה אלהים ומעונה. והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו, מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו. כולנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו, וה' הפגיע בו את עון כולנו. נגש הוא נענה ולא יפתח פיו, כשה לטבח יובל וכרחל לפני גווייה נאלמה (נג, ד-ז). וינחמו לפרש הפסוקים האלה על אותו הרשע, מכיון שהם רואות אותם בחוש ממש שעם היהודי מגשים בקרבן את הפסוקים האלה.

ואף על שונאינו בנפש, אנו מתפללים. שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד, נמגו כל יושבי כנען. תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה', מקדש אדניי כוננו ירך. ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד (עיין דרשות אל עמי, דף קל"ט) כנסת ישראל נמשלה ליונה, וכהיונה של נח שיצאה מהתיבה כדי להיות המבשרת

זרח יעקב

שלום בכל העולם, להודיע אם קלו המים הזדונים מעל הארץ. כן הוא הדבר גם עם כנסת ישראל הנמשלה ליונה, זה כמה שיצאנו מהתיבה שלנו שהחזיקה ארבע מאות פרסה, על ארבע מאות פרסה, מארץ ישראל, והננו נעים ונדים בכל הארצות, כדי לקרוא באזני תבל התוצאות הרעות והמרות של עמלק ודומהו. והננו מחכים בכליון עינים, לאותו היום שנוכל לשוב כיונת נח בשעתה, ולהודיע כי כבר קלו המים הזדונים, מעל הארץ, ואשרי המחכה.

ורק על ידי זה גבין את תפילתו של משה רבינו עליו השלום, שהתפלל בשעת מעשה, כשבא עמלק להלחם בישראל, רבונו של עולם, בניך שאתה עתיד לפזרם לד' רוחות העולם, רשע זה בא לאבד אותם מתחת כנפיק. ספר תורה שתתן לבניך מי יקרא בס', ע"כ מ"ר בשלח. אז כבר ידע משה שנתפזר לד' רוחות העולם, ואחד מהטעמים שנתפזר, הוא כדי שנהיה למלאכי השלום בכל העולם כולו, ולקרב את האחרית הימים. בניגוד להעמלקות, המעכבת את הגאולה בכל כחה ועוזה. ואין הכסא שלם ואין השם שלם, עד שימחה זרעו של עמלק.

אכן שאלה יש לשאול, אם אנו מתקרבים לאחרית הימים או אדרבא שעוד אנו מתרחקים מזה. ולכאורה המעשים מראים על רחוק ועל קרוב. ובמקום הנבואה של ישעיה ומיכה, וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה. אנו רואים להיפך, שגם האתים ומזמרות עושים לחרבות ורמחים. ואם הכל מדברים על דרך הנשק עד רדתה, הלא הוא כמו שרץ ביחד עם הקהל וצועק בקול גדול חפשו את הגנב.

וא"כ מה תקותינו ומה תוחלתינו לאחרית הימים, המתרחקים ממנו יותר ויותר. אבל אל נתייאש, כי אדרבא זו היא הנותנת, בנוהג שבעולם כשאיזה פירמה או מארקה מתפרסמת, וטבעה יוצא בעולם, או נמצאו זייפנים שמזייפים ותולים את עצמן באילן גדול. לומר שהם מוכרים את סחורותיו של המארקא הנז', בעוד שבאמת לא היו דברים מעולם. וכמובן שמצד החמרי, הם גורמים הפסד לאותה המארקא. אבל מצד המוסר הרי אפשר להתפאר ולומר, ראו עד כמה כבר יצאה טבעי בעולם עד שהכל רוצים להתלות בי.

לפנים בא הסיף בשם עצמו בפראות, אבל עכשו כבר מתבייש הסיף לבא ערום, וגם הוא בא תמיד כרוך בהספר ומתעטף בטלית שכולה תכלת. ואם הכל צועקים למלחמת מצוה, נגד הנשק וביטולו מן העולם. זהו רק צביעות בעלמא,

זרח יעקב

אבל סוף סוף שמע מינה, כי המארכא שלנו שהכריזה עוד לפי יותר משלשת אלפי שנה, מלחמה לה' בעמלק מדור דור, כבר נתפרסמה ויצאה טבעה בעולם כל כך, עד כי כולם רוצים לזייף אותה.

היו ימים כשנגלה הקב"ה על בני עשו הרשע, ואמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתיב בה, אמר להם לא תרצח. אמרו זו היא ירושה שהורישנו אבינו, ועל חרבך תחיה. פשט דברים כהוייתן, שאינם מודים בלא תרצח. ואלו היום לא ימצא עוד שום עם בעולם שישב באופן כזה כתשובת זקניהם, אדרבא כולם יתנו את הסכמתם המלאה. לא רק על הלא תרצח שהוא שב ואל תעשה, אך גם על והאהבת לרעך כמוך, שהוא בקום עשה. ואם כי במעשה הם נוהגים גם היום כבני בניו של עשו, שמכריזים לשלום בפיהם ולבם הולך באבירות ובאכזריות נפלאה, להתקומם ולהתנפל עלינו. ועצמם זה על זה. אבל על כל פנים כבר יש נצחון מוסרי גדול לאין ערך להיהדות, שהכל רוצים לזייף את הלא תרצח, גם וכתתו חרבותם לאתים, והכל רוצים להצבע בצבעה הלבן המזהיר. **יודעים** אנו היטב שרוממות אל בגרונום מחד גיסא, וחרב פיפיות בידם מאידך גיסא. אבל יכולנו וכבשנו את הגרון, והוכחנו אותם. ר"ל, רז"ל הוכיחו את היושבי תבל על פראותם ואכזריותם, וסוף דבר שגם את הידים נכבוש.

סוף סוף נשמע כעת אצל כל העמים והלשונות המקולטרים, את הקול קול יעקב. הכל מדברים כעת על דברי שלום מוחלט, על דברי צדק ויושר, על דברי חסד ורחמים, על דברי אמת ומשפט, על דברי אהבה ואחוה בין הבריות. ואם כי לעת עתה הידים ידי עשו, הנה סוף הכבוד לבא, והידים בודאי תגדרנה אחרי הפה.

ועל האמת צריכים אנו להודות, כי גם אצלנו עדיין רחוקות הידים מהקול, והקול קול יעקב והידים ידי עשו נאמרו על יעקב גופא. שכחנו כי כתיב, ויהי ידיו אמונה עד בא השמש, ויהי קולו אמונה לא כתיב, אך ידיו. שכחנו כי יש אצלנו לא רק תפילין של ראש, אך גם תפילין של יד. ואותה הפרשה של קדש, כתובה לא רק בתפילין של ראש (חסרה כאן שורה שלא נכללה בדף הצילום, מ"ע) גם היד. אין אנו מסתפקים רק בקדושת המחשבה והדבור, אך זקוקים אנו לקדושת המעשה. ועל כן אם נרצה שישראל יגבר על כל העמלקות שבעולם, אז עלינו לעשות כמו שמצווה עלינו בתורתנו, והיה כאשר ירים משה ידו וגבר

זרח יעקב

ישראל. נרים את ידינו בריש גלי לפני כל העולם כלו, נראה לכל את הקדש של התפילין של יד שלנו, ואז ממילא וגבר ישראל.

זכר עמלק מתחת השמים, יתמו חטאים מן הארץ כתיב, ולא יתמו חוטאים. גם כתיב והשבתי חיה רעה מן הארץ. אומרים חז"ל, שיחיו ולא יזיקו. וגם בעמלק מדגשת התורה בעיקר את זכר עמלק, הלוחם הראשון בישראל. את זכר המלחמות, מצוה עלינו למחות מתחת השמים. כי העמלקות באה עכשו מתחת השמים, באה מעוטפת במלחמת מצוה. כל המלחמות המתרחשות מצפצפים מנהיגיהם שהם לשם שמים את זה עלינו למחות, עלינו לסתור את כל הטעמים שלהם שבהם טהרו את השרץ, ולהראות נגד כל, את השרץ בכל נוולתו ומרמתו, בכל השקוץ והתיעוב, בכל הסחי ומאוס שבו, למען יברחו הכל ממנו כמטחוי קשת. ואת זה אפשר לעשות על ידי והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל, מחר אנכי ניצב על ראש הגבעה. ומן עיקר העיקרים זה, עלינו לבלי להסיח דעת כי המחר שייך לנו, ולא להעמלקות. אם כעת כל עיר ועיר על תלה בנויה, ועיר האלקים מושפלת עד שאול תחתיה, אל נבוא לידי מרה שחורה לידי יאוש ח"ו, עוד המחר גדול, והוא יבוא אעפ"י שיתמהמה.

כעת הננו עומדים בתחתית ההר, אבל מחר תאמר היהדות, מחר אנכי ניצב על ראש הגבעה. נצב לשון הוה, לומר כי המחר כל כך ברור בעינינו, עד כי נחשב אצלנו להיות ממש.

ואם כי היום, רק קול נביאי הבעל נביאי השקר, נשמע מסוף העולם ועד סופו. וכל האומות משתחווים ונופלים לפניהם, וקוראים להם קדוש. אל נא יפול רוחנו מזה, כי שקר אין לו רגלים, ומשה ראש נביאי אמת, יצעק עוד היום באזנונו בקול חוצב להבות אש, בקול שובר ארזים, מחר אנכי ניצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידי. וממטה אלקים זה יברחו כל נביאי השקר כעכברים ובאו במערות צורים, מפני פחד ה' ומהדר גאוונו, בקומו לערוץ הארץ (ישעיה ב, יט). רק מעט סבלנות דרושה לנו, ומחר יהיה האות הזה, לא תשכח. הלא תשכח של עמלק, מזכיר לנו עוד פסוק אחר שהוזהרנו עליו לבל לשכחו אף רגע אחד, זהו אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני.

דרוש יז

עיקרי האמונה היהודית, אמונה ופילוסופיה, ההבדל בין עם ישראל לגויים, הגויים מקיזים דמם של בני אדם. ועם ישראל שופך דם האלילים ואינו נוגע באדם לרעה.

**

רבותי, ידוע לכל הי"ג עיקרים הרמב"ם ז"ל, והעיקר הא' הוא "אני מאמין באמונה שלימה שהבורא ית' הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". בהעיקר הזה מדגיש הרמב"ם, את מה שהרבה לבאר באריכות בספרו מורה נבוכים, "כי לא רק שאנו מחוייבים להאמין במציאות אלהים, אך גם בחידוש העולם", זה "בורא ומנהיג".

אנו רואים בספרו מורה נבוכים הנ"ל, כמה התעקש כנגד אריסטו, בענין חידוש העולם, בעקשנות יהודית נמרצה ולא נתן לו בזה אף כחוט השערה.

הרמב"ם שהיה בעל שלטון השכל, מבאר את התנגדותו היתירה לאריסטו, בנוגע לקדמות העולם ג"כ, עפ"י דרכו הוא, עפ"י דרך השכל, ואומר "דע כי אין בריחתנו מן המאמר בקדמות העולם מפני הכתובים, כי אין הכתובים המביאים על חידוש העולם יותר מן הכתובים המורים היות השם גשם. והיינו יכולים יותר לפרש הפסוקים ההם, ולהעמיד קדמות העולם, כמו שפירשנו הכתובים והרחקנו היותו ית' גשם". והוא לא עשה זאת, ולמה? מפני שהיות השם בלתי גוף, יתחייב במופת שאינו גוף, ושמקרה הגוף לא ישיגהו, כמו שאין ספק במציאות השמש ואורו, לעינים שיראוהו, וקדמות העולם, לא התבאר במופת ואין צריך שיודחו הכתובים מפשטם בחידוש העולם. מדבריו נראה, כי נצח הרגש, רגש היהדות את השכל שבו. ולו גם היו לו מופתים נאמנים על קדמות העולם, היה דוחה את המופתים האלה מפני מופתיו של משה רבינו עליו השלום.

והסבה השניה שנתן להתנגדותו לאריסטו בזה, נראית לנו כי היא העיקרית, והוא מפני שהנחתנו שהשם בלתי גשם, לא יסתיר לנו דבר מיסודי התורה. אבל אמונת הקדמות, הנה היא סותרת הדת למעייין בה. ודע כי עם האמנת חידוש העולם תהיה התורה אפשרית, ותפול ותבטל כל שאלה שתפול בזה הענין. עד

זרח יעקב

אם יאמר למה שם נבואה בזה ולא נתנה לזולתו, ולמה נתן השם תורתו לאומה מיוחדת ולא נתנה לאומה אחרת, ולמה נתנה בזה הזמן ולא לפניו ולא לאחריו, ולמה ציוה באלו המצות והזהיר באלו האזהרות וכו', יהיה מענה אלו השאלות כולם "כן רצה" או "כן גזרה חכמתו", כמו שהמציא את העולם כשרצה על זאת הצורה, ולא נדע רצונו בזה. ובאופן כזה אפשר לפטור את כל הנבוכים במאמר קצר וקל, "אני ה' ואין לך רשות להרהר אחרי".

וכדי לסתור סתירה מוחלטת את המופתים על דבר קדמות העולם, הוא משתמש במשל נמרץ, מ"איש שלם במדע שמתה אמו אחרי שהניקתו חדשים" והוא לא ראה כלל אותה ולא נקבה משאר בעלי חיים, וכשמספרים לו באיזה אופן נולד הוא וכל שאר בעלי חיים אשר על פני האדמה, הוא שואל הרבה קושיות חמורות מאד. היתכן הדבר, הלא כל איש כשתכלה ממנו הנשימה קצת שעה ימות, וכל איש ממנו אם לא יאכל המזון בפיו וישתה המים, בימים מועטים ימות בלי ספק. ואיך ישאר חדשים האדם חי בבטן אמו. אמנם איש פקח לא יסתפק, מפני כי בעוד העובר ברחם אמו ימוץ מדם אמו המזון הנאות לו בלבד, ועל כן היו מותריו מועטים, ומושך בטבורו מאמו אויר ממוצע כפי צרכו. כי האויר יתמצע בלב אמו ועורקיה הדופקים, וימשוך אותו לאחר שיתמצע בהם, ולא יצטרך לנשימה, כי בבטן אמו לא יולדו בו אדים עשניים.

אך מי שאינו פיקח, לא יתפייס בתירוצים כאלה. והנמשל מובן מאליו, כי אי אפשר להביא ראיה מטבע המציאות הנראה בחוש, על הבלתי נראה, על המה לפניו ומה לאחור. וע"י זה, הוא ביטל את כל מופתי הפילוסופיא, בכל מה שהביאו לראיה על מה שלפני הטבע ולאחר הטבע.

כי באמת במשל הזה, כבר הניח הרמב"ם את אבן השתיה להפילוסופיא החדשה, שביטלה בטיסה אחת כל המגדלים הפורחים באויר של הפילוסופיא הישנה, שיטת אריסטו היוני. כי הרגיש הרמב"ם ז"ל בהרגשה חדה, כי השיטה של קדמות העולם, שוללת ממילא את כל רוח החיים שבדת, ולא לחנם העמיד את האני מאמין, שהבורא ית"ש הוא בורא ומנהיג, בראש העיקרים. כי באמת, זהו כללא, זהו יסוד היסודות ועיקר העיקרים, ואידך פירושא זיל גמור.

כי בהעיקר הנ"ל, כבר אנו מוצאים אח"כ בין השאר את שני העיקרים הללו, "אני מאמין באמונה שלימה שהבורא ית"ש יודע כל מעשה בני אדם וכל

זרח יעקב

מחשבותם. שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם." ואני מאמין באמונה שלימה, שהבורא ית"ש גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש למי שיעבור על מצותיו". שלכאורה יש סתירה גלויה ובולטת בין שני העיקרים הללו, זו היא הסתירה העתיקה בין ידיעה ובחירה, ואם הקב"ה יודע מקודם את כל מעשי בני אדם ומחשבותם, א"כ מדוע הוא גומל טוב ומעניש? הנה התירוץ על זה כבר ברור, שהקב"ה אינו יודע מדעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם, שהם ודעתם שנים. אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד, ואין דעתו של אדם יכולה להשיג ולמצוא דעתו של הבורא. כלומר בהנחתנו שהוא בורא ומנהיג לכל הברואים, כבר כללנו בזה כי הוא וידיעתו הם למעלה מהשגתנו, שנשתלשלה רק ממנו.

וזהו מה שפתח הרמב"ם את ספרו בדברים אלה, יסוד היסודות ושורש החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא מציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ. ומה שביניהם לא נמצא אלא מאמיתת המצאו. והוא שהתורה אמרה, אין עוד מלבדו. כלומר, אין שום מצוי אמת מלבדו. וממילא מובן, שידיעתנו היא ממין אחר לגמרי, וידיעת בני אדם גם אם יהיה חכם יותר משלמה המלך בשעתו, ויחיה ימי מתושלת, וישוב תמיד על החקירה והידיעה, לא ידע רק שאיננו יודע. וכבר פירשו רז"ל, את הכתוב בפ' יתרו, וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים. כי זה היה ההבדל בין העם הפשוט ובין משה רבינו, וירא העם המה דמו שהם רואים ויודעים, ומי שמדמה כך הוא רחוק מאד מאורחא דמהימנותא, וזהו ויעמדו מרחוק. אבל משה רבינו ידע שאיננו יודע, וזהו ומשה ניגש אל הערפל, במקום שאין העין שולטת, אשר שם האלהים. כי דוקא מי שיודע שאיננו יודע, הוא נגש אל האלהים, רק זה תופס ומשיג את האלהות כדבעי למעבד.

וזהו אולי המכוון בדברי השי"ת אל יעקב: ויאמר לו אלהים שמך יעקב, לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל יהיה שמך (בראשית לה, י). כי השי"ת יודע, כי תכלית הידיעה שלא נדע. וזהו שאמר לו, שמך יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב, שמי שמחזיק את עצמו בתור יעקב המורה על קטנות ושפלות, בדעת ובמעשים מי שיודע שאחרי כל השבע חכמות הוא רק תולעת יעקב ואין לו השגה יותר מבריה קלה, זהו דוקא בבחינת ישראל, בבחינת כי שרית עם אלהים. ומכלל הן אתה שומע לאו, שעל ידי שמחזיק את עצמו בבחינת ישראל, הוא איננו

זרח יעקב

גם בבחינת יעקב, כי כאמור תכלית הידיעה שלא נדע.

החקירה מעוטה קשה ורובה יפה, מי ששכלו קצר לחקור כל צרכו וטועם רק מעט מהחכמה, הוא עלול להיות מקצץ בנטיעות ולהחריב את הדעות, ולבוז את החכמות. אבל מי ששכלו בר וישר לחקור עמוק עמוק עד מקום שיד השכל האנושי מגעת, הוא בטוח כי יבוא סוף סוף להמסקנה של תכלית הידיעה, שלא נדע. וכבר אמר חכם אחר, שרק טעימה קלה משקוי המדע, מרחיק אותך מאלהים. אבל לגימות גדולות, להיפך מקרב אותך לאלהים. משל למי שראה בחייו רק כוס אחד של מים, והוא שותה ממנו עד גמירא. הוא מדמה בנפשו כי שתה את כל המים שבעולם. אבל מי שעומד אצל הים הגדול והנהרות הגדולים, גם אם ישתה מהם בלי הפוגות, הנו יודע כי לא החסיר מהם אף כמלא אצבע, והים לא נתקטן מזה אף במשהו. באופן שכל מי שחכמתו מרובה יותר מחברו, מכיר ומרגיש יותר בעמקו ורחבו של הים הגדול ותהום הנצח ובהאין סופיות, של מאריה דכולא עלמא, וממנו בא לתכלית הידיעה שלא נדע, עד כדי הרגשת האפסיות של עצמותו ויישותו.

ואם האיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, הלא זהו יען כי משה רבנו היה מבחר המין האנושי בכלל שלפניו, ולאחריו לא קם כמוהו. לכך העידה התורה שהוא היה עניו יותר מכל האדם אשר על פני האדמה. כלומר, שלא נמצא בכל המין האנושי בכל הדורות עניו כמוהו. כי הא בהא תליא, אם לא קם עוד נביא וחכם כמשה, ממילא לא קם עוד עניו ממשה.

ידיעתנו דומה לאיש שהיה מתבודד תמיד לדעת סודות הבריאה, והיאך נברא העולם ולמה נברא, והיה תמיד חושב בזה. ויהי היום וישכם בבוקר ללכת על שפת הנהר כמנהגו, מפני שהחכמים כשרוצים לחשוב בדברי חכמה יוצאים מחוץ לעיר (והולכים כדי שייגע הגוף כיגיעת הנפש). ויהי הוא הולך על שפת הנהר וחושב לדעת תכלית זה העולם, והיאך נברא ואם הוא מחודש או קדמון, ומה למטה ומה למעלה, ומה לפניו ומה לאחור. והנה איש עומד על שפת הנהר, ולפניו חפירה קטנה אשר לא תכיל מלא כד מים, ובידו כלי והנה ממלא הכלי מהנהר ומערה אותו אל החפירה. וירץ האיש לקראתו ויאמר לו מה המעשה אשר אתה עושה, ויאמר עלה בלבי, להכניס בתוך זו החפירה כל המים שעברו בנהר ושעתידין לעבור עד סוף העולם. אמר לו אין זה אלא שגעון גמור ודבר נמנע.

זרח יעקב

ויען האיש, יותר שגעון ויותר גמנע מה שאתה חושב לדעת. ועל כיוצא בזה נאמר, תמים תהיה עם ה' אלקיך. בכל זאת אין האדם בן חורין, ליפטר מהחקירה והעיון בעניני החכמה האלהית. ושלמה המלך עליו השלום אמר במשלי, אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה וכבוד.

וכבר האריכו גדולי הראשונים שלנו והאריות שבחבורה זו, כמו הרמב"ם ורבנו בחיי הדיין הספרדי, בספריהם מורה הנבוכים וחובת הלבבות, כי אין אנו יוצאים ידי חובתנו באמונה לבד, אך על כל אחד חיוב נוסף על זה לחקור על מציאות ה' ומהותו האמיתית, כפי השגתו וכח הכרתו. ומי שמתעצל בזה, דומה לחולה שהוא בקי בחוליו, ובדרך רפואתו סמך על הרופא שמרפא אותו בכל מיני רפואות, והוא מתעצל לעיין בחכמתו, לדעת אם הוא מתעסק בעניניו על דרך נכונה או לאו. וכבר חייבתנו התורה בזה, כמו שכתוב, וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים. ואמר דוד המלך ע"ה, ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו (דב"א כ"ח). ואמר, דעו כי ה' הוא האלהים. ואמר ירמיה (ט'), כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. ואמרה תורה, ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים.

ואינה דומה האמונה הבאה אחרי כל היגיעה והיסורין והמכאובים של החקירה והעיון והדעת, להאמונה של הפתי יאמין לכל דבר. כי להאמונה מסוג הראשון, יש רוח חיים ונשמה יתירה, הממלאת את כל מהותו ופנימיותו. זו היא אמונה שיש בה שירה ופיוט, עדינות ונעימות, אצילות ורוממות. מה שאין זאת בהאמונה מהסוג השני, זהו מעין ההברל בין מנוחה הבאה אחרי רוב עמל ויגיעה, בין מנוחה הבאה מתוך בטלה המביאה לידי שעמום.

ברם קודם החקירה, צריך להלביש את עצמו בהעיקרים הראשים של הרמב"ם ז"ל, שזכרנו, ואח"כ יחקור בשכלו עד מקום ששכלו מגיע. ועל זה מורים לנו התפילין, תפילין של יד הוא על יד השמאלית כנגד הלב, תפילין של ראש כנגד המוח. ללמדנו כי מקודם צריך להלביש את עצמו את אדרת האמונה שהוא כנגד הלב, ורק אח"כ יכול להשתמש בהכנגד המוח שלו, לחקור בשכלו היטב היטב, עד מקום ששכלו מגיע. וזהו שאמרנו חז"ל, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. תניא ר' אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש, המורה על מצות החקירה והידיעה.

זרח יעקב

אמנם התפילין מורים לנו ג"כ, כי השל ראש תלוי תמיד בהשל יד, כי אי אפשר לשאת אף רגע אחד את השל ראש בלי השל יד. כלומר שגם בשעת החקירה, אין להסיח דעת אף לרגע, כי בכל האופנים האמונה החזקה בלי שום פקפוק קל, הוא תנאי קודם למעשה. ובמצות התפילין, כל כחנו וגבורתנו ובתורה ה' חכמתנו ותפארתנו, לעיני כל העמים אשר על פני האדמה.

זוהי תורת משה רבינו ע"ה, יען כי זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, הסכימו כל העולם שהיא מאת השי"ת. ושאר נמוסי העמים, סדרו אותם חכמיהם ומנהיגיהם כפי המועיל להם, וכפי הזמן והדעות. והם משתדלים לדמות נימוסיהם לתורתנו, ולקרב מעשיהם למעשיה. כמו העושה תבנית דומה לתבנית אדם, משתדל בכל כחו שיהיה דומה לתבנית אדם.

וראיה ברורה ומופת חותך, הנה התנ"ך שלנו, ספר הספרים, קדש קדשים, נקרא גם היום באותם המלות והאותיות דוקא, כפי שיצאו מפי הנביאים, בפי מליונים ועשרות מליונים בני אדם, בכל קצוי תבל. ויש לנו לדעת, כי יש דברים נעלמו בתורה, לא יוכל החכם לרדת לעומקם, כ"ש זולתו. כן דברי רז"ל, כונת דבריהם לא תודע בתחילת מחשבה, אלא אחר העיון וחקירה רבה. והמשל על זה בשני בני אדם שהיו הולכים בדרך וישבו לאכול לחם על שפת הנהר. והיו ביד אחד ג' ככרות, וביד האחד שתיים. ויעבור עליהם אדם ויאמרו לו שיאכל עמם, ויאכל. ולאחר שגמרו אכילתו, קם האיש והשליך ביניהם ה' דינרים, ויאמר חלקו אותם ביושר והלך לו. ויריבו האנשים על זה, בעל השתי ככרות אומר תקח אתה השני דינרים וחצי ואני הב' דינרים וחצי, כי כן אמר שנחלוק אותם ביושר. ובעל הג' ככרות אומר, אני אקח הג' ואתה הב'. עד שנצטרכו ללכת לפני הדיין שישפוט ביניהם, וכאשר הגידו לו הדבר שפט שיקח בעל השתי ככרות דינר אחד, ובעל הג' ארבעה דינרים. וזה המשפט הוא משפט אמת, משפט יושר למעיין ומעמיק בדברי חכמה. כן הוא בדברים הנעלמים בתורה, ועל זה אמר דוד המלך עליו השלום, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

ספר התנ"ך שלנו, נדפס בכל שנה ושנה במיליונים של אכסמפלרים, בכל הלשונות שבעולם. מי אינו רואה בזה שאצבע אלהים היא. ואי אפשר לשום ילוד אשה אף אם יהיה חכם היותר גדול בעולם, לחקות את דברי הנביאים אף במשהו מן המשהו. והשמים והארץ מעידים הם שהתורה מן השמים. כמ"ש, שדרש אותם

זרח יעקב

משה ואמר, האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. והארץ וכל יושביה ממזרח וממערב מצפון ומדרום, השחורים והלבנים, האדומים והצהובים, הלא כלם מעידים על קול ה' החוצב להבות אש, על התורה שהיא תורת האמת. ואם נשמע היום שיש איזה נביאי השקר הכופרים בתורת משה, עוד יבוא היום ונשמע עוד קולו של משה רבנו, ראש נביאי האמת, בקול חוצב להבות אש, בקול שובר ארזים, מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידי. וממטה זה יברחו כל נביאי השקר, רק מעט סבלנות דרושה לנו, ומחר יהיה האות הזה.

עלינו לזכור, כי לא רק תפילין של ראש יש אצלנו, אך גם תפילין של יד. ואותה הפרשה של קדש, כתובה לא רק בתפילין של ראש אך גם בשל יד. ללמדנו, כי אין אנו יוצאים בקדושת הראש, אך אנו זקוקים גם לקדושת היד. אין אנו מסתפקים רק בקדושת המחשבה והדבור, אך זקוקים אנו לקדושת המעשה. נרים את ידינו בריש גלי לפני כל העולם כלו, נראה לכל גם את הקדש של ראש והקדש של יד שלנו, והמחר של משה יבוא, אעפ"י שיתמהמה חכה לו. עלינו לזכור, שאחרי הקור בא החום, ואחרי הזרע בא הקציר. ועוד יבוא החום שלנו, אחרי הקור של אלפים שנה, ויקויים בנו מקרא שכתוב, הזורעים בדמעה ברנה יקצורו. יראו עינינו וישמח לבנו, אמן.

קדושת התורה והמצות, השפיעה עלינו והאירה את מחשבתנו, ועשתה אותנו לעם רוחני המבקש בכל דבר את הרוחני המוחלט שבו, ונותן לו להרוח את משפט הבכורה. כי האמונה בחידוש העולם, מושרשת בקרבנו אגב אורחא. את היתרון שיש להרוח על החומר, כי הראשון הרוח הוא המחולל והמוליד על השני החומר, שרק ע"י הראשון נעשה יש מאין, ולא היה כאמור מעולם חומר קדמון אך ורק רוח קדמון.

יצא לנו מכל האמור, כי יסוד היסודות ועיקר העיקרים, להאמין שיש בורא לעולם, הוא אחד והמציא וממציא כל הנבראים מאין. ולהאמין כי העולם מחודש ואינו קדמון, כמו שאומרים הכופרים. ושהוא ית' משרה הנבואה על הנביא, והוא שלוחו להודיע לבני אדם רצונו. ומשנה הטבע על ידו, ועושה מופתים. ולהאמין השארת הנפש אחר הפרדה מהגוף, והעונש והשכר.

כי אמנם העיקר של חידוש העולם, הוא בעיקרו חידוש מקורי של היהדות. כי זולתה גם האלילות גם הפילוסופיא עבדו מקודם לחומר קדמון. הראשונה, עבדה

זרח יעקב

לזה בעבודה זרה ממש, ע"י השתחוויה לעץ ולאבן. והשניה, ע"י מופתיה הפילוסופים.

ואחת היא היהדות, שלא ידעה ולא חפצה מעולם לדעת משום חומר קדמון, אך ורק מרוח קדמון, שכל החומר אצלו רק כחומר ביד היוצר.

משה ואהרן, הביאו מהפכה חדשה בישראל, מהפכה מעברות לחרות, מאפילה לאורה, משעבוד לגאולה. והקב"ה בעצמו פונה לבני ישראל ואומר להם, אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מבית עבדים. עבדי הם, ולא עבדים לעבדים. עבדים לאלהי העולם, ולא עבדים לנבראים נשחתים. וסוף סוף הסכימו העם לקבל את האמונה והתורה, ולומר על זה נעשה ונשמע. והמה היו הראשונים, שהכריזו על האמונה הזו בעת שהעולם היה משוקע בישן, באיליות. והמה באו לעקור את הישן, והכריזו על בורא יחיד ומיוחד, זה אלי ואנוהו.

זהו מה שמלמדת אותנו התורה היותר נושנה שבתבל, שבמשך ימיה הארוכים, לא אחת היה עליה להלחם עם רוחות חדשות, שנשבו בכל המחנות. שבאופן ישר או בלתי ישר, פגעו בה לרעה. ובכל זאת היא מתקיימת עד היום הזה. הוא רק בשביל זה, שהיהדות והתורה איננו רק ישן אצלנו, אך גם חדש. כי יש לה כח קליטה מיוחדת, לקלוט בקרבה את כל החדשות המתרחשות אצלנו, להוציא מהן את נצוצות הקדושה, לקבל בקרבה את התוך, אם רק יש להן כאלה, ולזרוק את הקליפות. דוקא אם יש בהם דבר המתאים עפ"י התורה והיהדות, ואינו מבטל ח"ו אפילו אות אחת ממנה או ממצותיה.

וזה שכתב הרמב"ם, אחד מהי"ג עקרים הנז', אני מאמין באמונה שלמה, שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו. מלמדת אותנו שנבטל את העבודה הזרה מהעולם, כמו שעשו אבותינו שהיו במצרים, המצריים שחטו את הילדים שלנו, ואנו שחטנו את הכבשים, האלילים שלהם. ומי נצח את מי, הם ספו תמו ואנחנו חיים וקיימים עד היום הזה. והמלחמה הזו שלוחמת היהדות עם כל האלילים השונים, נמשכת עד היום הזה. נבוכדנצר ונבוזראדן מחד גיסא, וישראל מחד גיסא. הראשון, שחטו ברעש ובהמולה גדולה את בני ציון היקרים המסולאים בפז, ואנו שחטנו בהשקט ובצנעא את העבודה הזרה שלהם, המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעורר.

זאת אומרת, שבעוד כל האומות עוסקות בשחיטת בני אדם, במלחמתם זו עם זו,

זרח יעקב

הנה אנחנו עוסקים בשחיטת אלילים. שחיטת בן אדם, הוא אכזריות נוראה שאין לה כפרה. ושוּפך דם האדם באדם, דמו ישפך. אכן שחיטת אליל, איננה אכזריות. בקיצור, הננו אומרים לכל הפראים והאכזרים, שידיהם דמים מלאים - דמי ישראל, להוי ידוע לכם, כי אנחנו לא נמוד לכם מדה כנגד מדה, לא נגענו לרעה באנשים ולא נגע בהם גם לעתיד. אבל את המוטל עלינו נעשה, את המלחמה עם האלילים.

זהו תפקידו של אליהו הנביא שלנו, שיבוא לפני בו יום ה' הגדול והנורא. שאז ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. זהו אליהו הקנאי ונוקם קנאת ה' צבאות, השופך את חמתו על כל הבעלים והאלילים השונים, על כל נביאי השקר וקוסמי הכזב. זהו אליהו, שאינו מבין כלל איך יתכן להיות פוסח על שתי הסעיפים. זהו אליהו שצעק בקול גדול נגד כל נביאי הבעל, ה' הוא האלהים, ה' הוא האלהים.

דרוש יח

למען השלום והאחדות בקהילה, במיוחד בימי צרה ומצוקה,
שעה שקהילות יהודיות באירופה מובלים לשמד
על ידי הנאצים ימח שמם וזכרם.

**

רוד המלך עליו השלום אמר, אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי, עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. דרשו במדרש, הרים הם גדולים נשיאי ישראל, שאין לך חטא הדור שאינו מהם. כדכתיב, אשר נשיא יחטא. וכן הוא אומר, שמעו הרים את ריב ה'.

אם כן לפי דברי המד' הנה, מה יעשו שאר העם אשר היצה"ר גובר עליהם. אם גם ראשי העם ונשיאי ישראל, גם הם פקו פליליה וחטאו. וכן אמרו בזוהר, ראשי עמא דאתקן כולי עמא אתקן.

ועתה הזמן גורם, מי הדיין הגדול והנורא, האלה שנעדרו כמה וכמה אלפים ורבבות מאחינו בית ישראל שעבר עליהם כעס האויב האכזרי, והנשארים גוועים

זרח יעקב

ברעב. וה' הפגיע במ חרב ורעב ושור ושב, לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על הרוגיהם. אוי לנו שכך עלתה בימינו, לן יאות למבכי על טף ונשים ובחורים היקרים, המסולאים בפנ. ועל נשיאי ישראל, האמונים עלי תולע. הידועים ומפורסמים בכל העולם, גודלם וכבודם. על הריגת הקדושים והחסידים, הנודעים ומפורסמים בעולם החסידות, בקדושה ובטהרה.

ומיום ליום מתגברים ומתרבים עלינו צרות רבות ורעות, אויבינו ושונאינו אפפנו סבבנו. גזרו עלינו פורעניות קשות, רעות ומגונות. קם עלינו האויב בחמת אפו, ואמר לכלותינו. ארור, אומר ועושה, הוא מכלה את כל הנופלים תחת ידו, גזול ממונם ונכסיהם, ממית אותם במיתות משונות, בורר להם מיתות גסות ומנוולות. גם במדינות אחרות לא הונח לנו, האויב הזה חורש עלינו רעות, מכריח את כל היקום להתקומם עלינו. מי לידינו יתקע, כי גם באותן המדינות אשר עוד אינם מתחשבים בנו לא תהפך הקערה על פיה. היש לנו עוד תקוה בין הגוים, שה פזורה בין שבעים זאבים. כל כדור הארץ בוער תחת רגלינו, במה נבטח ועל מי נבטח. עלינו מתאים דברי המשורר, מאין יבוא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. ובכן אין לנו להשען, אלא על אבינו שבשמים. ובמקום שיש לנו להתאסף כולנו פעם אחת בשבוע בבתי כנסיות לשפוך שיחנו לפני ה', שירחם על העולם ועל אחינו בית ישראל, אנו מתאספים ומפנים עצמינו ודעתנו לדברים המגבירים כח השטן האויב והמקטרג עלינו.

תם מה הוא אומר, עומד ושואל שאלת השאלות של האומה הישראלית, שאלת הגלות והגאולה, שכלה קציר ועבר קיץ ואנחנו לא נושענו. והנה הגואל עובר ואומר אל התם, הירא ומאמין. האומה הישראלית מלאה מצות ומעשים טובים תורה ועבודה, אוחזים פינה עליונה במחניה. אך פקח נא שכלך הטהור וראה מי מעכב, וישא התם את עיני שכלו וירא את השטן הולך במחנות ישראל, ומסית ומדיח ומטיל את רעל הפירוד, ומכה את היהדות לרסיסים, ויאמר זוהי מארה שאינה כתובה בתורה. הטא זה היה ראוי להתרחק ממנו ומבלי לעשותו מחמת הגלות, אלא שהשטן המרקד בינינו ונולד עמנו מבטן ומלידה, והשתלט בנפשנו שלטון בלי מצרים. והשטן הזה הולך בין כולנו, חטא זה אין אף אחד גקי ובר ממנו. השטן הזה מראה פנים כהלכה, שכל אחד מצדיק את עצמו בטענות וראיות של הבל. השטן הזה מטיל ארס ומרעיל את לבותינו, ומפריד בין אחים. זה הוא

זרח יעקב

העוכר את ישראל, ומאריך הגלות ומכביד עולו עלינו. הוא הגורם לירידת נפשנו ומצב רוחניותינו לדיוטא התחתונה, הוא הגורם לדור החדש שהולך וטומע בארבעים ותשעה שערי טומאה. ועינינו רואות וכלות אליהם, ואין בידינו למושכם אל היהדות. כי נעשית זרה אליהם, בראותם אבותם שונאים זה את זה כל אחד מדבר בגנות חברו. ומתעטפים בטלית האהבה, ולבם לא נכון עמם. זהו הגורם כח בטול התורה וחילול ה', חלילה.

אחה, יודעים אנו כי מכת הפירוד היא קלה מאד, ונוחה מאד אבל כמה קשים תוצאותיה, אין אנו רואים מתחילה מה שיהיה סוף המעשה. כי נעשים אנו כשיכורים, מיין הרקח של הפירוד. אחה שאין מי שידאג על העתיד, כל אחד דואג בעד עצמו וכבודו, זהו כח המושך, שבו קרוב אדם אצל עצמו. רבים וכן שלמים נקשו בו ונלכדו. קשה להעריך במדה הראויה מה שגרם בנו השיכרון הזה. כובד הגלות, אשר בעוה"ר אזלת יד ואפס עצור ועזוב. גורם שראוי לנו להתקרב זה לזה ולתקוע עצמנו על סודה הגדול של תורה הקדושה, ואהבת לרעך כמוך. שזהו העיקר הגדול של התורה כולה. זהו עיקר העיקרים ויסוד היסודות, זהו יחוד האמיתי של הקב"ה וישראל והתורה, זו היא דרך הרצויה לפני ה', ואין שום אדם בן חורין ליפטר ממנה.

אין זה פטוט דברים, כי אם תורה גדולה הכתובה והמסורה. ודרך היחידה והקדושה, דרך היהדות. אין אחד מבני ישראל, מזרע עמלק או מסיעת היטלער הארור, לשמור עליו איבה ושנאה, שאינה לרוח התורה. כולנו אחים, בנים למקום. ואסור לשנוא ולדבר לשון הרע על בניו של הקב"ה. ובפרט כעת עתה, שהצרות והתמרורים והזעזועים העוברים על העולם כלו, ובפרט על אחינו בני ישראל, חייבים אנו למחול על עלבוננו ולרדוף אחר השלום.

הוי, ארכו הדברים ועדין לא נתעוררנו משינת האיולת המכאיבה ביותר, ופוצעת את לבנו. יודעים אנו כי יום יבוא ויכירו בצדקת דברינו, ואולם דוה לבנו על שהכרה זו תאחר חלילה את בואה, ובינתיים יגדל החורבן בעטיו של הפירוד, על אחת שבע. כי הגסות ועמי הארצות, כבר באו והשתלטו במחנינו.

לכן חוב על כל אחד ואחד להכיר בשגיאה גדולה, וישוב בתשובה שלמה אל שורת האחדות ודרך השלום. ושלום וברכה טובה, יחולו על ראשיכם ועל בניכם, מאת ה' אלקי עולם. ובזכות האחדות והשלום יאמר די לצרות עם ישראל, ויוציאונו

זרח יעקב

מאפילה לאור גדול, ויקויים בנו דברי הנביא ישעיה, ישראל נושע בה' תשועת
עולמים, אמן.

דרוש יט

שואת יהדות אירופה-הספר על הפרעות שנעשים ביהודים על ידי הגרמנים.
הגורם לכך חטא שנאת אחים ופירוד הלבבות

**

ירמיה הנביא קונן על תפארת ישראל שנפל, הנה קול שועת בת עמי מארץ
מרחקים, ה' אין בציון, אם מלכה אין בה, מדוע הכעיסוני בפסיליהם בהבלי נכר.
עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו. הצרי אין בגלעד, אם רופא אין שם. כי
מדוע לא עלתה ארוכת בתי עמי. מי יתן ראשי מים, ועיני מקור דמעה, ואבכה
יומם את חללי בת עמי. על שבר בת עמי, השברתי קדרתי, שמה החזיקתני. אוי
לי על שברי, נחלה מכותי, ואני אמרתי אך זה חלי ואשאנו. קול שמועה הנה באה,
ורעש גדול מארץ צפון, לשום את ערי יהודה שממה מעון תנים.

תנו לה' אלהיכם כבוד, בטרם יחשיך ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף, וקויתם
לאור ושמה לצלמות ישית לערפל. ואם לא תשמעוה. במסתרים תבכה נפשי,
מפני גוה. ודמע תדמע ותרד עיני דמעה, כי נשבה עדר ה'. כי שבר גדול נשברה
בת עמי, מכה נחלה מאד, חללי חרב ותחלואי רעה. המאוס מאסת את יהודה, אם
בציון געלה נפשך. מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא, קוה לשלום ואין טוב ולעת
מרפא והנה בעתה. ידענו ה' רשענו, עון אבותינו כי חטאנו לך, אל תנאץ למען
שמך אל תנבל כסא כבודך, זכור אל תפר בריתך אתנו. מקוה ישראל, מושיעו
בעת צרה. למה תהיה כגר בארץ, וכאורח נטה ללון. למה תהיה כאיש נדהם,
כגבור לא יוכל להושיע. ואתה בקרבנו ה', ושמך עלינו נקרא אל תניחנו. יסרני ה',
אך במשפט אל באפך פן תמעיטני, שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך, ועל
משפחות אשר בשמך לא קראו, כי אכלו את יעקב ואכלוהו ויכלוהו, ואת נהו
השמו.

זרח יעקב

והנה בשעה זאת, יש לנו וחובה עלינו, לעורר קינה ואנינות, על קול שועת בת עמי ממרחק, שבא עליהם גוי עז פנים, גוי אכזרי, אשר לא ידע רחם. גם אנחנו נשאל כירמיה בשפתו, למה נהיתה כזאת, הו' אין בציון, האם אין בישראל, שערי ציון שערים המצויינים בהלכה. האם מלכה אין בה, האם אין בישראל העובדים את ה' בכל לבב ובכל נפש. ובאמת אין במה לקונן ולהעריך שבר עם ישראל, אין משל לשברך, אין דבר דומה להשפלת חמדת עם סגולה, אומה קדושה וטהורה, חמדת ישראל שהיתה כלילת יופי, נעשית לשמה ושאייה, מקום אשר היו נותנים תוקף של הלכה, מקום נהרי נחלי יאורי תורה והמדע. מקומות אשר היו מלאים מצות וצדקות, ועושים חסד זה עם זה ואפי' עם הנכרים.

כל אלה הגבורים עם ה', אלפים ורבבות נפלו בחרב אכזרים. לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על הרוגיהם. מי יתנני מלון אורחים, להשתטח על קברותם, ולישק עפר קודשם, מקום אשר נשפך דם הטהורים האלה, החפים מבלי פשע, ומנוקים מכל עון אשמה ורשע. אי אפשר לדבר ולהעריך, את מעלתם וגדולתם. ובכן אין לנו להתעצל מלהספיד על חרבן גדול כזה, על דברי צרות גדולות. וחלילה לנו לימנע אף רגע אחד, מבלי להצטער עליהם. אשר בא המשחית, מנאץ ומחרף את ה'. בא עליהם, בקרדומות וגרון על צוארם. אחרי אשר גזל וחמס כל אשר להם, טבח ולא חמל כל מחמדי עין. והנשארים השליך בשדות, בעירום וברעב, ובצמא ובחוסר כל.

אנחנו פה יושבים לבטח, אוכלים למעדנים, שמחים וטובי לב. ואחינו בני ישראל עצמינו ובשרינו, יושבים ברעה גדולה, צרה ומצוקה, רעה שלא היתה מעולם. אוי לנו שכך עלתה בימינו, במה נבטח ועל מי נבטח. מאין יבוא עזרי, עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. ובכן אין לנו להשען, אלא על אבינו שבשמים. ובמקום שיש לנו להתאסף כולנו, פעם אחת בשבוע כנסיות, לשפוך שיחנו לפני ה', שירחם על העולם ועל אחינו בני ישראל. אנו מתאספים, ומפנים עצמינו ודעתנו, לדברים המגבירים כח השטן האויב והמקטרג עלינו.

תם מה הוא אומר, עומד ושואל שאלת השאלות. של האומה הישראלית, שאלת הגלות והצרות, שכלה קציר ועבר קיץ ואנחנו לא נושענו. והנה הגואל עובר ואומר אל התם, הירא ומאמין. האומה הישראלית מלאה מצות ומעשים טובים, תורה ועבודה, אוהזים פינה עליונה במחניה. אך פקה נא שכלך הטהור וראה, מי מעכב.

זרח יעקב

וישא התם את עיני שכלו, וירא את השטן הולך במחנות ישראל, ומסיח ומדיח, ומטיל את רעל הפירוד, ומכה את היהדות לרסיסים. ויאמר זוהי מארה, שאינה כתובה בתורה. חטא זה שהיה בעוכרנו, היה ראוי להתרחק ממנו, ומבלי לעשותו מחמת הגלות. אלא שהשטן המרקד בינינו, ונולד עמנו מבטן ומלידה, והשתלט בנפשנו, שלטון בלי מצרים. והשטן הזה, הולך בין כולנו. חטא זה, אין אף אחד נקי ובר ממנו.

השטן הזה מראה פנים כהלכה, שכל אחד מצדיק את עצמו, בטענות וראיות של הבל. השטן הזה מטיל ארס ומרעיל את לבותינו, ומפריד בין אחים. זה הוא העוכר את ישראל, ומאריך הגלות ומכביד עולו עלינו. הוא הגורם לירידת נפשנו, ומצא רוחניותנו לדיוטא התחתונה. הוא הגורם לדור החדש, שהולך וטומע במ"ט שערי טומאה. ועינינו רואות וכלות אליהם, ואין בידינו למושכם אל היהדות. כי נעשית זרה אליהם, בראותם אבותם שונאים זה את זה, וכל אחד מדבר בגנות חבירו, ומתעטפים בטלית האהבה, ולבם לא נכון עמם.

זהו הגורם כח בטול התורה וחילול ה', חס ושלום. יודעים כולנו כי מכת הפירוד קלה מאד, ונוחה מאד. אבל קשים תוצאותיו, אין אנו רואים מתחילה מה שיהיה סוף המעשה. כי נעשים אנו, כשיכורים מיין של הרקח של הפירוד. בני כת הפירוד אינם דואגים על העתיד, כ"א בעד עצמם וכבודם. זהו כח המושך, שבו קרוב אדם אצל עצמו, קשה להעריך במדה הראויה, שגורם לנו השיכרון הזה, כובד הגלות. אשר בעוונות הרבים, אזלת יד ואפס עצור ועזוב, גורם לנו להתקרב זל"ז. לתקוע עצמינו על יסודה הגדול של התו', ואהבת לרעך כמוך, שזהו העיקר הגדול של התו' כולה.

זהו עיקר העיקרים ויסוד היסודות, זהו יחוד האמיתי של הקב"ה וישראל והתו'. זוהי דרך הרצויה לפני ה', ואין שום בן אדם בן חורין ליפטר ממנה. זוהי דרך התו' הקדושה, דרך היהדות. אסור לדבר ולשנוא שום אחד מבני ישראל, ולשמור עליו איבה ושנאה. כולנו אחים, בנים למקום, ואסור לדבר לשון הרע על בניו של הקב"ה, ובפרט כעת עתה, שהצרות והתמרורים והעזוועים העוברים על העולם כולו, ובפרט על אחינו בני ישראל, חייבים כולנו למחול על עלבוננו ולרדוף אחר השלום, אולי ה' יחוס וירחם.

דרוש כ

לשואת יהודי אירופה על ידי החיה הנאצית ימש"ו

**

וישלחו את כתנת הפסים ויביאו אל אביהם, ויאמרו זאת מצאנו. הכר
נא, הכתונת בנך היא אם לא. ויכירה ויאמר כתונת בני, חיה רעה
אכלתהו טרוף טורף יוסף.

ודוד המלך התפלל: אל תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל תעזבני (תהילים).
ועתה אשר באה השמועה המבהילה לאזנינו, כי האויב צר הצורר ימח שמו, מאבד
את כל ישראל אשר תחת ידו. חובה עלינו להתאונן ולומר, אוי נא לי כי עיפה
נפשי להורגים. צרות גדולות השתרגו עלו עלינו, צרות היותר קשים ומרים,
תכופות ורצופות, נוראים ואיומים. אשר באו ובאים בכל יום ובכל שעה, מבול של
צרות ופגעים, והנשארים בחיים צפויים בכל רגע לכליון. חייהם תלויים להם
מנגד, ואינם מאמינים אף רגע אחד בחייהם. השמועות האיומות המבהילות
יאחזונו פלצות, ושערת ראשנו תסומר.

אלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה, מאי דאיתא במ"ר איכה. בשעה שחרב בית
המקדש בא אברהם לפני הקב"ה ממרט זקנו ותולש שערות ראשו, ומכה את פניו
וקורע את בגדיו, ואפר על ראשו. והיה מהלך בבית המקדש וסופד וצועק. אמר
לפני הקב"ה מפני מה נשתניתי מכל אומה ולשון, שבאתי לידי בושה וכלימה
זאת. כיון שראוהו מלאכי השרת, אף הם קשרו הספד שורות שורות. ואומרים
נשמו מסלות, שבת עובר אורח. המאוס מאסת את יהודה, אם בציון געלה נפשך.
באותה שעה נזקק הקב"ה למלאכי השרת, אמר להם, מה לכם קושרין הספד,
אמרו לפניו רבונו של עולם, מפני מה אברהם אוהבך שבא לביתך וספד ובכה,
מפני מה לא השגחת עליו. אמר להם מה לידידי בביתי. אמר אברהם רבונו של
עולם, מפני מה הגלית את בני ומסרתן בידי האומות והרגום בכל מיתות משונות,
והחרבת את בית המקדש, מקום שהעליתי את יצחק בני עולה לפניך. אמר לו
הקב"ה לאברהם, בניך חטאו ועברו על כל התורה. אמר אברהם רבונו של עולם,

זרח יעקב

למאה שנה נתת לי בן, וכשעמד על דעתו והיה בחור בן שלשים ושבע שנים, אמרת לי העלהו עולה לפני, ונעשיתי עליו כאזורי ולא רחמתי עליו, אלא אני בעצמי כפתתי אותו, ולא תזכור לי זאת ולא תרחם על בני.

אמנם אנו מוציאים בהיסטוריה שלנו, דבר מחריד יותר מנסיון העקידה. והוא מה שכתוב שם במדרש רבה איכה, על פסוק כי עליך הורגנו כל היום, מעשה במרים בת נחתום שנשבית היא ושבעה בניה. נטלן קיסר ונתנן לגו מן שבע קנקלין (חדרים). הביא את הראשון ואמר לו השתחוה לצלם, אמר לו ח"ו, שכך כתוב בתורתנו, אנכי ה' אלקיך. מיד הוציאו והרגו. הב' אמר כתוב בתורה לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, והרגו. הג' אמר, כי לא תשתחוה לאל אחר, והרגו. הד' אמר, זובח לאלהים יחרם. הה' אמר, שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. הו' אמר, כי ה' אלקיך בקרבך אל גדול ונורא, והרגו. הז' והוא הקטן, אמר כתוב בתורתנו וידעת היום והשכות אל לבבך, כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ולא עוד אלא שנשבענו לאלקינו, שאין אנו ממירין אותו באל אחר, שנא' את ה' האמרת היום. והוא נשבע לנו שאין ממירנו באומה אחרת, שנא' וה' האמירך היום וכו'. מיד גזר עליו להורגו, אמרה לו אמו בחיי ראשך קיסר, תנה את בני ואחבקהו ואנשקהו. נתנוהו לה והיתה בוכה ומחבקתו ומנשקתו. אמרה לו בחיי ראשך קיסר, הרגני תחלה ואח"כ הרגהו. אמר לה קיסר, כתיב בתורתכם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. אמרה לו שוטה, קיימת כל המצות ולא נשאר לך אלא זאת בלבד. מיד צוה עליו להורגו, נפלה אמו עליו והיתה מחבקתו ומנשקתו, ואמרה לו בני, לך אצל אברהם אביכם ואמור לו, כך אמרה אמי, אל תזוח דעתך עליך ותאמר, בניתי מזבח והעליתי את יצחק בני, הרי אמנו בנתה שבעה מזבחות והעלתה שבעה בנים ביום אחד. אתה נסיון, ואני מעשה. עד שהיתה נופלת עליו ובוכה ומחבקתו ומנשקתו, גזר עליו והרגוהו. עליה ועליהם כתיב, כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. לאחר ימים נשתטית אמם, ונפלה מן הגג ומתה. ורוח הקודש צווחת ואומרת, על אלה אני בוכיה.

זאת אומרת, שלמרות כל הגזרות של האויבים והצוררים של אותו הזמן, נשארו כל בני עמנו נאמנים לה' ולתורתו. זקנים וזקנות צעירים וצעירות, בחרו במות מהכנע לתעותעי הצוררים, להסירם מדתם. זכרונות ימי עמנו, כתובים בדם ואש ותימרות עשן. מי אינו יודע הסיפור על עשרה הרוגי מלוכה, ובפרט רבי עקיבא

זרח יעקב

שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה, נחרץ עליו משפט מות אכזרי, אשר לא נשמע כמוהו, סרקו את בשרו במסרקות של ברזל. ר' חנינא בן תרדיון חמיו של רבי מאיר בעל הנס, נדון לשריפה, על שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ללמדם תורה ומוסר. הביאוהו וכרכוהו בספר תורה והקיפוהו בחבילי זמורות שרויים במים והציתו בו את האש. והביאו ספוגין שרויים במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו במהרה.

מי יוכל לספור ולספר, מה שקרה לעם ישראל במשך ימי הגלות הארוכה. מקרים נוראים, אשר הרסו עד היסוד את מעמד היהודים במדינות שונות. קהילות גדולות ומצויינות, נתקו ונחתכו מישראל, על ידי המונים המונים בכל ערי אירופה. אנשים ריקים ופוחזים, אנשי בליעל אשר הקיאה אותם החברה האנושית. ואשר עיקר שאיפתם היתה, גנוב ורצוח ולעשות כל תועבה. אנשים כאלה כנאצים הצוררים אשר בימינו, מקולקלים שבמקולקלים, מנוולים שבמנוולים, חיות טורפות בצורת בני אדם.

ועתה מה נענה ומה נאמר, אין לנו פה לדבר ואין אנו יכולים לשער ולחשוב ולספר החורבן הנורא, שבא על אחינו באירופא. קהילות גדולות שבאלמאניא היו הקורבנות הראשונים בהריגות אכזריות, שהיו למעלה מן הטבע. טרגדיות מבהילות, מרגיזות ומרעישות את הנפש עד היסוד. הרבה מאנשי מעלה בחרו לשלוח יד בעצמם, מלנפול ביד אוביהם עזי הנפש. ובכל הערים אשר לכדו האויבים הנאצים הארורים, הרבו חללי ישראל, בכל המקומות ובכל הקהילות. ומיום שלטון הצר הצורר, לא עבר רגע בלי עלילה והרג רב. מאז באה צרה על ישראל, אשר כמוה לא היתה מעולם. וכבר עיפה נפש לישראל להורגים, אפילו הדמעות כבר כלו ואין אנו מוציאים עוד אנחה, וכמעט פרחת גשמת ישראל.

א"ה אם נזכור המאורעות שנהיו במשך הד' וה' שנים האחרונות, ההרוגים המושלכים בשדות, הטבועים בים. מי ימנה מספר האבות והאמהות, שנפרדו מבניהם והוליקום להריגתה. מי יוכל לצייר צרת נפש האבות והאמהות בשעת פרידתם מבניהם, הנטושים לגוע ברעב ובמחלות.

החרבן היותר נורא, בא על אחינו בפולוניה, אשר קמו עליהם הפראים האכזרים, לכלותם מעל פני האדמה. אין כח ודמיון שבאדם, יכול להמציא אכזריות נוראות כאלה. אשר עושים עתה עם בני עמנו, הורגים ושורפים וגם קוברים אותם בחיים.

זרח יעקב

ומענים את האומללים האלה קודם יציאת נשמתם, באופן מבהיל. ועוד הוסיף אכזריות על אכזריות, שהם דוחקים אותם בתוך רכבות של בהמות, מקום שמכיל דוקא חמישים, דוחקים שם מאה וחמשים בכל רכבת, וסוגרים עליהם להמיתם. ואחר ימים, שולחים אותם לשדות לשורפם. ובהיותם ברכבות מפרפרים בחייהם עד יציאת נשמתם, הרבה ילדים משליכים אותם בחוצות, הרבה נשים נשבו ועינו אותם. כל הבתי כנסיות נשרפו, וכל הקהילות וישובי היהודים בכל מדינות אירופה נחרבו לגמרי.

החרבן גדול, כנסת ישראל שבפולוניה, אשר עמדה על תלה והצטיינה בגדולתה וכמותה, כארבע מליונים, הוכתה מכה עצומה אשר אין לה רפואה. הגזירות וההריגות תכפו על עמנו, סמוכים היו ונמשכים והולכים בלי הפסק כטבעות בשלשלת ארוכה. ועליהם היום נאספנו, להוריד דמעות כנחל, עד שיגיעו דמעותינו לקברות אבותינו ולקברות שני אצילנו, משה ואהרן. ונשאלם מי יקיים את התורה שהביא לנו מאת ה'. צרותינו אלו, מעציבים מאד ומרכאים את הרוח. ה' אמר אל ירמיה, הלוך וקראת באזני ירושלם לאמר, כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה. [דומה שחסר ההמשך, מ"ע].

דרוש כא

מצות כבוד אב ואם, מעלותיה,

והסיבות שהביאו לרפיון בקיומה בדורות האחרונים.

על אף היותה מצוה שכלית, והמסע העיקרי לרפיון,

הוא חוסר התמסרות לחנך הבנים בעודם קטנים ללימוד התורה ולאהבתה

**

נשית לב על מצות כבוד אב ואם, לפי שהתנהגה בימי דורות הראשונים, ולפי שתתנהג בימי דורנו זה. הנה מצות כבוד אב ואם, איננה מצות חוקית. לאמר, שאין הדעת סובלתה, ומה טיבה ומה טעם יש בה. אדרבא היא מצוה שכלית, ואם לא חייבה התורה על עשייתה, היה השכל מחייבנו על עשייתה ושמירתה. והרי עשו בן יצחק אבינו עליו השלום, שלא שמר תורה וקיים מצות כבוד אב ואם. והלואי שכל בר ישראל יכבד את הוריו במדה מרובה כזאת, כאשר כבד עשו את אביו ואמו.

ובני הדור הזה, המתמשכלים ומזלזלים במצות התורה, הרי היו צריכים לקיים מצות כבוד אב ואם, יותר מבני הדור הישן, כי הנה בני הדור הישן הרבה מהם שלא דרכו במושכלות. ובכל זאת, מצות כבוד אב ואם ושאר מצות שכליות, שמרו בכל תוקף ועוז, יותר מן המתמשכלים בדור זה.

יוכל להיות, כי האבות בעצמם אשמים מעט, בזלזול כבודם בעיני יוצאי חלציהם בדור זה. והוא זה, מלפנים דאגו האבות להנחיל את בניהם, גם את העולם הבא. כשהתינוק התחיל לדבר, למדו אביו תורה ציוה לנו משה. הלבישהו די כנפות, למדהו ברכת הציצית, על נטילת ידים, המוציא וברכות הנהנין. לקחו לבית הכנסת, הרגילו לענות אמן. וכשהיה בן חמש שנים, אז עטפו בטלית ובשמחה נשאהו אל בית החדר. היה מהדר אחר מלמד טוב, נאמן רוח ועושה מלאכת ה' בלי רמיה. לא כן עתה, שהאב אין דורש אחר כל אלה, ואיננו דואג כי אם על לימוד בניו בבתי ספר העמים. ולתורה ולדת, אינו משים לב. והוא מחכה מיום ליום, מתי יגיע זמן ליפטר בניו מבית החדר, ונותן לו גט פיטורין. כי הוא מעתה פטור מן התורה והדת, וימהר לשלחנו להסתחר ולהרויח. עכשו דואגים

זרח יעקב

ההורים בעד בניהם, רק בעד העולם הזה ומלפנים דאגו ההורים בעד בניהם בעד העולם הבא.

אז כאשר דאג האב בעד בנו לעולם הבא, כאשר הגדיל הבן השיב לאביו גמולו בטוב העולם הזה, האכילו והשקתו וספק לו כל צרכיו. ואחר שני חייו, למד הבן פרקי משניות ותהלים וזוהר, לזכות נשמת אביו גם בעולם הבא. וכעת כאשר האב דואג לבניו רק לעולם הזה, כאשר יגדל הבן איננו דואג בעד אביו אפי' בעד העולם הזה, וקל וחומר שאינו דואג בעד העולם הבא. כי אם אחר עביר ימים אחדים מפטירת אביו, הולך לבתי משקאות להתעדן עם מרעיו. האיך זה נחת רוח להמת, את הקריש, ישמור הבן לפטפט ימים מעטים בלי דעת, כמשא כבוד. וכמעט אחר עבור החודש, נשכח מתו מלבו ואינו זוכר עוד ממנו, ואומר כי זה כל האדם.

תפילין אינו מניח, כמאז. שבת, אינו שומר. מאכלות אסורות, אינו נזהר. וההורים אשמים בזה, במה שבניהם מזלזלים ומקילים בכבודם, תחת אשר הם לא למדו את בניהם.

ולזה בא משה רבינו עליו השלום, להוכיח בפ' האזינו, וירא ה' וינאץ, מכעס בניו ובנותיו. ויאמר אסתירה פני מהם. כי דור תהפוכות המה. דור תהפוכות, כי על האבות לכבד את הבנים, תחת אשר הבנים יכבדו את אבותם. והנה נהפך הגלגל, ומה היא הנסבה לזאת, כי בנים לא אמון בם. האבות לא הדריכו את בניהם מנערום בתורת ה'.

והנה הגאון הצדיק ר' משה סופר זצ"ל, אמר הסבה שהדור הזה פרוץ מאד, היא זאת, הנה התורה הקדושה אמרה, איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, אני ה'. ודרשו רז"ל, אף אם יאמר לך וכו' את שבתותי תשמורו כי שותף הראשון אנכי באדם, ואנכי גדול משניהם, וגם הם חייבים בכבודי. בדורות שעברו שהשבת היתה יקרה לנו, ועל קדושת השבת מסרנו נפשותנו, ואלו היו נותנים אז ליהודי, כל כסף וזהב ומרגליות שבעולם, לא חלל את השבת. בימים ההם שכבוד הקב"ה, השותף הראשון היה יקר, וכבדו אותו בשמירת שבתותיו. אז הוקירו הבנים גם את הוריהם, השותפים השניים וכבדו אותם. אבל בזמננו, שהאבות מחללים השבת, והבנים בודאי. ולא יתנו עוד כבוד להשותף הראשון הוא הקב"ה, האם יתנו כבוד ויקר לההורים השותפים האחרים.

זרח יעקב

וזאת שאמרה התורה איש אמו ואביו תיראו. הנה רש"י, ידחוק לפרש את לשון הכתוב, איש אמו ואביו, שהוא בלשון יחיד. ותיראו, לשון רבים. בא ללמדנו רש"י ז"ל, ענין נורא שמרמזת לנו התורה על הדור הזה, שהוא אזהרה להורים ולא לבנים.

הנה ההורים, משבחים את בניהם הקטנים כשהם משתכרים שקלים אחדים בשבוע. ושמחים בריוח הממציאים להם, לעזור בידם בהוצאת הבית. אולם ללמודים, לא ישיתו לבם. ובעודנו הנער רך, לא יקשיב לקול הוריו. ואיך יקשיב לקולם, אם הם נמכרים לו בעד שקליו האחדים, הממציאם לו מעסקיו. ונכרים הם נעשים לו, כבעלי בית מלוננו. והוא להם כפונדקאי, והפונדקאי לא יקשיב לקול בעל המלון. ואם ירצו שיקשיב לקולם, יחדלו לעשותו למפרנסם. ילמדוהו תורה ויראת שמים, בעודנו מצפה לשולחנם. אבל אם כבר בנערותו, הנהו עומד ברשות עצמו ומשתכר לחמו, איך ישמע לקולם. וזהו שאמר הכתוב, איש, בא לרמוז אם הבן הקטן ורך, הוא כבר עושה כאיש, שעוסק ומרויח שקלים אחדים, ועומד ברשות עצמו ומפרנס את עצמו, אז אתם אמו ואביו תיראו מפניו, אל תרגיזוהו.

הנה כשנתבשר אברהם על הולדת יצחק, אמר הפסוק, ויאמר אלהים אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה, וגם נתתי ממנה לך בן. ויפול אברהם על פניו ויצחק, ויאמר בלבן, הלבן מאה שנה יולד, ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. ויאמר אברהם אל האלהים, לו ישמעאל יחיה לפניך. ויאמר אלהים, אבל שרה אשתך יולדת בן וקראת את שמו יצחק.

המקראות האלה צריכים ביאור, הלא אברהם ושרה שניהם צחקו. אברהם אמר הלבן מאה שנה יולד, ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. והיא אמרה, אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן. ועל זה רק על שרה נתך הקצף, למה זה צחקה שרה. ובאברהם לא חרה אפו, אף לא הוכיחו על פניו, האם משוא פנים יש חלילה.

אולם הביאור הדברים כך הוא, הנה אברהם באמרו הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. לא צחוק צחק, ונהפוך הוא, הוא האמין אמונה שלימה, כי אם עליון דבר ויעשה, ציוה ויקימנה. כי היפלא מה דבר, רק מסתכל היה במבנה גויתו ובתארו, ומתבונן היה על עיקר הולדת הבנים והתכלית. כי מה היא תכלית הבנים, הלא היא שהאב יחנכם בעודם רכים, ללכת בדרך הטובה והישרה. ילמדם תורה ומצות, יטע בהם מדות טובות וישרות. ואז גם כי יזקינו, לא

זרח יעקב

יסורו מהם. ובכן ישאיר האב אחריו, אנשים טובים לאלהים ואדם, ולתת לבנים חנוך טוב, שתפארת לו מן האלהים ואדם. יוכלו ההורים רק כל עוד הנמו בחיים חייתם, וגם אם לפעמים יקרה כי ההורים ילקחו מבניהם הרכים, אם פתאום יבוא המות ויגזול את האבות מילדיהם הצעירים. הנה גם אז, עוד לא אבדה תקוה, כי הילדים הרכים יחנכו בדרך הטובה והישרה. אם השאר השאירו אחריהם בן בכור גדול, אשר הוא ידריך את אחיו הרכים, במעגל יושר.

וזאת התבונן אברהם עליו השלום, ויתן אל לבו, הסתכל במבנה גויתו כי כבר הוא הולך שחוח, תחת משא הזקנה. השיבה תעיק בו. ומספר ימיו חוצצו, ושרה הצדקת, גם היא כבר זקנה מאד, ולא תאריך ימים עוד. ואם כן מי זה ידריך את בנו אשר יולד לו, אם פתאום תבוא עליו פקודת כל החי, האם אל ישמעאל בנו בכורו תשברנה עיניו. אם אליו יחל, כי הוא יהיה לאחיו הרך היתום למנהל ומורה דרך. וישמעאל זה, פרא אדם, נער מושחת המדות, שילדותו כבר מוכיחה עליו. ואם כן הלא טוב, טוב שלא יולד לו בן כלל.

ולכן צחק אברהם, כשבשר לו ה' ביצחק, הוא האמין בה' כי הממנו יפלא דבר, ויפול אברהם. אך רוחו נפלה ונפשו השתוחחה בקרבו על פניו, ממראה פניו. אך כבר האריך הזמן למענייתו עליהם, וחרש בהם תלמי השיבה המופלגה. ומי יודע אם עוד יאריך ימים, ויצחק צחוק מכאיב לב, ויאמר בלבו, התבונן בלבו לתכלית שהאדם מוליד "הלבן מאה שנה יולד", אמת נכון הדבר כי גם לבן מאה שנה יולד. ואם שרה "הבת תשעים שנה תלד", נכון הדבר כי תלד. כי דברך עליון, לא ישובו ריקם. אבל אבי שבשמים, מה בצע אם בן יולד לי, כי מי יגדל ומי ידריך אותו. כי הלא אני ורעייתי כבר זקנים, באים בימים, ימינו ספורים. וכבר יושב המות האורב בחדר, ולוטש עיניו לנו. ומי ינהל ומי יחנך, את הנער היולד, האם ישמעאל בכורי, אשר ידו בכל. ומה תהי אחרית הילד, אם גם הוא יהיה פרא אדם. ואם כן, מוטב לי שלא אוליד, משאוליד לבהלה. כי לא די לי שלא יטיב, כי אם עוד ירע לשמי וזכרי, וגם בקבר לא אמצא מנוח.

כשחטא אביני הראשון, ראש היצורים. גרשו יוצרו מגן עדן, וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת, לשמור את דרך עץ החיים. המפרשים יבארו את ציווי עשיית שני הכרובים על הכפורת, להורות לנו שקיום הארון והתורה, הוא אם נשגיח שהתינוקות של בית רבן, יהיו תמיד צמודים

זרח יעקב

ואוחזים בארון, כי הכרובים פני כרביא להם, כדרשת חז"ל. ותמיד ילכו אל בית המדרש ללמוד, לשמור את התורה. כי דור הולך ודור בא, הדור הישן נוסע ועובר ומפנה המקום לפני הדור הבא. ואם הדור הצעיר, לא יצמד אל הארון הקודש, תורה מה תהא עליה.

אבל יזכרו נא האבות, כי התורה צייתה עליהם, כי הכרובים ממנה יהיו. מן הכפורת יעשו את שני הכרובים, מה טוב היה אלו היה כשני הכרובים אז. גם על הגדולים, באה תורתנו הקדושה להעיר, שהם ממונים להשגיח על התלמוד תורה, שיהיו ככרובים הצמודים אל התורה מימינה ומשמאלה כרביא. שיחשיבו עצמם, כילד קטן. בלי גאווה, בלי פניות ובלי רדיפות אהבת עצמם. ממנה יהיו, שיקיימו את הכתוב בתורה, והיה לך לאות על ירך, להניח תפלין. ששת ימים תעבוד וביום השביעי שבת, לבלתי חלל את השבת, לבלתי חלל כל קודש, ועוד וכו' מה שאין הפה יכול לספר.

וזאת אשר תספר לנו תורתנו הקדושה, ויגרש את האדם מגן עדן, אך אל נא ידמה האיש הישראלי, כי כבר נסגרו שערי גן עדן בעדו, ולא יוכל עוד לבוא בו. וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים, את הרביא, אלה התינוקות. הם יהיו מנהלי האבות לעולם הבא, שיוליכו ויביאו אותו הגינה. באם ידריך את תינוקותיו בדרך התורה והמצוה, כי ברא מזכה אבא: "ואת להט החרב המתהפכת", אבל אם לא ידריך האב חלילה את בנו, על דרך התורה והמצוה, אז להפך, יגרשו אותו אלה התינוקות מגן עדן, ויהיו ללהט החרב המתהפכת, ותחת להטיב, עוד ירעו.

וזה מה שבקש אברהם אבינו עליו השלום, לו ישמעאל "יחיה לפניך". מה מאושר הייתי, אלו התנהג ישמעאל בדרך הישרה, וחי לפניך, לעשות רצונך יחיה לפניך. חיי אדם כשר וישר, ולא חיי רשע. ועל זה ענהו העליון, אבל שרה אשתך, אל נא תדאג אברהם רק בעד עצמך, כי ישמעאל יחיה, בסוף ימיו ישוב בתשובה ויחיה חיי צדיק, ויהיה לך למרגוע. אמנם בעד שרה אשתך הצדקת, אינך דואג מאומה להיטיב גם לה. אבל שרה אשתך לה אין בן, ורוצה אני להטיב גם לה, לכן יולדת לך בן וקראת את שמו יצחק, יען כי צחקה.

ועתה בדור זה, נתבונן מה יהיה התכלית שלו, הלא ידוע מ"ש חז"ל, אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן, דאינו דומה הבל שיש בו חטא, להבל שאין בו חטא. כי התינוקות של בית הבן, הבלם דוקא בלימוד

זרח יעקב

התורה, לכן יקרא הבל שאין בו חטא. ועתה בעו"ה רובם אינם בסוג זה. והנה מצינו על כל צרה שלא תבא, שנים שמגינים על הדור. אחד צדיקים, שנאמר, וגנותי על העיר הזאת למען דוד עבדי. ב' התינוקות של בית רבן, ועיקר הנס של פורים, היה ג"כ ע"י תינוקות של בית רבן. כמ"ש במדרש ובסליחות תענית אסתר:

יה בבוא היגון שאל לפני, ומה קול הצאן הזה באזני, רועיה השיבו הם קטני, קודש זרע ה'.

יה הצל לקוחי למות, מאויב הרע, חנון נכמרו רחמיו.

וזהו שכתוב במגילת אסתר, וזכרם לא יסוף מזרעם, למען זכות תינוקות של בית רבן, וזהו שאמר הנביא ישעיה, הוי החוקקים חקקי און ומכתבי עמל כתבו ומה תעשו ליום פקודה. ר"ל, ברור הזה שנתמעט לימוד התורה ומחנכים את התינוקות מעת לידתם על און ועמל. לכן שאל, ומה תעשו ליום פקודה, על כל צרה שלא תבוא ח"ו, מי יגן עלינו.

ובזה יש לפרש מה שאמר שלמה המלך עליו השלום, אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתני השמש, בני אמי ניחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים כרמי שלי לא נטרתי. אומרו שחרחורת ולא שחורה, בא לרמוז על ענינינו. ר"ל שחרות בכפלים, א', ששזפתני השמש, נתמעטו הצדיקים, דכתיב בהו וזרח השמש וכא השמש. ב', בני אמי ניחרו בי, הם הבנים התינוקות של בית רבן, ניחרו, ר"ל מרדו ואינם כדאים עוד להגן, על כל צרה שלא תבוא. כי נטמא הבלם בעוונות הרבים, וזהו שאמר שמוני נוטרה את הכרמים, כרם בית ישראל, כרם ה' צבאות, הם היו הנוטרים אותו, המגינים עליו. אבל עתה, כרמי שלי לא נטרתי, כי אין לנו עוד צדיקים ותינוקות של בית רבן, שיגינו עלינו.

כמה יש לנו לדאוג ולהצטער, על העדר לימוד התורה, אשר עון זה היה בעוכרנו בגלות המר והארוך. ועתה נשארת גלמודה מונחת בקרן זוית, אין דורש ואין מבקש. והבנים הרי הם מתחנכים לעצמם, ללא תורה וללא דעת יהדות, מצד חסרון האמונה. וזה שאמר, יתומים היינו, ר"ל בדורות הראשונים הרגשנו שאנו כיתומים, ולא יתומים ממש, כי בכל יום היו מקוים לישועה. עכשיו בעוונות הרבים, נתמעטה האמונה, עד שנדמה בעיניהם שאין אב ח"ו. וע"י זה אמותינו, דהיינו התורה שנקראת אם, כמ"ש אל תטוש תורת אמך. בעו"ה נחשבת כאלמנות,

זרח יעקב

מצד העדר למוד התורה אצל הגדולים והקטנים.

וזה בא לרמוז הפסוק ולמדתם אותם את בניכם, עפ"י מ"ש ר' טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח, אם אומר לו טול קיסם, אומר לו טול קורה מבין עיניך. ואם כן אי אפשר בדור הזה להדריך את הבנים בתוכחת מוסר על ברכי התורה והיראה, מפני כי האבות בעצמם פורשים מלמוד התורה בזקנותם, ויוכלו הבנים להשיב לאביהם, אתה אומר לנו טול קיסם, כי הקטנים לאו בני עונשין ניהו, הלא טול קורה מבין עיניך, שאתה בן עונשין. וממילא אין תוכחת האב נשמעת בעיניהם.

וז"ש קרא, ולימדתם אותם, קרי ביה נמי ולמדתם אתם. בראשונה עליכם בעצמכם ללמוד את התורה והמצות, ואח"כ תוכלו להדריך את בניכם לדבר בם. ובוזה רמוז הפסוק, חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. ר"ל, דתוכחת האב לבנו הוא רק על אופן זה, חנוך לנער על פי דרכו, דהיינו דרך התורה והמצות. התו' נקראת דרך, שנא' דרכיה דרכי נועם. ואימת תוכל לחנך הנער על דרכי התורה והמצות, כשאתה בעצמך לא תסור ממנה כל ימך. וז"ש גם כי יזקין לא יסור ממנה, על האב שלא יסור ממנו גם כי יזקין. ר"ל כל ימי חייו, אם הוא שומר המצות ומשתדל בלימוד התורה, אז אפשר לו להוכיח את בניו.

בעוונות הרבים, עתה נתמעט מאוד לימוד התורה, ולא נשאר לנו רק מה שלמד כשהיה במעי אמו. וזה שאמר דוד המלך עליו השלום, לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי. הוא מרמוז על דורות שחלפו, ודורנו זה. תחילת הפסוק על דורות שחלפו, לעשות רצונך אלהי חפצתי דוקא, רוב זמנם היה בלימוד התורה ועבודת ה'. אבל דורנו זה, ותורתך בתוך מעי, מה שמלמדין אותו במעי אמו דוקא. **המקונן** אמר, פרש רשת לרגלי השיבני אחור. הנה ידוע מ"ש בסדר ההגדה, כנגד ארבעה בנים דברה תורה, אחד חכם אחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאל. והנה ידוע מ"ש חז"ל, עתידה תורה שתשתכח מישראל. וממש אנו רואים כן בחוש, וברבות הזמן בעקבות משיחא, לא ימצא כלל בן חכם, ולא ישאר בעולם רק כנגד ג' בנים דברה תורה רשע, תם ושאינו יודע לשאל. וז"ש, פרש רשת לרגלי, רגלי זהו בעקבות משיחא, סוף הגלות לא ישאר אז, רק רש"ת, ר"ת ר'שע שאינו יודע לשאול ת"ם, ובן חכם לא ימצא ח"ו.

ידוע מ"ש רז"ל, שנשבע השי"ת, שלא יהיה השם שלם עד שימחה זכר עמלק,

זרח יעקב

והיינו בעת ביאת הגאולה. והנה עיקר מחיית עמלק, הוא בלימוד תינוקות של בית רבן. ובעוונות הרבים, אנו רואים בדור זה, לא די שאינם כדאים לזה, אלא באים להוסיף כח עמלק. וישנם בנים שלכם חפץ בתורה אלא שאבותיהם מתנגדים לזה. וממילא ע"י מתגבר כחו של עמלק ומעכבים את הגאולה. ולזה אמר השי"ת, הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא. ר"ל, שהשם יהיה אז גדול ונורא בשלימות.

ולפי זה אתי שפיר כוונת רב יהודה אמר רב, דקאמר מאי דכתיב אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו. במשיחי, אלו תינוקות של בית רבן. משום דבזה שמבטלין למוד תינוקות של בית רבן, הם גורמים ח"ו עכוב ביאת משיחי. דעיקר מחיית עמלק שגורם ביאת המשיח, הוא ע"י לימוד תינוקות של בית רבן. א"כ על אדם מישראל לקבוע עתים לתורה ולהדריך את בניו בתורת ה' וביראתו, ובזכות התורה ובא לציון גואל במהרה בימינו, אמן.

דרוש כב

הספד במליצה נעלה, על יעוד האדם בעולם, על התשובה,
על אהבת ישראל ועל האחדות

**

ההספד שעושים, להעיר ישנים משנתם ולהקיץ נרדמים מתרדמתם. אתה בן אדם, הנה לפניך שני חייך שעברו, ראית והנה צבא רב של חטאים עונות ופשעים, עוטרים אותך בצבא רב של מלאכי חבלה ומזיקין מקיפים אותך, וחבלו כרם נשמתך. זרעו זרעים הרעים, שרשים פורים ראש ולענה, בגן לבבך. הנה שם שומרים עליך, ידיך אסורות רגליך לנחושתיים הוגשו, לא יתנוך לצאת חפשי. מתחרט אתה בחרטה גמורה, חפץ אתה לחיות חיים חדשים, רגעי העתיד לפניך הם, הנם מצפים עוד לצורה שאתה תהא צר בהם. לכן העבר מי יכפרנו, ממך והלאה הוא, ברוא ועומד הוא, בריה בפני עצמה. ומה אתה כי תבטל הוייתו, ולא עוד אלא שהוא עוד ימנע בערך מלתת צורה בעתיד, חזק הוא.

זרח יעקב

כל פעולה בהויה יש לה תולדה, וכל עתיד יליד העבר הוא. אין רגע החיים עומד לעצמו, כל החיים, הם במצב של תנועה. כל החיים, שטף עולמים הוא. כל החיים הם, העברה והוצאה מרשות לרשות, מרשות העבר לרשות העתיד. אין דבר הולך לאיבוד במציאות, הכל חי וקיים, ואנו מקוים ליום מחר כי יבוא. מה יום מחר כי יאתה, והוא כבר הוא כנתינתו בעבר ומסכותיו. ואם בחרתך אתה מתיו ראשי העשבים המרים, מי ישרש אחרי שרשיהם, הנתונים בחביון הנפש. איך ליצור צורת עתיד כעצם השמים לטוהר, והוא כבר יצור עומד בהויתו המלאה. האם מזרע ארסי יציצו צמחי ברכה, ואם ממקור משחת מעין נרפש יצאו מים חיים. ופחד יקראך, ורעדה חרדה תבעת אותך, ותאמר נואש. לא תקוה לאור כי יהל, כי מה האור אשר עמו חשוכא, האור אשר הורתו ולידתו באפילה.

אתה בן אדם, פחדך לא פחד שוא הוא, לא חזיונות בלהות יבהלוך. יסודם בטבע, כי פי שנים הוא פרי החטא, קללה כפולה כרוכה בו. כל פעולה טובה, מכשירה את הנפש ומטהרת ומרוממת אותה, ומשוקקת אותה לרדוף אחר רצון הבורא. כי שכר מצוה, מצוה. וכל פעולה רעה, כל עול וחטא, כל מחשבת און ופשע, מולידים תולדות כיוצא בהם, ונוטלים ממך את הרצון והיכולת לטוב ולפעולותיו. כי שכר עבירה, עבירה.

האדם בפעולותיו יוצר, פועל ומשפיע על סביבתו, ואוהביו ומיודעיו, גורם רעה לעצמו ולעולם שמסביב. ושוב נדמה לו, כי תנאי חייו מותנים הם כבר מהויתו, הם מחוייבי המציאות. דברי עונות גברו מני, לא רק העון כשהוא לעצמו מכביד עלינו, אלא שהוא עוד יוצר יצורים כדומים לו. יוצר לו תנאי חיים נוחים לו, תנאים הנעשים קרקע עולם לפריחתו. אלה המה, דברי העונות אשר גברו ממנו. ובאמת אמרו, שאלו לחכמה נפש החוטאת מה תהא עליה, והיתה תשובתה חטאים תרדוף רעה. ולנבואה, נפש החוטאת היא תמות. כך היא גזירת החכמה שבטבע, והנבואה אינה רואה כפרה לחייו אלא במיתתו. אבל שאלו להקב"ה, והיתה תשובתו יעשה תשובה. הקב"ה ענה לנו בתשובה, השי"ת ברא את חקי הטבע שבאדם, והוא בעצמו באהבתו וביכולתו, הבטיחנו מראש על התשובה, הוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, והוא מתוך רצונך לתשובה, מחדש גם אותך ועושה אותך לבריה חדשה, ממש. בחסדו וגבורתו האין סופיים, הוא מוחק את כל רשעי העבר, מכפר אותם, ומגיץ עליך מפני תוצאות השפעתם, מבטל אותם והיו

זרח יעקב

כלא היו. והוא בחסדו, מוכן לתת לך מתנת חיים חדשה.

ושב ורפא לו, ואם רצונך עז לשוב, תבוא לך הטהרה הנפשית הפנימית. אם רצונך עז לשוב, הגבר עליך את שכלך הטהור, שהוא לבדו המשיג את הטוב והרע, הוא לבדו עז המסתכל ורואה חומריות וגשמיות, שערכן אינן אלא לפי שעה. הוא לבדו המשיג את האצילות והתרוממות שבנפש, השואפת לחיי עולם. הוא המבדיל בין אמת ושקר, הוא לבדו המשתוקק לחותמו של הקב"ה, שיש בו משלטון האמת והצדק, בטבע ובחיים. הוא על ידו, יבין השומע מה שבלב המדבר, והוא הנעשה אמצעי בין אדם למקום, והוא המאיר כנר לנשמה, ומגלה לה חכמה טמירה, לעצמה ולזולתה, כנר המאיר את עצמו ואת העצמים העוטרם אותו.

האדם, מותר האדם מן החי, אין כל חי בלי הבדל סוג ומין, משתמש בכוחות נפשו, בתור כלי זיין במלחמת הקיום, לבד השכל. בשכל מקיף האדם את התבל ומלואה, משיג את התכלית והכוונה של בריאת העולם, והאדם שהוא מבחר היצורים. ובשכל, מוציא האדם את כוחות נפשו מן הבהמיות, ומעלה אותם לכלי שרת בדביר ההשלמה. עיקר הידיעה, היא בשכל ולא בחושים. החושים, אינם אלא לעבודה ולמשא הן קודש הן חול. או לעזור לשכל או לנגדו בלי שכל, הרי זה דומה לאדם המכניס תבן במקום הבר, וכשמתחרט ומגביר שכלו על חושיו מוכרח הוא להוציא את התבן ולהכניס את הבר. ועבודה כפולה גרם לעצמו על שגגתו אשר שגג, עכ"פ אי אפשר לו להשאיר את התבן, כי נפש היפה אינה סובלת, ומתוך רגש יסודי חפצה לבער את הרע.

השכל דומה לחמה, הכל לפי ערך האדם. למשל בין הדברים המוטלים בחמה, יש שהם נשזפים, נשחתים, נתכערים, משתפרים ומתלבנים. יש שהם מתעפשים ומעלים צחנה, ויש שהם מתבשלים וריח בושם נודף מהם. כל בני אדם מתחממים לאור התרבות, כשם שכל נמצא מושפע מאור החמה. ומה בטבע אנו רואים ומוצאים חומר משתבח וחומר מתקלקל מקרני אור שחקים, כך גם בחיים. ומשום כך, אנו מוצאים אדם שאין בידו שליטה על עצמו ועל חומריותו, ומתוך הרהורים רעים ומחשבות זרות, הוא בא לידי רגש הגורם למעשים מגונים ולמעללים מכוערים. ולעומת זה, בעל השכל שולט בחומריותו, כובש את יצרו מתרחק מן הכיעור ומן הדומה. לו הראשון אחר שרירות לבו הולך, משועבד לתאות לבו, הוא

זרח יעקב

ברשות יצרו עומד ועבד לו. והשני מתנהג על פי צו החכמה והבינה, והשכל קן למעשיו, והדעת משקולת למעלליו, צדיק הוא. צדיק כובש את היצר ומתגבר על מאווי הלב, לכו ברשותו עומד, בן חורין מהחומריות ומדות הנשחתות, הכל הוא בכח השכל.

מדבריו של אדם, ניכר ההשכלה, היא שלימות הדיבור. מפי הדבור, אנו עומדים על אופיו של אדם ורכוש תרבותו, הנפשי, הפרא. נפשו רכשה לו כל דיבור, אסור הפצת שקרים ולשון הרע והוצאות דבות, וכל דברים האסורים. וברצותו להביע את המתרחש בנפשו, צועק וצווח, כל רוחו יוציא כסיל. והבעל שכל, בעל תורה ותרבות, מדבר דוקא דברים שהורשה לדבר בהם, ובמדה שהוא הולך ומשתלם, בה במדה שלשונו משתבחת ומתעשרת, מכח שכלו וכח דבורו משתפר.

עשרה קבין שיחה ירדו לעולם, ריקים היו ברדתם מטה, ובכדי למלא את הריקניות, נפתחו שערי חכמה. עשרה קבין חכמה ירדו לעולם, זו לעומת זה ברא אלקים, שיחה וחכמה, קודש וחול, טהור וטמא, אסור ומותר. וכמה שיחות נאות ישנן, שיש בהן חכמה ובינה ודעת.

השכל, מבער את הרע ומחטט ומשרש אחריו לגמרי. למשל יש זוללי אדם, למה הם עושים כזאת! יש אנשים זרים, והם שנואים. ועל מה הם שנואים! ויש עם אחד מושל על רבים זולתו, למה זאת! יש עשיר כובש את העני, ומושל עליו באכזריות, הלא מבטן אם אחת יצא האדם! ואחד רב את השני ולא חדל חדול משנאת עולמים. מדות רעות אלה, בחינת חמץ היא ואסורה בהנאה. השכל גוזר, שירד מלך מכסאו ופחות וסגנים ממרום שבתם, ויאמרו לכל אדם חפשי אתה לנפשיך, קנה לך דרור, קנה לך חיים.

תם מה הוא אומר, נגש ושואל, מה אשמנו מכל עם זה אלפים שנה אנחנו בגלותינו, מוכים ומעונים. ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו. נעדרנו כל טוב, היינו חרפה לשכננו לעג וקלס לסביבותינו. ויען השכל תשובה נצחת, דע לך כי האהבה בין ישראל למקום לא הופרה, וברית אבות לא תמוט חלילה. האהבה, אהבת החיים. והאשה הכשרה, יקרה לבעלה. וישראל בבחינת אשה לבעלה, ואם נזנחה לא לעולם נזנחה, ואם נתגרשה, הן אומר הנביא, ושוב אלי נאום ה'. ואם נתאלמנה, אלמנות חיים, יצב ה' גבול אלמנה.

אמרו רז"ל במס' עירובין (כ"א), ואמר רב חסדא, דריש מרי בר מר, מאי

זרח יעקב

דכתיב והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל ה' הדוד אחד תאנים טובות כתאני הבירות, והדוד אחד תאנים רעות מאוד אשר לא תאכלנה מדוע התאנים הטובות, אלו צדיקים גמורים. והתאנים הרעות, אלו רשעים גמורים. ושם תאמר אבד סברם ובטל סיכויים, תלמוד לומר הדודאים נתנו ריח, אלו ואלו עתידים שיתנו ריח.

התם, האיש הישר, הירא ומאמין, עומד ושואל שאלת השאלות של האומה הישראלית, שאלת גאולה העתידה, השוקעת בגלותה. כלה קציר, עבר קייץ ואנחנו לא נושענו. והנה הגואל עובר וניגש אל התם ואומר לו, פקה שכלך הטהור וראה מי מעכב. וישא התם את עיני שכלו, וירא את השטן הולך במחנות ישראל ומטיל בלבותם את רעל הפירוד, והכה את היהדות החרדית לרסיסים. ויאמר זוהי מארה שאינה כתובה בתורה, זהו שוחד המעוור פקחים, מעתה אין תרופה אלא לחלום בהקיץ על ביטול כחו של השטן, ולחזק בכלל גדול שבתורה, באחדות כל אבר ואבר מאברי האומה המפוזרים ומפורדים בכל עבר ופינה. בפירוד, אנו מגבירים כח בטול התורה וחילול ה' חלילה. ראשית עלינו להאמין, כי דרך האחדות הוא דרך התורה והמצוה עלינו מפי משה רבינו עליו השלום, הזקנים, השופטים, הנביאים, כנסת הגדולה, התנאים, האמוראים וכל מורנו מאורותינו עד היום הזה.

גם בדור של הבעלים, של ואותי לא ידעו נאום ה'. של כולם מנאפים עצרת בוגדים. גם בדור שכזה, הנביא רק אומר, מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם. אבל הוא אינו עוזב ח"ו את עמו, ואינו הולך מאתם. הוא אינו נפרד מהצבור, אינו מאסף מסביבו יראים וחכמים בעיניהם חלילה, אינו מיסד לעצמו עדה נפרדת, בחינת שלום יהיה לי. זה לא דרך היהדות התמימה, הישרה, המסורה. זהו רק אמצעי גלותי, זהו העוכר את ישראל ומאריך הגלות. שנית, אנו מאמינים באמונה שלימה, כי תקון נפשנו ומצב רוחניותנו שירד לדיוטא התחתונה, לא יושג ע"י הפירוד, כי אם ע"י האיחוד. דור החדש, ההולך וטומע במ"ט שערי טומאה, ועיננו רואות וכלות אליהם, לא יצילם הפירוד. ואינו מכניסם תחת כנפי השכינה, אלא האיחוד והתקרבות, ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותי.

אזה יודעים אנו עד מאד, כי דרך הפירוד הוא קל יותר ונוח יותר. אתה עושה

זרח יעקב

עצמך כאלו אינך רואה ואינך שומע, אתה הנך כמו גמוז? גוי מקרב גוי. אתה כאלו משתכר מיין הרקח של הפירוד, אתה כאלו מפסיק את הערבות, דבר אין לך עם עוברי עבירה שהם פושעי ישראל. בעיניך הם ח"ו בני אומה אחרת, לא בני ישראל המתה, לא בני אברהם יצחק ויעקב בני בחוניך.

אחה על מכת פרידה זו הקשה, אחה שאין מי שידאג כי אם לעצמו ולא לזולתו. זהו הכישוף שיש בזמרת הפירוד, זהו כח המושך שבו רבים וכן שלמים נוקשו בו ונלכדו. קשה להעריך במדה הראויה, את האבדות שגרם לנו השכרון הזה.

לעומת זה, כמה דרך האיחוד, אך האם למנוחת נפשנו אנחנו דואגים, האם את טובתנו אנו דורשים. שאלו נא את האב המיצר בגורל בנו יחידו, דברו על לב האומללה המתיפחת וממררת בבכי ליד מטת ילדה החולה האנוש. דברו על לבם, כי מוטב להם וכי נוח להם הפירוד מילד החולה, כי יבטלו שטר הערבות, כי יחסכו מעצמם רוגז עצבים וכאב לב, כאשר רק יעזבו לנפשו את ילד טיפוחם וילכו להם, ושלום להם יהיה, התמצאו אוזן קשבת.

לא אלה האנשים היראים ההוגים בתורה, ועוברים על יסודה וכללה הגדול. לא להנעימם אני אומר את הדברים, כי אם להגיד להם כי לא זו היא הדרך הרצויה, אין האדם בין חורין לפטור עצמו מלהוכיח ולחזור ולהוכיח, אין זה פטפוט דברים כי אם תורה הכתובה והמסורה. וזוהי דרך היחידה והרצויה. ואין אחד מבני ישראל ח"ו, מזרע עמלק לשמור עליו איבה ושנאה אשר לא צייתה התורה, כולנו אחים בנים למקום, דרך אהבת אב לבנו יחידו, דרך אהבת אם לפני בטנה.

אף אנו כולנו, עם ישראל כלו, הוא בן יחיד להקב"ה. כנסת ישראל כולה, היא אם יחידה לנו, על אף כי הצרות והדאגות והתמרורים והזעזועים. ואל תטוש תורת אמך, ואין אמו אלא כנסת ישראל.

ארכו, הוי ארכו הדברים ועדיין לא תמו ולא נשלמו, ועדיין לא הגענו לנקודה העיקרית המכאיבה ביותר, הפוצעת את לבבנו. יודעים אנו, כי יום יבוא ויכירו בצדקת דברינו, ואולם על מה דוה לבנו, על מה אנו דואבים ומיצדים, על זה שהכרה זו תאחר חלילה את בואה, ובינתים יגדל חלילה החרבן בעטיו של הפירוד על אחת שבע, כי הגסות ועמי הארצות, כבר באו והשתלטו במחנות היהודים.

לכן חוב על כל איש ואיש, להכיר בשגיאה גדולה וישוב בתשובה שלימה אל

זרח יעקב

שורת האחדות. שוב ישוב בלב נשבר וברוח נדכה, מלא חרטה וצער. אך ביום הזה ובשעה זו, המצב רע מאד, היהדות במדרון, ומפאת הפירוד אין לאל ידינו להושיע.

ובהספד זה של המנות, שהיה ירא ה' ובמצותיו חפץ מאד, שנפשו הקדושה מלאה את תפקידה וחובתה, ועלתה כקרבן עולה על מזבח אהבת ה', יהי זכרו ברוך ונפש חיים הטהורה, תהי צרורה בצרור החיים אמן.

דרוש כג

הספד לנפטר מתאונת רכבת ושמו נתן

**

כשאך יעלה במחשבה, על נתן זה הרע החביב, מיד הדם מתחיל תוסס, המחשבות מתרוצצות, והרגש סוער, ובזוכרנו את שמו הנעים, והנה טיפות, הן טיפות דמע, פורצות עולות לעינים ויורדות על הלחיים.

פתאום והנה כל הטרגדיא האיומה, הוא נסע לימים מועטים, הוא פתאום חשב לשוב בדרך אשר הלך בה, ועתה מה, אהה לבנו לא כחש כי הוא (ישוב אלינו, אבל לא כדרך שיצא מאתנו) לא ישוב אלינו עוד.

לבנו לא פלל, כי לבו יחדל כל כך מהר מלדפוק ופיו אלם דומיה. לבנו לא חשב, כי הגוף החי הנה יתפוצץ לרסיסים והיה כלא היה. (לבנו לא חשב, כי הוא ישוב אלינו מת ודומם, סגור ומסוגר בתוך ארון מתכת).

פתאום באה השמועה רעה, על הגלגל שנהפך עליו, גדול השבר, עצום הכאב, אין אפיו זיק של נחמה. לכן אנו בוכים ומספידים, על מיתה מנוולת כזו. אנו בוכים ובמסתרים תבכה נפשנו, על האסון של הפרח הרך והרענן שנקטף לפתע פתאום והוא עודנו באבו.

זרח יעקב

הלב בוכה עליו תמיד, יום וליל בלי הרף, כל יום ויום לא ישכח. בשעה מרה זו, יש מקום לבכות על פטירתו של הבחור ורך בשנים, שנלקח מאתנו חוץ לזמנו וחוץ למקומו. ונתרוצץ תחת הרכבת ותכף ומיד עלתה נפשו לשמי מרומים. אחיו ואמו וקרוביו וידידיו ומכיריו, יקוננו עליו שנפטר מן העוה"ז, מן העולם החולה ומלא מדאגות וטרדות, אשר רודפים אחרי האדם. ועבר לחיי העוה"ב, עולם האמת.

פתאום, פתאום כל האיומה, פתאום כל הזועה, באה עלתה ונתייצבה לפנינו. יום מר ונמהר היה אותו היום, שבו היה מרחף כיונה על תוהו ובוהו, והנה עד כה ועד כה בתוך רגע כמימריה, עזב את חייו. ונשמתו העדינה, הזכה והטהורה, עלתה לגנוי מרומים. שמו לא יערך במלים, ללא צורך להדליק נר לעילוי שמו הטוב, כי אש תמיד הדליק בלבות אמו ואחיו, וכל קרוביו ומכיריו וידידיו. והאש הזו דולק תמיד, יום וליל יום וליל תמיד לא יכבה. הנה יום הששי המר והנמהר, שבו נסתלק נתן האהוב והנעים, הפרח הרך והטוב לשמי מרומים, עתה נשמתו הטהורה, עברה שם וכולה שקועה בעולמות עליונים רוחניים. ורחוקה רחוקה מאד מאד, מהעולם החומרי השפל הזה.

וי על האי פסידא דלא הדרא, מרגליתא דלית בה שימי. על צרה גדולה כזו אמר הנביא ירמיה, התבוננו וקראו למקוננות ותבואנה ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי, ותרדנה עינינו דמעה ועפעפינו יזלו מים.

כי האבלים, עת התעורר בקרבם רגש של צער, מתחילים לצעוק ולצרוח מר, לספוק כף אל כף ולבכות הרבה. ולרגלי רבוי הבכי והיללה, יקל מעליהם כובד יגונם וכאב לבם. אולם יש אבלים שיושבים נדהמים ומשמים, נבוכים ומבוהלים, וכמשא כבד יכבד מהם כאב לבם ותוגת נפשם.

מתעלפים, פעמים רבות עיניהם חשכו מראות, מבקשים לבכות ולספור מר. אבל נעצר מהם, מפני איזה כח נעלם ונסתר, שמונע קולם מבכי. שומעים אחרים בוכים, אבל לבם בל עמם. ורק בבוא איש אחר, המתחיל לקונן ולתאר את ערך הנפטר ונעימותו וידידותו, והאבדה הגדולה שאבדו קרוביו ואוהביו במותו. אז מתעורר בקרבם כח חזק, העוזר להם לפתוח את מקור הדמעות בעיניהם, לבכות ולפתוח פיהם בדברי צער, וירוח אז להם.

חשיבות ההספד, אי משום יקרא דחיי אי משום יקרא דשכבי. ובכלל שניהם

זרח יעקב

הוא לעורר צער ובכי אצל האבלים, וגם לחלוק כבוד האחרון למת. חשיבות ההספד בקרב ישראל, למדנוהו מכמה מקומות, במקראות של נביאנו. כי גדול היה הצער על פטירת אדם. ובפרט על בחור רך בשנים, ובפרט מיתה פתאומית, ובפרט מנוולת כזו. לא רק אחיו ואחיותיו ואמו ושאר קרוביו, נכנסים לקשור עליו מספד. כי אם גם רחוקים, באו לבכות אותו. על שנקטף בדמי חייו ומת באביב ימיו, על הנמצאים בבית. מת כזה, הרבו כנחל דמעה עליו, כמו שכתוב ירמיה (ו'), בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר, אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים, כי פתאום יבוא השודד עלינו.

נראה שהיה מנהגם מאז ומקדם, לספוד על המתים לבכות יחד עם האבלים ולהשתתף בצערם, ולהיות קרוב לכל מר נפש וקשה יום.

אחד מן האחים שמת, במותו יצטערו כל האחים. כי נחסר ונעדר מהם את שאהבה נפשם, להביע לו חבתם ואהבתם, שנפשם מרגשת לו. ומדי העלותם את שמו וזכרו על לוח לבם, נפשם עליהם תאבל ותתמוגג. יען כי אהבת האדם לבני משפחתו אם מעט ואם הרבה, לא תוסר ממנו עד נשימתו האחרונה.

אחד מבני החבורה שמת, במותו יצטערו כל חבריו וידידיו, ובפרט אם מת קטן, דומה לפרח אשר עורר תקוה בלב רואיו, כי יגדל ויפרח ויהיה לתפארת הגן. אבל כאשר ימולל וייבש ויפול, תוחלתו נכזבה ותקותו אבדה.

תולדות דברי ימי ישראל, היא תולדות צרותיו ומצוקותיו, דלותו ועניותו, מכאוביו ויסוריו הרבים לאין מספר. מיום היותו לגוי ועד היום הזה, לא בא עדיין אל המנוחה ולחיים מסודרים. עתותי גדולתו ותפארתו, כבודו והדרו, תוקפו ועוזו, כאין וכאפס הם לעומת שברו הגדול כים. בשויון נפש, הוא סובל פגעיו וצרותיו, שמצאוהו וסבבוהו כדבורים, מיום שלקח גולה בידו, ונודד בלי הפוגות מארץ לארץ, מגוי עריץ אחד לעם אכזר שני. תמיד הוא שבע קלון וחרפה, ונרמס בלי חמלה, כטיט חוצות, ונרמה כדומן על פני האדמה.

עם ישראל, אינו רק עם המלומד בנסים ונפלאות, כי אם גם עם שנתחנך על ברכי יסורים, שלא באו דוגמתם על עמים אחרים. והוא התחנך והתרגל, אל עינויים קשים כגידיים וכחרבות חדות. אשר רבים מהם, צריכים אנו להיות מודים על האמת, הוא בעצמו הגורם והמסובב לו.

עם ישראל, הוא עם של בכיה תמידית, בכל דור ודור לא חדל מלבכות. סדר

זרח יעקב

תפלותיו וספרותו בכל דור ודור, הוא ספר גדול ומעין המתגבר של דמעות. תמיד הוא שומר אבלות של צרותיו, כאבלו של ציון וירושלים, אשר לא שלמו יסוריו, עוד לא הרפו ממנו, ועינוייו לא כלו. כמ"ש רז"ל במד"ר פרשת וישב, השק שתפס יעקב אבינו עליו השלום, לא זו ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו. ר"ל, שעם ישראל השרוי בצער ובאבל תמיד, על צרותיו הנוראות, הבאות עליו תכופות. הוא נלחם כגבור ביום קרב, תמיד עם צרותיו מחזיק במעוזו, ואימתן לא תבעתנו.

צעקת המשורר, היתה לי דמעתי לחם יומם ולילה, היא הד קולה של כנסת ישראל כולה, הלא אין מדינה מהמדינות הנושבות, שאין בה נהר נחלי מים. וגם יש ארצות רבות שהרים סביב להם, אשר ממעינותיהם מים רבים אדירים, יורדים על הארץ להשקות שדה וכרם. אבל גם הם מושמים תחת מקרי הזמן, כי לפעמים הנהר יחרב ויבש, המעיינות יחרבו ומימיהן יכזבו. רק נחל אחד יש בתוך מדינות העמים, שלעולם הוא מלא על כל גדותיו, זהו נחל דמעה של עם ישראל, בקרב עריצי גויים ועמים אכזרים.

עם ישראל, התרגל ליסורין ובכיות, עד אשר ידמה בנפשו שבלעדם לא יוכל לחיות ולעשות חיל על האדמה. הלא היסורין של עם ישורון, נחשבו בעיני חז"ל למגן ולמחסה לעמם. הם גמרו עליהם את ההלל, ואמרו ג' מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכלן לא נתנן אלא ע"י יסורין. תורה, וארץ ישראל ועולם הבא. ועוד דרשו בשבחם של יסורין (מנחות נג ע"א), מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתית, אף ישראל אינן חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין.

אמנם גדול הוא ההבדל של פעולת היסורין על עם ישראל, בין הדורות שעברו ובין פעולתם על דורנו. הלא בדורות שעברו, היו בקרב עם ישראל גבורי רוח ואנשי מופת, שע"י צרותיהם ומצוקותיהם, לא רק שלא בגדו בה' ולא עזבו את תורתו, כי אם עוד גדל כוחם להתלונן בצל שדי, להתחזק בדגל האמונה הצרופה, ולהשיב את נפשם בתורת ה' צבאות. במדה שאויביו עינו אותו ודכאו לארץ חיתו, באותה המדה עוד היה עם אל, ונשאר נאמן עם קדוש ישראל. בקוצר מלים, בדורות שעברו היסורים יצרו לעם ישראל גבורי כח, אשר התגברו עליהם ועל אויביהם, ויבנו כמו רמים מקדשי אל, גם בתוך עריצי גויים.

אבל אהה, בזמננו התגברו היסורין על עמנו, ודכאו לארץ חיו, חטפו מידו את דגל היהדות. עשוהו לעם כושל, רפה כח ואין אונים, ויכריחו אותו לברוח מן

זרח יעקב

היהדות, ולבקש מפלט אצל אויביו לו בנפש, להיות נרמס תחת כפות רגליהם, לבגוד באמת ולכפור באמונת ה'. אי לזאת בוכה עם ישראל, בראותו ההבדל בקרבנו, בין אז ועתה. כי בעבר היו לאבותיו אנשי מופת, אשר החזיקו בידם את היהדות, והאירו את דרכם בחושך של הגלות. ואשר הלהיבו את נפשם, שלא יתיאשו מן הגאולה. אבל עתה, עם ישראל רואה את עצמו יתום. אבדו לו אנשי המופת, שהיו לו לעינים בקרב ארצות פוזריו. התורה מונחת בקרן זוית, והיהדות מתאבלת על החורבן שבקרבה.

לפיכך חייב לשוב ישראל תמיד לשקו ותעניתו, וללכת לבית האבל, להוריד כנחל דמעה ולשפוך לבו לפני ה'. ולהשתתף בצער האבלים ולנחם אותם, ולדבר אל לבם דברי חבה ואהבה, דברי פיוס ורצוי, למען שיבליג על יגונו. שימנע קולו מבכי, ושימחה דמעה מעל פניו, ושיברך על הרעה אשר מצאתהו, ושיקבל הדין וגזירת הבורא יתברך באהבה.

דרוש כד

הספד על בעל שמת בחיי אשתו ועל אשה שמתה בחיי בעלה

**

איתא במס' שבת (קכ"ב) ת"ר, והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה, תנה לו כמו שנתנה לך בטרהה, אף אתה תנה לו בטרהה. משל למלך בשר ודם, שחלק בגדי מלכות לעבדיו, פקחין שבהם קיפלום והניחום בקופסא, טפשים שבהם הלכו ועשו בהם מלאכה. לימים בקש המלך את כליו, פיקחין שבהן החזירום לו כשהן מגוהצין. טפשיין שבהם, החזירום לו כשהן מלוכלכין, שמח המלך לקראת פקחין, וכעס לקראת טפשיין. על פקחין אמר ינתנו כלי לאוצר, והם ילכו לבתיהם לשלום. ועל טפשיין אמר, כלים ינתנו לכובס והם יתחבשו בבית האסורים. אף הקב"ה, על גופם של צדיקים אומר, יבוא שלום ינוחו על משכבותם, ועל נשמתם הוא אומר, והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. על גופם של רשעים הוא אומר, אין שלום אמר ה' לרשעים. ועל נשמתם הוא אומר, ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע, ע"כ.

זרח יעקב

לב רגו ותחתי ארגו (אל לא טובה השמועה מחלה ונועה), כי הן בעון עלה הכורת, כרגים הנאחזים במצודה. קל מן שמיא נפק, קום עלה בית אל, אל תפל דבר. קראו רבו במבחר ימיו, ועת צרה היא ליעקב. עלי לבני דוי, מעי חמרמרו, על העם הזה על מקומו. על נהרות בבל, שם ישבנו גם בכינו, לפני זעמו על כל היהודים הפרזים, ישראל לבוזים, לילו ויומו, יצא הקצף מלפני אדון כל הארץ. הרס בעברתו, עברה וזעם וצרה, ותצא מבת ציון כל הדרה. יתן למכהו, מסבל שכמו, שיירי שיריים, נקיי הדעת ובעל כנפים. צדיקים וחסידים, בעלי צדקות ומעשים טובים, ניתן הרשות למשחית, לדין עמו. אל שבר זה רפו כל ידים, כל העם מקצה, המה בוכים. כי אין בית אשר אין שם מת, מכת אויב, דבר וחרב ורעה ורעב, ויגון ומשחית ומגפת, שלטו במחנה ישראל בלי מצרים. ויאנחו בני ישראל מבכי נהרות, לפום צערא. קינים והגה ונהי, צעקו חוצה ברחובות, ויחר אף ה' בעמו, ויתעב את נחלתו, וישליכם מעל פניו. הסתיר פניו ממנו, ולא שמע בקולו. ויצת אש בציון, ותאכל כל ארמנותיה. ויהרוג כל מחמדיה, בני ציון היקרים המסולאים בפז, איכה נחשבו לנבלי חרס, אין ישועתה.

לו זכרה כנסת ישראל ימי עניה ומרודיה, אשר היו לה מימי קדם, שלקתה בכפלים. ועתה מה אעידך ומה אדמה לך, הבת ירושלים. מה אשוה לך ואנחמך, כי גדל כים שברך, עשרת מונים. ובאו בנים עד משבר, ומדי דברי דבר וחצי דבר, אש תוקד בקרבי, אעלה בתמר ולבי חמרמר. ובשעה מרה כזאת, שעת הספד המאושר הלזה, התם וישר, ירא וסר מרע ד"ר-נ"ע, בכה תבכה על שארית ישראל, ועל נפש הטהורה, ובמשלם השבוע, יערוך תפילה ותחינה לפני אבא רחמנא, בעד שארית הנמצאה. האחים, הנאהבים והנעימים, למען יחיו ימים רבים ושנים. ובעד בניו ובנותיו וחתניו, הם ובניהם, ימים יאריכו, יבלו בטוב ימיהם, אור נוגה להם. ובעד ביתו זו אשתו תבורך מנשים.

מנחם אבלים, הוא ינחמם מאבלם. יחד כולם, ישאו ברכה מאת ה' אלהי עולם. ובעד כל הקרוב הקרוב, זרעם נכון לפניהם, כעפר הארץ וכחול הים, אשר לא ימנה. ובעד כל כנופיא קדישא הדין, שבאו לגמול חסד. מנורת זהב כולה, לישרים נאוה תהילה. ולעילא מן כל ברכתא, מעלת החכמים השלמים, כעצם השמים מזהירין. אוהב ה' שערי ציון, וירם קרן לעמו. אתה ה' עשה למען שמך, הבט משמים וראה זבול בית תפארתך. קרב ישענו, קרב יום הגדול והנורא, תשוב

זרח יעקב

תרחם ציון, תבנה חומות ירושלים. הושיע לבני אביון, ודכא עושק. כי אל רחום ה', וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. כי ידבר שלום אל עמו, בעגלא ובזמן קריב, אמן.

מן המנהג הקבוע אצל עם ישראל מאז ומקדם, לספור על המתים, לבכות יחד את האבלים. ולהשתתף בצער היחיד והצבור, ולהיות קרוב לכל מר נפש וקשה יום. וזוהי תכונה מעולה, מתכונות המעולות של עם ישראל, המושרשות והנטועות בנפשו פנימה. מאהבתו הלבבית לכל אחיו בני ישראל אשר בכל עת וזמן, ובכל מושבותיו, נגלתה ונראתה לעיני כל. ואהבה נפשית זו, ירש עמנו מאברהם אבינו עליו השלום, הצור אשר ממנו כולנו חוצבנו. הלא אף הוא, לכל אשר בצלם אלהים נברא, בשם אב המון גוים נקרא. זאת אומרת כשם שהאב הרחמן נמסר בכל לבו ליוצאי חלציו, ואינו מבדיל בין אחד לשני. כך גם אברהם אבינו חבב את כל העמים אשר בשם ה' קרא להם. זאת הכירו חז"ל, באמרם כל המרחם על הבריות, בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו. אהבתו זו של העם העברי למין האנושי, היתה הגורם העיקרי לעורר בקרבו רגש של רחמים, חמלה וחנינה, לכל מי שמקרי הזמן הרעים, נגעיו ופגעיו כתרוהו, לכל איש מכאובים וידוע חולי, לכל מר נפש ומר רות, לכל השרוי בצער ואבלות, ובוכה על מתו. ומדת רחמים זו של עם ישראל, על כל אומלל ומדוכא ביסורין, היא הד קול אהבתו לכל בשר ודם. והיא הירושה הנצחית מאת אברהם אבינו.

המצוה ללכת אל בית אבל, נחלקת לשתיים. האחת היא להשתתף בצערו, והשניה לנחמו. ועם ישראל, היה תמיד זהיר וזהיר בקיום שתיהן. כי עוד מאז ומקדם, היה היהודי משתדל להביע את רגשות צערו לאבל, ולבכות אתו יחד. ולא רק על אבל יחיד, כי אם על כל אסון ומקרה רע, ועל כל צרה ומצוקה שבאו על יחיד או על רבים.

אנו מוצאים אחרי המלחמה הנוראה, שעשה המלך אשור בארץ ישראל, קונן הנביא ישעיה ואמר, שעו מני אמרר בבכי, אל תאיצו לנחמני על שד בת עמי, כי יום מהומה ומכוסה ומבוכה לה' אלהים צבאות. ויקרא ה' אלהים צבאות, ביום ההוא לבכי ולמספר ולקרחה, ולחגור שק (ישעיה כב, ד-ו). ירמיה הנביא, זימן את עמו לבכי וליללה ולחגור שק. באומר, כי עריצי גויים יבואו בארצו, להרוג ולאבד מזקן ונער, טף ונשים, ולהפוך ארמת פוריה לתל שממה. וחזותו הקשה שחזה על

זרח יעקב

ארץ ישראל, הכתובה בספרו ירמיה (ד'), עלה אריה מסבכו, ומשחית גוים נסע יצא ממקומו, לשום ארצך לשמה, עריך תצינה מאין יושב. על זאת חגרו שקים, ספרו והילילו, כי לא שב חרון אף ה' ממנו. וההספד היותר מר שעשה על עמו, כאשר בא שמשו בעוד יומם, ויהי נמסר לארבע המשפחות, לחרב, לרעב, לדבר ולחיתו טרף. השמיע לנו במגילת איכה, שבה הוריד כנחל דמעה, על כל הצרות והמצוקות, שהסיגו את עם ישראל בארצו ובגולה. השבר הגדול והנורא, שבאו על עם ישראל ועל ארץ חמדתו שגודש ממנה. קרא גם הנביא מיכה בקול מר צורח, בקול המתאבל על קרובו, באומרו, על זאת אספדה ואלילה, אלכה שולל וערום, אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה. וכל נביאנו, הביעו את צערם ופרסמו את יגונם בפומבי, על שבר בת עמם. גם ע"י צום ומספד, והיו קורעים בגדיהם ושמים שק במתניהם. דכתיב ויקרע מדרכי את בגדיו.

גם נהגו לשבת על הארץ, דכתיב ישבו לארץ ידמו. גם ללבוש שחורים, כראיתא במדרש וז"ל, בשעה שירד נבוכדנצר מירושלים וגלותו של צדקיה בידו, יצתה גלותו של יכניה לקראתו, מכוסים שחורים מבפנים ולבושים לבנים מבחוץ. גם שם קרא הקב"ה למלאכי השרת, אמר להם מלך בשר ודם, כשמת לו מת והוא מתאבל, מה דרכו לעשות. אמרו לו, תולה שק על פתחו. אף אני עושה כן, הדא הוא דכתיב, אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, אמרו לו מכבה את הפנסים. אמרו לו כך אני עושה, דכתיב שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם. מלך בשר ודם כופה את המטות, כך אני עושה. דכתיב, עד די כרסיון רמיה ועתיק יומין יתיב. מלך בשר ודם הולך יחף, כך אני עושה, שנא' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו. מלך בשר ודם מבזע פורפירא שלו, כך אני עושה. דכתיב עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו. מלך בשר ודם יושב ודומם, כך אני עושה. שנא' ישב ברד וידום. מלך בשר ודם יושב ובוכה, כך אני עושה. דכתיב ויקרא ה' אלקים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה.

מדברי הנביא ישעיה שאמר לעמו (כב, ד'), אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי. אנו לומדים לדעת, כי לרגלי רגש רחמיהם החזק, שהיה מפעם בקרבם, כאשר ידפוק הלב, היו בני ישראל, בכל עת מן הזריון המקדימין לקיים מצות ניהום אבלים. ומדה טובה זו אצל עם ישראל, לעסוק בהספדים וליטפל בניחום אבלים, הולכת ונמשכת מתקופת ימי הנביאים, וגם קודם מימות אבותינו

זרח יעקב

הקדושים עד ימינו אלה.

והנה במס' סנהדרין (ד' כ"ב) איתא, תנא, אין איש מת אלא לאשתו (ואין אשה מתה אלא לבעלה), שנא' וימת אלימלך איש נעמי. המאמר הזה, יתן עדות נאמנה על טהרת המשפחה העברית, ששוררת בקרב בני ישראל. ועליהם ראוי להזכיר דברי רז"ל במד' שה"ש וז"ל, גן נעול אחותי כלה, גל נעול מעין חתום. גן נעול אחותי כלה, אלו הזכרים. גל נעול מעין חתום, אלו הנקבות. רמז בזה, בהרחק הזכרים דרכם מחברת הטאים, ובמשלם ביצה"ר וישתמרו מטומאת הזימה, המכלה מבשר ועד נפש. וכמותם הנקבות, האשה תהיה תמה וצנועה, כל כבודה בת מלך פנימה. אז האהבה והחבה ביניהם, אהבה עצומה. כלשון הכתוב, עזה כמות אהבה. מיום ליום מתגברת ותוקפת עליהם, ומאחדת ומקשרת אותם בקשר אמיץ, לבשר אחד ולנפש אחת.

וכאשר תתפרד החבילה והאשה הצנועה התמימה והישרה (והאיש הצנוע התם והישר) תמות על בעל נעוריה (ימות על אשת נעוריו). אז אצל בעלה הצנוע והתם (אצל אשתו הצנועה והתמימה) כלה שארה(ו) ולכבה(ו), וכל חדות נפשה(ו) דללה(ו) וחרבה. ועולם חושך בעדה(ו), וכבר כבו לגמרי רשפי האהבה שבערו בקרבה(ו). שאם נשים לבנו אל היחס הטוב של הבעל לאשתו, נדע להכיר, כי פעולתו הטובה שהוא פועל על אשתו, היא גדולה ורבה מאד. כי הלא סתם אשה אוהבת את בעלה אהבה עזה, ודברי חבתו אליה אם ערבים לאזנה ובאים כשמן בקרבה, ומרוים את נפשה דשן. אם בשרה עליו יכאב ונפשה תתמוגג ביסורי חוליה, אז מבטו של אישה עליה בחמלה וחנוינה, ומאמרו הנעימים כצוף רבש, הם רפואות לבשרה ושקוי לעצמותיה. מציאותו וישיבתו אצלה, פועלת עליה לטובה. ובמות אישה תחסר לה אותה ההשפעה המועלת, המחזקת את גופה והממעטת את כאבה, והמשכיחה מלכה את חליה. אם כן בצדק הם דברי ר' יוחנן, שאמר אין איש מת אלא לאשתו.

גם האשה הטובה והתמימה (והאיש הטוב והישר), משפיע(ה) מטובתו(ה) על בניו(ה), לגדלם גידולים טובים, לחזקם ולהבריא את גופם, ולהישירם בדרך הטוב והישר. הוא (היא) שומר(ת) את גופם מכל צרה ונזק, ובמות האב (האם) הישר(ה) אכר לבניו השומר(ת) הנאמן(נה) לגופם, הזריז(ה) וזהיר(ה) לנפשם. במות האב (האם), סתרם ומגינם של הבנים ושומר(ת) לראשם, ישארו אחריו(ה) נודדים

זרח יעקב

ותועים בחיים כבני ישראל (הנאמר עליהם, יתומים היינו ואין אב), שנתפזרו בכל קצוי תבל, כצפור נודדת מן קנה. ואנחנו רועים ונדים בארצות לא שלנו, מתהלכים מגוי אל גוי ומנוח לכף רגלינו לא ראינו. כי מיום שגלינו מארצינו, בכל מקום בואינו יוצאים לקראתינו באף וחימה בשנאה ומשטמה.

ואחרון הכביד, ביד אכזרים נפלנו, אשר יומם ילילה רודפים אותנו ומכלים בנו על ימין ועל שמאל. אוי לי על שברי, לבי לבי על חלליהם, מעי מעי על הרוגיהם. וזהו מה שרומז דוד המלך עליו השלום, בתהלים, קול ה' בכח קול ה' בהדר, קול ה' שובר ארזים. שהנה בימים הקדמונים נודע לכל, כי השגחת ה' חופפת עלינו, ושכינה שרויה בתוכנו, באופנים שונים. לפעמים נודע זה מהעוז והכח הניתן לנו מאתו ית', כמו במלחמת סיחון ועוג ול"א מלכי כנען. דכתיב ימינך ה' תרעץ אויב, ר"ל לפעמים ההשגחה האלהית, יחזק אותי ויאמצני לנצח אויבי. דכתיב, איכה ירדוף אחד אלף. ולפעמים יד ה' בעצמי יכתת וירעץ האויב, כמו בטביעת פרעה וחילו, ובמגפת אשור בימי חזקיה, ודומיהן. ולפעמים אף בימי השלוה וההשקט, נודע ע"י השכי' השרויה בקרבנו ע"י הכבוד וההדר שהיה לנו, מנסי המקדש ונסי ירושלים, כמאמר הכתוב, אפים ארץ ישתחוו לך. וכמו שהיה בחיי המלך שלמה.

וזהו שמתאונן דוד המלך עליו השלום, על ימינו אלה אשר ירדנו מאיגרא רמא לבירא עמיקתא. וצועק בקול מר, קול ה' בכח, ר"ל בימים הראשונים נודע, כי ההשגחה אלהית חופפת עלינו, מהכח והעוצמה שנתת לנו לנצח אויבינו. קול ה' בהדר, ולפעמים נודע כי שכינת עוזו, שרוי בתוכנו מהתפארת וההדר שהיה לנו, מהנסים והנפלאות שעשה אצלנו. וגם עתה קול ה' נשמע אצלנו, אך במה, בזה אשר שובר ארזים, ארזי הלבנון כנסת ישראל אדירי התורה, צדיקים ועשירים, ובעלי מצות ומעשים טובים, זקנים ונערים ובחורים, אשר כלם נדמו לארזים, נמסרו ביד אויבים ומשברם בקרדום וגרזן, ואין מרחם הרעות שעברו ועוברים עלינו. ועל רוב העולם בכלל, עברו כל גבול. שאין ביד כח האנושי לסבול אותם צרות גדולות, וחושך ואפילה. צרות רבות תכופות, סבוגו כדבורים וקננו במשכנות ישראל, ואין מציל. וקללת של כל יום, מרובה משל אתמול ממנו. ותחת לשמוע קול מבשר טוב משמיע ישועה, מגיע אלינו דוקא שמועות לא טובות, שמועות המלאים קול יללת אחינו, נהי בכי תמרורים, של מקרים רעים. של שוד ושבר,

זרח יעקב

של אנקת נפוחי רעב וחללי חרב אויב. של מוכי דבר ומגפה, של הרג ורצח אכזרי.

הימים האלו, חברו לנו ספרים גדולים של נאד של דמעות, של קינה והגה והספד. וזהו מה שראה החכם מכל האדם, על עמו ישראל והתאוונן, עת לבכות ועת לשחוק, עת ספור ועת רקוד. ר"ל, בימי השלוח בזמן של קול ה' בכה קול ה' בהדר, נשמע קול רנה וישועה באהלי יעקב. אבל בימי ירידה ושפלות, בימי הגלות הארוכה, בימי שואה ושאייה, נתעלו בקרבו בכות וספור. ותהי דמעתו לחיים, יומם ולילה. האפר כסוי לראשו, ושק חגור במתניו.

נחזור לראשונות, שהמאושר הלזה אשר גידל את בניו, גידולים טובים, ובעבורם לא חשך מכל עמל נפשו. עתה נאסף אל עמיו ואיננו עוד בחיים, היי עולם הזה. עתה נאספנו לחלוק לו את הכבוד האחרון. אל נא ידמו בניו, כי בהספד זה דוקא יעשו עמו אות לטובה, כי אם בקשה אחת יש לו מהם, ובה הוא צריך להם. גופו כבר נקבר, ונפשו הזכה כבר עלתה ומרחפת בשמי מרומים. ובקשתו היא, שתשמרו ותקיימו את דברי התורה. שוכב הוא בקבר ומבקש מכם רחמים, וכפיו פרושות אליכם ומבקש מכם עזרה. עזרה, שיש לאל ידי בניו לעשות. מבקש הוא מכם שתניחו טלית ותפילין, ותתפללו בכל יום, ושתתנו צדקה בעד נשמתו הטהורה.

בנים יקרים, אביכם המנוח מבקש מכם, שקברו לא יקרא בית הקברות, כי אם בית החיים. אל נא תהיינה מדותיכם לא טובות, השתדלו ללכת בדרכי התורה והמצוה. נפשו הטהורה מתחננת לכם, אנא בני השתדלו נא במעשיכם הטובים, להחיות את רוחי תמיד. למען אשר לא אהיה קבור פה לנצח, כי אם אחיה חיים נצחים, ע"י מעשיכם הטובים. דמעות עיניכם, שפכו על קברי רק פעם בשנה. אך דעו במה לבלות את יום שאין בו עבודה, בתפילה ובתחנונים, במצות ומעשים טובים.

ובכן בלע המות לנצח, ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים. ויקויים בנו מקרא שכתוב, שמחנו כימות עניתנו, שנות ראינו רעה. השיבנו ה' אליך ונשובה, חדש ימינו כקדם.

דרוש כה

הספד על בחורה, מיתת בני אהרן ומיתת יהודים על קידוש ה' בכל דור,
חורבן הבית. משירת האזינו, הפילוג ומעלות האיחוד בעם ישראל,
הבורות והכפירה המתפשטים במחנה העברים

**

ליום הזכרון, אי אפשר לבלי לבכות, על הרכה הבתולה הרעננה, שנקטפה מחיים. הלב בוכה עליה תמיד, יום וליל בלי הרף. כל יום ויום, הוא יום הזכרון שלה. וכדי לעורר הלבבות, נזכיר הפסוק, וכל בית ישראל יבכו את השריפה, מלבד הזכרת נשמות קרובינו, שכל אחד מזכיר, בפרט הנה יש לנו הזכרה כללית, זו היא הזכרת בני אהרן ועשרה הרוגי מלוכה. ולמה אנו מזכירים תמיד את הקדושים האלה, על זה נותנת התורה בעצמה תשובה מספיקה, בקרבתם לפני ה' וימותו.

יש לנו הרבה בני אהרן, שבקרבתם לפני ה' וימותו. ובמיתתם עלינו לבכות בדמעות שליש, כמו שמצוה לבכות על מיתת בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו. אלה הם הקדושים והטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים, שישבו בכל ימי חייהם לפני ולפנים במקדש ה', בבתי מדרשות, ללמוד וללמד. אלו המה הכרובים, שסככו בכנפיהם את הכפורת, ובקרבתם לפני ה' וימותו, כשישבו על התורה ועל העבודה, להפיץ תורה בישראל ובכל העולם כלו. כמלאכי השרת, כמלאכי עליון, נהרגו ונשחטו ונשרפו בידים מסואבות ומזוהמות, במיתות משונות ואכזריות. ואמנם הם הקדושים והטהורים, נתבקשו ע"י זה משיבה של מעלה לשיבה של מטה. אבל אותנו, עזבו לאנחות, נכבו מאורות התורה, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'.

ומפתח אהל מועד לא תצאו, עלינו לשמוע ג"כ את קולו של הקב"ה, שאמר ומפתח אוהל מועד לא תצאו פן תמותו, כי שמן משחת ה' עליכם. כלומר, אעפ"י שקרה האסון דוקא באהל מועד, דוקא בקרבתם לפני ה', אל יפול לבבכם אל יבוא מורך ברוחכם, ואל תבוא בלבכם חלילה שום מחשבת פיגול. לאמר, לרוץ מן הסכנה ולצאת מאוהל מועד. אלא שאדרבא ואדרבא, עליכם לעבוד את עבודת

זרח יעקב

הקודש עוד ביתר שאת וביתר עוז, ובלי לצאת אף לרגע אחד מפתח אהל מועד, פן תמותו. זהו כמשל שהשתמש בו ר' עקיבא, להשיב לפפוס בן יהודה. משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר, וראה דגים מתקבצים ממקום למקום, אמר להם מפני מה אתם בורחים, אמרו לו מפני רשתות שמביאים עלינו בני אדם. אמר להם, רצונכם שתעלו עמי ליבשה ונדור אני ואתם, כשם שדרו אבותי עם אבותיכם. אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראים, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. ורבי עקיבא השתמש במשל הזה, כדי להשיב לפפוס בן יהודה, שכשראה שר' עקיבא מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה. פנה אליו בטענה, עקיבא אי אתה מתיירא מפני המלכיות. והנמשל הוא, אף אנחנו עכשיו שאנו יושבין ועוסקים בתורה, שכתוב בה כי היא חייך ואורך ימך, כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה, עאכ"ו.

מרע"ה, הגיד להם לישראל בפרשת האזינו, כל מה שיעבור עליהם עד סוף העולם. פרשת האזינו, היא תמצית הנבואה של כל הנביאים, שנתנבאו להם לישראל. זו היא פרשה קטנה, שכל הנבואה שלנו תלויה בה. כל הנביאים, המה רק מפרשים ומבארים לפרשה זו. בפרשה זו, אנו מוצאים את כל דברי ימי ישראל, מראשית היותו לגוי עד היום הזה, ועד בכלל. בה אנו שומעים, את שירת כנסת ישראל בימי עלומיה, כשהיא מצלצלת מסוף העולם ועד סופו. את הגיונה והסתכלותה בעומדה בימי עמידתה. ואת קינותיה הפולחות כליות ולב, ואנחותיה המשברות את כל גופו של אדם, בימי ירידתה.

בה אנו רואים, את ישראל בימי שחרותו, ימצאהו בארץ מדבר ובתהו יליל ישימון. כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף, יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו. את ישראל, בתקופת הצהרים שלו, כשהוא אוכל חמאת בקר וחלב צאן עם חלב פרים ואלים בני בשן ועתודים. אבל אנו רואים בו, גם כשהוא במצב מחוץ תשכל חרב ומחררים אימה, ושן בהמות אשלח בס, עם חמת זוחלי עפר. ממש מה שאנו רואים בעינינו בדורות אלה, שן בהמות. וידוע שהשן יש הנאה להזיקה, ואמנם שונאינו אוכלים אותנו בכל פה, ויש להם הנאה רבה מאכילת בשרנו ודמנו. וא"כ לכאורה, היו צריכים להיות שבועי רצון מאכילה זו. אבל ראו זה דבר פלא, עם חמת זוחלי עפר, המה עוד כועסים עלינו. וכל מה שמרבים לאכול אותנו, מתרבה

זרח יעקב

חמתם יותר ויותר, נמשלו ישראל לכבשים בין זאבים.

ועתה בעוונותינו הרבים, אנו רואים, שהיהודים יש מהם בינם לבין עצמם, נהגו זה בזה מנהג זאב בכבשים. אנו אומרים בכל יום, אזכרה אלקים ואהמיה, אהמיה בראותי כל אומה מתרוממה, ואומה הישראלית מושפלת עד שאול תחתיה. מושפלת, לאו דוקא מן אויבים ושונאים מבחוץ, אלא אויבים ושונאים גם מבפנים. מושפלת במובן, רוחני לא משום שאין לישראל בגלות בארצות אויביהם, אחוזת בתים וקנינים ומסחר. אלא מושפלת, משום שאין לנו בגלות יהדות אחת, יש לנו עדות, מפלגות, קבוצים פרטים. התנגדות בין זה לזה הולכת ומתרחבת, אין לך יום שאין קללתו מחברו, וכל אחד סותר מה שחברו בונה. אבל יהדות אחת, פרצוף אחד דוקא, של כל בני ישראל, המחבר והמאחד את כל בני ישראל, קבוץ אחד שלם, שיוכל להציג את היהדות, לפני כל העולם היהודי והלא יהודי, לפני האויבים והשונאים שלנו. יהדות כזאת, אין אצלנו. וזוהי ההשפלה שלנו, זהו האסון שלנו. זה נחוץ לרפאתו ולהבריא.

אנחנו עומדים בסכנה נגד שונאינו, שלוחמים בכל הצורות לקעקע את יסודנו, ולכחד אותנו מן ארץ החיים ח"ו. מלחמה פורצת לפנינו, והמלחמה לשנים או לדורות. מלחמה כבדה, ובכל זאת אנו רואים מהרסיך ומחריבייך ממך יצאו, כשאנו מביטים לקרעים הנראים במחננו אנו.

קיימא לן, שאין אומרים ברכה על הפורעניות. ובשביל כך מפסיקין בקללות לומר על זה ברכו את ה' המבורך. אבל דא עקא, שרבים במחננו נשתכחה מהם ההלכה המוסרית המפורשת הזאת. יש מאחינו, ששמחים על כל מכשול ועל כל תקלה שיוצאת מתחת יד אחד מבני ישראל. ואת אותו המכשול מרימים על נס, ואומרים שישו בני מעי, זה היום שקוינו בא, ונגילה ונשמחה בו. ושמחה במעונם, על מפלת אחיהם. וכל מקרה רע שיקרה המעיד על ירידה, מרימים על נס בתוכחת מזוייפת ושנאה גלויה. כל זה מחמת ששכח את ההלכה, שאין אומרים ברכה על הפורענות, אין הבדל איזה חוגים מאחינו בני ישראל, שסובלים מהפורעניות האלה. ומי שאומר על זה ברכה, הוא מוציא שם שמים לבטלה, ועובר על הלאו, של לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא.

ומה צדקו חז"ל באמרם, שנאה מקלקלת השורה, אף בגדולים וטובים שבנו. והשנאה יותר משהיא מקלקלת במעשה, היא מקלקלת במחשבה, לשום חושך

זרח יעקב

לאור ואור לחושך, מר למתוק ומתוק למר.

לא זו דרך תורתנו הקדושה, תורת החסד שלנו, שכל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. זהו מצבנו העגום ביותר ושפל ביותר. העסקנים שבצבור, שראוי לסמוך עליהם, מבריחים עצמם משום תקון, ופוטרים עצמם בטענת שלום עליך נפשי. ומי יודע אם בליטת ג' מלות אלו, להתראות בהן בגלוי. אמנם בסתר, טרודים בריבי מפלגות וטרחן ומשאן, לפלגות בישראל גדולים חקרי לב. לפלגות דוקא, אולם לתורת ישראל ולדאגת קיומה, כל הלבבות אינם פנויים. לא חקרי לב ולא חקקי לב, והמצב הולך ורע. תורה מונחת בקרן זווית, השנאה והתחרות דחו אותה לפנה עזובה ונשכחת. אין קולה נשמע, מפני קול המפלגות והמריבות, ובעלי לשון הרע.

אולם לא אלמן ישראל ולא פסו אמונים, ונר אלקים טרם יכבה. עוד נמצא אנשים מהוגנים, אשר עשו ויעשו, ותקנו ויתקנו, אשר גדרו ויגדרו. את הבקעה הזאת. כיחזקאל הנביא בשעתו, כשראה את הבקעה והיא מלאה עצמות, כה אמר: והעבירני עליהם סביב סביב, והנה רבות מאד על פני הבקעה, והנה יבשות מאד. ויאמר אלי בן אדם התחינה העצמות האלה, ואומר אהה ה' אלהים אתה ידעת. ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה, ואמרת אליהם, העצמות היבשות, שמעו דבר ה'. כה אמר ה' אלהים לעצמות האלה, הנה אני מביא בכם רוח וחיותם. ונתתי עליכם גידים, והעלתי עליכם בשר, וקרמתי עליכם עור, ונתתי בכם רוח וחיותם, וידעתם כי אני ה'. ונבאתי כאשר צויתי, ויהי קול כהנבאי, והנה רעש, ותקרבו עצמות עצם אל עצמו. וראיתי והנה עליהם גידים, ובשר עלה, ויקרם עליהם עור מלמעלה, ורוח אין בהם. ויאמר אלי הנבא אל הרוח, הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח, כה אמר ה' אלהים, מארבע רוחות בואי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו. ונבאתי כאשר ציוני, ותבוא בהם הרוח ויחיו, ויעמדו על רגליהם, חיל גדול מאד מאד. ויאמר אלי בן אדם, העצמות האלה כל בית ישראל המה, הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו, נגזרנו לנו. לכן הנבא ואמרת אליהם, כה אמר ה' אלהים, הנה אני פותח את קברותיכם והעלתי אתכם מקברותיכם עמי וגו' ונתתי רוחי בכם וחיותם. והנחתי אתכם על אדמתכם, וידעתם כי אני ה' דברתי ועשיתי נאום ה'. דבר אליהם, כה אמר ה' אלהים, הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגויים אשר הלכו שם, וקבצתי אותם מסביב, והבאתי אותם אל אדמתם, ועשיתי

זרח יעקב

אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל, ומלך אחד יהיה לכלם למלך. ולא יהיו עוד לשתי גוים ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד.

חזונו יהי, ראה את הבקעה והיא מלאה עצמות, עצמות כנסת ישראל שנפזרו לכל רוח ופאה, על פני כל העולם כלו. בין העצמות האלה, היו וישנן רבות יבשות, מבלי כל לחלוחית של הרגשה ואהבה זה לזה, ובפרט לכלל האומה. העצמות האלה, הן המה האברים המדולדלים, שכמעט נתקו מן הגוף, האומרים אבדה תקותינו נגזרנו לנו. של עם עולם, חדל להיות לו אורח ככל לאומי התבל. ואין לו תקנה, כי אם בטול ישותו ובריתו אחריתו.

אך כמעט נשמעו דברי חזונו יהי, והנה רעש ורעם בגלגל האנושיות, צרות רבות ותכופות וסערות עמה, חלו על ראשי כל אחינו. רוח קטב האנטישמיות קרב אלינו להשחיתנו, מבלי להבחין בין עובד אלהים לאשר לא עבדו. חיש קל קרבו העצמות עצם אל עצם, אך ההתקרבות הזאת לכדה עוד לא היתה דיה להחיות את הנואשים מתקוה. כי כל רוח קדושה וטהורה, המאחדת וכוללת את כל פנות עמנו, לא היה עוד בהם.

עד אשר נחה הרוח שנית על יחזקאל, ויאמר ונתתי רוחי בכם וחייתם, והנחתי אתכם על אדמתכם. הם הם הדברים, אשר יש בהם כח להפיה רוח חיים, בעצמות יבשות, לעורר את פנות עמנו לחיים קדושים וטהורים. להסיר מאתנו חרפת לאומים וכלימת הגויים, על היותנו נעים ונדים. לקיים בנו, הנה אני לוקח את בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו שם, וקבצתי אותם מסביב והבאתי אותם אל אדמתם, ועשיתי אותם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל, ומלך אחד יהיה לכלם למלך, ולא יהיו עוד לב' גוים, ולא יחצו עוד לב' ממלכות עוד.

ועד היום אל נתיאש, כי לא אלמן ישראל ולא פסו אמונים, ונר אלקים טרם יכבה. על המזבח נאמר, ואש המזבח תוקד בו לא תכבה. חז"ל אמרו לר' פינחס, ואש המזבח תוקד, עליו אין כתיב כאן, אלא תוקד בו, האש היתה מתוקדת בו. תני בשם ר' נחמיה, קרוב למאה ושש עשרה שנה, היתה האש מתוקדת בו, עצו לא נשרף ונחשתו לא נחתך.

ובתו"כ הוא אומר על זה, מנין שאש של מזבח הפנימי צריך להיות מאש של מזבח החיצון, ת"ל ואש המזבח תוקד בו. ועוד אמרו, כל מקום שנאמר צו, הציווי מיר בשעת מעשה, ונוהג לדורות. ואמנם כל המאמרים האלה, הולכים אל מקום

זרח יעקב

אחד. כי אמנם כאמור, כל מקום שנאמר צו הנה היא מצות לדורות, ומה נעשה אם בחטאינו חרב ביהמ"ק, ואין מזבח ולא אישים. ואיך אפשר לקיים את המצוה, של אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. לא תכבה, אבל האש הרי נכבה זה כאלפים שנה. אל נדאג, כי והאש תוקד עליו לא כתיב כאן, אלא והאש תוקד בו. בו בהאדם גופו, בקרב הלב פנימה, זהו מזבח הפנימי שאשו באה ממזבח החיצון. החיצון הוא האמצעי והפנימי התכלית, התכלית מתקיים גם כשאין האמצעי כבר במציאות.

ובחנם היה כל עמלם, של אספסיאנוס וטיטוס להחריב את מזבח החיצון שלנו, אחרי שכבר יש אצלנו המזבח הפנימי. במציאות הם צוררי ישראל, השתמשו באש ותמרות עשן, כדי לעשות כלה. ולא חלו ולא הרגישו, כי אי אפשר לכבות אש על ידי אש, ואיך תכבה האש תמיד של המזבח, ע"י אש החולין שלהם.

בית המקדש שלנו נחרב, אבל המקדש לא נחרב, נשרפו האבנים של מזבח, אבל המזבח בעצמו עדיין קיים. אין קרבנות עוד של אילים וכבשים, אבל הקרבנות בעצמם לא בטלו עד היום הזה. והן התורה אומרת לנו, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. בית המקדש לא נאמר, אלא מקדש. כי את הבית, אפשר להם לאספסיאנוס וטיטוס להחריב ולשרוף, לא כן את המקדש, הם בני ישראל. שמלאים את העולם מסופו ועד סופו, גלו לעולם שכינה עמהם, גלו לבבל שכינה עמהם, המזבח הישן החזיק רק ל"ב על ל"ב אמה, ואלו מזבח החדש, המזבח של הגלות, לא ימרד מרוב גדלו. כי כל הארצות, ארצות הגולה הנן מזבח גדול לה, שהננו מקריבים עליו קודש קדשים. לא פרים ואילים כבשים ועזים, אך את חלבנו ודמנו. והקב"ה מריח את ריח הניחוח של כל אלה הנשמות, שמסרו את עצמן על קדוש ה', כמאמרם וירח ה' את ריח הניחוח, הריח ריח דורו של שמד.

ועכשיו מה עלתה בימינו, משה רבינו עליו השלום אדון הנביאים, בשירת האזינו, ראה את הדור הפרוע הזה, וכלל כל התוכחת מגולה ואהבה מסותרת, בזמן הזה ובארץ הזאת. אשר אין מפריע לנו ואין נוגש אותנו מלעבוד את ה', ולהגות בתורתו, ולחנך את בנינו, חנוך עברי. ויש לאל ידינו יכולת, ללמד בני ישראל ולחנכם, עפ"י התורה הקדושה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. יש אצלנו עשירים מופלגים, שיש לאל ידם לתמוך ולעזור.

ויש וכלנו, כלנו כצאן תעינו, איש לדרך פנינו, ומשה פונה אלינו ומוכיח ואומר,

הלה' תגמלו זאת, עם נבל ולא חכם. הלא הוא אביך קנך, הוא עשך ויכוננך. נתן לך עושר, כסף וזהב, ואתה משליך עבודתו ותורתו אחרי גוויך. וירא ה' וינאץ, מכעס בניו ובנותיו. הבנים והבנות שלנו, לא די להם בזה שעוברים על כל הקדוש לנו, אך המה עוד כועסים עלינו. כועסים על כל התורה והיהדות, למה הן מתקיימות כלל במציאות, ורוצים הם לעקרן משרשם. חדשים מקרוב באו, לא שערום אבותיכם. הם קנאוני בלא אל ואני אקניאם בלא עם, בגוי נבל אכעיסם.

תורות חדשות באו לעולם, ויש שאנו שומעים, שאומרים כי יכולים להיות יהודים טובים, גם בלי אלהים אלהי ישראל. כי יוצאים ידי חובת היהדות, בשם יהודי או ישראל. ולא עוד אלא שהם מחזיקים את עצמם, כי המה מסלחה ומשמנה של היהדות. הם קנאוני בלא אל, המה קנאו את היהדות של יהדות בלי אל, ואם מתחילים בלא אל, הנה הסוף הוא כי נשארים גם בלא עם, ואני אקניאם בלא עם. אבל בשירה הזאת, יש גם כל האחרית הימים. כל העתיד המזהיר שלנו, הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי. כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם, הרנינו גוים עמו, כי דם עבדיו יקם ונקם ישיב לצריו, וכפר אדמתו עמו.

בקצור, השירה הזאת היא תמצית כל הנבואה. ויפה אמר הרמב"ן, אלמלא היה אומר הדברים האלה איש אחר זולת משה רבינו עליו השלום היינו אומרים עליו כי אלהים הוא. כי לא נפל מכל דברי הנבואה הזאת, אף צרור אחד.

ומה גדול ונורא הצער של נביא האמת, כשעליו לאמר ישב בדד וידם כי נטל עליו. או מי יתנני במדבר מלון אורחים, ואעזבה את עמי. מה עצומים הם יסורי נפשו, כשעליו להוציא מפיו את הדברים האלה. ואמנם תיכף הוא שב וניחם על זה, ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו. והיה בלבי כאש, בוער בעצמותי, ונלאיתי. והוא מתחיל לדבר שוב, מדבר בלי הרף, מדבר על העצים ועל האבנים. אבל אינו כובש את נבואתו, אבל מתי נבין אנו דברי הנביא ותוכחותיו. עפ"י רוב רואים אנחנו, כי רק אחרי ההרס והאובדן, אחרי הנתישה ונתיצה, אחרי החורבן, אז רק אז מתחילין להבין את נפש הנביא.

כשעמד הבית הראשון, אז היו ידיהם של נביאי השקר על העליונה. את דבריהם שתו בצמא, ומן נביאי האמת התרחקו כמטחוי קשת. ובא החורבן, חורבן הבית ועשה שנוי ערכים גמור, מנביאי השקר לא נשאר לנו שריד וזכר, ונביאי האמת מזהירים כזוהר הרקיע, עד היום הזה.

זרח יעקב

וכשעמד הבית השני, היו ידם של הצדוקים על העליונה, והפרושים היו מרוב דלת העם, ובא החורבן והעמיד על האמת.

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. דבר ידוע, שה' הוא מדת הרחמים ואלהים מדת הדין. ואמנם בעת שה' מדת הרחמים נראה על פני הארץ, אז רק אקרא בלשון יחיד. רק הנביא בעצמו, בדרד וגלמוד קורא בשמו, וקולו הוא רק קול קורא במדבר. אבל בין אם תרצו ובין אם לא תרצו, הבו גודל לאלהינו, כשבאה אלהינו מידת הדין, אז רק אז נמצאים רבים הקוראים לה', ומאי דביני ביני משתדל כל אחד לקיים מצות עשה, הרגו איש את אחיו.

שובה ישראל עד ה' אלקיך, ואם לא שמענו את קול ה', את מדת הרחמים. אבל האין אנו שומעים כבר, את קול אלהים, את קול מדת הדין הפוגעת. כך באופן כל כך נורא אלהיך מידת הדין, והקול הזה הלא צועק לך בקול גדול, שובה. הנביא מורה דרך התשובה לכל המפלגות, שובו ורק אז כשנשמע לדבריו, אז ארפא משובתם.

דרוש כו

הספד על בחור שנפטר בדמי ימיו לאחר יסורים.
מוסר השכל נגד רדיפת העושר, כי לא במותו יקח הכל

**

ידוע הדבר ומפורסם הענין, מהצורך לאדם שיתעצם בבכי ובהספד, ולהוריד דמעות נהרי נחלי, על צרה גדולה כזה, אשר כל העם כמתאוננים על חסרון בחור רך בשנים, שפטירתו תדמה לשקיעת השמש בצהרים. וכמו ששקיעת השמש בצהרים, יהיה חושך בעולם, ויגיע להם צער משקיעתה והעדר האור. כן בחור הנפטר קודם זמנו, יקשה מיתתו על העולם. ואם על כל יודעיו יקשה מיתתו, כ"ש על קרוביו ומשפחתו. ובפרט אביו ואמו ואחיו, ושחייבין להתאבל עליו. שצער ההספד ואבלות שלהם, יאריך אצלם כמה ימים ושנים, שלא ישכח המקרה ההוא מלבבם. כי תמיד בראותם חסרונו בתוך הבית, שרואים שנפקד מאתם, יהיה עליהם לבם דוי, ויספרו ויבכו, וימאנו להנחם. ובפרט בזוהרם חוליו ומכאוביו,

זרח יעקב

שנתייסר בהם בענין רע ומר, ולא הועיל כלום, כי נפקד לבית עולמו והמחסור הוא נגד פניהם, וביותר קושי הצער שלהם, שקרה מאורע זה להם, בימי החגים. שנהפכו חגיהם לאבל, ובמקום שהיה להם לשיר ולשמוח ולהתענג בחגים ככל העולם, נהפך להם חגם לאבל והספד, ושירים לקינה, ושמחתם, לתוגה ושחוק לבכי ובגדי פאר, לשק.

ולזה התנבא הנביא עמוס (ח'), והיה ביום ההוא נאום ה' אלהים והבאתי השמש בצהרים, והחשכתי לארץ ביום אור, והפכתי חגיכם לאבל וכל שירכם לקינה, והעלתי על מתנים שק, ועל כל ראש, קרחה. ושמתי כאבל יחיד, ואחריתה כיום מר. נמצא אין אדם מתנחם על המת, אא"כ נפטר בזמנו, ואם קודם זמנו נפטר, קשה עליו הנחמה.

ועל זה הספיד מיכה ואמר, על זאת אספדה ואלילת, אלכה שולל וערום, אעשה מספד כתנים ואבל כבנות יענה. אמר על זאת אעשה הספד ואיליל במר נפש, ואלך משתגע כשוטה, וערום מבלי לבוש, לפי רוב הצער והאבל. ועל מה הוא מתאונן, על מה שזכר אח"כ, קרחי וגזי על בני תענוגך, הרחיבי קרחתך כנשר, כי גלו ממך. ר"ל תלשי שער ראשך, דרך צער ואבל, על בניך המפונקים שנפקדו ממך, ואפי' שנשארו בחיים, אלא שגלו ממך.

מה יענה ומה יאמר, מי שנחסר לו ונלקח לבית עולמו, ולא ישוב עוד אליו. וכן תראה שקונן הנביא מיכה (ז'), טובם כחדק, ישר ממסוכה, יום. מצפיך פקודתך באה, עתה תהיה מבוכתם. פי' טובם כחדק, הטוב שבהם נעשה מכאיב לקרוביו, כחדק כקוץ. מלשון כמשוכת חדק, ר"ל כקוץ הזה שמכאיב לבם על חסרונו. ישר ממסוכה, הישר שבהם ר"ל המובחר שבהם, שהוא מובחר ממסוכה שהיה מסיך עליהם, יום מצפיך יאמר עתה אל הטוב הזה כשנפל על מטתו, ויחלה את חליו, בכל יום מצפים רפואתו ולחזור לאיתנו ולתוקפו וגבורתו. ולעומת מה שהיו מצפים פקודתך באה, בא עת פקודתו, הלך לו לבית עולמו ונחסר מהם. עתה תהיה מבוכתם, מהומתם ובלבול דעתם, כי חשבון זה לא עלה על לבם מעולם, ולא היו מצפים ליום מר כזה, ע"כ.

לכן הוכיחם הנביא, הוי בצע בצע רע לביתו, לשום במרום קנו, להנצל מכף רע פי הוי בצע, בצע לאסוף הון רב ואינו שבע. כי היצר הרע מלהיב ומבעיר אש חמדת תאות הממון בלבו של אדם, שיהיה להוט לרדוף אחר הממון למאד, כדי

שלא ימצא לו פנאי, אפי' להתפלל ואפי' לאכול. וכ"ש שאינו ממציא לו פנאי, ללמוד תורה. כי כשיהיה פנוי מעסקו, מצייר לו בדעתו, שצריך לאבד איזה שעות מהיום בהבלים ובדברים בטלים. ובסיפורי מקרי הזמן וכן על זה הדרך. ומבלה לו ימיו ביגיעה גדולה, בקנייני העולם הזה ביגיעת ידים ורגלים, ויגיעת הלב, אפכאר עולה על הכל, עד שמתיש לו כחו, ושיבה נזרקה בו בעודו בימי בחרותו. ואינו מרגיש בעצמו שלא נשאר לו זמן חיים בעולם, ששזה היגיעה. משל לצייד רץ אחר חיה לתופשה, ולהפלגת מרוצתו עבר החיה ההיא, וכבר היא אחריו.

ובפרט בדור זה ובארצות אלו, שאין בנו מדת ההסתפקות. והיצר הרע מבלבל דעתנו, ומאבד לו הזמן לאדם על ידי שיתן לו עצה להרבות בעסק, שאם הוא יש לו יכולת לעסוק בסחורה בסך מה, מושך לבו לעסוק בסך יותר עשרים ידות, או מאה ידות, כדי להתעשר. ומוסיף עסק, מוסיף מכאוב. כי בהכרח, יהיה מבולבל כל ימיו, הן מצד עסק המפוזר אנה ואנה, והן מצד שטרי חוב שיש עליו, כי הכל עליו בהקפה. ואם חזר עליו הגלגל ונתרועע מזלו ואין לו מה לשלם, כמה צער ועצבון ובושה יגיע לו. ע"כ אין תקנה לאדם, להיות לו מנוחה בעולם הזה ותקוה טובה לעולם הבא, אלא אם כן יהיה לו מדת ההסתפקות, שיהיה שמח בחלקו.

ואם יאמר האדם, הוא טורח בשביל בניו, יראה כמה וכמה עניים שהיו בימיו, ולא עזבו לבניהם כלום, וה' הצליח את בניהם. ונתרוממו על בני העשירים, שעזבו להם אבותיהם מקנה וקנין בתים וחצרות, גנות ופרדסים וכסף וזהב לרוב. ועוד מה יעשו בניו, בממון שעוזב להם ע"י יגיעתו וטרחו ועמלו. ושמה יאבדוהו ברגע אחד בענין רע, וזה רמז הפסוק, כי תשב ללחום את מושל, בין תבין את אשר לפניך. ורז"ל דרשו, מושל זה יצה"ר, תלחום עמו, על אשר רוצה שתאבד זמנך ביגיעת עוה"ז דוקא. ועבודת ה', תשליך אחרי גויך, כמו שזכר הנה תחילה, בין את אשר לפניך. ר"ל, תתבונן אם נשאר לך ימים בעולם הזה, ששויים היגיעה אשר יגע בהם.

ויש בני אדם, שבוטחים ברוב עושרם, לחסות בו ביום עברה וצרה, להצילם ממות. כי ע"י ממונם, יהיה ספק בידם לינצל ממות. וכמו שהוכיחם דוד המלך עליו השלום, הבוטחים על חילם וברוב עושרם יתהללו, אח לא פדה יפרה איש לא יתן וגו' ויקר פדיון וחדל לעולם ויחי עוד לנצח. לא יראה השחת, כי יראה חכמים ימותו יחד כסיל ובער יאבדו, ועזבו לאחרים חילם, קרבם בתימו לעולם,

זרח יעקב

משכנותם לדור ודור, קראו בשמותם עלי אדמות. ואדם ביקר בל יבין נמשל כבהמות נדמו.

וזה רמז הפסוק הוי בצע בצע רב לביתו, שרודף אחר תאות הממון לקבוץ שלל רב, לשום במרום קנו הכל להתעשר ולהתרום, על כל בני דורו, להנצל מכל רע הכל להנצל בעושרו מהמות.

לכן הוכיחו אח"כ, מה הועיל פסל, כי פסלו יוצרו. מסכה ומורה שקר, כי בטח יוצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים וגו', הנה הוא תפוש זהב וכסף, וכל רוח אין בקרבנו. וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ וכו' מה הועיל פסל, ר"ל הממון שהוא כפסל שאין בו רוח חיים, והוא ביד בעליו שאספו בעמל וטורח, נכנע תחת ידו ואין יכול לזוז מידו, כי אם בהשגחת הבורא. ואיך יבטח האדם עליו, שהוא יצילהו מרעותיו ומיסוריו ומחליו. ובפרט מן המיתה, שיצילהו ואין בו יכולת. ואדם הפתי, בטח עליו לעשות, שממונו ביכולתו לעשות, שהכל יעשה הממון, והוא אלילים אלמים. והנה הוא ר"ל האיש הפתי הזה, תפוש זהב וכסף, וכל רוח אין בקרבנו. ואיך יחיה את בעליו. אבל ה' עם שהוא בהיכל קדשו בשמים ממעל, עם כל זה כל יושבי הארץ שותקים מפני אימתו. כי ידו בכל משלה, ואין מי ידבר למולו, לומר לו מה תעשה ומה תפעל. וזהו שאמר הנביא, גם כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת ה'.

דרוש כז

משמעות אזכרת נשמות למתים ולחיים.
שאיפה לגאולת ישראל ומשמעותה

**

לפנים אין אנו מוצאים שיהיו נזהרים כל כך בהזכרות נשמות של המתים, שאין לזה מקור מן התורה, ולא מן הנביאים ולא מן הכתובים. אכן לעומת זאת נזהרים במאוד מאד בהזכרת נשמות של החיים. כל אחד היה מזכיר את נשמתו הוא, כמה וכמה פעמים ביום. והיה מרגיש את הדברים, אלהי נשמה שנתת בי טהורה, אתה בראתה, אתה יצרתה, אתה נפחתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה

זרח יעקב

עתיד ליטלה ממני, ולהחזירה בי לעתיד לבוא. והיה מרגיש עת אומרו אלה הדברים, מה שמוטל עליו לעשות לצורך נשמתו. הזכרת נשמות כזו, היתה מעוררתו לעבוד את בוראו עבודה שלימה, ולעסוק בתורת ה', לטהר את הנשמה הקדושה שבקרבו, ולהציל עצמו מכל חטא ועון.

כל זה היה לפניו, אבל עכשיו הוא להיפך, הזכרת נשמות של החיים אין משים לב עליה, ומצפצפים אותה כצפור, והזכרת נשמות של המתים, היא בדורנו זה המצוה היותר גדולה, שהכל נזהרים בה. גם אנשים גם נשים. אם כי היא בודאי מצוה גדולה, גם גדולים גם קטנים מחוייבים בה, אבל הזכרת נשמות של החיים מאן דכר שמיה. ויש שהאדם חי עלי אדמות מאה שנה, ובמשך חייו הארוכים הזכיר כמה וכמה נשמות של מתים שונים, אבל את נשמתו הוא, את נשמתו החיה, שכחה לגמרי ולא עלתה על לבו כלל.

בזמן האחרון, צעדו בני האדם הרבה קדימה, במה שנוגע לעניני קומוניקאסיון. הומצאו הרבה המצאות חדשות לקרב את הרחוקים, אין כעת שום חיה ועוף בעולם שיוכל להתחרות עם האדם בזה. לפניו היה הצבי הרץ היותר גדול, והיו אומרים רץ כצבי. והנשר היה המעופף היותר גדול, וכנפי נשרים, היה למשל ולדוגמא לרום ולגובה הכי גדול, והכי אפשרי להשיג לברואי האדמה. אבל בימינו אלה, האדם הוא יכול לרוץ הרבה יותר מהצבי על ידי מסילת הברזל וכדומה. ויכול לעוף הרבה יותר למעלה, ובמהירות יותר מרובה מהנשר, על ידי אירופלנים וכדומה.

אבל דא עקא, כי בנוגע לקומוניקאסיון בין עולם הזה לעולם הבא, לא צעדנו מזמנו של אדם הראשון עד זמננו אלה אף צעד אחד, אף פסיעה אחת ואף חצי פסיעה קדימה. ועדין הדבר הזה סתום מכל סתום, ובוה אין שום הבדל בין האדם היותר נאור ובין הפרא היותר גדול.

ואמנם מה טוב ויפה היה, לו יכולנו לפתוח בזה איזה פתח ולו כחודו של מחט. כמה היינו נותנים, לו יכולנו לבוא במשא ומתן עם עולם הבא לו אף לרגע אחת. הלא לכמה ממנו נתונים כל מחמדינו, רק שם באותו העולם הטמיר ומכוסה ממנו. שם נשמות אבותינו ואבות אבותינו, שם לנו קרובים החביבים עלינו, ידידים האהובים לנו, של כל היהודים, הרעים והאהובים לנו, ופה רק עמק הבכא, החשך וצלמות, קברים ומצבות ולא יותר. שם יש לנו החברותא ופה הננו הגלמודים

זרח יעקב

ונעזבים בודדים ושוממים, וכל נחמתנו כל תקותינו, הוא רק שם.
אבל איך אפשר להשיג בעודנו בחיים את השם, איך אפשר לבוא ביחס עמהם,
לו אף לרגע אחד.

לזה יש עצה ותחבולה קלה מאד, שאינה דרושה אף לחסרון כיס במשהו, העצה
של הזכרת נשמות ולימוד התורה, ומעשה המצות וצדקות לעילוי נשמתם. כי
בשעה שאנו מזכירים את נשמות קרובינו ומיודעינו על לימוד התורה ומצות,
באותה שעה הם מזכירים גם כן אותנו לטובה ולברכה לפני אדון הנשמות. כי
כשם שיש השפעת גומלין בעולם הזה, כן יש השפעת גומלין בעולם הבא. ואם
אנו רוצים לדעת אם האבות או שאר קרובים זוכרים אותנו, נוכל לדעת מהזכרת
נשמות שלהם.

לכן תקנו היאהרצייט, שנזכור נשמותם באותו יום, על ידי למוד התורה ומצות
הצדקה. ובכן גם הם יזכרונו בתפילה ובתחנונים לפני בעל הרחמים. אם כי, אין
אנו מוצאים כלל בדורות הראשונים שישמרו, כל כך את היארצאייט של המתים
שכבר מתו. אבל לעומת זה, היו זהירים מאד בהיארצאייט של החיים. וכל יום ויום
נחשב אצלם למין יארצאייט כזה, שוב יום אחד לפני מיתתך. וכל אחד מהם היה
מדמה, ששומע קול קורא לו ממרום, שוב יום אחד לפני מיתתך. וכל ימי חייו
נחשב אצלו, היום אחד ביום יום, ויום שהוא עומד בו, כי לא ידע האדם את עתו.
אבל עכשו הוא להיפך, היארצאייט של המתים נחשב למצוה היותר חמורה, שדוחה
כל מצות התורה וכל הלא תעשה, ועומדת למעלה יותר גבוהה מכל הי"ג עיקרים,
אבל מי רוצה לחשוב מהיארצאייט של החיים. ויש זהירים לשמור את היארצאייט
של קרובים היותר רחוקים, ויפה עושים. אבל היארצאייט של היותר קרוב מכל
הקרובים, שהאדם הוא היותר קרוב אצל עצמו, איננו שומר כלל. כי קרוביו
הרחוקים כבר מתו והוא עודנו חי, והמתים יקרים לו הרבה יותר מהחיים, ויותר
מעצמו.

בכלל המצות יש שתי מצות, והם מצוה לשמוע דברי חכמים, ומצוה לקיים
דברי המת. כידוע, אבל הכל תלוי במזל, ואף מצות בכלל. להמצוה הראשונה, מי
ישים לב. אבל מהמצוה השניה, מחזיקים הכל. וגדול כחה, מכל מצות התורה,
שאף הריקנים בישראל שאינם מלאים מצות כלל, מקיימים אותה בכל פרטיה
ודקדוקיה.

זרח יעקב

הכל תלוי במזל, אבל ענין זה לא במזל תליא מילתא, אלא פשוט מפני שאנו מכבדים את המת יותר מהחי והחכמים. שמצוה לקיים את דבריהם, אף אם כבר מתו, ג"כ הרי הם בכלל צדיקים במיתתם קרויים חיים, וכיון שחיים הם, מי ישים לבו להם ולדבריהם החיים והקיימים. לא כן מצוה לקיים דברי המת, הנה מעלת המת בעיניהם מכריעה את כל החכמים שבעולם, וגם עד כבודו יתברך חלילה, שאין אנו מקיימים אלא דוקא דבריו של מת.

למשל יש לנו ב' מועדים, מועד גדול ומועד קטן. מועד גדול, הם החגים. ומועד קטן, הוא החולו של מועד. גם ימי השבעה נקראו מועד קטן, על שם קרא עלי מועד. והנה דבר שאין צריך לומר, כי המועד גדול גדול, יותר ממועד קטן. ובכל זאת מי איננו יודע כי בזמננו זה יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא. הרי ידוע כעת, כי מכל הארבע חלקי שולחן ערוך הגדולים שלנו, צריך להתעסק מהם רק בהלכות אבלות, התופסות בהשו"ע רק איזה דפים. כי כל השאלות באות רק בהלכה זו, ואין מי ששואל בענין חגים במצות השייכות להם. ומדוע נתגדל המועד קטן על המועד הגדול, התשובה כמו שאמרנו, בשביל שהמועד גדול הוא זכר לאלקים חיים, והמועד הקטן הוא זכר למת, וגדול כחו של המת מהחי.

מקומות המקודשים נקראים בית המדרש ובית הכנסת, ומקומות אלה נקראו בשמותם כן על שם שכלולים מב' דברים, מבית ומדרש, בית וכנסת. הבית הוא בית ככל הבתים שבעולם, בנוי מעצים ואבנים. אבל בהבית הזה באים אנשים ותינוקות של בית רבן להתפלל, לעבוד את ה' וללמוד תורה, ולכן נקראים כנסת. ומדרש על שם שמתכנסים לדרוש בתורת ה'.

והנה לפנינו, לא היו מדקדקים כלל על הבית, שהוא גוף למקום ההוא, רק על המדרש והכנסת. כנסיה לשם שמים שבו. או על הקודש שבהיכל, שהיא תורת ה'. אבל עכשיו כידוע הוא להיפך, יש לנו בתים גדולים נהדרים ומפוארים, אבל הנשמה של המקום, הקודש שבו, איפה הוא.

ומדוע מדקדקים כל כך היום בהבתים וביפוי הבנין שהוא הגוף, ולא בהמדרש והכנסת והקודש, שהוא הנשמה. הרבה אנשים שפונים מעסקיהם לעת ערב, ומאבדים ומכלים זמנם עם חבריהם בשיחות בטילות, מדוע אינם באים לבלות איזה שעות במקומות הקודש בעבודת ה' ולשמוע תורת ה'.

התשובה אחת לכל השאלות, מפני שהבתים נעשים מעץ ואבן, מדברים מתים.

זרח יעקב

אכן המדרש הכנסת והקודש, באים מאנשים חיים, ואת החיים שונאים בני אדם, המה רוצים תמיד רק לעבור על הלאו, של לא נתתי ממנו למת. והמה נותנים דוקא למת, ולא לחי. (עיין ס' שופר ישראל, דף מ"ה).

איתא בשבת דף ל' וז"ל, ר' תנחום דמן נוי, פתח ואמר, אנת שלמה אן חכמתך, אן סכלנותך, דבריך סותרין זה את זה, אמרת ושבח אני את המתים שכבר מתו, וחזרת ואמרת, כי לכלב חי טוב מן האריה המת.

אכן כנראה החכם האלהי הזה, לא ידע מדורנו זה. כי אלמלא ידע מזה, היה יודע כי שלמה המלך עליו השלום, החכם מכל האדם, הוא סוף סוף חכם גדול ממנו, ולא היה מתפלא עליו בתמיה רבתי כל כך, אן חכמותך אן סכלנותך. כי באמת אין כל סתירה בדבריו, אך הכל לפי הזמן. לפנים בדורות הראשונים, היה בודאי לכלב חי טוב מן האריה המת, כי מה יכלו המתים אז לפעול ולעשות, גם בעד עבורם וגם בעד זולתם, כי לא המתים יהללו יה, במתים חפשי, ומי שלא טרח בערב שבת לא יאכל בשבת. ועלינו לעבוד לא רק בשביל המחר, אך גם בשביל השנה הבאה, בשביל הדורות הבאים, וסוף הכבוד לבוא.

הגלות אומרת, דיה לצרה בשעתה, והגאולה אומרת, איזהו חכם הרואה את הנולד. ואף של צרה בכלל, ועלינו לעמוד על המשמר, להקדים רפואה למכה.

באתת הגלות משביעה אותנו שלא נדחק את הקץ, והגאולה משביעה אותנו להיפך לדחות ולדחוק את הקץ עד מקום שידינו מגעת, אולי יחוס אולי ירחם.

עלינו להסיר מעלינו את החניטה וההתאבנות, ובשר המת נעשה שוב לבשר החי. עלינו להרגיש את הדקירות המכאיבות מאד מאד, והפצעים הישנים, שכבר עלתה עליהם חלודה, לפותחם ולרפאתם. ולהשיג את כח הדיבור, שנאבד מדורנו, זה כמה. ולהתריע ולמחות נגד כל העולמות, עליונים ותחתונים, הקול קול יעקב. מצוה עלינו להתבטא תמיד ליל ויום, ולהרעיש עולמות בפסוקים אלה, לא אליכם כל עוברי דרך, הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי. ראה ה' כי צר לי, מעי חמרמו. תבוא כל רעתם לפניך, ועולל למו כאשר עוללת לי. ראה ה' והביטה, למי עוללת כה, אם תאכלנה נשים פרים. אתה ה' לעולם תשב, כסאך לדור ודור. למה לנצח תשכחנו, תעזבנו לאורך ימים.

ואם יהיה בנו הרגשה זו, הרגשת כאב הגלות, שוב יש חיים, ולחי יש תקוה. ואם יש בנו מעט חיותא, עלינו להצטער ולהתמרמר מהחרפה והעלבון, מהלעג והבוז.

זרח יעקב

לכל סדרי חיינו בגלות. זהו המצב המשונה, שאין על עפר משלו, כל מכבדיה הזילוח כי ראו ערותה, היתה ירושלים לנדה ביניהם. ספקו עליך כפים, כל עוברי דרך. זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו. והרגשת החרפה ותביעת העלבון, כבר הוא בגדר אתחלתא דגאולתא.

מאות אלף אנשים, ראו התפוח נופל מעל האילן לארץ, ואינו טס למרום, ולא השתוממו ולא שאלו כלל וכלל על זה. עד שבא חכם אחד, והתחיל להשתומם על זה ולשאול שאלת מדוע, ומהשתוממות זו בא לכלל מדע, שיש כח מושך בכל הבריאה כולה. כן גם אנחנו, הננו יושבים בגלות ועוסקים במה שעוסקים, הננו נושאים נשים ופרים ורבים, כאלו היינו אנשים מן הישוב. ואינו חלים ומרגישים כלל, את הזרות והלא טבעיות, את כל המלתא דתמיהא שיש בחיי הגלות. אבל בעת צרה ליעקב, הננו באים להשתוממות, משתוממים אנחנו על נפשנו, ושואלים אנו את עצמנו גופא שאלה רבתי, איכה, והשתוממות זו היא אתחלתא דגאולה.

כי להאיכה, סמוך הנחמו נחמו עמי, דברו על לב ירושלים וקראו אליה, כי מלאה צבאה, כי נרצה עונה, כי לקחה מיד ה', כפלים בכל חטאתיה. ואם כי חביבים יסודין וגם על זה נאמר, הטוב והמטיב. אבל השפעת עלינו רוב טובה ואינו יכולים לקבל עוד, ועלינו לבקש אמצעים איך להחליץ מן היסודין האלה.

אם הגלות אומרת, ישב בדד וידום. הנה הגאולה מורה להיפך, קול קורא במדבר פנו דרך ה'. זו היא העצה של צאו והפגינו בלילה, ואעפ"י שכל העולם ישן אז, שינה כבידה ועצומה למאוד, ותריסי החלונות והדלתות סגורים על מסגר, ואין מאזין ואין מקשיב לקול שועתינו. אל תבהלו ברוחכם ואל יפול לבבכם, קול קורא במדבר, לכתחלה אמנם ידמה לך שאתה מדבר אל המדבר. אמנם מהקול יצא גם הר קול, ומי שלא ישמע את קולנו, ישמע סוף סוף את הר קולנו, אם הקול קול יעקב, אין הידים ידי עשו.

אם הגלות השרישה בקרבנו, את המדה להתבטל מפני כל, ולחשוב כי להם מגיע הכל, בעוד שלמענו אנו צריכים להיות רק מסתפקים במעט, ולומר תפסת מרובה לא תפסת.

הנה הגאולה מעוררת אותנו מתרדמה זו, ומעמידתנו על נקודת השקפה אחרת לגמרי, קול אומר קרא ואמר מה אקרא, כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה. על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון, הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים, הרימי

זרח יעקב

אל תיראי. זאת אומרת, שבעוד שאנו רגילים בגלות לראות את כל הגויים עומדים על הר גבוה, ואת עצמנו גופא בתור חציר וציץ השדה. הנה עלינו מוטל להפוך את המחזה, ואעפ"י שגם ירמיהו וגם ישעיהו חזו את כל פרטי החרבן הנורא ואורך הגלות, בכל זאת ירמיהו בוכה וישעיה משחק, ולכל אחד מהם טעם מיוחד.

ירמיה אמר, איכה ישבה בדר, ע"י השאלה הנוראה הזאת, שהתחיל להתבונן ולשאול בהתלהבות, ולהשתומם על כל סדרי חיינו בגלות. השאלה של איכה ישבה בדר, השאלה של מדוע כל עיר ועיר וכל ממלכה וממלכה על תלה בנויה, והה הה ועיר האלהים מושפלת עד שאול תחתיה. השאלה הזו תביא לנו בקרוב לשאול בשמחה רבה, מי ילד לי את אלה. ואם ירמיה אמר בכה תבכה בלילה, להרגיש במכאובי הגלות וחשכי הצרות. נזכה לדברי ישעיה שאמר, בכה לא תבכה, שנגאל ולא נבכה עוד. כמאמר רז"ל, כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה. וכלל ידוע, שגזרה על המת שישתכח לאחר י"ב חדש, אבל החי ונאבד, אינו משתכח לעולם. ומי שמתאבל על ירושלים ובית המקדש ועיניו מורידות דמעות באמת, הרי שמע מינה שירושלים עוד לא מתה עדיין, ועוד לא הלכה לבית עולמה, והיא רק בגדר חי הנאבד מאתנו לשעה.

גם הגלות הראשונה, גם הגלות השנייה, באו עלינו בזמן שהיינו עוד במעלה גדולה, במצבנו הרוחני, וכחות הנפש שלנו, עודם היו חזקים למדי. ולזה כיון ירמיה, העיר רבתי בגויים שרתי במדינות. שזהו שלא כדרך כל הארץ, כי אצלם באה הגלות רק אחרי אפיסת הכוחות של האומה. ואצלנו הרי עוד היו כוחנו וגבורתנו עמנו, והיינו עוד בכלל רבתי בגויים שרתי במדינות. ועם כל זאת, גלתה יהודה. ועל זה השיב לו ישעיה, ונפוצות יהודה יקבץ. וצדיק ה', אלהינו כי כל הצרות והפורענות יכולים הם אויבינו להביא עלינו, אבל הרוחניות שבנו לא יכלו כל האומות, ולא יעלה בידם לינצל ממנו.

ירמיה אמר, דרכי ציון אבלות. ישעיה אמר, פנו דרך ה'. ואמנם ארץ ישראל איננה הבת יחידה לחרבן, על הרבה ארצות עבר בזמן מן הזמנים איזה חרבן, אכן כל אלה נבנו שוב ע"י האומות המחריות גופא, שחרבו את הארץ, כדי לנשל את האומה יושבת הארץ. ואחרי הכיבוש, הקימו את הנהרסות. והם האומה המנצחת, אכלו מפריה ושבעו מטובה. לא כן ארץ ישראל, שעד היום היתה בחורבנה, היא

זרח יעקב

עברה מיד אל יד, מגוי אל גוי, וגם לאחד מהם לא עלה הדבר להקימה על תלה וליהנות כראוי מהחלב ודבש, של ארץ זבת חלב ודבש.

וכשחזה זאת המקונן ירמיה, בכה על זה מרה, דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד. לא רק האומה אבילה, אך גם הארץ אבלה. ובא ישעיה המנחם, ומצא גם בזה מקור נאמן לנחמה. כי זהו סימן, שהארץ עודנה מחכה על בעליה האמיתית, כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה. וכדברי הרמב"ן ז"ל, שאת זאת הבטיחה לנו התורה באמרה, והשמתי אני את הארץ ושממו עליה אויבכם היושבים בה. זאת אומרת, שהברית בין הארץ ובין ישראל, לא הופרה גם בחורבנה, ולא תתן הארץ לאחרים חילה, בשום אופן. ובצדק אמר ישעיה, פנו דרך ה', כי רק למענכם חתה בכל העת וצברה את כחותיה לבלי לתת לאחרים חילה.

ואת אמיתת דברי ישעיה נביאנו, מראה התקופה האחרונה בישראל, שאת מה שלא עלתה לאדום וערב בארץ ישראל, עלתה לבני אברהם יצחק ויעקב, שעל ידם נהפכת כעת הארץ ממדבר שממה לגן עדן, עד שגם המלאכים הרעים, בעל כורחם ענו אמן. כי הזיווג בין הארץ ובין ישראל, הוא זיווג מן השמים.

וכדברי ר' יהודה הלוי, שישראל הוא לב האומות, וארץ ישראל היא לב הארצות. וכמאמר העולם, שלב מרגיש בלב חברו. ושני לבבות הללו מרגישים זה בזה היטב היטב, וכשאחד מהם הוא באבלות, מתאבל גם חברו ומצטער בצערו. ואם היא האומה הישראלית ישבה בגויים ולא מצאה מנוח, גם היא הארץ עברה מגוי אל גוי ואף אחד מהם לא מצא שם מנוח.

לא נאריך הרבה, במה שאומרים שם עוד במדרש הנ"ל. ירמיה אמר, היו צריה לראש. ישעיה אמר, והלכו אליך שחוח בני מעניך. שהדברים מובנים בנקל, שגם בנוגע לחיי האומה, אנו רואים שאחרי העליה באה הירידה. ולפני שבר, גאון. ואם אנו רואים שהיו צריה לראש, וכדברי חז"ל, שכל המיצר לישראל נעשה ראש. הנה גם על זה יש לשמות, כי כל זאת היא יד ההשגחה העליונה של שומר ישראל, ומי שמיצר לישראל מרימו הקב"ה למעלה ראש, כדי שתבוא ירידתו חיש מהר. כדי שיקויים עליו, לפני שבר, גאון. וסוף סוף יהיה, והלכו אליך שחוח בני מעניך, כאשר ראינו זאת בעינינו וגם אבותינו ספרו לנו, מלכיות שצרו לישראל באופן נורא מאד, ואמנם נעשו ראש, ואח"כ נתקיים בהם, והלכו שחוח בני מעניך, כן יאבדו כל אויביך ה'.

ובכן לא נאריך בשאר הפרטים המפורטים במדרש, עפ"י סדר א"ב. ונתפוס רק את התי"ו, ירמיה אמר, תבא כל רעתם לפניך. ישעיה אמר, והביאותים אל הר קדשי. רב מאד ההפסד שהביאה לנו הגלות, אבל גם שכר מרובה נותנת לנו הגלות. הגלות עלתה לנו ביציאה מרובה, כי הוציאה הרבה מכוחותינו לריק ולבהלה. אבל מאידך גיסא, גם שבח הביאה לנו בחיינו, ומי יוכל להכריע בזה אם היציאה מרובה על השבח או להיפך. הגלות, זוהי בית המצרף של היהדות, שבה יצאה מצורפה ומזוקקה שבעתיים.

חז"ל מספרים לנו, כי אחרי גלות בבל, נפק אתא כי גוריא דנורא מבית קדשי הקדשים ונשרף יצרא דעבודה זרה. עובדא היא, שכל הארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שעמדו לישראל, בזמן הבית במשך הרבה של מאות שנים, כולם לחמו עם יצרא דעבודה זרה בחרוף נפש, ולא יכלו לו מאומה. עד שבאה הגלות הקצרה של בבל, ועשתה את יצרא דעבודה זרה למאכולת אש, ולא נשאר ממנו עוד זכר ושריד, ומני אז חדלה העבודה זרה בישראל לנצח.

ואם בגלות בבל הקצרה של שבעים שנה, עלה בידינו לשרוף את העבודה זרה שלנו, הנה בגלות אדום הארוכה מאד, זה קרוב לאלפים שנה, הספקנו כמעט לשרוף את העבודה זרה של כל העולם כולו. וזה שאמרו חז"ל, ביום שחרב בית המקדש נולד משיח. כי הגאולה הנצחית, המשיחיות שלנו, כל עיקרה ושורשה באה מהחורבן. וכשם שכל ילד ביציאתו לאויר העולם, אינו יוצא תכף בצביונו ובקומתו המלאה, אך במשך הזמן וברבות הימים הוא מתגדל ומתפתח. כן הוא ג"כ עם המשיח שלנו, מהחורבן נולד וכל החורבנות שבאו עלינו אח"כ בלי מספר, הועילו רק להשתלמותו והתפתחותו של משיחנו, זה חבלי משיח. ומכל החבלים מתגדל ומתרחב המשיח שלנו, וטועים הם שונאינו בנפש, שמתחכמים בכל דור ודור להמציא לנו חורבנות חדשים וחבלים נוספים, ואינם חלים ואינם מרגישים כלל וכלל (נראה חסר ההמשך, מ"ע).

דרוש כח

בחדש הג' לצאת בני"י ביום הזה באו מדבר סיני.
הושע ו', לכו ונשובה אל ה', יחיינו מיומים ביום הג' יקימנו ונחיה לפניו, נכרעה
נרדפה לדעת את ה'.

מס' נוה שלום, דע שיש לאדם השלם ג' מציאות בשלימות נפשו, כל א' מהם
יקרא יום א'. הא' בהיות הנפש בגוף בזה העולם, וע"ז נאמר היום הזה ה' אלקיך
מצוך לעשות. הב' בזמן פירוד הנפש מהגוף, ואל זה רמז, ויצוינו ה' לעשות את
החקים האלה לטוב לנו כל הימים. הג' הוא תכלית האחרון, והוא בזמן התחיה
בגוף ונפש, ואל זה רמז, לפני בא יום ה' הגדול והנורא. וע"ז היתה כוונת הגבלת
ההר ג' ימים קודם מתן תורה, לרמוז דע"י קבלת התו', יהיה שלם בעוה"ז ובעוה"ב
ובזמן התחיה.

ואפשר דגם זה כיון מרע"ה באמרו, דרך ג' ימים נלכה במדבר. וזה רמז, אך אם
יום או יומים יעמוד לא יקם, כי כספו הוא. וזה רמז מ"ש במגלת חסידים, הביאו
רש"י ז"ל עה"ת, פ' עקב, והיה אם שמוע תשמעו, אם תעזבני יום יומים אעזבך.

*
